

Lidové stavby známé neznámé
Zlínský kraj – Uherskohradištsko II.

Kolektiv autorů Slováckého muzea

Lidové stavby známé neznámé

Zlínský kraj – Uherskohradištsko II.

*Olga Floriánová, Petr Hlavačka, Jan Káčer, Věra Kovářů
Jaroslav Novosad, Jana Spathová*

SLOVÁCKÉ MUZEUM V UHERSKÉM HRADIŠTI,
PŘÍSPĚVKOVÁ ORGANIZACE ZLÍNSKÉHO KRAJE
ZLÍNSKÝ KRAJ

Recenzovala:
Mgr. Jitka Matuszková, Ph.D.

**SLOVÁCKÉ
MUZEUM
V UHERSKÉM
HRADIŠTI**

Obsah

Obsah	3	Pašovice	181
Úvod	4	Pitín	187
Mapa okresu Uherské Hradiště	7	Podolí	190
Babice	8	Polešovice	193
Bánov	12	Popovice	201
Bílovice	15	Prakšice	203
Bojkovice	19	Rudice	207
Boršice	25	Salaš	210
Boršice u Blatnice	29	Slavkov	213
Břestek	33	Staré Hutě	216
Březolupy	39	Staré Město	220
Březová	42	Starý Hrozenkov	224
Buchlovice	45	Strání	227
Bystřice pod Lopeníkem	49	Stříbrnice	231
Částkov	54	Stupava	235
Dolní Němčí	58	Suchá Loz	237
Drslavice	62	Sušice	240
Hluk	66	Svárov	242
Horní Němčí	71	Šumice	244
Hostějov	76	Topolná	251
Hostětín	79	Traplice	258
Hradčovice	83	Tučapy	263
Huštěnovice	87	Tupesy	266
Jalubí	90	Uherské Hradiště-Jarošov	271
Jankovice	93	Uherské Hradiště-Mařatice	274
Kněžpole	97	Uherské Hradiště-Míkovice	279
Komňa	105	Uherské Hradiště-Sady	283
Korytná	109	Uherské Hradiště-Věsky	285
Kostelany nad Moravou	113	Uherský Brod-Havřice	288
Košíky	119	Uherský Brod-Maršov	293
Kudlovice	124	Uherský Brod-Těšov	296
Kunovice	126	Uherský Brod-Újezdec u Luhačovic	299
Lopeník	132	Uherský Ostroh-Kvačice	302
Medlovice	136	Uherský Ostroh-Ostrožské Předměstí	305
Mistřice	138	Újezdec	308
Mistřice-Javorovec	142	Vápenice	311
Modrá	144	Vážany	315
Nedachlebice	147	Velehrad	317
Nedakonice	151	Veletiny	319
Nezdenice	154	Vlčnov	324
Nivnice	157	Výškovec	331
Ořechov	162	Záhorovice	336
Ostrožská Lhota	166	Zlámanec	338
Ostrožská Nová Ves	172	Zlechov	342
Ostrožská Nová Ves-Chylice	176	Žitková	345
Osvětimany	178	Výběr z literatury	353

Úvod

Předkládaná publikace *Lidové stavby známé neznámé. Zlínský kraj – Uherskohradištsko* je druhým rozšířeným a aktualizovaným vydáním předchozí verze, vydané v roce 2008 Slováckým muzeem v Uherském Hradišti, Zlínským krajem a Národním památkovým ústavem v Kroměříži. Publikace vznikla na základě terénního výzkumu současné podoby původního vesnického stavitelství ve Zlínském kraji, prováděného Slováckým muzeem v Uherském Hradišti v rámci několikaletého grantového úkolu Ministerstva kultury České republiky Identifikace a dokumentace tradičního lidového stavitelství ve Zlínském kraji. Výzkum byl realizován po jednotlivých okresech. Každý rok byl takto zdokumentován jeden okres Zlínského kraje. V roce 2007 to byl okres Uherské Hradiště, v roce 2008 okres Zlín, v roce 2009 okres Vsetín a v roce 2010 okres Kroměříž. K tomu cíli byl vytvořen tým odborníků, kteří všechny vsi v okrese Uherské Hradišti prošli, zaznamenali jejich stavební stav a provedli dokumentaci vesnice jako celku i jednotlivých domů, zejména těch, které v době průzkumu nesly pečeť starobylosti a tradiční znaky vývoje lidového stavitelství. Přehled stavu vesnické zástavby a pozornost věnovaná vybraným nemovitostem tvořily jedinečný základ pro vyhodnocení zjištěných faktů a také prognózu pro nejbližší období. Mnohdy byla tato prognóza neradostná, hovořila o ohrožení domu či hospodářského stavení. Z výsledků průzkumů vyplynula povinnost předat získané výsledky veřejnosti, především však představitelům obce, starostům, stavebním úřadům a vlastníkům ve snaze zabránit ztrátám kulturních hodnot.

Z pořízeného množství dokumentačního materiálu pak vyšly publikace *Lidové stavby známé neznámé* prezentující stávající podobu místního lidového stavitelství v jednotlivých obcích daných okresů. Spolu s popisem stavu a návrhy na záchranu nejhodnotnějších, ale často i ohrožených staveb, byly přiloženy fotografie získané při celoplošném průzkumu v obcích okresů Zlínského kraje. Vznikl tak svým způsobem ojedinělý soubor publikací: *Lidové stavby známé neznámé. Zlínský kraj – Uherskohradištsko (2008)*, *Lidové stavby známé neznámé. Zlínský kraj – Zlínsko (2009)*, *Lidové stavby známé neznámé. Zlínský kraj – Vsetínsko (2010)*, *Lidové stavby známé neznámé. Zlínský kraj – Kroměřížsko (2011)*.

Cílem výzkumů a z nich vycházejících publikací je upozornit všechny zainteresované subjekty, především obecní úřady a majitele nemovitostí, na hodnoty dochovaných objektů tradičního lidového stavitelství. Některé z nich požívají památkové ochrany, ale je to jen malý zlomek z celkového počtu staveb, které by si rovněž zasloužily, aby zůstaly zachovány ve svém původním stavu jako významné kulturní dědictví regionálního vesnického stavitelství. Přes značnou míru přestaveb, modernizací a novostaveb se v obcích Zlínského kraje zachoval poměrně vysoký počet staveb nesoucích více či méně charakter původní stavební kultury – zemědělských usedlostí, domkařských stavení, hospodářských staveb (stodol, seníků, chlévů, sklepů, sušíren na ovoce apod.), sakrálních objektů i dalších typů tradičních lidových staveb. Jejich počet se však velmi rychle snižuje, lidové stavby mizí z vesnických sídel doslova ze dne na den. Odborné instituce zabývající se tradiční lidovou kulturou si velmi dobře uvědomují potřebu zachovat hodnotné objekty původního vesnického stavitelství pro budoucí generace a pro udržení charakteristického rázu místních sídel. Publikace, včetně předkládaného druhého vydání, si kladou za cíl na kvalitu těchto staveb upozornit, podnitit a motivovat tak k jejich záchraně a péči o ně.

Na mnoha místech Zlínského kraje se vedle prohlášených památek lidového stavitelství nacházejí další významné doklady vývoje místní stavební kultury dosud nepovšimnuté a málo známé, mnohdy ale mimořádných architektonických hodnot. Ochrana a péče o ně je často náročná nejen z hlediska odborného vnímání stavby, ale i finančního. Pro majitele nejsou údržba a snahy o zachování takových hodnotných staveb vůbec jednoduchou záležitostí. Přesto, že se nenabízí příliš mnoho variant pomoci, lze některých možností využít. Význačné domy je možné chránit jako místní památky a věnovat jim péči z hlediska programu obecního zastupitelstva. Jinou možností je podat návrh na památkovou ochranu a zápis nemovitostí do Státního seznamu nemovitých kulturních památek. Návrh může podat každý občan nebo organizace, a to Ministerstvu kultury České republiky. To pak zahájí řízení, v němž bude mimo odborná pracoviště památkové péče osloven rovněž vlastník nemovitosti se žádostí o vyjádření k návrhu. Veškerou odbornou dokumentací je pověřeno regionální pracoviště Národního památkového ústavu. Pro Zlínský kraj se nachází v Kroměříži. Jestliže bude stavení prohlášeno za památku, má vlastník možnost žádat o finanční příspěvek na údržbu a obnovu ohrožených částí objektu, především střechu a statiku. Mimořádně významným počinem Rady Zlínského kraje a odboru kultury a památkové péče Zlínského kraje se v této oblasti stalo vyhlášení soutěže Lidová stavba Zlínského kraje. Odborná porota rozhodla vyvinuté úsilí i přístup k obnově a udělí uznání, které je spojeno i s určitým finančním příspěvkem. Možnosti financování oprav a údržby tradičních památek mohou nabídnout také různé dotační tituly (ministerstva kultury, krajské samosprávy, evropské dotační tituly, popř. i granty soukromých nadací apod.).

Zájem zainteresované veřejnosti vedl Slovácké muzeum k přípravě a vydání druhého aktualizovaného vydání publikace *Lidové stavby známé neznámé. Zlínský kraj – Uherskohradištsko*. Předcházela mu prostřednictvím daného týmu odborníků opakovaný výzkum ve všech obcích bývalého okresu Uherské Hradiště. Na jeho území se potkává několik etnografických subregionů Slovácka, jejichž charakteristické znaky tradiční lidové kultury se projevují také v lidovém stavitelství. Odlišnosti v něm jsou dány především místními podmínkami přírodními, geografickými, hospodářskými, sociálními i historickými, způsobem osídlení, vznikem sídel apod. Pro nížinnou oblast Pomoraví jsou charakteristické vesnice se soustředěnou zástavbou často širokých okapově orientovaných. Těsně vedle sebe stojících usedlostí vytvářejících souvislou uliční frontu kolem průjezdných komunikací, ve středu s rozšířením v návesní prostor, tzv. návesní silnicovky. Stavebním materiálem je tradičně nepálená hlína, později i pálené cihly. Pro hospodářské objekty, především chlévy, se uplatňuje kámen, drobnější objekty, např. kůlny, seníky apod. se budují i ze dřeva. Podobně lze charakterizovat i stavitelství obcí Uherskobrodská, kde jsou odlišnosti ve formách zástavby ovlivňovány spíše jen mírně zvlněnou krajinou zdejších sídel. Lze také konstatovat, že na Uherskobrodsku se zachovalo poměrně hodně domů s fasádami často velmi zajímavě a bohatě štukově zdobenými. Ve značné míře se vyskytují i domy se zvýšenými sýpkovými polopatry. Vesnice v oblasti podhorského terénu Chřibů mají již rozvolněnější zástavbu, objevují se zde tzv. nadsklepní domy, které jsou štítově orientované. Obytnou část mají vyvýšenou nad polozapuštěným sklepním prostorem, do něhož se vstupuje z čelního přízemního průčelí. Výše uvedené oblasti jsou také oblastmi vinohradnickými a vinohradnické stavby představují významnou část zdejší stavební kultury. V některých obcích vytváří dokonce jedinečné soubory staveb, které jsou někde i prohlášeny vesnickými památkovými rezervacemi (Veletiny, Vlčnov). Dále ze severu na území okresu Uherského Hradiště zasahuje subregion luhačovické Zálesí. Mírně zvlněná konfigurace terénu sídel této

oblasti přináší více rozvolněnou zástavbu, domy jsou podle umístění v terénu okapově i štítově orientované. Charakteristickým prvkem jsou samostatně stojící patrové komory. Je zde i větší výskyt určitých typů drobných hospodářských staveb, např. suširen na ovoce. Rozvolněnější bývá zástavba dvorů tvořených v různých pozicích samostatně stojícími stodolami, seníky, komorami, mnohdy i chlévy. Jako stavební materiál se zde u hospodářských staveb více uplatňuje dřevo. Zcela jiný charakter mají obce moravských Kopic, jejichž zástavbu představují samostatné usedlosti, domy roztroušené po širokém teritoriu svahů hornaté oblasti Bílých Karpat. Tradiční kopaničářské stavení patří ke karpatskému typu domů. Je budováno jako štítově orientovaná stavba z roubeného dřeva, obvykle omítnutá hliněnou omítkou – tzv. v kožuchu. Později ve stejném tvarosloví roubených staveb vznikaly domy zděné. Forma tradičních dvorů je hromadná se samostatně stojícími hospodářskými objekty a s pozdější tendencí k uzavírání dvorů.

Opakovaný výzkum vesnické stavební kultury obcí bývalého okresu Uherské Hradiště přinesl nejen doplnění informací a původní dokumentace, ale i varovné zjištění, že památek původního lidového stavitelství v našich sídlech rychle ubývá a přibývá novostaveb či stavebních úprav, které nesouzní s charakterem zástavby slováckých vesnic, a působí cizorodě a rušivě. Dosud zachovalé objekty původního stavitelství se často nachází ve špatném stavebně technickém stavu, pomalu chátrají. V některých obcích tento proces pokročil natolik, že se již tradiční stavby v podstatě nezachovaly, nebo jen v malém počtu. Ale jsou i lokality, kde se dosud zajímavých a hodnotných památek lidového stavitelství dochovalo poměrně hodně. Ve všech případech jsou opodstatněné důvody tyto objekty chránit a udržovat. Přispět k tomu má i předkládaná publikace, jež chce také připomenout skutečnost, že vesnické tradiční stavby patří k nejhroženějším dokladům historického vývoje venkova, a proto je třeba jejich existenci i záchraně věnovat mimořádnou pozornost. Soubor publikací Lidové stavby známé neznámé je ojedinělým počinem nejen v České republice, ale i na širším území. Věřme, že bude jedním z prostředků cíle „poznat a chránit“.

Olga Floriánová a Věra Kovářů

Babice

Obec Babice se rozkládá v rovině údolní nivy na pravém břehu řeky Moravy v severní části Dolnomoravského úvalu 8 km od Uherského Hradiště. V západní části přechází do oblasti Chřibů, na východě je ohraničena řekou Moravou. V obci žije přes 1 700 obyvatel. První písemná zmínka o obci je z roku 1220 v listině, kterou olomoucký biskup

Stodola s přístodůlkou u usedlosti čp. 291

Robert daroval velehradskému cisterciáckému klášteřu obilné a vinné desátky. K velehradskému klášteřu patřila až do roku 1784, kdy byl klášter zrušen. Podle nejstarší katastrální mapy z roku 1827 byla jádrem Babic dědina, a sice podkovovitá okrouhlice zvaná Křivá strana, a ulicovka zvaná Přímá strana, která je uzavírala. Náves měla jako jediný vchod branku, která bývala u čp. 67. Na návsi se v době pastvy uzavíral na noc dobytek a každodenně pod dozorem pastýře byl vyháněn na pastvu. Ve druhé polovině 17. století měla obec ucelené návěsní jádro na sever částečně protažené v ulici. Koncem 17. a v 18. století se zvětšila nejprve shlukem domků východně od návsi, jak je patřno již ze známů z roku 1749. Další rozšíření obce se již nedálo zahušťováním domků, ani lineárním prodlužováním ulicovky (až na ojedinělé domky), ale rozrůstáním nové vesnice Cerony roku 1786 na místě rozparcelovaného ceronského dvora. Nové sídliště je ulicovka, která na jihozápadě navazuje

Zaniklá zvonice v Ceronech (1950–1960)

na staré jádro. Po stránce stavební si obec dlouhá léta zachovávala svou tvářnost a nové objekty se objevovaly jen sporadicky. Původní nepravidelné dělení půdy bylo přeměněno v lánový systém. Podél silnice jsou stavěny části Záhumenice, Souhrady, hromadný

půdorys mají Chaloupky a Zběhy. Část Chaloupky existovala již v první polovině 18. století a domy zde byly stavěny bez zvláštního uspořádání. Je zde zachováno několik domů

Obytné stavení čp. 291

se štítovou orientací. Obec se rozrůstala většinou na obecních pozemcích směrem k pravému břehu Moravy. Cerony byly od roku 1938 osadou se zvláštním číslováním. Charakteristickým prvkem obce Babice je řadový způsob zástavby. Hlavní velmi frekventovaný průtah obcí lemují většinou přízemní, podélně řazené domy – původní zemědělské statky i menší usedlosti. Sice jsou již z velké části nově upravené, ale dochované ve hmotách a výškách. Stavení na první pohled vytvářejí kompaktní hmoty, rytmizované okny, vstupy a vraty. Souvislá řada střech je jen nepatrně členěna výškou římsy a střešního hřbetu závislého na hloubce stavení. Dnešní tvrdá krytina porušila původní vztahy hmot a vytváří obraz bez význačnějšího lineárního rytmu. V obci se zachovalo v neporušené podobě jen několik objektů nesoucích rysy původní vesnické

se štítovou orientací. Obec se rozrůstala většinou na obecních pozemcích směrem k pravému břehu Moravy. Cerony byly od roku 1938 osadou se zvláštním číslováním.

Charakteristickým prvkem obce Babice je řadový způsob zástavby. Hlavní velmi frekventovaný průtah obcí lemují většinou přízemní, podélně řazené domy – původní zemědělské statky i menší usedlosti. Sice jsou již z velké části nově upra-

Hospodářský trakt usedlosti čp. 291

zástavby. Nejstarší dochované domy jsou vybudovány z nepálených cihel. Tyto starší typy konstrukcí se uplatňují u usedlostí čp. 291, 292 v části Cerony, u čp. 171, 121, 80, 79 a 1. Původní obytné objekty jsou ještě v řadě případů jednopodlažní s tzv. horní komorou pro uskladnění obilovin, dnes upravené z velké části pro bydlení. Již velmi sporadicky jsou ve dvoře bývalých usedlostí zachovány hospodářské objekty – komory, chlévy, kůlny a stodoly. Celá řada stodol v humně byla postupně rozebrána.

K nejzajímavějším patří stavení čp. 291 v části Cerony. Usedlost s obytným traktem je rovnoběžná s komunikací, bočními štíty navazuje na sousední objekty a je součástí poměrně kompaktní řadové zástavby ulice. Obytný trakt pocházející přibližně z druhé poloviny 19. století je z komunikace přístupný průchodem v pravé či průjezdem v levé části průčelí. Fasádu tvoří hladká bílá omítka. Okna jsou novodobá, výrazově kvalitní. Dveře do dvora a vrata průjezdu mají charakter historické konstrukce. Dispozice je členěna osami průjezdu a průchodu, mezi nimiž jsou situovány obytné místnosti – dvě světnice a kuchyň. Obytný prostor je sice modernizován, ale v kuchyni zůstala zachována kachlová kamna. Dřevěné stropy se ukrývají pod omítkou. Napravo od průchodu stojí dvojice komor se zachovanými dřevěnými stropy. Kolmo k domu se napojují chlévy z dvacátých let 20. století. Prostor dvora je zatravněn, v jeho zadní části volně stojí mohutná stodola z nepálených cihel a dřeva. Stodola je starší než hospodářský trakt. Současní majitelé využívají objekt k trvalému bydlení. Stavba je po celkové poměrně citlivé rekonstrukci, zejména pak exteriér.

Dominantu obce tvoří kostel sv. Cyrila a Metoděje. Stojí na místě, kde dříve stávala dřevěná zvonice. Pro její špatný stav se pomýšlelo na opravu, ale občané projevíli přání místo zvonice postavit kostelík. Dne 27. prosince 1895 byla ustavující schůze spolku

Usedlost čp. 171

pro postavení kaple v Babicích, přihlásilo se 45 členů. Obec na stavbu kaple darovala pozemek. Základní kámen byl posvěcen v den narozenin císaře Františka Josefa I. na památku padesátiletého výročí jeho vlády – 18. srpna 1898. Projekt a stavbu prováděl architekt Dominik Fey z Uherského Hradiště a výmalbu kostela malíř Rudolf Kubíček z téhož města.

V obci a jejím blízkém okolí jsou i drobné sakrální stavby. Kříž před kostelem byl pořízen v roce 1904 rodinou Škrabalovou na památku vysvěcení na kněze Alberta Škrabala. Z této rodiny také pochází kněz ThDr. Vladimír Pavel Škrabal O.P. – jeden z nejvýznamnějších rodáků obce. Z dalších křížů jsou zastoupeny např. kamenný kříž na křižovatce uprostřed obce u Horníčkového z roku 1762, kříž před domem čp. 253, kříž na hřbitově a před hřbitovem, na Dílech z roku 1909, u Kudlovic, na Prašnicích z roku 1881. U domu čp. 341 je umístěna socha Panny Marie a v trati Ďahy socha sv. Josefa z roku 1879.

V obci se nachází Muzeum Babice, kde je možné zhlédnout expozici myslivosti a pytláctví, expozici obce, expozici hospodářských strojů a voliéry.

(JS)

Vstupní dveře usedlosti čp. 291

Bánov

Lidová plastika svatého Jana Nepomuckého

Obec Bánov se nachází v kotlině mírně zvlněné krajiny na úpatí Bílých Karpat v části pod Lopenickým sedlem. Leží u hlavního komunikačního tahu, silnice E50, na slovenské Trenčínsko. Bezprostřední krajinný rámeč představují plochy zemědělské půdy, na východě tvoří pásmo Bílých Karpat malebný horizont. Podle archeologických nálezů v lokalitě Hrádek je patrné, že na území Bánova je doloženo velmi staré osídlení, a to přibližně již před 4 500 lety. Doloženo je osídlení i z dalších následujících prehistorických období, v dané lokalitě se našly také doklady osídlení z 8. století, tedy z období Velké Moravy, kdy zde stávalo velké hradisko i s kostelem, jehož pozůstatky jsou ukryty pod současných kostelem sv. Martina. Prameny ze středověkého období mluví o bánovském hradě a jeho držbě. Po určitou dobu náležel Uhrům, od počátku 13. století však již definitivně připadl k Moravě. V lokalitě Hrádek byl ve třicátých letech 20. století, při budování silnice E50, otevřen andezitový lom a výroba dlažebních kostek. Uzavřen byl v roce 1962, kdy byl kámen vytěžen. Návrší Hrádku s pozůstatkem lomu a vztyčenými třemi vysokými dřevěnými kříži, Kalvárií, představují spolu s kostelem a přilehlým hřbitovem dominantní místo obce, kde se psala nejstarší historie Bánova a jež oplývá tzv. geniem loci.

Způsobem zástavby se Bánov řadí k typu sídel tzv. návesních silnicovek. Páteřní osu zástavby tvoří hodně široká ulice představující náves obce. Jí také prochází hlavní silnice, dříve hlavní silniční tah na slovenskou hranici, který je dnes veden obchvatem kolem obce. V hlavním návesním prostoru je situován kostel, obecní úřad,

Patrové zděné komory na návsi před domy, 1941

obchody. U kostela je také vytvořen klidový prostor zeleně s posezením. Pás vzrostlé zeleně vyplňuje středový prostor návesní ulice, z velké části však tvořené jehličnany nepřilíživými do tradičního vesnického prostředí. Od hlavní návesní ulice se půdorys obce rozvětňuje několika dalšími ulicemi.

Tradiční zástavbu již z absolutní většiny překryla novodobá, často patrových domů. Z původního stavitelství zůstaly jen ojedinělé solitéry. O to víc by se měly

chránit a udržovat, aby aspoň ony připomínaly stavební minulost obce. Pro Bánov byly, zvláště na návsi, charakteristické před domy samostatně stojící patrové zděné komory. Z nich dnes zůstala jen jedna jediná památkově chráněná komora před domem čp. 73. Z obytných tradičních domů si svůj charakter zachoval v podobě z první poloviny 20. století na návsi dům čp. 107. Jde o okapově orientovaný zděný objekt se sedlovou střechou krytou pálenou taškou s průčelím tvořeným čtyřmi obdélníkovými okny s rámy ve tvaru písmene T a vedle nich pak se vchodem do dvora usedlosti dřevěnými vraty. Dříve se k nim dala zařadit zástavba domkařských stavení soustředěných v ulici pod kostelem. Především to byl domek čp. 241 s datováním na trámu ve světnici z roku 1898 – již v roce 2007 však byl hlavně v interiéru značně zdevastován, tzv. vybydlen. V jeho sousedství pak to byl dům čp. 145 a čp. 175. Dnes z nich zůstal zachován jen dům čp. 175. Stavebně i vzácně interiérově zachovalý zůstal dům usedlosti čp. 236. Je okapově orientovaný se sedlovou střechou krytou pálenou taškou – falcovkou. Vjezd do dvora umožňují dřevěná vrata na levé straně průčelí. Průčelí uprostřed prolamují tři okna, jejichž rámy tvoří podobu písmene T. Okna jsou štukově rámovaná v horní části poloviční šambránou zakončenou čabrákou. Vedle oken jsou situovány dveře, jimiž se vstupovalo původně do síně, z které je nyní kuchyně. Napravo ode dveří jsou pak v průčelí nad sebou dva malé větrací průduchy od patrové komory. Kolorit před domem dodává píšťová pumpa. Dispozice domu je tvořena třemi prostory – vstupní síní

Usedlost čp. 236

Interiér ložnice usedlosti čp. 236

Interiér ložnice usedlosti čp. 236

okapově orientovaný se sedlovou střechou krytou pálenou taškou – falcovkou. Vjezd do dvora umožňují dřevěná vrata na levé straně průčelí. Průčelí uprostřed prolamují tři okna, jejichž rámy tvoří podobu písmene T. Okna jsou štukově rámovaná v horní části poloviční šambránou zakončenou čabrákou. Vedle oken jsou situovány dveře, jimiž se vstupovalo původně do síně, z které je nyní kuchyně. Napravo ode dveří jsou pak v průčelí nad sebou dva malé větrací průduchy od patrové komory. Kolorit před domem dodává píšťová pumpa. Dispozice domu je tvořena třemi prostory – vstupní síní

Kalvárie – kříže v lokalitě Hrádek

přebudovanou v kuchyni, z níž se napravo vcházelo původně nejspíše do světnice, nyní ložnice. Třetím prostorem byla patrová komora se samostatným vchodem ze dvora. Ve dvoře pak byly situovány chlévy a stodola, dnes přestavěné na dílnu a skladové prostory. V obou místnostech, kuchyni i ložnici, je zachovaný záklopkový strop. V ložnici je na trámu vytesáno již špatně čitelné vnočení, pravděpodobně jde o rok 1850. Vybavení ložnice secesním nábytkem je původní, velmi dobře zachované – skříň, postele, kostn. Na stěnách visí svaté obrázky, kříž a dobové rodinné fotografie. Přes některé přístavby ve dvoře je dům vzácně zachovaným dokladem vývoje místního stavitelství včetně interiérového vybavení. Měl by jistě zůstat zachován pro budoucí generace, byl by také vhodný jako místní muzeum.

K památkově chráněným objektům v obci patří areál panského dvora v jihozápadní části zástavby. Hodnotné jsou v obci drobné sakrální památky. Na návsi je to profesionálně zpracovaná barokní kamenná plastika sv. Jana Nepomuckého, lidová kolorovaná socha tohoto světce se nachází v části obce Na Požároč. U silnice při příjezdu do obce od Uherského Brodu stojí za pozornost pěkná barokizující kaplička sv. Cyrila a Metoděje, u kostela pak kamenný kříž.

(OF)

Usedlost čp. 107

Jediná zachovalá komora v obci před domem čp. 73

Bílovice

Obec Bílovice leží v mírně zvlněné krajině, v severní části okresu Uherské Hradiště v údolní nivě řeky Moravy na rozhraní výběžku Vizovické vrchoviny a Dolnomoravského úvalu. Zastavěné území se rozkládá podél toku Březnice a Zlámaneckého potoka. První písemná zmínka o obci pochází z roku 1256, kdy je uváděna jako samostatný

Búdy na ovoce v humnech, okolo roku 1918

lenní statek olomouckého biskupa, který jej postupoval převážně drobné šlechtě. Ves je rozvětveného silničního půdorysu v rozlehlé proláklíně při soutoku Zlámaneckého potoka a Březnice (levobřežní přítok Moravy). Podél silnice vedoucí do Březolup byly vystavěny hospodářské usedlosti a na kraji obce směrem ke Včelarům se původně nacházela tvrz s hospodářským dvorem. Tvrz v pozdějších letech nahradil zámek, kolem něhož byl zřízen okrasný park.

Dnes se šlechtické sídlo nachází

v středu obce, kam jej posunula postupně se rozšiřující zástavba. Nejstarší části obce Bílovice se nazývaly Dědina, Dolní Konec a Cihelna. Původní nejstarší jádro vesnice se nacházelo v části obce Dědina, kde vznikly první lánové usedlosti a podsedky, které byly založeny oboustranně podél silnice vedoucí do Březolup.

V části Dolní Konec se usídlovali převážně nádeníci pracující na bílovickém velkostatku, služebníci na zámku a drobní řemeslníci. Druhorozené děti hospodářů si posléze začaly stavět chalupy v části Cihelna a s rozrůstajícím se počtem členů jejich rodiny se původně velké chalupy začaly dělit mezi sourozence na menší, v pozemkové knize nazývané jako půlchalupy. K stejnému procesu došlo postupně i v dalších částech vesnice na přelomu 18. a 19. století a zejména v druhé polovině 19. století. Se vzrůstajícím počtem obyvatelstva na přelomu 19. a 20. století

Krytý most z fary ke kostelu, okolo roku 1918

se začal projevovat nedostatek stavebních míst. Proto byly rozparcelovány a prodány původně obecní louky v části zvané Pod Silnicou. Na jednotlivých parcelách byly postaveny nové domy a zároveň vznikla i nová silnice vedoucí do Uherského Hradiště.

Bílovická fara

letech 20. století rozsáhle narušena moderními rodinnými domy a společenskou vybaveností, takže se její poslední zbytky dochovaly pouze při nepravidelných uličkách ve svazích, kdežto střed obce podstatně změnil svou tvář. Nejstarší objekty v obci stojí ve svahu jihozápadně od zámku. Na nízkém ostrohu u cesty směrem do Nedachlebic se nachází barokní kostel, vystavěný na gotickém základu, za nímž se rozprostírá hřbitov.

V obci se prakticky nezachovaly neporušené původní lidové stavby. Převážná většina z nich již byla zbourána. Zástavba je v mnoha místech poznamenána nepříliš šťastnými pozdějšími úpravami. To se projevilo hlavně ve výplních otvorů oken a dveří, fasádě, ve výškové hladině budov či změně vnitřní dispozice. Část hospodářských budov je dosud zachována ve hmotě, ale je upravena, a to jak v exteriérech, tak zejména

Zámek v Bílovicích

a odtud podél dnešní prodejny Jednoty dále na Březolupy. Původní starou silnici dnes věrně kopíruje místní komunikace, jejíž úroveň je proti hlavní silnici značně snížená. Už jen sousoší sv. Jana Nepomuckého, Vendelína a Antonína, dnes zcela nelogicky obrácené zády k chodníku, je dokladem toho, kudy se po staletí chodilo a jezdilo.

Z technických staveb se zachovala bývalá panská palírna čp. 40 a bývalý panský pivovar čp. 71, které byly v minulosti součástí komplexu hospodářských budov

Další místo, kde se vesnice začala rozrůstat, bylo při cestě do Nedachlebic, v třicátých letech 20. století byla zastavěna část obce Rybník a následně i trať zvaná Nade Mlýnem. V šedesátých letech 20. století se obec rozšiřuje v části U Kapličky, Chmelnice. Další zástavba vzniká u hřbitova a dále podél cesty k Lěšníku v části Dolní Konec. Původně podélně řazená, většinou přízemní zástavba byla v šedesátých

letech 20. století rozsáhle narušena moderními rodinnými domy a společenskou vybaveností, takže se její poslední zbytky dochovaly pouze při nepravidelných uličkách ve svazích, kdežto střed obce podstatně změnil svou tvář. Nejstarší objekty v obci stojí ve svahu jihozápadně od zámku. Na nízkém ostrohu u cesty směrem do Nedachlebic se nachází barokní kostel, vystavěný na gotickém základu, za nímž se rozprostírá hřbitov.

V obci se prakticky nezachovaly neporušené původní lidové stavby. Převážná většina z nich již byla zbourána. Zástavba je v mnoha místech poznamenána nepříliš šťastnými pozdějšími úpravami. To se projevilo hlavně ve výplních otvorů oken a dveří, fasádě, ve výškové hladině budov či změně vnitřní dispozice. Část hospodářských budov je dosud zachována ve hmotě, ale je upravena, a to jak v exteriérech, tak zejména v interiérech, a využívána pro jiné účely. Nová obytná zástavba je téměř vždy dvou-podlažní, často ukončena plochou střechou. Centrum obce, které tvoří křižovatka silnic před zámek, zaznamenalo v uplynulých padesáti letech značné změny. Zámecký park zasahoval téměř až k hasičské zbrojnici a zdobil ho malý rybník nacházející se v místech dnešní restaurace „Na Zastávce“. Úzká silnice se vinula podél domů čp. 97 a 141 po most přes Březnici

bílovického velkostatku. Rekonstrukční práce na obou objektech v průběhu let zcela změnilly dispozici obou objektů i jejich architektonický výraz. Další zajímavou ukázkou stavitelství mezi světovými válkami je dům čp. 104, který se nachází u cesty vedoucí do Topolné v trati Za Mlýnem. K stavbám, které si zaslouží pozornost, náleží i dům čp. 77, tak zvané „barončino“ a bývalý panský zájezdní hostinec čp. 68.

K nejnvýznamnějším stavbám v obci patří bezesporu klasicistní zámek, vystavěný patrně Ferdinandem hrabětem z Laurencin-Beaufort snad na místě renesanční tvrze, která však dispozici stavby neovlivnila.

Pozornost si zaslouží kostel sv. Jana Křtitele na svahu ve východní části obce vystavěný patrně ve druhé polovině 17. století na místě staršího, připomínaného roku 1366. K původnímu kněžišti a patrně plochostropé lodi byla po roce 1730 přistavena věž a později také boční kaple, zaklenuta loď a vestavěna hudební kruchta.

V obci je také poměrně značný počet zajímavých a místními obyvateli udržovaných sakrálních objektů. Kromě kaple sv. Panny Marie Bolestné z roku 1922 i celá řada křížů, např. železný kříž na hřbitově, dřevěné kříže u kostela, za obcí směrem na Březolupy, na hranici s Březolupy, u cesty do Uherského Hradiště, u cesty do Nedachlebic nebo Šimčákův kříž z roku 1895, misijní kříž a Lysoňkův z roku 1911, Dostálkův na hranici s Nedachlebicemi, kříž na bývalém cholero-vém hřbitově z roku 1866, pamětní kříž z první poloviny 18. století nalézající se u cesty do Topolné.

Zajímavostí bílovického hřbitova jsou malé kapličky z roku 1920, které vznikly z popudu faráře P. Inocence Obdržálka. Tento čínorodý muž ve snaze ozdobit bílovický hřbitov navrhl farníkům výstavbu čtrnácti kapliček křížové cesty po celém obvodu hřbitova.

Každé zastavení mělo být zároveň rodinnou hrobkou dotyčného dárce. Plány na kapličky zhotovil známý architekt a stavitel Dominik Fey z Uherského Hradiště a měly znázorňovat stará žudra, na Slovácku dříve hojně rozšířená, tehdy však z vesnických stavení pomalu mizející. Zájem ze strany farníků byl tak velký, že bylo rozhodnuto, aby se k plánovaným čtrnácti kapličkám přidalo ještě deset znázorňujících radostný a slavný růženec a jedna kaplička bolestného růžence. Od původního návrhu reliéfů z pálené hlíny bylo nakonec upuštěno a rozhodnuto vyzdobit vnitřky kapliček freskami, které měl zhotovit akademický malíř Jano Köhler. Tento malíř s oblibou vkládal do svých obrazů podoby osob ze současného života. Na jednom zastavení křížové cesty namaloval postavu Šimona Kyrénského s podobou tehdejšího prvního československého prezidenta T. G. Masaryka. Naproti tomu jeden z biřiců bičujících Krista měl tvář spisovatele Josefa Svatopluka Machara, tehdy silně útočícího na katolickou církev. Některé kapličky, které byly chudší architekturou, ozdobil umělec vkusnými ornamenty provedenými do fresky. Do dnešní doby se však Köhlerovy fresky

Pohled na ulicovou zástavbu

nezachovaly. Vlhkost a povětrnostní podmínky spolu s nezájmem majitelů kapliček způsobily jejich zánik. Nahradily je malby s obdobným námětem na deskovém podkladě, které si soukromě pořídili jednotliví majitelé. Tyto však již nedosahují v žádném směru umělecké kvality své původní předlohy.

Součástí bílovické historie jsou i hranečníky, i když nejsou přímo vlastnictvím bílovické obce, které nechal postavit majitel uherskobrodského panství v první polovině 18. století. V okolí Bílovic se zachovalo několik hranečníků kopírujících tehdejší hranici mezi obcí Nedachlebice, náležející k uherskobrodskému panství, a bílovickým statkem. Jedná se např. o hranečník z roku 1725 nacházející se v trati Kopanice na mezi nad lesem Neraza, dva hranečníky z roku 1766, z nichž první se nachází na kraji lesa u Dubovského lánu, druhý je při cestě asi o 200 m dále v lese a hranečník z roku 1725 na pomezí hranic obcí Mistřice, Bílovice a Nedachlebice.

(JS)

Pohled na areál kostela sv. Jana Křtitele

Bojkovice

Domkařské stavení čp. 302 v části Potok

které se nad městem dělí na údolí vlastní Olšavy a údolí potoka Kolelače. Již 6 km severovýchodně od Bojkovic prochází rozvodí Moravy a Váhu (Vláry). Do údolí Olšavy vniká pod městem hřbet, na jehož nejvyšším místě se tyčí někdejší hrad Nový Světlov, pod nímž se do řeky vlévá od jihu přitékající potok Komňa přibírající před soutokem Bzovský potok. Ze severu je údolí lemováno hřebeny Vizovických vrchů, na jihu výběžky Bílých Karpat. Tato terénní konfigurace předurčuje základní urbanistickou strukturu města. K městu jsou přidruženy další tři menší obce – Bzová, Krhov a Přečkovice.

Bojkovice se poprvé připomínají roku 1412 jako ves náležející ke světlovskému panství. Mezi léty 1412–1449 byly povýšeny na městečko. Velmi pozitivní vliv na vývoj městečka měl zejména na samotném konci 15. století vznik hradu na výšině jihozápadně od Bojkovic, vystavěný bratry z Landštejna, který nahradil nepohodlný a obtížně přístupný hrad novostavbou stejného jména. Stal se nástupcem hradu Starý Světlov situovaného asi 13 km severněji, východně obce Provodov na území luhačovického Zálesí, který byl zničen patrně za česko-uherských válek v osmdesátých letech 15. století. Bojkovice s Novým Světlovem se staly střediskem panství.

Základ urbanistické dispozice města Bojkovic tvoří návesní silnicovka s nevyvinutou návsí, jíž protéká řeka Olšava. Odtud po obou jejích březích pokračují silnice, obestavěné, stejně jako jádro obce, různorodými podélně řazenými přízemními a patrovými domy. Z údolí vybíhá zástavba v neorganické skladbě ulic do svahů. Nejstarší zástavba, která nese prvky

Město Bojkovice leží ve východní části okresu Uherské Hradiště v blízkosti státní hranice se Slovenskem v podhůří Bílých Karpat. Rozkládá se v údolí řeky Olšavy u jejího soutoku s řekou Koménkou, lemovaném na severu hřebeny Vizovických vrchů, na jihu výběžky Bílých Karpat. Samotné město Bojkovice leží v poměrně širokém údolí Olšavy,

Domkařské stavení čp. 302 v části Potok – detail vstupu s nadpražím a plastickým orámováním

Patrová komora u usedlosti čp. 55 v části Cichrov

tradičních lidových staveb, se nachází pod kostelem sv. Vavřince. Jádro Bojkovic alespoň zčásti raně feudálního původu musíme předpokládat v prostoru nynějšího Podhájí s výraznými dosud radikálními prvky. K nejlépe zachovalým patří v části Podhájí usedlosti čp. 77 a 56 a v části Cichrov usedlost čp. 55 s patrovou komorou. Samostatná patrová komora ve dvoře tvoří dominantu mezi ostatními budovami náležejícími k usedlosti. Komora zachovává dispoziční i stavební

standard. Stavebním materiálem jsou nepálené hliněné cihly a dřevo. Tlusté zdi z vepřovic jsou postaveny na kamenných tarasech a nesou trámové stropy v přízemí i patře. Vysoký štíhlý tvar sýpky se sedlovou střechou, okrovými stěnami, nerušenými ničem jiným než do ulice štěrbinovým větracím okénkem v přízemí a členěným šestitabulkovým, vně otevíravým okénkem v patře. Střecha je kryta pálenou taškou. Patro bylo počátkem 20. století obýváno, prosvětleno jedním okénkem ze strany uliční a jedním ze strany dvora. Patro je přístupné v rovině dvora, přízemí a podkroví pak vnitřními schodišti a v současnosti slouží jako holubník. Budoucnost této usedlosti s komorou je nejistá a s ohledem na nízký počet zachovaných tradičních lidových staveb v Bojkovicích by si zcela určitě zasloužila, aby zůstala zachována pro příští generace.

V okrajových polohách města v části zvané Potok (bývalá hornická kolonie) jsou zachována domkařské stavení čp. 302 a 90 s příčně průjezdnou stodolou v humně. Před několika lety se zde nacházelo ještě stavení čp. 91, na jehož místě se dnes nachází novostavba. Obytné domy v této části města jsou zde dochovány jak ve hmotě, tak (i když jenom v ojedinělých případech) s hospodářským zázemím. Část nejstarší zástavby je založena na jiném dispozičním schématu než skladba jádra sídla. Projevuje se tady schéma hromadného charakteru a vytváří spleť uliček s malými prostory. Jednotlivé domy jsou menší a přibývá atypických skladeb (štíťová orientace), předzahrádky, pístové pumpy u domů. Nepravidelným situováním působí odlišně od jádra sídla. Shluky vytvořené domky nemají řádu, vznikaly postupně a přizpůsobovaly se terénu a dané parcele. A proto nevznikaly záměrné kompozice, ale jen náhodně se objevují romantická zákoutí. Jediné jednotné měřítko, vycházející z materiálu, a přirozený vkus bývalých stavebníků vytváří architektonické ovzduší v tomto až chaotickém zastavění.

V řadě případů je zachováno i vnitřní členění a původní výplně otvorů, nezřídka se za domy prostírá humno se sadem. Ke stavbám, které nesou prvky tradičních lidových staveb, náleží bezesporu okapově orientované, dlouhodobě neudržované domkařské stavení čp. 302 v části Potok na severovýchodním okraji města. Snad z první poloviny 19. století, vybudované převážně z nepálených cihel na základu z lomového kamene. Samostatné stavení bez hospodářské části se nachází uprostřed neudržované zahrady. Obytná část je obdélná se sedlovou střechou osazenou tak, že překrývá náspí před dvorní fasádou domu, krytina je tvořena pálenou taškou. Průčelí tvoří dvě dřevěná kastlová okna zasazená do líce, vně otevírává se šestitabulkovým členěním a s původním

Bojkovice-Bzová – zachované kamenné stodoly v humnech

ry s hlíněnou podlahou a malého sklípku a také do světnice se záklopovým stropem a dřevěnou podlahou. Ze světnice je možné vejít do kuchyně, která je souběžná se síní. V roce 2007, kdy probíhal v Bojkovicích průzkum lidových staveb, se nacházelo stavení ve velmi špatném stavebně technickém stavu. To bylo způsobeno zejména dlouhodobou neobydleností, ale také dožilostí střešního pláště, což způsobovalo lokální zatékání, poškozování svislých a vodorovných konstrukcí a statické poruchy. V té době byl objekt v soukromém držení a trvalo dlouhých deset let, než došlo k výkupu městem Bojkovice, k jeho prohlášení za kulturní památku a k zahájení komplexní památkové obnovy. V současnosti je realizována první etapa záchranných prací a v roce 2018 by měla být obnova dokončena. Po skončení obnovných prací se počítá s pravidelným využíváním objektu. Správu by vykonávalo Muzeum Bojkovska, které by dům začlenilo do svých edukačních programů pro dětské i dospělé návštěvníky. Každý z uvedených programů by byl doplněn o praktické ukázky v závislosti na ročním období a aktuálním tématu. Např. život horníka Jindřiščíny huti, využití a zpracování ovoce a zeleniny na venkově a malém městě, význam dobytka v životě chudých Bojkovjanů (ukázky dojení, výroba mlékařských výrobků), Vánoce v chudé chalupě atp. Právě uvedené programy lze nejlépe realizovat v přirozeném prostředí lidové stavby, než v muzeu kde by se většina z uvedených programů musela obejít bez jejich nejzajímavějších částí – praktických ukázek v autentickém prostředí. Zvláště pro dětské návštěvníky by

kováním. Okenní rámy jsou subtilní, zvláště příčle členící okna. Vchodové kazetové dveředo sině představují poměrně kvalitní řemeslnou práci. Zajímavá je i štuková výzdoba s barevným členěním fasády. Plastickým rámováním šambránami jsou zdůrazněny okenní otvory a dveře. Zachováno zůstalo i vnitřní dispoziční uspořádání se vstupní síní, odtud je vstup do komory

Bojkovice-Bzová – náves s kapličkou

tento způsob prezentace představoval způsob, jak se atraktivní formou seznámit s životem minulých generací obyvatel Bojkovic.

Objekt je výjimečný svým drobným měřítkem a mírou autenticity, kterou dokládá způsob bydlení na předměstí městečka. Dům je ve svém rozsahu identifikovatelný na mapě stabilního katastru z roku 1828, od té doby se jeho hmota

Bojkovice-Přečkovice – stodola v humně

nezměnila. S ohledem na skutečnost, že se jedná prakticky o jednu z posledních staveb tohoto typu ve městě, jeho obnova, zachování a následné využití by bylo velmi žádoucí, aby tento objekt původního stavitelství nezaknulo a zůstal zachován pro budoucnost.

V odlehlé poloze byl v roce 1936 vystaven pozdně funkcionalistický objekt čp. 537 zvaný Útulek sv. Václava náležející řádu dominikánek. Roku 1982 došlo k přestavbě periferního území historického jádra Bojkovic na levém břehu řeky (Mánesova ulice). Byla tam situována skupina vícepodlažních typových bytových domů.

Město Bojkovice se i přes svou relativně malou rozlohu pyšní velkým množstvím památek. Tato díla se vyskytují jednotlivě, ve stavebních souborech i jako krajinné areály. V rámci města i jeho nejbližšího okolí se hojně dochovala jak světská, tak církevní architektura. Řada těchto staveb má prvořadý význam i v rámci stavebního vývoje regionu v rozmanitých slohových obdobích. Rovněž drobná sakrální architektura, kaple, zvonice, ale i boží muka a sochařská díla představují významný článek v rámci kulturního, architektonického a uměleckého vývoje města. Jejich význam znásobuje i pohledová působivost v urbanistickém souboru města a zvláště pak v krajině.

K nejvýznamnějším památkám náleží hrad (Nový Světlov) z konce 15. století, za Kateřiny z Vlčnova a Tetourů z Tetova byl nově opevňován a rozšiřován proti vpádu Turků, čímž získal mohutné bastionové opevnění (dnes zaniklé). Ve druhé polovině 17. století byl upravován a v letech 1846–1856 přestavěn na novogotický zámek (E. Kuscher). Současně s přestavbou byla jižní část obory proměněna v anglický park (V. Fumugalli) se skleníky. Monumentální raně barokní kostel sv. Vavřince situovaný ve svahu po severovýchodní straně historického jádra byl postaven v letech 1651–1656 podle návrhu brněnského stavitele Jana Křtitele Erny. Kostel obklopuje obdélný hřbitov uzavřený zdí, ve které jsou osazeny kamenné náhrobky. Jeho nejstarší rozsah vymezuje dvojice šestibokých plochostropých kaplí patrně z druhé poloviny 17. století. Jedná se o pozůstatky původně čtyř obranných věží, které spolu s masivní zdí sloužily k ochraně chrámového návrší. Mezi nimi byla roku 1835 zbudována klasicistní pohřební kaple nad hrobkou hraběnky Žofie Haugvicové, rozené Fries, majitelky panství Nový Světlov. Litinový oltář i náhrobní deska s erby uvnitř kaple byly odlity v bojkovických železárnách po roce 1837. Kaple je postavena v místech zaniklého gotického kostela

Pohled na náměstíčko se sloupem Panny Marie pod kostelem svatého Vavřince

Pitína postavená v letech 1860–1865 a kaplička u Krhova z roku 1873 na severovýchodním okraji obce při silnici na Bojkovice. Dříve stávala u zaniklé cesty v „Žabárnách“, kde byla často podmáčena. Tato čtyřboká stavba barokních tvarů zřejmě napodobuje vzhled zbožné kaple, která stávala do té doby na protější straně silnice. Odtud sem byla také přenesena barokní dřevořezba Madony s dítětem z doby kolem roku 1700 a drobná socha sv. Volfanga, představující snad barokní, pravděpodobněji však ještě mladší repliku pozdně gotické dřevořezby z posledních desetiletí 15. století. Mariánskou kapličku z roku 1636 nalezneme před Bzovou. V novodobé zvonici uprostřed obce je umístěn zvon z roku 1773. V Přečkovících nalezneme otevřenou mariánskou kapličku se zvoníci.

Sochařská díla baroka mají důstojného představitele v morovém sloupu Panny Marie pod kostelem z roku 1716 od stříleckého sochaře Václava Divokého. Barokní socha sv. Floriána z roku 1777, ochránce před ohněm, postavená na Mánesově ulici za faráře Josefa Smetany, byla v roce 1993 nahrazena kopií, stejně tak i barokní socha sv. Vendelína, ochránce a patrona pastýřů, postavená u staré rychty v roce 1772 za faráře Fr. Schmidta. Originály byly uloženy v tzv. Tetaurkách na hřbitově. Velmi hodnotná barokní socha sv. Jana Nepomuckého z roku 1730, ochránce před vodním živlem, se nachází na ulici Sušilově. Autorsky jednotná skupina soch je umístěna u hlavní věže zámeckého parku na zámku Nový Světlov – Madona s dítětem z roku 1734, sv. Dominik a sv. Vincenc Ferrerský. Plastiky byly zhotoveny na památku čtyř set křesťanů (obránců hradu) popravených před hradem Světlov.

Nedílnou součástí drobné sakrální architektury jsou i kříže, které se nacházejí v mnoha částech města, na hřbitově i kolem vozovek a jsou pamětí místa, duchovním zastavením tak potřebným pro člověka minulosti, a tak se nedostávajícím člověku současnému. Záchrana těchto křížů je mnohem snazší, nežli v případě velkých stavebních památek, a v Bojkovicích bylo na jejich opravu a záchranu vždy dbáno. Jedná se o kříže dřevěné, litinové a kamenné, které jsou často opředeny pověstmi, z nichž některé odpovídají skutečné události, která pak dala vzniknout těmto lidovým výtvarným projevům. Na většině z nich je také nápis a dedikace, z níž se dovídáme mnohé zajímavosti o donátorech i o důvodech, proč byly zřizovány. K takovým křížům náleží např. kamenné kříže před vstupem na hřbitov z roku 1827 a ve středu hřbitova z roku 1735, před kostelem z roku 1895, při staré cestě na Krhov, na náběží Svobody z roku

sv. Jiří, ve kterém byli pohřbeni první majitelé hradu Nového Světlova.

Drobná sakrální architektura, na kterou jsou Bojkovice velmi bohaté, je prezentována několika kaplemi, ze kterých připomeňme např. kapličkou z roku 1820 na Hradské Nivě, zasvěcenou Čenstochovské Matce Boží, patronce zvěrokleštěčů, kteří se zde loučovali s rodinami před odchodem na svou dalekou cestu za prací. Za pozornost stojí i kaplička Panny Marie při silnici vedoucí do

1835, nad hřbitovem, dále v Krhově, v Přečkovících, na rozhraní ulice Pitínské, dřevěný kříž u vodárny v Komenské ulici, nad stolárnou u cesty směrem na Komňu, na křižovatce u Strommerového, u Valchy v ulici Pod Světlovem a celá řada dalších.

Nelze opomenout ani technické památky, které jsou v Bojkovicích zastoupeny zejména Dolním podzámeckým mlýnem (Sedláčkovým), nejstarším mlýnem v Bojkovicích, o kterém je písemná zmínka již z roku 1599 a který plnil svoji funkci až do padesátých let minulého století. Nachází se dosud pod bývalou zámeckou oborou. Je to mohutná, pomalu chátrající jednopatrová budova. Další mlýn, Podkrhovský, zvaný také Řícký, se nachází v terénní vlně mezi Bojkovicemi a Krhovem a byl postaven pravděpodobně počátkem 19. století.

Mlýn, hospodářská a obytná část jsou ještě dnes v dobrém stavebně technickém stavu. Z kroniky, kterou pro rodinu Pavlackých napsal Karel Dolina, se dovidáme, že byl postaven pravděpodobně počátkem 19. století a sloužil svému účelu ještě krátce po první světové válce. Valíčkův mlýn najdeme, když projdeme sídlištěm 1. máje podél řeky Olšavy a za mostem přes řeku uvidíme budovu, která ještě dnes nese znaky bývalého mlýna. Byl vystavěn v roce 1794 a je starší než zaniklý Panský mlýn, který stával pod Novým Světlovem. V padesátých letech 20. století byl znárodněn, a protože byl ze všech bojkovických mlýnů po stránce technické nejlepší, pracovalo se v něm ještě před rokem 1989.

K městu jsou přidruženy další tři menší obce – Bzová, Krhov a Přečkovice. Místní část Bzová je vsí řadového typu na severozápadním úbočí Bílých Karpat ve svažitém údolí, v němž pramení Bzovský potok. Různorodá, většinou nově upravená zástavba, doplněná moderními rodinnými domy, je volně soustředěna při průběžné komunikaci sledující vodoteč. V humnech se zachovaly ojediněle kamenné stodoly. V obci se nachází kaple zasvěcená Svaté Trojici. Místní část Krhov je vsí řadového typu s nevýraznou návší na severozápadních výběžcích Bílých Karpat ve svažitém údolí, jímž protéká Bzovský potok. Různorodá, zčásti nově upravená zástavba je soustředěna při staré cestě sledující vodoteč odbočující ze staré trasy. Na kraji obce u silnice se nachází kaplička Panny Marie z doby kolem poloviny 18. století. V Přečkovících se zachovala místy původní zástavba s hospodářskými trakty, rovněž v humnech se dochovaly ojediněle stodoly. K významným památkám náleží zejména kamenná boží muka.

Bojkovice-Přečkovice – kamenná boží muka

(JS)

Boršice

Boršice leží na úpatí Chřibů v malebném údolí pod Buchlovem. Velmi působivé je zejména celková panorama obce. Vzrostlá zeleň se nalézá také v zastavěném území především podél silnice a kolem kostela. K tomu se druží předzahrádky s květinami, ve kterých se pěstují květiny. Širším ústředním prostorem ulice protéká potok. To vše dodává vesnici obzvláštní živosti a malebnosti a přispívá k úpravnému vzhledu. Nad obcí na návrší v dominantní poloze se nachází barokní kostel sv. Václava, který je výraznou pohledovou dominantou i širokého okolí.

Usedlost čp. 91

Usedlost čp. 91 se sklepem před domem

Obec se poprvé připomíná roku 1220, kdy byla v majetku velehradských cisterciáků. Jádrem Boršic byla ve druhé polovině 17. století čtvercová náves, zastavěná třemi budovami a otevřená na jižní straně. Časté rozvodňování potoka bránilo zastavění návsi od jihu a způsobilo také, že stavení stojící za potokem byla posunuta do středu parcel. Na severozápad se po průjezdové cestě táhne ulicovka obestavěná selskými usedlostmi. Tato dispozice byla během 18. a začátkem 19. století doplněna shlukem stavení

v severní části obce protahující se východně v řádku a shlukem v jižní části obce (bývalé vinné sklepy). Převážně šlo o chalupnická stavení.

Boršice jsou vsí silničního typu v rozlehlém údolí při soutoku Dlouhé řeky a Medlovického potoka. Charakter zástavby lze označit za ulicovku tvořenou současnou zástavbou přízemních domů podél silnice Uherské Hradiště–Brno. Napříč silnice navazuje směrem severozápadním rozšířená ulice tvořící zároveň náves.

Dnes již nestojící usedlost čp. 288

S návsi pokračuje souběžně ulice Školní a v jejím pokračování je severně typický „hliník“ charakteristický chaotickou zástavbou malých domků, převážně bez jakéhokoliv hospodářského zázemí a zahrad. Zbytky původní zástavby jsou zachovány zejména v okolí návsi v centru obce, dále na Horním a Dolním konci v části zvané

Podradovany se skupinami vinných sklepů a v části Stará Ves. Převažujícím stavebním materiálem je kromě kamene na podezdívky především pálená a nepálená cihla užitá samostatně nebo v kombinovaném zdivu. Starší zástavba je prezentována převážně typickými přízemními domky se širokým průčelím s nástavbou komor. Zajímavě působí i zachovalé výplně otvorů. K tradiční zástavbě patří usedlosti a domkařská stavení čp. 288, 186, 185, 151, 119, 117 – tzv. Cukrův mlýn a čp. 22.

Dnes již nestojící nárožní usedlost čp. 288 pod kostelem

Pozornost zaujme zvláště domkařské stavení čp. 91 s miniaturním hospodářským zázemím. Domek je zasazen ve svažitém terénu uprostřed zástavby, jeho půdorys determinuje nevelká parcela. Před domem je situovaný sklep. Obytná část

Pohled z návsi ke kostelu sv. Václava

má podélný tvar, do partie s průjezdem se lomí do pravého úhlu. Dvůr uzavírá drobný hospodářský trakt s chlévy. Do interiéru se vchází ze dvora vstupní síní s trémovým stropem. V zařízení síně zaujme vestavěná skříňka. Napravo od síně se nachází jizba, nalevo komora. Dům má zachovány původní výplně otvorů – dvě okna ve tvaru písmene T a vrata sestavená ze svisle, do drážek kladených desek se zdobnými geometrickými plastickými prvky v horní třetině. Zdivo objektu je konstruováno z nepálených cihel zvedající

se na kamenné podezdívce. Chlévy vznikly kombinací pálených a nepálených cihel. Sedlovou střechu stavení kryje betonová taška s bedněným štítem. Fasádu tvoří hladká bílá omítka zvýrazněná šedým odstínem soklu. Dům pochází přibližně z prvních desetiletí 20. století. Pozdější úpravy byly provedeny poměrně citlivě a ponechaly původní ráz exteriéru a z velké části i interiéru. Dochováno částečně zůstalo rovněž vnitřní zařízení a vybavení hospodářských objektů. Usedlost doplňuje zahrádka s ovocnými stromy. Objekt slouží k sezónnímu bydlení.

V obci a jejím bezprostředním okolí se zachoval také značný počet zajímavých sakrálních objektů. K nejvýraznějším stavebním objektům a k dominantě obce

Usedlost čp. 151

náleží dobře udržovaný kostel sv. Václava s areálem, vystavěný údajně v letech 1700–1703 na místě staršího. Jednoduchá orientovaná podélná stavba s polygonálním závěrem kněžiště a čtyřbokou věží v západním průčelí. Valeně klenutý presbytář je zakončen trojboce. Fara v sousedství kostela pochází z roku 1836. Podle archeologa Viléma Hrubého byl původní kostel zasvěcen sv. Petru. Po jeho zničení husity v roce 1421 ležel dlouhá léta v troskách a až teprve po roce 1453 se začalo s jeho obnovou. Nejpozději od 16. století byl kostel zasvěcen sv. Václavu, patronu české země. K velké přestavbě chrámu došlo v roce 1791.

Nadsklepní domy a sklepy, okolo roku 1918

Pohled na návěs v roce 1910

faráři Nesrstovi, který nechal zhotovit podstavec a sochu umístil před domem čp. 170. Z tohoto místa pak byla socha přemístěna na schodiště ke kostelu. Kamenný kříž z roku 1926 se tyčí za „Raškounem“ na místě dřevěného kříže. Na nový kříž přispěli Leopold Zucker, mlynář v Spovíně, rolník Josef Holář a místní farář Antonín Štaffa. Kříž zhotovil Josef Topenčík z Uherského Hradiště. Roku 1902 nechal farář Studený postavit čtyři kapličky okolo Radovan čili Hradových vinohradů, a to na památku svého třicetisedmiletého pobytu v Boršicích.

(JS)

Z drobných sakrálních staveb vyniká a je bezesporu nejhodnotnější ze strany hasičské zbrojnice směrem k mostu stojící chráněná socha sv. Jana Nepomuckého z roku 1733 rustikálního charakteru. Po levé straně schodů do kostela je umístěna socha sv. Antonína. Tuto sochu si z pouti v italské Padově dovezl Antonín Reindl, statkář z Ořechova. Stávala původně na sklepě. Když byl nucen panství prodat, daroval sochu

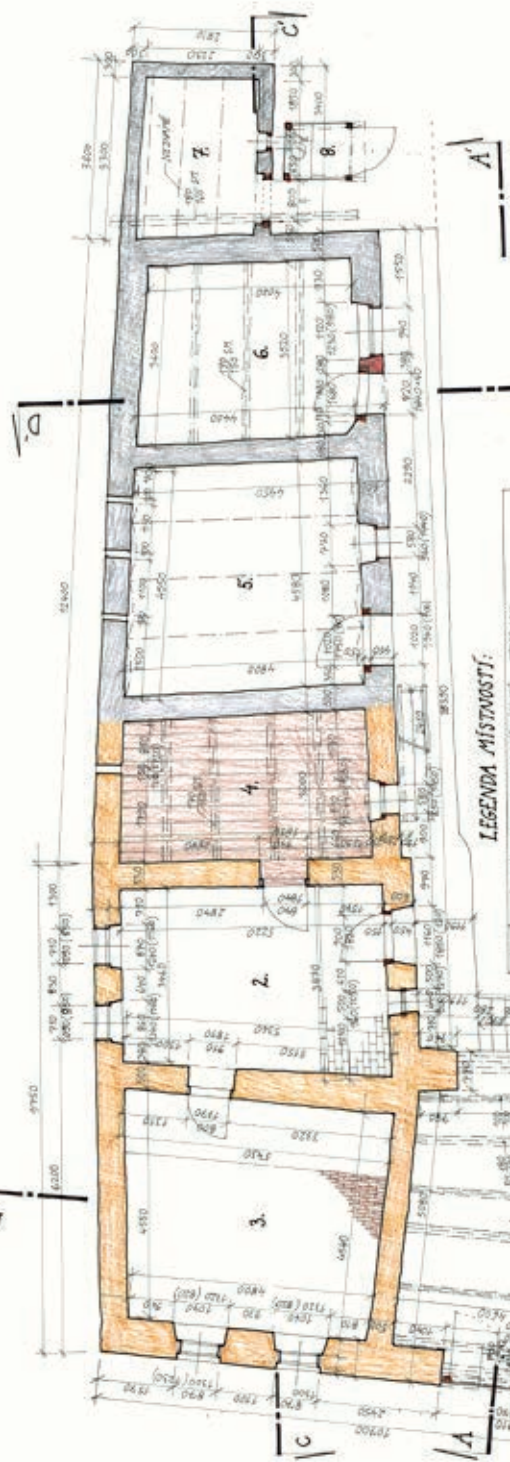

Domkařské stavení, okolo roku 1918

zadaný úlohou správy na územní rozhodnutí
BORSICE • DŮM čp. 288.
 pro měření v půdním podlaží v r. 2011
 (na základě čísel 51230008 • 51230009)

PŮDORYS DOMU • M 1:50

LEGENDA MÍSTNOSTÍ:

Č. JELLO	URČENÍ MÍSTNOSTI	POVLÁČKA VĚK	STAVBA	STAVBA	STAVBA
1.	PRŮMĚR • 24,74 •	ALUMINIA	ALUMINIA	ALUMINIA	ALUMINIA
2.	KUCHYŇSKÝ STŮP •	ALUMINIA	ALUMINIA	ALUMINIA	ALUMINIA
3.	STŮP • 24,11 •	ALUMINIA	ALUMINIA	ALUMINIA	ALUMINIA
4.	KUCHYŇSKÝ STŮP •	ALUMINIA	ALUMINIA	ALUMINIA	ALUMINIA
5.	ALUMINIA • 24,16 •	ALUMINIA	ALUMINIA	ALUMINIA	ALUMINIA
6.	ALUMINIA • 24,16 •	ALUMINIA	ALUMINIA	ALUMINIA	ALUMINIA
7.	ALUMINIA • 24,16 •	ALUMINIA	ALUMINIA	ALUMINIA	ALUMINIA
8.	ALUMINIA • 24,16 •	ALUMINIA	ALUMINIA	ALUMINIA	ALUMINIA

Boršice u Blatnice

Původní zemědělská usedlost čp. 7

Obec se nachází v jihovýchodní části okresu Uherské Hradiště, v údolí Boršického potoka. Větší část území obce leží v Chráněné krajinné oblasti Bílé Karpaty. Nachází se na spojnici obcí Blatnička a Slavkov, na sever pak s Hlukem. Obklopuje ji ze všech stran zemědělská, mírně zvlněná krajina, jen z jihu trochu zasahuje les. Obec je typická návesní silnicovka, která se mírně zvedá směrem k lesu na jihovýchod, jejímž středem protéká potok. Na obou koncích se náves větví do samostatných uliček, na severu je ukončena hlavní komunikací a na jihu se uličkami dostaneme pod les a ke stráním. Historické jádro původního stavitelství se nachází v celém rozsahu návsi a v jejím středu, který je zastavěn domkařskými staveními a účelovými objekty.

Centrum obce tvoří náves obdélníkového tvaru. Po obou delších stranách návsi vedou přístupové komunikace, podél nichž je řadová zástavba. Jde o typ pravidelné

Úzké usedlosti čp. 44 a 184

Kamenná stodola za obecním úřadem

zástavby s domy přiřazenými těsně k sobě. Středem návsi protéká potok, přes který je nemálo mostů. Dolní strana návsi je ukončena hlavní komunikací, podél které se nachází novější zástavba. Ve středu návsi je orientován kostel, základní škola, obecní úřad a hřiště. Horní strana návsi přechází v domkařskou zástavbu podél uliček, které se zde začínají proplétat. Historická mapa původního katastru

Kovárna na návsi čp. 142

Úzká usedlost čp. 155

z roku 1827 nám poskytuje přesný obraz půdorysné podoby a hustotu zástavby na počátku 19. století. Jednotná řadová zástavba je tvořena velkými a malými hákově orientovanými usedlostmi. Všechny domy byly okapově orientované k návsí. Pouze ve středu návsí se nacházel jeden čtyřstranný dvůr a řada malých domkařských stavení, které byly situované k hornímu konci. Velikost usedlostí kopírovala šířku jednotlivých pozemků a každý dvůr usedlosti byl ukončen stodolou. Materiál na stavbu jak usedlostí, tak hospodářských staveb byl místní. Typická je četnost kamene, který se v katastru obce vyskytoval ve velkém díky jeho těžbě v nedalekém lese. Domy byly stavěny především z nepálených cihel, zděných na kamenném základě na hliněnou maltu. Stodoly byly především dřevěné rámové konstrukce, poté také hliněné a kamenné. Blízkost lesa poskytovala dostatek dřevěného materiálu na stropní trámy, podlahy, krovy a otop. Střechy kryl až do šedesátých let 20. století došek, který vytlačila pálená taška. Mnohé usedlosti byly za posledních několik desítek let přestavěny a zbourány, ale u některých dodnes rozpoznáváme archaické prvky pro lidové stavitelství. Většina má výraznou podrovnávku, lizény, šambrány a u pár staveb nalezneme i bohatě zdobené fasády štukem. I truhlářské řemeslo se v obci neztratí, důkazem jsou bohatě zdobená vrata některých usedlostí. Řada domů v obci má zachované zvýšené polopatry, které má prolomeny větrací průduchy. Ty jsou kryty buď okny, nebo zdobně vyřezávaným plechem. Stavby, u kterých se zachovaly prvky lidového stavitelství, jsou usedlosti čp. 7, 42, 44, 155, 160. Nejstarším zachovaným domem je usedlost čp. 7, která dosud působí archaicky. Dochovaná obytná část má jednoduché tříprostorové vnitřní členění. Z průčelí je dům tvořen průjezdem, krytým zdobenými vraty, dveřmi do síně a dvěma okny světnice, hliněnou omítkou se zelenou podrovnávku. Starobylost domu umocňuje rozsáhlé

hospodářské křídlo domu, které navazuje na dům, v pravém úhlu je částečně zničené. Dům by si zasloužil citlivou opravu, aby se zachoval pro další generace.

K dobře zachovalým patří původní zemědělská usedlost čp. 155. Usedlost má půdorys ve tvaru písmene L a je okapově orientovaná k návsi. Postavena byla na začátku 19. století. Tříprostorové vnitřní členění je doplněno o dva chlévy v přímé řadě za obytnou částí. Průčelí usedlosti tvoří dvě okna ve tvaru písmene T a vrata, která jsou jednoduchá plaňková, usazená v čepech do masivního příčného trámu. Ve vratech jsou i malá dvířka. Výzdobu průčelí tvoří plastické rámování oken šambránami, které je světle modré barvy, stejně tak i liseny. Podokapová římsa je bílé barvy, stejně jako celá fasáda domu. Podrovnávka je méně plasticky výrazná, ale je zvýrazněna tmavě modrou barvou. Usedlost je udržována, jsou zde jen malá drobná poškození jako padání omítky nebo lehké praskliny na rozích domu. V obci se nachází i několik sakrálních památek, které můžeme zařadit do lidového stavitelství, nejvýraznější jsou boží muka a kaplička, obě památky jsou opravené a ve výborném stavu. Velmi zajímavá je i budova kovárny Josefa Gála čp. 142, zkušeného podkováře, která má již mladší podobu, ale dá se zařadit mezi hodnotné objekty stavitelství v obci.

(JK)

Usedlost čp. 168 na horním konci

Břestek

Nadsklepní dům čp. 6

mů a vinné révy umožňovaly časně osídlování. Svědčí o tom artefakty ze staršího i mladšího neolitu.

Stáří obce je svázáno se spytihněvským kostelem a založení se přičítá již k polovině 12. století. V držení Břestku se vystřídala řada šlechtických rodů, zejména páni vlastníci hrad Buchlov a zámek Buchlovice, které až po dnešní dny znamenají přirozené spádové území pro vesnice v okolí. Ves byla proslulá dílnami hrnčírů a kamnářů, stejně jako blízké vsi Tupesy a Traplice výrobou kachlí a také Jalubí. Tyto profese sídlily především v drobné zástavbě pod vinohrady severovýchodním směrem.

Vzhledem k terénní konfiguraci, zejména svahům, zvedajícím se nad údolím vyhloubeným tokem potoka, občas rozvodněného vodou stékající z okolních strání, byl Břestek budován jako údolní silnicovka. Vine se kolem potoka a podél hlavní komunikační osy směřující z jádra vsi do rekreační oblasti zvané Chabaně.

Vývoj zástavby lze označit jako dlouhodobě neměnný. Ulicovka či silnicovka s poměrně pravidelně osazenými domy má bezpochyby starý základ. Za novější urbanistický nárůst lze považovat ulici položenou paralelně se silnicí ve strání na východní straně obce s poměrně soudobou zástavbou. Zdejší výstavba rodinných domů se pohybuje od druhé poloviny minulého století po dnešek. Také rodinné domy vilkového typu na hlavním tahu silnicovky v blízkosti sportovního areálu jsou vybudovány v posledních desetiletích. Břestek jako návesní silnicovka má centrum kolem

Usedlost čp. 12

zvonice a obecního úřadu s několika byty v novém domě. Návesní plocha je zatravněná parkovou úpravou. Bývalá škola, rovněž v jádru obce, je podstatnou měrou adaptována pro sociální účely, je v ní umístěn penzion pro seniory.

Již nestojící usedlost čp. 75

z ekonomických zřetelů. Vzhledem k viničnímu hospodářství se ve vesnicích pod Buchlovskými Chřiby v menších zemědělských usedlostech a domech vinařů umístěných pod vinnohrady uchovávala produkce vína ve sklepích pod domy umístěnými ve stráni. Víno bylo skladováno v klenutých, poměrně rozsáhlých sklepích, nezahlobených, ale vybudovaných na povrchu v přízemní části domů, jejichž obytná část byla situována v patře. Do sklepa se vcházelo přímo z ulice.

Větší selské usedlosti mají pravidelný dvůr hákového půdorysu s hospodářskou částí navazující na obytný dům a se stodolou umístěnou na konci dvora. Chalupy se štítovou orientací jsou jednotraktové s přízemním sklepem, se vstupem do obytné části po schodech umožňujících komunikaci s obydlím situovaným nad sklepem pod prudce se svažující strání. Obytná část je trojdílná se vstupní síní, jízdou a komorou. Na komoru navazuje chlév, případně další místnosti pro chov zvířat a menší kolna. Obilí a seno z luk, obklopujících ves, ukládali obyvatelé na rozlehlé půdě, nebo byly pro seno stavěny dřevěné stodůlky.

Nejstarší domy byly vybudovány z přírodního materiálu, především z kamene a nepálené hlíny.

Kámen i nepálené cihly jsou spojované hliněnou maltou. Z kamene jsou především klenuté přízemní prostory, někdy v kombinaci s pálenou cihlou. Střechy jsou převážně sedlové, kryté původně doškem, posléze štípanou břidlicí a pálenou taškou i dalšími, průmyslově vyrobenými krytinami včetně betonové tašky. Ta působí nepříznivě hmotným těžkopádným

Břestek je charakteristický souladem selských usedlostí okapově orientovaných při cestě z Buchlovic do Tupes a domů obrácených štítem k cestě. Druhá varianta orientace vychází mimo jiné z lokace části sídla v poměrně úzkém údolí s nedostatkem místa pro výstavbu rozlehlějších selských usedlostí, ale také

Pohled do ulice s nadsklepními domy

Památkově chráněný nadsklepní dům čp. 157

dojmem znásobeným použitím tašky do okrajů střech místo dřevěné lišty. Okna nejstarších domů, původně dvojí, členěná do šesti tabulek, tak zvaná kastlová, byla ve 20. století postupně vyměněná za dvoukřídlá se svrchním vyklápěcím nebo otvíravým dílem. Původní dveře byly dřevěné ve dřevěných veřejích, podobně jako okna někdy se světlíkem. Nátěry byly provedeny v hnědé, nověji také v bílé barvě. Vrata dřevěná, vesměs natřená. Vedle těchto poměrně zachovaných relikvů původní zástavby z 19. století, dochovaných ve hmotě i detailu, se nachází v uliční zástavbě také i starších budov se na většině domů projevují různé modernizační úpravy, které se patrně rozvíjely především po druhé světové válce. Jde především o okna, vstupy do střech vikýři a střešní okna, břizolitovými omítkami, plastovými okny a dveřmi, keramickými obkladačkami.

Kachlový sporák v domě čp. 157

Vinařský dům čp. 157 je jednotraktový dvoupodlažní. V přízemí je sklep, obytná část s hospodářskými místnostmi je přístupná po kamenném schodišti. Dům je zastřešen sedlovou střechou pokrytou v devadesátých letech novou břidlicovou krytinou. Materiál použitý k výstavbě přízemí je především kámen a dále nepálená cihla. Dusaná hlína je

využita také na podlahy ve vstupní kuchyni a komoře. Stropy jsou trámové, ve sklepech klenuté z cihel. Členěná dvoudílná okna jsou situovaná do ulice a její rámy jsou dřevěné. Orientace domu je štítová a má obdélníkový půdorys. Stavebním materiál tvoří kámen a nepálená cihla. Kámen je spojován hliněnou maltou. Střecha je sedlová s dřevěným hambalkovým krovem. Krytina domu je ze štípané břidlice a byla nově pokryta v devadesátých letech. Omítnutý komín je zhotoven z pálených cihel. Omítky domu jsou hliněnovápenné, při stavebně restaurátorské obnově byly z velké části vyměněny za vápenné. Lička vnější fasády je bílá vápenná, sokl modrý. Výplně otvorů jsou dřevěné, hnědá kastlová členěná okna se nacházejí v lici štítové stěny a dvě v boční fasádě. Do sklepní části vedou dveře zhotovené z masivních fošen. Dům je patrně z první poloviny 19. století. Stavební úpravy a obnova objektu byly provedeny v osmdesátých a devadesátých letech podle projektu jako památka vhodná pro kulturně společenské využití.

Dům nemá humno, jen po celé ose domu se dvůr vine až k zídce, jejímž úkolem je zabránit sesuvu půdy z ostře skloněné stráně nad domem. Oplocení je provedeno dřevěným deskovým ohrazením. Dům nemá předzahrádku, prostor před domem se skládá z kamenů položených do přírodního lože do zatravněného nebo pískového terénu.

Interiér obytné části je trojdílný s kuchyní, patrně vytvořenou na místě původní síně, prostornou jizbou s třemi okenními otvory, trámovým stropem a prkennou podlahou. V kuchyni je hliněná dusaná podlaha a v rohu kamna z modrých keramických kachlů s kobkou. Z kuchyně se vstupuje do bývalé komory, v současné době již adaptované komory s vestavěným WC. Také komora má dusanou podlahu a větrací okénko.

Celkový stav objektu je po obnově uspokojivý. Sklepní, přízemní část je po provedených úpravách ve vlastnictví obce a slouží ke společenským účelům. Vinařský dům se sklepem je památkově chráněný a zapsaný do seznamu nemovitých kulturních památek.

Hospodářské stavby navazují na obytnou část domu. Chlévy jsou již převážně upraveny k jiným účelům nebo odstraněny. Zůstávají převážně stodoly, jejichž uplatnění je mnohostranné. Tradiční umístění stodoly je na konci dvora, v úzkém údolí bylo možné postavení stodoly samostatně i mimo usedlost.

Stodoly jsou převážně z nepálených cihel, ale v Břestku se dochovaly stodoly či stodůlky dřevěné, prkenné do rámové konstrukce. Jedna z těchto stodol ohrožená zánikem byla přemístěna do muzeum v přírodě Park Rochus.

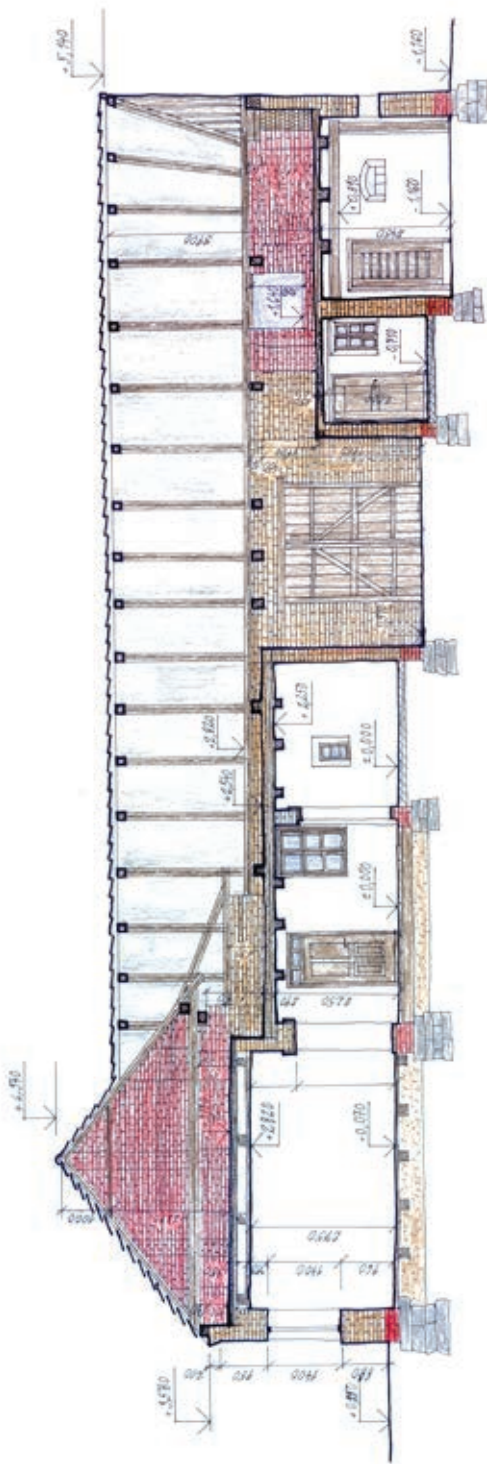
Mladší typ stodol budovaných převážně ve 20. století je z pálených cihel na obdélníkovém půdorysu. Stojí rovnoběžně s obytným domem, pokud byl okapově orientován. Střecha je sedlová, krytá pálenou taškou, starší typy pak černou kamennou břidlicí. Stodoly jsou až na výjimky neudržovány.

Sakrální stavby zastupuje pouze kaple Panny Marie Sedmibolestné z roku 1888 a zvonice na návsi postavená z kamene a cihel. Její zvláštní tvar je ukončen členitou věžičkou se zvonem. Kostel obec nemá. U bývalé školy pak stojí socha sv. Jana Nepomuckého.

(VK)

Zvonice na návsi

ZAMĚŘENÍ UDĚLENÉ STAVBY NA UVEDENÉM MÍSTĚ
BŘESTEK - ZEMĚLŠKÁ VUSEDLOST čp. 75
 PRO MÍSTNÍ ÚŘEDNÍ ŘÍZENÍ PŮSOJÍCÍ PŘI ZEMĚLNÍM
 ÚPRAVĚM PŮSOJÍCÍ PŘI ZEMĚLNÍM ÚPRAVĚM
 PŮSOJÍCÍ PŘI ZEMĚLNÍM ÚPRAVĚM
ŘEZ A-A - M 1:50

Podélný řez usedlostí čp. 75

Březolupy

Torzo usedlosti čp. 41 v roce 2007

Obec Březolupy se rozkládá na úpatí posledních výběžků Vizovických vrchů a na obou březích říčky Březnice, která pramení nad stejnojmennou obcí. Leží přibližně 10 km severovýchodně od Uherského Hradiště na komunikaci do Zlína.

Nejstarší písemnou zmínkou o existenci Březolup je zpráva z roku 1261 od Smila ze Střílek, který založil ve Vizovicích klášter. V této době byly Březolupy pravděpodobně rozděleny mezi více majitelů. Nejvýznamnějším rodem, který březolupské panství držel, byli páni z Kunštátu. Mimo vizovické cisterciáky byli dosavadní vlastníci vesměs nižší šlechtici, zemani, vladykové nebo rytíři. V dalším průběhu 16. století byly významnějšími držiteli panství například Tetourové z Tetova, kteří drželi nejen Březolupy, ale i pusté Šarovy a díl Zlámance. V roce 1605 do obce vpadli bockajovci a celou obec s třiceti šesti domy vypálili, přitom byly zničeny spisy a privilegia obce, které měla od vrchnosti. Počátkem 17. století přecházelo panství rychle mezi jednotlivými držiteli. V té době Březolupy disponovaly panským dvorem, pivovarem, právem výčepu piva, palírnou, chmelnicí, dvěma vodní mlýny či tlačírnou oleje. Obec byla ještě poničena za vpádu Bethlena Gábor, kdy byla znovu vypálena, ale i v roce 1663, kdy sem vpadli Turci. Roku 1683 byla obec částečně poničena při kuruckých válkách a v letech 1703–1706 byla zničena část vesnice při Rákocziho povstání proti Habsburkům. Za panství Františka Horeckého byl v letech 1650 až 1668 postaven v Březolupech zámek

na místě dosavadní tvrže. Zámek byl původně jednopatrová čtyřkřídlá barokní budova s dvorkem uprostřed. Roku 1756 koupil panství Jan Ferdinand, svobodný pán z Longueval, který byl olomouckým děkanem. Za doby jeho panství bylo dosaženo povolení o odtržení Březolup od farnosti v Bílovicích. Roku 1787 byla zřízena samostatná lokálie. Základy kostela byly položeny v roce 1774, ale po prodeji obce dalšímu majiteli roku 1780 byla stavba pozastavena. Pokračovalo se až v roce 1785 a kostel Nanebevzetí Panny Marie byl dokončen v roce 1802. Věž kostela byla vystavěna až v roce 1875. V roce 1831 bylo celé panství prodáno rodině hrabat Logothetti, která věnovala větší péči správě zámku a přilehlého parku.

Původní čp. 1 v Březolupech byl Dolní mlýn (tzv. Moučkův), který stával přibližně v místě dnešní ubytovny v areálu kempu, a nejnižší čísla popisná nesou domy v místní části zvané Kopec, kudy vedla původní cesta směrem k Uherskému Hradišti. Mlýn zanikl před první světovou válkou. V roce 1843 byla v obci druhá palírna, vrchnostenský pivovar byl v provozu až do roku 1868 a při horním mlýně fungovala i pila na zpracování dřeva z místních panských lesů. Škola je v obci dokládána od roku 1791 jako triviální. Ze začátku 18. století (podle římských číslic 1719) pochází socha sv. Jana Nepomuckého, stojící dnes uprostřed obce. Je zhotovena z kameniny a podle použitého materiálu lze soudit, že byla určena pro interiér, ne pro exteriér. Navíc je to druhá nejstarší venkovní plastika v regionu. Původně stávala u potoka za vesnicí směrem k Bílovicím, před první světovou válkou byla při parcelaci panské půdy přemístěna.

Březolupy svou zástavbou patří k návesním silnicovkám. Centrem je trojúhelníková náves, kolem níž se soustřeďuje nejstarší historická zástavba. Původní nepřestavěné usedlosti se téměř žádné nezachovaly. Ná-

Západní část návsi z roku 1998

znaky původní řadové zástavby jsou viditelné podél hlavní silnice naproti velodromu v sousedství zámku. Na konci humen zůstalo několik příčně průjezdných stodol z pálených či nepálených cihel, které však v důsledku výstavby nových domů v nových ulicích mizí rychlým tempem.

Ke stavením s charakterem lidového stavitelství lze přiřadit hliněnou stodolu za čp. 25, dřevěnou stodolu za čp. 39 a 59 rámové konstrukce na kamenném základu a domy čp. 108 a 129. V roce 2008 se v polorozpadlém stavu nacházela usedlost čp. 41 pocházející pravděpodobně ze začátku 19. století, stavba okapově orientovaná k veřejnému prostoru ulice. Průčelí domu tvořil původně krytý průjezd do dvora usedlosti s deštěnými vraty, která byla začepována do příčného dubového trámu, zavírala se na petlici, obytnou místnost prozrazovala dvě dělená okna s jednoduchými mosaznými klikami. Další dispozici podle velikosti objektu mohla představovat další obytná

místnost – světlá kuchyně, síň, kterou se vstupovalo do usedlosti, a patrová komora s kamenným klenutým sklepem. Na ni v pravém úhlu původně navazovalo i hospodářské křídlo. Usedlost byla postavena z nepálených cihel, kamene, místy zpevněna pálenými cihlami. Mírně předsazený sokl byl zdůrazněn modrou podrovnávkou. Fasádu tvořila hladká hliněná omítka okrové barvy. Celý objekt kryl jednoduchý hambalkový krov sedlové střechy s pálenou taškou, původně krytý doškem.

Současný urbanistický obraz obce Březolupy je podmíněn nároky na bydlení pro 21. století. Domy jsou velmi často bourány a nahrazovány novými architektonickými výmysly, které nedodržují jak původní řadovou zástavbu, tak hmotovou dispozici. Mnozí majitelé si kolem svých domů budují nepřekonatelné a neprostupné ploty, čímž se zcela izolují od okolního života v obci, ale také boří staletími prověřenou stavební tradici.

(JK)

Původní zemědělská usedlost z Březolup, okolo roku 1930

Březová

Obec Březová leží v krásném přírodním prostředí Bílých Karpat, v kotlině mezi Studeným vrchem a hřebenem Malého a Velkého Lopeníku. Směrem k jihu se otvírá do malebného Bošackého údolí. Dolní částí protéká potok. Velmi hodnotné je především celkové panorama obce, zasazené do působivé krajinné scenérie, dosud bez výraznějších rušivých zásahů.

Typologicky se Březová řadí k návesní silnicové zástavbě s výraznou dominantou pseudogotického kostela sv. Cyrila a Metoděje z roku 1865. Nejstarší část obce tvoří

Kompaktně dochovaná zástavba kolem silnice na Strání

prostor návsi a část Olšovec – zástavba v dolní části kolem potoka. Z mapy stabilního katastru je zástavba obytných částí usedlostí s chlévy zděná, hospodářské stavby v humnech za domy byly budovány ze dřeva.

Tradiční ráz obce je již větší měrou poznamenán stavebními úpravami i novostavbami, které svým objemem, výškou i tva-

roslovím porušují tradiční architektonickou strukturu vesnice, zvláště na návsi. Přesto se v obci zachovalo několik objektů původního stavitelství, nebo takových, které dosud více či méně zachovávají charakter původního stavitelství. Ráz původní zástavby

od výzkumu v roce 2007 zůstal v podstatě zachován, změny se týkají spíše jen úpravy barevnosti fasád, a to směrem k výraznější, někdy až křiklavé. K objektům, které nesou podobu staveb z 19. století a jsou také doloženy již na mapě stabilního katastru z roku 1828, patří především stavení čp. 36, 33, kde býval dříve mlýn, čp. 139, 121 a 162. Nově opravené jako místní muzeum je na návsi

Stav domu čp. 115 v roce 2007

stavení čp. 115. Z 19. století, ale stavebně upravované přibližně ve třicátých letech 20. století, jsou některé domy, např. čp. 38 na návsi, kolem silnice při výjezdu z obce směrem na Strání zůstala zachována poměrně kompaktní zástavba, tradiční ráz s úpravami z pozdějších období zde mají také domy čp. 156, 179, a 180. Podobu staveb s úpravami ze třicátých let 20. století mají domy čp. 132, 300 v části Olšovec. Zachováno zůstalo

Současný stav domu čp. 115, sídlo místního muzea

mnoho objektů se stavebními úpravami z padesátých až šedesátých let 20. století, např. na návsi dům čp. 25, jehož fasáda je z břizolitu, do něhož jsou vyškrabané ornamenty rostlinného motivu v pásu nad okny i jednotlivé vzory mezi okny. Sokl, dveře a okna tohoto domu jsou obloženy černými obkladačkami. Dále je to dům čp. 16, v části Olšovec pak domy čp. 125, 308, 243, 305, 184, dále čp. 197, při komunikaci směrem na Strání jsou to např. domy čp. 164, 203, 214 nebo 217.

K nejzachovalejším dokladům tradičního stavitelství obce z 19. století patří usedlost čp. 36. Je okapově orientovaná, trojprostorová, se sedlovou střechou krytou pálenou taškou – falcovkou. Fasádu tvoří hliněná omítka s původně světle modrým líčením prosvítajícím pod současným bílým přelíčením. Okna jsou čtyřtabulková s horním děleným větracím dílem. Původní jsou také výplně vstupních

Usedlost čp. 36 v roce 2007

otvorů. Neporušená zůstala vnitřní dispozice domu se zachovalým dřevěným záklopotropem. Dům je dosud obýván. Podobně velmi dobře zachovaná je nově opravená usedlost čp. 121. Na návsi nese rysy tradiční stavby z 19. století stavení čp. 139.

Současná podoba usedlosti čp. 36

Jde o okapově orientované drobné stavení vestavěné mezi široké okapové statkářské usedlosti. Průčelí tvoří dvě podélná dělená okna, vrata a několik drobných větracích průduchů v podokapí. Střecha je sedlová, v současnosti krytá novodobou krytinou. Fasádu tvoří hladká omítka s výrazným barevným líčením okrovou barvou se sytější modrým lemováním.

Je velmi chvályhodné, že obec velice pěkně opravila v dolní části návsi stavení čp. 115, v kterém je umístěno místní muzeum a také slouží jako společenský a kulturní objekt.

V obci zůstalo zachováno i několik pěkných sakrálních objektů. Vesnici dominuje novogotická stavba kostela sv. Cyrila a Metoděje. V dolní části návsi malebně působí kaplička Panny Marie z roku 1870 a o něco dále pak květinovým věncem zdobený liti-
nový kříž. Zástavbě v části Olšovec dominuje pod vysokými vzrostlými lípami kamenný kříž z roku 1924.

Obec Březová přes mnohé novodobé stavby udržuje původní ráz dosud dochovaných objektů místního lidového stavitelství. Zvláště hodnotný je krajinný ráz obce a její celkové panorama.

(OF)

Usedlost čp. 139

Buchlovice

Staré sídlo z počátku 13. století spojené s hradem Buchlovem a jeho minulostí leží na okraji Chřibů. Pro sídelní strukturu je příznačný členitý terén s osídlením ve svažité části kopcovitě modelovaným terémem uvnitř obce. Významnou roli hraje rozsáhlý katastr obce s vinohrady a sady nad souvislou zástavbou a s lesními porosty Buchlovských Chřibů.

Původní dům čp. 115 v ulici K Buchlovu, okolo roku 1930

něhož je umístěno historické jádro městyse. Z prostoru náměstí vyběhá několik ulic, jedna směrem na Uherské Hradiště, druhá stoupá k sousední vsi Břestku a další směřuje k vinohradům a skupině domů – malé enklávě na pasekách. Nejvýznamnější domy podél toku potoka jsou Úřad městyse Buchlovic a další důležité objekty sloužící obyvatelům pod společnou střechou. Jde o pravidelný typ osídlení s jasně vymezeným náměstím a přilehlými ulicemi.

Nejvýraznější typ zástavby nacházíme na náměstí Svobody s návaznými ulicemi Helštýn Vinohradskou, Suchý řádek, Dolní a Horní Podvinohradí. Všechny zmíněné ulice jsou přizpůsobeny svažitosti terénu a zástavba se rozvíjí do vrchu kopce a výrazně stoupá do ulic pod vinohrady. K historickým budovám ve středu vesnice patří objekty zámku a bývalá sýpka sloužící v současnosti jako místní muzeum.

Výrazné rušivé zásahy jsou přímo v obci způsobené výstavbou nebo přestavbou domů vzhledu zcela neadekvátního k venkovskému prostředí sídla, původní zástavbě i normám architektonickým, platným především pro typ sídel Slovácka. Jde především o předimenzovanou celkovou hmotu, tvar střechy, typ oken, dveří a úpravu bezprostředního okolí. Novotvary, vymykající se jakékoliv stavební kázní v těsném sousedství starší zástavby, vystupují mnohdy svojí výškou a hmotou jako nežádoucí dominanty.

Původní ves, dnes městyse Buchlovice zaujímá významné postavení. Obec je v postavení střediska politicko-ekonomického, společenského a kulturního života mikroregionu. Je sídlem zámku s rozlehlým parkem a s čilým turistickým ruchem.

Rozložení zástavby je ovlivněno potokem, kolem

Původní zástavba, okolo roku 1940

Nadsklepní dům, stav okolo roku 1940

Stejně jako některé vesnice v okolí nese zástavba Buchlovic pečť vinohradnické kultury projevující se v orientaci a celkovém vzhledu domů. Vedle podélně, okapově orientovaných domů v návěsním prostoru a přílehlých ulicích se nachází v obci velké procento budov se štítovou orientací. Jde především o zástavbu v lokalitách Vinohradní, Podvinohradní a dalších ulicích vybudovaných ve svažitém terénu pod vinohrady. Typ domů je ovliv-

něn způsobem zpracování a ukládání úrody hroznů a vína.

Vinohradnické domy jsou situované ve svahu, mají štítovou orientaci, jejich hmotovou podstatou je jednotrakt se sedlovou střechou. V přízemí nebo v suterénu je umístěn vinný sklep samostatně přístupný dveřmi nebo vrátky z ulice. Nad ním je vybudováno obydlí vlnaře přístupné z boční, podélné strany domu.

Domy jsou postaveny z kamene a nepálených cihel. S ohledem na nedostatek kamenného materiálu z přírodních zdrojů byly k výstavbě užívány převážně hliněné cihly, teprve koncem 19. století začaly v hojnější míře pronikat cihly pálené. Podobně tomu bylo s krytinou sedlových střech. Slaměný došek ustoupil v téže době šablonám z kamenné břidlice a konečně pálené krytině z různých typů tašek. V posledním desetiletí došlo i v krytinách ke změnám. Vedle plechových šablon užívají vlastníci nemovitostí také šablony eternitové a betonovou krytinu nevalného estetického vzhledu.

Na některých tradičních, přestavbou málo dotčených domech se setkáváme s původními prkennými štíty. Bednění je svisle kladeno nebo kladení prken do štítu zvýrazňuje jeho trojboký tvar či je přikryto šablonami z eternitu.

Nadsklepní dům čp. 122

Některé štíty jsou vyzděny a přikryty omítkou a vápennou ličkou. Stavební technologie sledovatelné na domech v ulicích Vinohradní svědčí o řemeslné

Pohled do ulice K Buchlovu s nadsklepními domy

šení vychází z třídlílné formy komorového typu. Požadavky na rozšíření obytné plochy jsou řešeny různými přístavbami a nadstavbami. Řazení místností ve štítových orientovaných domech se liší vchodem do domu, z boční strany bývala obvykle umístěna komora. Ukládání potravin a zásob moderním způsobem umožnilo přestavbu komory.

Postupnou změnu ve formě dvora je možné sledovat s východiskem ze studia indikačních skic z roku 1827, kdy jednotraktovou usedlost na obdélníkovém půdorysu tvořilo 56 procent domů.

Zbylá zástavba měla hákový půdorys s rozsáhlejším hospodářským dvorem. Jednotraktová stavení patřila především drobnějším rolníkům, vinařům na ulicích Podvinohradní a dalších ulicích pod vinohrady. V těchto lokalitách tvoří podstatu zástavby do současnosti, zatímco dvory

s hákovým půdorysem se nachází převážně v centru obce na ulicích Příční, Helštýn a na náměstí Svobody.

Dvojstrannou a trojstrannou zástavbu sporadicky zastoupenou tvoří usedlosti s různými přístavbami, dřevěnými nebo zděnými, z nichž mnohé se postupně s omezováním chovu domácího zvířectva likvidují.

zručnosti. K dokonalosti vzhledu kamenné stěny přispívá vkládání drobného kameniva do spár.

Střechy jsou sedlové až na výjimky soudobých objektů. Původní krytinu tvořil převážně slaměný došek, kterým se krylo podle písemných dokladů až do 1904. V dalších desetiletích byla slaměná střecha postupně vyměňována za šablony z břidlice nebo za pálenou tašku.

Původní dispoziční ře-

Dnes již nestojící usedlost čp. 267

Hospodářské stavby byly nezbytnou součástí selských dvorů, zejména chlévy, stáje a kolny navazovaly na obytnou část domu v prodlouženém jednotraktovém (podélném) postavení. Většinou byly vybudovány ze stejného materiálu jako obytná část, převážně z nepálených nebo pálených cihel a kamene. Setkáváme se však již pouze se zbytky původního vybavení usedlostí. Mnohé chlévy, stodoly a kůlny již byly odstraněny nebo stavebně upraveny na prádelny, koupelny, garáže, sklady. Forma hákového dvora s navázáním hospodářských budov v kolmém postavení k obydlí umožňovala větší rozvinutí hospodářských budov a vybudování dvora s hnojištěm. Nejstarší chlévy byly nabíjené z hlíny nebo zděné ze syrových cihel kotovic. Kámen se užíval pouze do základů. Ještě v první polovině 20. století stály dřevěné stodoly tu a tam na konci pozemku náležejícího k usedlosti. V průběhu dalších desetiletí vymizely, stejně jako kamenné studny, a v současné době dřevěné hospodářské stavby patří minulosti.

Vinné sklepy hrály v obci s ohledem na rozsah pěstování vinné révy, vinohradů a výroby vína zásadní roli. Sklepy vybudované z kamene nebo místního pískovce byly umístěny téměř pod každým domem. Jsou přístupné z ulice dvířky ve štítové stěně a snadno umožňují zpracování a ukládání vína. Vzhledem k rozsahu viničního hospodářství se staly nezastupitelnou součástí jednotlivých usedlostí, jsou užívány do současných dnů. Mladší klenby sklepů jsou z pálených cihel.

Buchlovice jsou svým kulturním životem, vybaveností a dopravní aktivitou považovány za přirozený střed regionu. Památky v obci, státní zámek s parkem, barokní kostel sv. Martina podobně jako fara a hřbitovní kaple jsou monumenty umění a historie a činí městyš neobyčejně přitažlivým místem.

(VK)

Původní dřevěný větrný mlýn, z roku 1904

Bystřice pod Lopeníkem

Nově opravená usedlost čp. 77

Bystřice pod Lopeníkem se rozkládá v mírně zvlněné krajině pod horským hřebenem Bílých Karpat se vzdálenější dominantou Mikulčina vrchu a Lopeníku a bližšími severovýchodními dominantami vrchů Skalka a Hrádku. Věnc horského pásma vytváří působivé prostředí, které západně od obce přechází do otevřenější zemědělské krajiny. Z hlavní pohledové strany (při příjezdu od silnic E50) nepůsobí na panorama žádné rušivé faktory. Typo-

logicky se obec řadí k ulicové zástavbě. Páteční osu obce představuje silnice místního charakteru podél potoka, od ní se odvíjí a větví síť dalších menších komunikací, kolem nich je soustředěna zástavba. Střed obce tvoří okapově orientované, těsně vedle sebe, kolem silnice s poměrně dlouhými a širokými nájezdy stojící větší starousedlické usedlosti. Charakter podoby středu obce ovlivňují také úpravy nájezdů

Usedlost čp. 210

s mostky a upravené hluboké břehy potoka. Zástavba při příjezdu do obce od západu, bokem obce vedoucí dálkové komunikace E50, má jednotný ráz nízkých původních domů menších zemědělských hospodářství z první poloviny 20. století s jednotně pojatými předzahrádkami z tohoto období. Podobně má poměrně ucelený charakter i opačný konec obce. Zde je však zástavba vzhledem k členitosti terénu více rozvolněná, doplněná také chalupářskými domky štítově orientovanými. Více se tu uplatňuje kámen

Detail vstupních dveří čp. 210

v hospodářské části zástavby – u stodol, chlévů, také u zídek, a vytváří osobitý ráz této části obce. Směrem do centra pak nastupují starousedlické usedlosti, které jsou také většinou zachované v podobě z první poloviny 20. století. Zde je však již ucelený ráz zástavby mnohem více narušen novostavbami patrových domů i novodobými přestavbami původních objektů.

Z původního stavitelství se příliš hodnotných staveb nezachovalo. K těm, které nesou znaky tradičních staveb, lze například přiřadit usedlosti čp. 77, 72, 65, 105, 112, 120, 210, 242, 92, 108, 170, 234, i když jsou již většinou poznamenány některými modernizacemi, například v podobě nové střešní krytiny, tvrdých omítek, fasád, někdy i výměnou výplní otvorů oken, dveří, vrat a podobně. Nejzajímavější stavbou je usedlost

čp. 77 při vjezdu do středu obce v poloze za potokem. Jde o usedlost s širokým okapovým průčelím se zdobnou úpravou fasády z první poloviny 20. století, původ stavby však sahá až do první poloviny 19. století. Průčelí tvoří v krajní poloze dřevěná vrata, trojice šestitabulkových oken, kvalitně truhlářsky zhotovené dřevěné dveře se zdobnými prvky zhotovené dřevěné dveře a dva průduchy v levé části průčelí prozrazují komoru. Zástavba dvora má hákovou dispozici s hospodářskými objekty v pravém úhlu k obytné části. Na dvůr plynule navazuje zahrada – humno, na jehož konci stojí vysoce hodnotná stavba kamenné, příčně průjezdné stodoly. Objekt je nově rekonstruován a slouží jako místní muzeum. Určitě najde využití jako skvělé a jedinečné prostředí pro další kulturní a společenské využití obyvatel obce, k pořádání tradičních akcí apod. Působ a romantičnost místa dokreslují okolní stromy a především vysoce vzrostlé dominantní jasaný. Fasáda je bílé barvy, okenní otvory jsou dnes majitelem, který stavbu využíval jako chalupu, natřeny na příliš výrazně modrou barvu. V tomto barevném tónu také provedl štukové prvky ve fasádě – hlavní římsu v podobě plasticky v omítce provedeném pásu se zdobnými obloučky, sokl a šambrány kolem oken. Je chvályhodným a následováníhodným počinem, že vedení obce si uvědomilo hodnoty mizejících tradičních staveb v obci a rozhodlo se do svého vlastnictví koupit právě tuto usedlost čp. 77. Tento dům tak zůstane zachován dalším generacím jako poselství doby a tradičního způsobu bydlení a života předků.

Řadová zástavba v obci

Přestože dnes novodobé stavby, které bohužel nekorespondují s původní architekturou, svým nevhodným a obvykle předimenzovaným tvarem či výškou narušují původní jednotný ráz obce jako celku, především ve středu obce, část zástavby si zachovává svůj ráz a zasloužila by si, aby byla udržovaná či přestavovaná tak, aby nedocházelo k potlačení její charakteristické podoby a i nadále dávala obci její osobitý

Kamenná stodola za usedlostí čp. 77 před rekonstrukcí

jednotlivě. Rozdílný je stavební materiál. Uplatňuje se především kámen v dokonale vyzděných hmotách, jež jsou obdivuhodným dokladem dovednosti místních obyvatel při práci s lomovým kamenem, z něhož uměli dokonale vyzdívat stavby. Svůj půvab mají i stodoly z nepálené hlíny, ve výjimečných případech i z pálených cihel, a dokonce se dochovala i dřevěná stodola stavěná z kratších trámů zasazených do dřevěných sloupků a na nárožích spojených přeplátováním. Stodola může vzácně pocházet z první poloviny 19. století. V této době byly všechny stodoly zbudované ze dřeva, jak dokládá mapa stabilního katastru z roku 1828. Z ní je také patrné, že před částí usedlostí na návsi stály samostatně drobné zděné stavby, pravděpodobně samostatné komory, podobně jak se zachovala v sousedním Bánově.

Obec se může také chlubit množstvím dochovaných drobných sakrálních památek. Dominantu představuje uprostřed obce stojící zděná zvonice čtvercového půdorysu, která nese znaky stavby z 19. století, u ní i jinde v intravilánu vesnice se nachází kamenné kříže pocházející z první poloviny 20. století. Zvláštní půvab a tajemno v sobě nesou sakrální stavby ukrývající se v místním lesíku Kopce nad obcí. Nachází se zde uprostřed lesíka,

charakter. Zvlášť hodnotné a výjimečné, jako celek zachované, jsou stodoly na konci humen usedlostí. Právě řadou stodol zakončující humna spolu s ovocnými stromy a záhumenní cestou se Bystřice pod Lopeníkem vyznačuje. Stodoly jsou příčně průjezdné, někde jsou postaveny v jedné řadě vytvářející souvislou frontovou linií zástavby, jinde stojí

Stodoly na konci humen

Kamenná stodola za humny

ku drobný kamenný pilířek boží muky na místě cholerového hřbitova z let 1704–1866. Druhou novodobou dominantu nad obcí představuje na okraji lesíka postavená kaple sv. Josefa z roku 2002.

Při opakovaném výzkumu stavitelství v obci v letech 2013 a 2014 bylo zjištěno, že celkový charakter zástavby nebyl od doby výzkumu v roce 2007 nijak zásadně změněn. Zachované jsou i vzácné kamenné stodoly v humnech. K nepříliš vhodným zásahům však došlo především ve středu obce, kde se objevilo několik nových staveb nebo přestaveb, které svou architektonicky nevhodnou podobou ještě více narušily jednotný ráz zástavby obce. Některé zásahy působí až bizarně, bez citlivosti k původní stavbě i okolní zástavbě. Také se u některých domů začala objevovat křiklavá barevnost fasád vymykající se tradiční barevnosti vesnických sídel v této oblasti.

Bystřice pod Lopeníkem je obcí, která si dosud zachovala i pěkný ráz okolní sídelní krajiny se zeleným pásem humen kolem zástavby, dominantními stromy, cestami, poli a pastvinami obklopené ve více či méně vzdáleném horizontu prstencem vrchů Bílých Karpat.

(OF)

Dřevěná stodola z kombinovaných technik

Využití kamene v obci třeba na zidku

Dřevěná stodola z kombinovaných technik

Využití kamene pro opěrnou zeď terasy

Částkov

Obec Částkov leží asi 11 km severovýchodně od Uherského Hradiště a 9 km severozápadně od Uherského Brodu. Zástavba se rozkládá v kopcovité krajině na severozápadním okraji Vizovické vrchoviny a v těsném sousedství přírodního parku Prakšická

Původní usedlost čp. 1 v roce 1943

vrchovina. Samotná obec se rozkládá v údolí, kterým protékají potoky od Lovčic a Řásné, a je obklopena rozlehlými lesy. Četné archeologické vykopávky potvrzují, že se zde lidé usídlili už v době kamenné. Na vyvýšenině u severovýchodního okraje obce jsou pozůstatky tvrze, která zanikla v posledním desetiletí třicetileté války. Po tvrzi se zachovalo tvrziště, kolem něhož byly až do začátku

20. století vidět zbytky valů a příkopů. Obec leží na pomezí hranici mezi luhačovicským Zálesím a uherskohradištským Dolňáckem, kde se tradice lidové stavební kultury uchovávaly po generace. Oba tyto subregiony přispěly k formování především repre-

zentačních obydlí a hospodářských staveb. První písemná zmínka o obci je z roku 1321, ale území dnešní obce bylo osídleno již v době kamenné, což dokazují archeologické nálezy v obci a jejím okolí. Vladykové z Částkova drželi obec až do konce 14. století, poté se majitelé obce často střídali. Významnými rody, které se zasloužily o mírný rozvoj obce, jsou pánové z Kunovic, Václav Hřivín či Kokorští z Kokor, kteří z obce odešli před rokem 1666. Nový majitel Karel Kryštof Osecký z Oseka následně prodal v roce 1688 statek se vsí hraběti Dominiku Ondřejovi z Kounic, čímž se

Částkovská kovárna v roce 1943

ves stala součástí uherskobrodského panství, s nímž sledovala další osudy. V tomto svazku, jako součást uherskobrodského panství, setrval Částkov až do revolučního roku 1848, kdy byla zrušena roboty. Protože ves ležela v blízkosti hranice, bylo pro ni 17. století obdobím těžkých útrap, především při vpádu bockajovců a dalších vojenských událostí.

Patrová komora v roce 1943

kaci, která obcí procházela a mírně se rozšiřovala pod vrchnostenským statkem (zde nemůžeme hovořit o návsi, jelikož byl prostor z větší části zastavěn domkařskými objekty), ale především u potoka. Zde je větší prostranství s dominantní sochou sv. Jana Nepomuckého. Komunikace přicházející od Nedachlebic se stáčí na sever a za Částkovským potokem se rozděluje. Hlavní komunikace pokračuje kolem kaple a podél potoka směrem na Velký Ořechov. Komunikace pokračující na rozcestí směrem na sever lemují na jedné straně řadová zástavba, ulička směřující na západ se rozšířila o zástavbu až později.

Usedlosti se stavěly na celou šíři pozemku z tradičních materiálů, jakými byl kámen, nepálené hlíněné cihly, dřevo a sláma. Do dnešních dnů se v obci nezachovala žádná původní zemědělská usedlost, která by nesla typické znaky a prvky lidového stavitelství v obci, všechny jsou přestavěny nebo zbourány. Od výzkumu, který probíhal v roce 2007, ubylo v obci několik stavení z hlíněných materiálů a byly nahrazeny mnohdy nevkusnými objekty. Nejvíce informací o původní zástavbě nám poskytuje indikační skica stabilního katastru z roku 1828, na které jsou viditelné jak velké zemědělské usedlosti, tak i menší domkařská stavení. Nejlépe vystihuje stavitelství obce velká nárožní zemědělská usedlost čp. 1, která již nestojí, ale dochovala se nám na několika archivních fotografiích. Objekt stával kousek pod panským statkem, průčelí tvořil průjezd do dvora krytý jednoduchými deštěnými vraty, vedle kterého se nacházela podsklepená komora s větracím otvorem.

Dřevěná stodola, okolo roku 1980

Až do roku 1820 chodili žáci do školy do Velkého Ořechova, poté mohli studovat v místní menší škole, kam docházel pomocný ořechovský učitel. V roce 1866 vybudovala obec exkurentní školu. Ta však shořela o tři roky později, a tak ji nahradil objekt naproti mlýna. S nárůstem počtu obyvatel bylo nutné vybudovat školu větší. Ta vznikla v roce 1909 na současném místě vedle kaple (dnes budova obecního úřadu), rozšířena byla 1926. Obec byla elektrifikována až po druhé světové válce.

Původní zemědělské usedlosti byly opakově orientované ke komuni-

Patrová komora u čp. 37

byly opakově orientované ke komuni-

Stodoly za čp. 36

vedle ní se nacházely dveře do síně, v níž byla situovaná černá kuchyně, vstup do sklepa a komory na jedné straně a na druhé straně do obytné místnosti. Ta je v průčelí vymezena dvěma jednoduchými šestitabulkovými okny jak z jedné, tak i z druhé strany nároží. Za ní následovala další obytná místnost – výminek a za ním v jednotlivém sledu prostory hospodářského křídla usedlosti. Objekt měl zvýšené sýpkové patro, které bylo zvýrazněno obdélníkovými větracími okénky, doplněno bylo i vnějším vstupem na půdu a výklenkovou nikou na sošku. Hliněná omítka stavení byla okrově zbarvená, podrovnávka měla tmavomodrou barvu, nároží a všechny okenní a dveřní otvory byly zvýrazněny bílými šambránami. Sedlovou střechu původně kryl došek, který byl nahrazen pálenou taškou bobrovkou. K obytným objektům patřily i hospodářské stavby, především stodoly, komory a sušírny ovoce.

Stodoly stávaly volně vedle stavení, nebo uzavíraly jednotlivé humna. U několika zachovaných kusů můžeme sledovat jejich jednoduchou dřevěnou konstrukci. Ta byla buď sloupková z opracované kulatiny či trámů, nebo roubená. Výplně byly ze štípaných desek či opracované kulatiny z dostupných lesů v okolí obce. Původní doškovou krytinu na sedlových střechách vystřídala pálená taška. Dvě z nich stojí za domy čp. 36 a 37.

Ve dvoře domu čp. 37 stojí nejvýznamnější památkově chráněný objekt – patrová komora. Tato třípodlažní stavba je vybudována na čtvercovém půdoryse se stěnami z dusané hlíny – tlučnice a nepálených cihel na kamenném základě z lomo-

vého pískovce. Střecha je sedlová, původně krytá doškem, v současnosti krytá pálenou taškou, štíty jsou prkenné. Přízemí komory upoutá řešením výstupku – žudra, obloukovitě formovaného kolem vstupních dveří. Vysoké obílené stěny s modrým podrovnáním působí monumentálně, pročleněny jsou pouze malými šterbinovými větracími otvory. Zvýraznění průčelí bez pavláčky je pro Částkov a obce v jeho blízkosti velmi časté. Tento objekt vyjadřuje stavební myšlení 18. a první poloviny 19. století. Tři podlaží komory sloužily k uskladnění obilí, mouky, potravin, ale také beček se zelím,

Vedle ní se nacházely dveře do síně, v níž byla situovaná černá kuchyně, vstup do sklepa a komory na jedné straně a na druhé straně do obytné místnosti. Ta je v průčelí vymezena dvěma jednoduchými šestitabulkovými okny jak z jedné, tak i z druhé strany nároží. Za ní následovala další obytná místnost – výminek a za ním v jednotlivém sledu prostory hospodářského křídla usedlosti. Objekt měl zvýšené sýpkové patro,

Usedlost čp. 89

Klátové úly okolo roku 1925

v obci původně více, jelikož je tato oblast podobně jako nedaleké Nedachlebice bohatá na ovocné stromy. Ovoce se v nich konzervovalo především sušením nebo destilací. Ovoce konzervované sušením poskytovalo velmi vydatnou součást denních pokrmů především v zimě a znamenalo i výhodný tržní produkt.

Z technických památek se v obci dochoval objekt původního vodního mlýna čp. 30, který je dnes přestavěn na rodinný dům, avšak nese ještě pár znaků původní stavby. Dominantou obce je kaple Panny Marie Lurdské pocházející z roku 1898 a vysvěcené o rok později.

(JK)

Socha svatého Jana Nepomuckého

Dolní Němčí

Obec se nachází v úrodné krajině pod výběžky Bílých Karpat. Je rozložena v poměrně rovinaté oblasti s velmi mírným zvlněním, které se dotýká také centra vsi s ulicemi mírně se svažujícími od

Původní usedlost krytá doškem, okolo roku 1917

usedlosti se rozkládaly v jádru vesnice, jednak podél komunikace směřující východním směrem, a také v ulici kolmo navazující k potoku. Zástavba podél potoka je vybudována jako poměrně mladší. Široká ulice směřuje ke kostelu. Šířkou a jistou monumentalitou připomíná návesní silnicovku.

kostela směrem k potoku. Kolem vsi se rozkládají pole a hájky se skupinami keřů a stromů. Starou tradici mají rovněž zdejší vinohrady, i když v současnosti nepatří k privilegovaným plodinám. Potok protékající obcí se vlévá v blízkosti Uherského Ostroha do Olšavy.

Jde o vesnici kolonizačního typu z 13. století s pravidelnou zástavbou návesní ulicovky, k níž přiléhají kolmo ulice se soustředěnou zástavbou staršího i soudobého data založení. Původní selské

Objekt původního vodního mlýna

Původní řadová zástavba v obci, okolo 1970

Hlavní osa sídla probíhá západovýchodně podél frekventované komunikace z Uherského Hradiště, respektive Uherského Ostrohu na Slovensko. Domy jsou umístěny podél této komunikace, na jedné straně téměř souběžně s chodníkem, na druhé straně stojí v mírném břehu. Na tuto osu navazuje několik ulic protínajících hlavní komunikační spoj. K nejdůležitějším patří ulice směřující

ke kostelu na mírném návrší a druhou stranou sbíhající k potoku k bývalému mlýnu.

Původní urbanisticko-stavební ráz obce dochovaný ještě v letech třicátých a čtyřicátých 20. století se značně změnil velkou přestavbou v roce 1959 a dalších letech.

Centrum Dolního Němčí tvoří pravidelná zástavba obytných domů s kostelem věvodícím na vyvýšeném místě, s výstavnou školou a s rozsáhlým obchodním domem a obecním úřadem spojeným s místní poštou.

Pohled na snímky z předválečného i časně poválečného období dokládá původní vzhled ulic i domů v Dolním Němčí. Podstatou zástavby byly přízemní domy situované v podélné situaci se sedlovými střechami a jasným dispozičním rozvržením patrným z průčelí. Obytné domy jsou stupňovitě řazeny podle zvyšující se terénní vlny. Do ulice se obrací okna obytné místnosti – jízby, vchodovými dveřmi do síně a vjezdovými vraty do dvora. Je to tradiční trojdílný dům s výraznými obdélníkovými okénky do půdního sýpkového prostoru.

Obdélníkový půdorys obytného domu rovnoběžného se silnicí je směrem do dvora kolmo spojen s obdélníkem hospodářského traktu, v němž původně byl umístěn chlév, stáj pro koně, kolny, zatímco stoda uzavírala dvůr nebo humno.

Fasády nejstarších domů jsou členěné barevným zvýrazněním sýpkového polopatra, okrajů stěn, orámováním vchodu, vjezdu a oken bílou ličkou.

Okna v uliční fasádě jsou nejčastěji v počtu dvou nepříliš od sebe vzdálených okenních otvorů obdélníkového tvaru osazených na výšku. Jejich členění je šestitabulkové, nebo u mladších domů najdeme také dvoukřídlá s horním větracím dílem.

Usedlost čp. 158

Zachovaná usedlost čp. 96 se štukovou výzdobou nad okny

Původní dveře jsou dřevěné ve dřevěném ostění. Dnešní stav se vyznačuje upřednostňováním plastu před dřevem.

Materiál tradičních domů z období před druhou světovou válkou a starších tvoří převážně nepálená cihla i kámen vkládaný do základů. Stěny jsou omítnuty hliněnou nebo hliněnovápennou omítkou. Sedlové střechy byly původně kryté slaměným doškem, posléze pálenou taškou – bobrovkou, která sporadicky na některých domech zůstala zachována.

Dobré výdělky a uspokojivé ekonomické podmínky dané úspěšným zemědělským hospodařením (pěstování česneku) umožnily v druhé polovině 20. století občanům z Dolního Němčí přestavby původních usedlostí na nové dvoupodlažní domy vilového typu se širokými okny, fasádami z břizolitu. Tím obec ztratila svoje charakteristické znaky venkovské zástavby a stala se sídlem poplatným ve stavební kultuře duchu doby. Vzhled domů a celého sídla je zbaven souvislosti s předcházejícími znaky místního koloritu budovaného po generace.

Tato řádní zástavba bez výrazných architektonických článků se nejméně projevuje v ulici pod kostelem a na hlavním silničním tahu směřujícím k východu.

V Dolním Němčí se dosud nachází jednotlivé tradiční rolnické usedlosti pocházející z konce 19. a počátku 20. století bez modernizace exteriéru. Patří k nim dům čp. 158 a domy na Nivnické ulici z nepálených cihel, dále skupiny domů na Záhumenické. Mnoho původních selských usedlostí nenávratně zmizelo, byly odstraněny nebo přestavěny a zmodernizovány. Podobné osudy stihly také hospodářské stavby. K nejstarším a nejvýznamnějším patří bývalý mlýn, jehož chod ustal již v první polovině 20. století. Jde v podstatě o relikv vodního mlýna vybudovaného na břehu potoka. Na obdélníkovém půdoryse se rozkládá hliněná stavba štitově orientovaná se sedlovou střechou. Objekt měl původně solitérní postavení mimo souvislou zástavbu. Pod společnou střechou

se uchoval relikv mlýnice umístěné v průčelí štítově orientovaného objektu. Z její původní podoby zůstal jen nepatrný zbytek stěny, kterou bylo nutné dozdít. Pod bývalou mlýnicí se nachází velký kamenný klenutý sklep. Mlýnice byla vybudována z dusaného zdiva a nepálených cihel a s hliněnou dusanou podlahou.

Na relikv bývalého mlýna navazuje obydlí mlynáře v jedné ose pod společnou střechou směrem do dvora a bývalé zahrady. Obydlí mlynáře a jeho rodiny je přístupné ze dvora stejně jako připojená hospodářská část. Obsahuje síň s komorou a jizbu. V té se nachází černá kuchyně s ohništěm a vstupem do pece umístěným spolu s rozložitými kachlovými kamny v jizbě. Datace nad ohništěm s otevřeným komínem na trámu „mandrholci“ svědčí o stáří mlýna.

Ze síně vedou dřevěné schůdky do podstřeší, kde je vstup do otevřeného komína a udírny. Půdní prostor je nízký. Na krovu jsou patrné zbytky ohořelého dřeva trámů. Materiál použitý na obydlí mlynáře tvoří hlína, krov je ze dřeva a sedlovou střechu kryje pálená taška.

Na obytný dům navazuje nepřiléhající stodola či kolna. Celá usedlost patří do majetku obce a slouží ke kulturním účelům. V obytné části je umístěno místní muzeum, mlýnice a navazující chlév či stáj pro koně byly po výrazných stavebních úpravách pro havarijnější stav objektu adaptovány pro účely pohostinství a vinárny. K těmto účelům slouží rovněž sklep. Usedlost je památkově chráněna a je zapsána ve státním seznamu kulturních nemovitých památek.

Z technických památek zůstal zachovaný pouze mlýn, vlastní mlýnské vybavení již bylo odstraněno i zbytky náhonu zarostly a staly se nečitelné. Současně slouží jiným účelům – restauračnímu provozu v péči obecního úřadu.

Kostel se připomíná již ke konci 18. století, stejně jako budova fary. Dnešní kostel sv. Filipa a Jakuba postavený v počátku sedmdesátých let 19. století nese novobarokní znak. Socha sv. Floriana pochází z roku 1777.

(VK)

Kaplička v lese za obcí

Drslavice

Sídelní celek je rozložen v zemědělské krajině Uherskobrodsko asi 12 km východním směrem od Uherského Hradiště a 5 km severozápadně od města Uherský Brod.

První písemnou zmínku o obci nalezneme v zemských deskách olomouckých z roku 1373, kde je poprvé jmenován Sezema z Drslavic. Ovšem archeologické nálezy vypovídají o starším osídlení, které spadá až do doby bronzové.

Původní usedlost s patrovou komorou, okolo roku 1960

dají o starším osídlení, které spadá až do doby bronzové.

Drslavice jsou obcí se silničním typem zástavby. Hlavní osa sídla probíhá od jihovýchodu na severozápad. Domy jsou umístěny převážně pravidelně v těsném řazení podél komunikace, což se týká i kratších vedlejších os. Těsné linie ustupují volnějšímu řazení jihovýchodním směrem, což je důsledek novodobé výstavby.

Historické jádro obce je dobře identifikovatelné na mapách stabilního katastru z roku 1827 a nachází se ve středu obce. Obytné domy jsou zděné, u hospodářských staveb převažuje stavební materiál dřevo. Postupně se výstavba rozšiřovala jihovýchodním, částečně jižním a západním směrem.

Původní urbanisticko-stavební ráz obce se postupně od poloviny 20. století měnil, řada domů podlehla demolici nebo byly vybudovány nové. Proces přestavby a výstavby pokračuje dodnes. U některých staveb se změnila jejich výšková hladina, a tím se proměnil původní

Výklenková kaplička u hlavní cesty, okolo roku 1960

Poslední chalupa v obci krytá doškem, okolo roku 1960

Dnes již nestojící původní dvojdům čp. 80, ve kterém byla hospoda. Průčelí bylo bohatě zdobeno štukem, stav v roce 2007

ního stavitelství, dokumentovaných již v roce 2008. Některé jsou dodnes udržované, jiné neobydlené a ve špatném technickém stavu, nebo již zanikly. Většinou se nachází u hlavní komunikace.

Například v dobrém stavebně technickém stavu je neobydlená usedlost čp. 44. Až na novodobé dveře do síně si uchovává původní nenarušený uliční exteriér. Velmi dobře udržovaná je obydlená usedlost čp. 21 v centrální části obce. Původní členění oken i bedněných vrat podtrhuje modrá podrovnávka s bílou barvou fasády. Stavení je velmi úhledné a zaujme na první pohled. K dalším podobným památkám náleží usedlosti čp. 144 a 161 s několika novodobými prvky v pohledové straně okapových průčelí.

Stále intenzivně chátrá štitově orientované stavení čp. 133 s pozůstatky štukatérské výzdoby. Jsou viditelné náznaky hlavní podokapní římsy, šambrán, plastické stříkané omítky apod. Ve špatném technickém stavu se nachází nejstarší zemědělská usedlost čp. 40 s dlouhou okapovou orientací ke komunikaci. Autentické průčelí stále nevkusně narušují novodobá čtyřdílná, značně zdevastovaná okna. Naopak dveře do síně s řezbářskými prvky reprezentují řemeslnický um konce 19. století. Ve dveřích je osazena dekorativní mosazná klika, zdobená jemným secesním ornamentem. Interiér je stále vybaven bílým kachlovým sporákem a z části i nábytkem z první poloviny

charakter staveb – místy se to týká celých linií budov. Na tomto procesu mají svůj podíl také četné novostavby v obci.

Domy jsou převážně okapově orientovány do veřejného prostoru s kratším nebo delším, dnes převážně modernizovaným průčelím. U většiny původních staveb zůstala nezměněna pravoúhlá dispozice zastavěného dvora ze dvou stran, i když domy prošly rekonstrukcí.

V obci se zachovalo několik objektů původ-

Stavení čp. 75 v roce 2008 a dnes

Usedlost čp. 44

jektů by obec získala další vzácné památky místní stavební kultury, a tím by jejich existence nemusela končit demolicí.

Z hospodářských staveb v humnech se uchovalo poměrně větší množství stodol a několik suširen ovoce. Stodoly jsou zastoupeny téměř všemi materiály a zachycují kontinuální vývoj tohoto typu stavby v obci. Nejstarší dochované jsou dřevěné příčně průjezdné stodoly s rámovou konstrukcí a prkennou výplní. Vodorovně kladená prkna jsou umístěna v drážce rámu. Původní doškovou krytinu většinou nahradila pálená taška falcovka. Stodoly vypadají působivě a jsou hodnotným dokladem starší stavební tradice. Dále jsou v humnech nejvíce zastoupeny pilířové příčně průjezdné stodoly z pálených cihel, méně hliněné nebo bedněné. Ještě v první třetině 19. století byly všechny stodoly v obci dřevěné.

Z dalších hospodářských staveb se dochovalo několik suširen ovoce. Nejznámější je suširna

Františka Šrámka u domu čp. 24, ve které se dodnes suší ovoce dle původních receptur. Údajně existovala již před rokem 1816. Tato hliněná stavba, postavená z nepálených cihel, je jednou z nejzachovalejších památek a je cenným dokladem tradičního stavitelství v obci.

Významnou místní památkou je kaple Panny Marie Svatohostýnské s kamenným křížem na podstavci, která je vybudována ve středu obce. Z dalších sakrálních staveb je to tzv. Dolní kaplička umístěná u západního výjezdu z obce před čp. 104. Před ní se nachází pískovcová socha Panny Marie držící ležící tělo Krista v náručí. V okolí můžeme nalézt také nově zrestaurované kříže a boží muka.

Pilířová stodola z pálených cihel ve středu obce

20. století. Dvorová část s chlévy a stodolou i interiér začínají postupně chátrat. U dalšího stavení čp. 110 došlo k odstranění vnější štitové stěny směřující ke komunikaci. Odkryté průčelí bylo nevhodně zabezděno.

Dále se dlouho ve špatném technickém stavu nacházel dvojdům čp. 80, také s pozůstatky štukatérské výzdoby, který před několika lety podlehl demolicí. Podobný osud potkal po roce 2011 i usedlost čp. 75.

Obnovou dochovaných ob-

(PH)

Usedlost čp. 133

Stavení čp. 161 u hlavní komunikace

Rekonstruované stavení čp. 21

Stavení čp. 144 na západním okraji obce

Rámová stodola s prkennou výplní

Detail vstupních dveří usedlosti čp. 40

Hluk

Hluk patří k menším a nejmladším městům Uherskohradištska. Jako městská aglomerace nese podobně jako sousední Kunovice výrazné rysy venkovské stavební

Domek čp. 284 v Rajčovně, okolo roku 1955

kultury dané přírodním prostředím krajiny, v níž leží i historická sídla. Jeho poloha v povodí říčky Okluky a ochrana sídla návršími posledních výběžků Bílých Karpat vytváří velmi vhodné podmínky pro rozvoj města i stavební kultury. Louky, pole a vinařská tradice, přestože zdejší vinohrady a podmínky nejsou tak optimální jako v sousedních obcích, přispívají k vysokému standardu života obyvatel, k němuž právě krajinný ráz a úrodnost polí přispívá.

Hluk patří k nejstarším historicky doloženým obcím na Slovákku. Svědčí o tom archeologické nálezy pocházející z doby lovců mamutů. Mnohem výraznější jsou však doklady z neolitu, eneolitu a kontinuálně je lidský rod na tomto místě doložen až do příchodu slovanských kmenů. Z pramenného materiálu lze dovodovat, že Hluk byl osídlen v průběhu 13. století. Ochranná funkce Hluku je zřejmá z celé řady zpráv i samotného položení v krajině. Obec vystavená nebezpečí cizích armád, vyplnění, odvlečení obyvatelstva do zajetí a do otroctví nezbytně potřebovala, stejně jako celý kraj, obranné či ochranné stanice. Z těchto závažných důvodů byla již ve druhé polovině 14. století postavená uprostřed sídla tvrz. Tato středověká stavba vybudovaná z kamene a dřeva, upravená přestavbou z gotické do renesanční podoby, slouží po soudobých stavebních úpravách veřejnosti jako kulturní a společenské centrum.

kultury dané přírodním prostředím krajiny, v níž leží i historická sídla. Jeho poloha v povodí říčky Okluky a ochrana sídla návršími posledních výběžků Bílých Karpat vytváří velmi vhodné podmínky pro rozvoj města i stavební kultury. Louky, pole a vinařská tradice, přestože zdejší vinohrady a podmínky nejsou tak optimální jako v sousedních obcích, přispívají k vysokému standardu života obyvatel, k němuž právě krajinný ráz a úrodnost polí přispívá.

Hluk patří k nejstarším historicky doloženým obcím

Současný stav domu čp. 284 po rekonstrukci

Sídelní typ Hluku odpovídá nejstarším formám slovanského osídlení v pomoravní krajině s rolnickou kulturou. Základem půdorysné urbanistické struktury je silnicovka s traťovou plužinou, častá také v nejbližších vesnických nebo městských útvech

– v Kunovicích, Dolním Němčí i ve Vlčnově.

Průčelí zemědělského gruntu čp. 512, okolo roku 1935

Hlavní osa zástavby vede v této sídelní formě podél komunikace směřující z Uherského Hradiště a Kunovic na východ do Dolního Němčí, do Bílých Karpat a na Slovensko. Z této silnicovky, tvořící jádro staré slovanské osady, vybíhají kolmo orientované ulice, z nichž některé začaly vznikat již v počátcích 19. století. Patří k nim dnešní čtvrť zvaná Vyšehrad, domky v Uliče, Na Drahách a Antonínská.

Zvláštní pozornost zasluhuje skupina domů při potoku v Ostrožské ulici, která se nazývá pro svoji blízkost k potoční vodě „povodňová“. V části sídla zvané Klebetov se usadili drobní zemědělci, nádeníci a řemeslníci a tam se rovněž nachází místní muzeum. V blízkosti potoka je pak umístěno sportovní hřiště s turistickou sportovní halou, ubytovnou, restaurací i dalšími tréninkovými budovami, šatnami a klubovými místnostmi.

V obci se silnicovou sídelní formou není vytvořen klasický návesní prostor. Náznak centra a historické násvi vytváří společenství kostela s budovou fary a nedalekým úřadem města Hluku, školou v pozadí hlucké tvrze, která je umístěna na břehu potoka mimo hlavní komunikační osu. Tady se shromažďuje obyvatelstvo na zastávkách autobusové dopravy, na poště v rozsáhlém nákupním centru i při církevních slavnostech před římskokatolickým kostelem sv. Vavřince.

Hluk se svojí polohou blízkou vodě, byť pouze potoku, často však se rozvodňujícím, soustředil svo-

Dnes již nestojící grunt čp. 512

ji nejstarší zástavbu podél hlavní komunikace. Podle informací získaných z archivních studií byl pro usazení obyvatel a jejich usedlostí v první řadě vyhledáván terén, pozemky na straně odvrácené od silnice, protože vjezdy byly dostupnější než na jižní straně ponořené hluboko pod silnici. Usedlosti byly obráceny podélnou okapovou

Původní usedlost u hlavní cesty, okolo roku 1970

v mnoha domech, byť již v upravené, většinou rozšířené formě. Tříprostorové řešení se nachází v domcích čp. 283 a 284 prohlášených za památku lidové architektury stejně jako ve větších bývalých rolnických usedlostech. V památce na život početné rodiny se také dochovaly zbytky otevřeného ohniště se širokým průřezným komínem v síni, s chlebovou pecí a kachlovými kamny v jizbě.

Nejstarší statky i chalupy jsou vystavěny z hliněného zdiva, nepálených cihel a některé stěny dusanou technikou. Od konce 19. století se stavěly nové domy již jen z pálených cihel vyráběných v blízkých cihelnách v Kunovicích, Havřicích a na dalších místech Dolňácka.

Sedlová střecha byla původně krytá slaměnými došky, posléze převládla pálená taška. Doškovou krytinu si vyráběli vlastníci domů sami, zejména v podzimním a zimním čase, kdy se nekonaly polní práce. Krytina byla připravena k položení v časném jaru. Práce tohoto druhu ovládali údajně téměř všichni muži, nebo si najali odborníky doškáře, kteří se zabývali vázáním došků.

Oplocení zahrádek, pokud byly založeny před domem, a to nepřilíží často, zhotovovali ho hospodáři původně z tyčoviny. Postupem doby se změnilo na ozdobné drátěné či kovové. Zda bylo užíváno také proutí k hrazení pozemku, jako tomu bývalo u vodních toků s hojným vrbovím, se nepodařilo zjistit.

Zemědělská usedlost čp. 4

stranou k cestě jako souvislý pás zástavby s obytnými domy navazujícími na sebe. Podle některých údajů, uvedených Luborem Niederlem v publikaci *Moravské Slovensko* (Praha 1921), a podle několika reliktvů byla původní zástavba ještě v 19. století štítová se dvěma okny jizby, za ní pak následovaly další místnosti a hospodářské části. Do dvora se vjíždělo volným, nekrytým průjezdem a vstup do domu byl možný pouze ze dvora do síně.

Tříprostorová dispozice se síní, jizbou a komorou se dosud jako základní typ dochovala

Všechny výplně byly pořízeny ze dřeva s nátěry většinou v okrové nebo hnědé barvě. Teprve 20. století, zvláště jeho druhá polovina, přinesla převahu bílých nátěrů. Obytné domy měly tradiční vybavení skromné a v podstatě velmi shodné s výjimkou sociálně slabých obyvatel. Jestliže k demonstrování úpravy interiéru využijeme popis vnitřního

Rekonstruovaný památkový domek čp. 283 v Rajčovně

vybavení v památkovém domku čp. 284, musíme konstatovat, že toto sestává z předmětů užívaných po generace ve všech domech, ovšem v různých kvalitách, množství i výzdobě. Většina nábytku a předmětů denní potřeby je z přírodních materiálů, vyrobená místními řemeslníky, nebo dokonce obyvateli domu, pokud byli schopni vládnout nezbytnými nástroji. V jizbě byla kromě stolu s lavicí a židlemi „legátkami“ postel a truhla na šaty, posléze v zámožnějších domácnostech skříň, kostn na šaty, rohová skříňka nad stolem na doklady, modlitební knihy, rodinné památky a konečně také police – lištvky na nádobí. V kuchyni stál misník na nádobí sloužící někdy také k uložení potřeb k vaření, nebo jen velmi jednoduše vyrobené police na nádobí, případně malý prostý stůl a lavice na postavení nádob s vodou.

Komora vždy nesla největší nároky na prostor k uložení některých potravin, nářadí i odložených oděvů a předmětů. Nadto v případě potřeby sloužila ke spaní, i když generace narozená ve 20. století tuto eventualitu odmítá pro nevhodné prostředí a chlad komory. Kromě památkově chráněných domků a několika dalších nemovitostí na hlavní tepně probíhající Hlukem došlo v průběhu druhé poloviny minulého století k četným stavebním úpravám stávajících domů, k nové výstavbě podle norem padesátých a šedesátých let. Tyto dvoupodlažní domy, některé vilového typu, jsou zcela poplatné formám zcela odlišným od původní stavební tradice a tvář malého města se radikálně změnila jejich hmotností. Dále se mění výraz výměnou přírodních materiálů, dřeva, pálené tašky, za nové hmoty, plasty, beton, cementové tašky a dlažbu.

Důležitou roli hrály a hrají sklepy pod domy vinařů. Ukládalo se do nich víno. Sklepy jsou převážně s cihelnou klenbou a cihelnou podlahou. Samostatné vinohradnické stavby nenašly v Hluku své uplatnění.

Z tradičního odkazu minulosti zbývá již jen několik dokladů menších rolnických domů nebo chalup vybudovaných z nepálených cihel v tradiční přízemní formě, s menšími okny a se zajímavě tradičně řešenou fasádou. Nacházejí se v části Klebetov nebo při hlavní cestě. Vzhledem ke slavnosti Jízdy králů v Hluku, která se koná každé tři roky, by bylo žádoucí uchování alespoň nepatrné části kulturního dědictví, podobně jako je tomu ve Vlčnově nebo v Kunovicích, aby Jízda králů měla právě v Hluku důstojné prostředí, byť jen pro fotografie.

V hákovém půdorysu usedlostí byly hospodářské stavby kolmo přičleněny k obytnému domu na poměrně úzké parcele dvora, a tudíž si vyžádaly značnou délku směrem

do záhumní. Byly to chlévy pro skot a prasata či stáj pro koně, které patřily k reprezentaci sedláka. Do chlévů se vcházelo z náspu (náspí) krytého stříškou vzniklou prodloužením sedlové střechy domu.

Stodola byla umístěna v zahradě či humně. Nejstarší ze stodol jsou z nepálených cihel nebo dokonce z kamene se sedlovou střechou krytou pálenou taškou nebo břidlicí. Vjezd do příčně průjezdné stodoly měl klenutí a zpevnění z dubového překladu. Stodola byla rozdělena na mlat a dva přístodůlky, měla vnitřní konstrukci, to znamená oddělení jednotlivých částí ze dřeva, dusaný mlat, kde se až do začátku 20. století ručně mlátilo obilí. Stodoly a rozsáhlejší hospodářské stavby byly u větších hospodářství, u gruntů při hlavní cestě do polí nebo na jiném vhodném místě mimo vlastní dvůr.

V dnešní situaci je význam hospodářských budov minimalizován. Chlévy a stáje, zejména však stodoly, jsou proměňovány pro jiné účely nebo odstraňovány jako nepotřebné.

V Hluku jako velké obci s rolnickými usedlostmi stály dva vodní mlýny zvané Horní mlýn a Dolní mlýn. Oba byly dotčeny přestavbami. Tradici reprezentují památkové domky v Rajčovně a k nim připojená skupina domků opravených a udržovaných péčí Městského úřadu v Hluku. Tvrz slouží ke společenským a kulturním účelům.

Kostel sv. Vavřínce pochází z první poloviny 18. století. Z této doby je také fara. Kostel byl stavebně upravován v pozdějších stoletích. Kříže a sochy nalezneme v různých částech sídla.

(VK)

Dnes již nestojící kamenná stodola u potoka, zbořena 2016

Horní Němčí

Obec leží v krásném přírodním prostředí na úpatí pohoří Bílé Karpaty pod nejvyšší horou Velkou Javořinou (970 m n. m.) v chráněné krajinné oblasti Bílých Karpat s chráněnými

Zemědělská usedlost čp. 48

se kolem potoka protékajícího středem obce a kolem přístupové komunikace do obce, jež zde končí. Ve středu obce, kolem hlavní komunikační trasy a protékajícího potoka, jsou

soustředěny starousedlické statky i kratší průčelí středních zemědělských usedlostí. Nemnoho domkařských stavení vznikalo na koncích hlavní zástavby. Podle mapy stabilního katastru z roku 1827 je patrné, že původní zástavbu tvořila jedna dlouhá ulice z těsně vedle sebe po-

stavenými usedlostmi. Novější zástavba, přibližně z první poloviny 20. století, se pak vyvíjela v dalších ulicích, a rozvětvovala tak půdorys obce především v poloze rovnoběžné s hlavní zástavbou. Novodobé stavby vznikají v těchto polohách, na okrajích obce, i v rámci

květnatými loukami na jihovýchodní straně nad obcí. Směrem k severu se krajina v okolí obce otvírá a mění v zemědělsky obhospodařovanou půdu. Zástavba vesnice se rozkládá kolem několika ramen potoka Okluky. Její bezprostřední okolí tvoří zeleň humen za domy. Typově představuje původní zástavba návesní silnicovku, vyvíjela

Zemědělská usedlost čp. 60

původní zástavby. Představují ji patrové domy ze sedmdesátých až osmdesátých let 20. století. Nejnovější výstavbu tvoří objekty, které nemají žádnou souvztažnost s původním charakterem zástavby. Jsou to stavby obvykle poměrně hmotově rozměrné, samostatně stojící, postavené podle katalogových vzorů. Bývají také nazývány tzv. podnikatelským barokem,

do slovácké vesnické zástavby se naprosto nehodí.

Zemědělská usedlost čp. 66

Tradiční lidové stavitelství v obci odpovídá charakteru tradičních lidových staveb slováckého subregionu Uherskobrodsko. Usedlosti jsou okapově orientované, budovány byly z nepálené hlíny se sedlovou střechou krytou původně doškovou krytinou, kterou později nahradila krytina pálená. Usedlosti mají tradičně hákový půdorys, kdy na obytný dům navazuje v pravém úhlu do

dvora hospodářská část s chlévy. V humnech za dvory pak byly přibližně v jejich středu či na jejich konci situovány původně dřevěné stodoly, které byly časem nahrazovány zděnými objekty. V obci se dosud vzácně dochovalo poměrně velké množství staveb tradičního lidového stavitelství. Některé z nich odpovídají charakteru staveb z 19. století, velká část objektů z 19. století prošla stavebními úpravami příznačnými pro dvacáté až třicáté roky 20. století – obvykle byla okna šestitabulková vyměněná za dvoudílná s rámy ve tvaru písmene T, zasazená hlouběji a opatřená tak parapety. Dveře jsou v mnoha případech řemeslně velmi kvalitně provedeny, často bohatě zdobeny rezbářskými prvky. Hladkou hliněnou omítku s bílým líčením a modrou podrovnávkou pak vystřídala tvrdší vápenná štuková omítky, v některých případech provedená s charakteristickou štukovou výzdobou prozrazující „rukopis“ jednoho autora, zedníka štukatéra. Objevují se i stavení v podobě z první poloviny 20. století doplněné o úpravy fasád, obklady otvorů a podezdívek černými

Stavení čp. 213

opaxitovými kachličkami v padesátých či šedesátých letech. Výraznější změnu průčelí původně tradičních staveb přineslo období padesátých až šedesátých let 20. století, kdy při zachování původního půdorysu i výšce stavby docházelo k zvětšení okenních otvorů s okny nejčastěji kastlovými trojdílnými, omítky se pořizovaly tvrdé, často tzv. břizolitové.

Nově opravená usedlost čp. 301

Z množství dochovaných objektů si víceméně tradiční podobu staveb 19. století podržely například malebné domkařské stavení čp. 236 a na konci zástavby situované čp. 280 se stromy a pístovou pumpou před domem, dále upravené a udržované stavení čp. 213, dlouhá okapová usedlost čp. 66, okapově orientovaná usedlost na konci návsi čp. 60, 55, 285, 48, neobývané a neudržované stavení čp. 21. Tradiční průčelí domu čp. 218 narušují nová okna, sice podélného tvaru, ale jednotabulková, bez dělení rámy. Mění se tak negativně celkový výraz stavby. Úpravu stavebními tendencemi první poloviny 20. století mají například domy podél komunikace ve směru na Slavkov, které si ve většině zachovaly kompaktní charakter. Je to na okraji obce stojící jediný objekt s cihlovou fasádou a okny rámovanými bílou hladkou omítkou a kvalitně řemeslně provedenými, zdobenými dveřmi, dále čp. 324 v současnosti s odstraňovanými opaxitovými kachličkami a výměnou oken v původních rozměrech, dále čp. 85 s barevně provedenou tvrdou omítkou. Směrem ke středu obce to jsou domy čp. 153, 208 se zdobně provedenými dveřmi, dvěma okny i vraty, stejný charakter má i sousední dům čp. 80, vedlejší čp. 79 s obklady černými kachličkami. Štukovou fasádu obdobně provedenou, pravděpodobně stejným fasádním mistrem, má dům čp. 73 – okna

Detail hodnotné štukové fasády a průčelí domu čp. 301

jsou rámována hladkými šambránami, charakteristický je pás ve středu průčelí mezi okny v podobě čabraky, podokapní římsa je rovněž provedena v omítce zdobená obloučky. Vrata rámuje ve štuce vytažený rizolit, plocha zdiva je opatřena plastickou stříkanou omítkou.

Detail průčelí čp. 73

Podobnou hodnotnou výzdobu fasády vykazoval i dům čp. 52, ta však byla nepříliš vhodnou modernizací (výměnou oken a zbudováním vikýřů ve střeše) značně porušena a znehodnocena, přesto zaujmou zachované větrací průduchy v podstřeší vyplněné zdobně perforovaným plechem a zdobně rámované šambrány a výrazná vrata z desek skládaných do podoby slunečních půlkruhů. Je velká škoda, že takto hodnotný dům s vysoce působivě a výtvarně provedenou fasádou byl nevhodnou modernizací znehodnocen. Další dům s podobně provedenou štukovou výzdobou je čp. 301. Dům je nově vzorově opraven v původní podobě. Fasáda má modro žlutou barevnou kombinaci. Plochy stěn jsou provedeny modře ve formě stříkané omítky, rámování šambránami je žlutě zvýrazněno. Nechybí typické pásy ve formě čabraky a zde nad okny navíc působivé štukové geometrické detaily. V omítce je provedena i podokapní římsa a pod okapem umístěné větrací průduchy jsou opatřeny zdobně perforovanými plechovými výplněmi a zdobené zajímavými šambránami. Podezdívka je předsazená a zvýrazněná okrově hnědou barvou. Velmi krásné a zdobné jsou i dveře se skleněnými výplněmi chráněnými zdobně provedeným mřížovím. Nová okna jsou současná, ale v původních rozměrech. Dalšími objekty z první poloviny 20. století jsou čp. 37, 38, 148, 178, 223, 330, nově opravené štítově orientované stavení čp. 65, a čp. 61. K domům z padesátých až šedesátých let 20. století s trojdílnými okny a tvrdými hladkými fasádami patří např. čp. 233, 339, 4, 5, 156, 311, 303, 293 a čp. 259.

Detail tradičních oken čp. 213

Z tradičních usedlostí si svou hodnotu a charakter asi nejvíce zachovala usedlost čp. 60. Objekt se nachází na východním, zástavbou uzavřeném konci návesní ulice. Svým širokým průčelím patří k největším v obci. Předchůdce stavby o obdélníkovém půdorysu, ale ne na celé šířce pozemku č. 70, je zakreslen již ve skicách mapy stabilního katastru z roku 1827. Tehdejším majitelem byl Jan Janča. V rodině Jančů byla půllánická usedlost držena až

Kaplička u domu čp. 156

situovanou do dvora za světnicí. Ve všech obytných prostorách se zachovaly dřevěné záklopkové stropy. Na obytnou část ve dvoře do pravého úhlu navazují chlévy. Usedlost čp. 60 je hodnotnou, dobře udržovanou památkou místního tradičního lidového stavitelství, v současnosti však již neobývanou.

Z veřejných staveb je dobře opravenou i budova školy uprostřed obce. Velmi zajímavým objektem je bývalá panská hájenka. Jde o patrovou rozměrnou stavbu. Suterén a patro má zděné, horní patro pak roubené ze dřeva. Je smutné, že takto ojedinělý objekt uprostřed obce pomalu chátrá. Dobová stavba je určitě hodná péče a zachování.

V obci se nachází také množství pěkných a udržovaných drobných sakrálních objektů. Osobitým originálem je kaplička u domu čp. 156, je to i kaplička za školou, kamenné kříže i socha Panny Marie u domu čp. 292. Uprostřed obci dominuje kostelík sv. Petra a Pavla.

Na závěr lze konstatovat, že obec Horní Němčí je bohatá na množství pěkných dochovaných původních lidových staveb

z různých historických období. Mnohé jsou dobře udržované, některé velmi kvalitně a chvályhodně opravené, část však by si vzhledem ke svým hodnotám zasloužila výraznější péči. Za dobu od výzkumu stavitelství v roce 2007 je potěšující, že dokumentované objekty původního stavitelství zůstaly dosud dobře zachované a charakteristická podoba obce se nijak zásadně nezměnila.

dosud. V současnosti ji vlastní v sousedství bydlící manželé Bahulovi. Usedlost je zbudovaná z nepálených hliněných cihel. Průčelí tvoří dvě dělená okna od hlavní obytné místnosti, uprostřed průčelí se nachází dveře, jimiž se vstupuje do síně. Průčelí dále tvoří okno od kuchyně a vrata, v horní polovině zdobně vyskládanými deskami do tvaru výseči slunečního kotouče. Podélné větrací otvory v podstřeší prozrazují sýpkové polopatro. Stavbu završuje sedlová střecha z pálených tašek, z níž vystupuje komín se zdobně provedenou hlavicí z pálených cihel. Vnitřní dispozici představuje světnice, uprostřed síň se zachovaným prostorem černé kuchyně, ale již bez ohniště. Původní komora byla přebudována v kuchyni. Třídílná dispozice domu byla rozšířena o ložnici

Stavení čp. 10

(OF)

Hostějov

Otevřený dvůr čp. 4 do veřejného prostoru

Hostějov leží na úpatí jižního výběžku Chřibů v mírně zvlněné krajině necelých 20 km západně od Uherského Hradiště.

První písemná zmínka pochází z roku 1371, kdy markrabě Jan Jindřich odkázal svému synovi Janu Soběslavovi hrad, město Bzenec a několik vsí včetně Hostějova. Obec bude pravděpodobně starší než ze 14. století, což naznačuje i pověst, podle které se datuje založení z doby cyrilometodějské.

Sídelní celek vykazuje znaky řadové vsi s rozvolněnou zástavbou s historickou stavební kontinuitou. Usedlosti stojí většinou samostatně a přizpůsobují se místním terénním podmínkám. Podél komunikace, která se dále větví, jsou stavby rozloženy nepravidelně v různých vzdálenostech od sebe. Urbanistickým centrem, nacházejícím se ve střední části obce, by mohl být rozlehlý okrouhlý

Rekonstruovaná usedlost čp. 5

prostor ponořený v zeleni a připomínající náves. Po jeho obvodu jsou volně rozestavěny usedlosti s většinou otevřeným dvorem do veřejného prostranství. Nachází se zde památka místního významu – zrekonstruovaná zděná čtyřhranná zvonice z roku 1866 s malým oltářem a obrazem Matky Boží. Zvonice nahradila dřevěnou z roku 1727.

Mírně zahuštěná zástavba se nachází na jižním okraji, kde vytváří při vjezdu do obce další okrouhlý veřejný prostor, jehož obvod lemují okapově orientované stavby. Uprostřed stojí na kamenném podstavci pískovcový kříž s korpusem Krista. Další dva kamenné kříže se nachází u vstupu do obce.

Podle stabilního katastru z roku 1827 byly všechny stavby v mapových podkladech zakresleny jako zděné, včetně hospodářských traktů, navazujících u většiny oby-

Usedlost čp. 27

ných budov do pravého úhlu. U těchto staveb jsou dvory otevřeny do veřejného prostoru. Výjimku ze stavebního materiálu tvořily v humnech stodoly, které byly dřevěné. V následujících letech se prostor sídelního celku mírně zahustil a dřevěné stavby nahradily zděné.

Některé usedlosti si dodnes uchovaly původní půdorys a hmotu, ale minimum tradiční vzhled. Z hospodářských objektů se v humnech některých usedlostí uchovalo několik příčně průjezdných stodol, vybudovaných z nepálených cihel. Nacházejí se zde i novostavby, postavené na místě původních usedlostí, např. čp. 1, 17, 13.

K původním stavebním projevům lze přiřadit usedlost čp. 4, nacházející se ve střední části obce. Na obytnou budovu se zděnou a částečně prosklenou verandou navazuje do pravého úhlu původně hospodářská stavba s vraty do zahrady, pravděpodobně již v minulosti přestavěná z části na obytnou a prodloužená. Dispozice staveb se sedlovou střechou

a pálenými taškami vytváří dvorový prostor otevřený směrem k veřejnému prostranství. Za domem se nachází zahrada s příčně průjezdnou stodolou zděnou z nepálených cihel. Stav dochovaných tradičních stavebních prvků vypovídá o stáří budovy a kvalitě bydlení.

I přesto, že budova čp. 5 byla nově zrekonstruována za použití novodobých materiálů, uchovála si svůj půdorys a v obytné části i charakteristický vzhled. Řemeslně zhotovenými dveřmi v podélné stěně domu se vchází do síně a z ní napravo do světnice a nalevo do komory. Prostor, kde se původně nacházely chlévy, stojí kolmo k obytné části a dnes je již přestavěn na obytné místnosti a dílnu. Usedlost s valbovou střechou kryjí nové eternitové šablony. Tradiční jsou i členěná šestitabulková okna. Dvůr je otevřený do návěsního prostoru, za domem navazuje zahrada původně se zděnou stodolou z nepálených cihel. Dnes objekt slouží k rekreaci a nezbytné stavební úpravy vycházejí z potřeb majitele.

Za zmínku také stojí usedlost čp. 28 na jižním okraji obce s dekorativní ornamentální výzdobou škrabanou do tvrdé omítky. Stavba je okapově orientována do veřejného prostoru a uchovává si původní členění průčelí se sedlovou střechou krytou cementovou taškou.

Jedna z mála usedlostí, která od posledního terénního výzkumu změnila barvu omítky v průčelí k lepšímu, je čp. 27. Nachází se také v jižní okrajové části obce a je okapově orientována do veřejného prostoru. Stále si uchovává původní dělení okenních výplní a dveří do síně, na rozdíl od plechových vrat do dvora. Netypické fialové pásy na fasádě a vratech nahradila okrová a hnědá barva.

Celkový stavební obraz obce působí dojmem postupné přestavby. Nejčastěji se to týká hospodářských částí domů, které se proměňují na obytné splňující bytové standardy. Většinou úpravy respektují původní stavební hmotu, ovšem při použití novodobých stavebních materiálů a technologií (nová střešní krytina, okenní výplně, vchodové dveře, tvrdé omítky atd.).

(PH)

Detail větracího průduchu sklepa, tzv. rampůch

Hostětín

Obec se nachází asi 5 km severovýchodně od Bojkovic a leží na úpatí Bílých Karpat přibližně ve stejné vzdálenosti na jih asi 5 km jižně od Slavičina. Vesnice Hostětín leží v hornatém terénu na úpatí pohoří Bílých Karpat, obcí protéká potok Kolelač. Okolí obce je porostlé lesními společenstvy, především habrovými, javorovými a bukovými

Dřevěný kříž u cesty na Šanov

doubřavami, nachází se zde jasanové olšiny nižšího stupně, ale i bučiny s duby. V krajině lze vysledovat i několik jámových lomů na těžbu kamene. Tyto dva základní stavební prvky byly hojně využívány při stavbě domů v této oblasti. Zástavba obce patří k ulicovému typu s malou návší, která se přizpůsobila místnímu terénu. Historické jádro se rozkládá za obecním úřadem v mírně se zvedajícím terénu. Hostětín se poprvé připomíná v roce 1412, kdy byl součástí světlovského panství. Hostětínští byli povinni spolu se šanovskými a petrovskými obdělávat panské pozemky při vasilském dvoře, odvázet dřevo, dovážet obilí a víno vrchnosti. Platili dávky v podobě obilnin, vajec, slepic. Fojt byl svobodný a odváděl vrchnosti jednu krmnou husu, dva zajíce a jednu liščí kůži. Obec těžce strádala v průběhu historických událostí, zejména za vpádu bočkajovců v roce 1605. Nejvíce trpěla v druhé

polovině 17. století, kdy byla vypálena, a v roce 1704 přepadena kurucí. Přes obec vedla historická silnice směřující z Brumova do Uherského Hradiště. Po roce 1850 náležela obec k soudnímu okresu valašskoklobouckému v rámci politického okresu uherskobrodského, po zřízení bojkovického soudního okresu v roce 1905 spadala sem. V druhé polovině 19. století se mezi obyvateli zdejšího kraje rozšířilo zvěrokleštičství, kterému se věnovala podstatná část obyvatel Hostětína. Zvěrokleštiči jezdili se svým řemeslem po celé Evropě. Po roce 1918 jejich počet klesal, až v roce 1945 vymizeli úplně. Vedle zvěrokleštičů odjíždělo za prací mnoho zedníků a tesařů. Nesporný význam pro místní hospodáře mělo (a dodnes má) i ovocnářství.

Kamenná komora vedle čp. 31, stav v roce 2007

Stejně jako na celém moravsko-slovenském pomezí se i v Hostětíně sušilo ovoce v roubených sušárnách. Z těch je dodnes jedna funkční. Výrazný vliv na formování kulturní krajiny měl člověk, především stavbou železniční trati Brno–Trenčianska Teplá (náspy, zářezy do krajiny, mýcení lesů), dokončené v roce 1888 a známé pod názvem Vlárská dráha. Toto nové železniční spojení přispělo k výraznému rozvoji tohoto dosud poněkud odlehlého kraje. Negativní stránkou ve zdejší krajině je eroze půdy v úvozech starých cest, které vybíhají z intravilánu (trati Láz a Kozice). Farou byl Hostětín příslušný do Pitína. V centru obce se nachází kaple Nanebevzetí Panny Marie, postavená v roce 1913 na místě původní zvonice. V obci stála od roku 1839 budova staré školy, později však přidělena do Pitína. Měšťanskou školou spadala do Slavičina nebo Bojkovic. Obec byla elektrifikována až v roce 1946, ve stejné době byla zavedena i telefonní linka a o rok později byl instalován místní rozhlas. Obec Hostětín se zapsala do povědomí díky realizaci velkého množství ekologických projektů trvale udržitelného rozvoje, založených na využívání místních zdrojů, používání obnovitelných energetických surovin a využívajících technologií šetrných k životnímu prostředí.

Roubený krmík pro prasata u čp. 25

Podle dochovaných pramenných materiálů víme, že dostupnost dřeva a kamene z místních zdrojů byla základním stavebním prvkem pro stavbu domů. Později k tomuto materiálu přibyla i hlína. Indikační skica z roku 1828 představuje ucelený obraz osídlení a zástavby v obci. Nacházejí se zde obytné stavby roubené, ale i zděné. Ty jsou různě orientované, převládají však štítově orientované usedlosti, které především kopírovaly terén, do kterého byly usazené. Přidružené hospodářské stavby, především chlévy a komory, stávaly samostatně u domů, později se připojily k obytným domům spojením střešních konstrukcí.

Kamenná komora vedle čp. 31, stav v roce 2016

Nalezneme zde i několik hákových usedlostí, jejichž dvůr uzavíraly příčné průjezdné stodoly, které byly především dřevěné roubené nebo sloupkové konstrukce. Později se začaly objevovat zděné z kamene a nakonec sloupkové konstrukce s deskovou výdřevou mezi nimi. Usedlosti i hospodářské stavby byly kryté po dlouhou dobu doškem, od poloviny 20. století byly nahrazovány

Stodola pod čp. 20 s kamennými pilíři a dřevěnou výdřevou

pálenou krytinou. V humnech osázených velkým množstvím ovocných stromů byly situovány roubené sušírny ovoce.

K objektům, které nesou určité rysy lidového stavitelství, patří usedlosti čp. 1, 17, 19, 24, 25. Všechny jsou však již rekonstruovány nebo přestavěny. K posledním zachovalým tradičním stavbám patří komora stojící vedle domu čp. 31. Štítově orientovaná komora se momentálně nenachází v dobrém stavebně technickém stavu. Jedná se o stavbu obdélníkového půdorysu o rozměrech 3 × 6 m. Její stěny jsou vyzděny z kamene na hliněnou maltu. Ve štítové stěně je výrazně předsazena vstupní část se vsazenými jednoduchými dveřmi. V okapových zdech se nachází větrací otvory. Konstrukce střechy je sedlová, v době výzkumu v roce 2007 byl krov zachován bez střešní krytiny, v současnosti už nestojí. Byla by velká škoda přijít o tuto ojedinělou kamennou stavbu, která by si zasloužila kompletní rekonstrukci do původního stavu a byla tak přínosným reprezentantem lidového stavitelství pro obec, jelikož se tento typ stavby už nikde nenachází.

Další hospodářský objekt představuje příčně průjezdná stodola u potoka (naproti usedlosti čp. 20), která je pilířové konstrukce s deskovou výplní. Pilíře jsou vyzděné z kamene a na hliněnou maltu. Vrata stodoly jsou dvoukřídlé, jednoduché konstrukce se svisle kladenými deskami. Stavba je částečně využívána k uskladnění sena, slámy a zemědělských strojů. Její celkový stav je únosný, ale během pár let by zasloužila opravit, především střešní konstrukce a narušené zdivo.

Původní stará škola byla postavena v roce 1839 jako jednotřídka podle jednotného vzoru pro úřední c. a k. stavby – malé školní budovy. Konstrukčním prvkem zdíva byl lomový kámen v základech a částečně i v nadzemní části, na něm zdivo z nepálených cihel. Ve středu objektu se nacházela síň, kterou se vcházelo na jedné straně do velké třídy, která měla dřevěnou prkennou podlahu. Třída byla vytápěna velkými litinovými kamny, která se obsluhovala ze síně. V síni se nacházelo také schodiště do patra a vstup do světnice učitele a do černé kuchyně pro tuto světnici. Z černé kuchyně se obsluhovala chlebová pec a kachlové kamna, nad ní se klenul velký dymník, který

v nadstřešní části zdobila komínová hlava se sedlovou stříškou. Celý objekt byl krytý sedlovou střechou s pálenými taškami. Okna školy byla jednoduchá dřevěná s šesti tabulkami skla, v průčelí fasády byla i zvýrazněná podrovnávka hlinkou. Za domem, v místech vstupu do síně ze dvora, se nacházel malý přístavek, v němž byly situovány dva suché záchody a chlév pro drobné domácí zvířectvo. Ve škole se vyučovalo do roku 1904, kdy se budova proměnila v obytnou usedlost. Původní školní budovu nahradila nová budova v roce 1901.

Chmelova bezdýmová sušárna ovoce za ekologickým centrem Veronica je jednou z posledních dochovaných technických památek lidového stavitelství v obci. Její název je odvozen od původních majitelů, kteří zde hospodařili do devadesátých let 20. století. Podle záznamů v katastrálním operátu a podle rozboru stáří dřeva z obvodových trámů zde sušárna stála již na počátku 19. století. Jedná se o malou roubenou stavbu o rozměrech 7 × 3 m z dubového a bukového dřeva usazenou na kamenném základě, roubená konstrukce je opatřena sedlovou střechou, původně krytou doškem, v současnosti pálenou krytinou. V roubené konstrukci se v čelní straně pod přístřeškem nachází prostor

pro přípravu a přebírání ovoce zvaný výtah. Někdy bývá krytý obvodovými stěnami. V čele výtahu se nacházejí otvory – fochy pro vkládání lések s ovocem na bidla (voziny) a přízemní otvor pro čištění vnitřní části. Uspořádání lések v sušárně je typické pro jihovýchodní Moravu, lésky jsou seřazeny do tří svislých řad, přičemž prostřední řada nad pecí má menší počet lések. Rám lések je sčepován z podélných a čelních desek a příčných latěk a žeber. Dno je vypleteno z vrbových prutů. Celková plocha pro sušení je 18 m². Na jeden násyp sušárna pojme více než 300 kg čerstvého ovoce. Základním prostorem je sušící komora – tzv. zápeč, která je krytá deštěným stropem, na němž je vrstva hliněné mazaniny a řada nepálených cihel. Spáry mezi trámy konstrukce jsou z vnitřní i vnější strany zamazány hlinou pro lepší tepelnou izolaci. Vnitřní část sušárny tvoří kachlová pec, ve které se topí z přístupného prostoru síňky na druhé straně objektu. Kouř z pece odchází postranními kanálky do komína nad střechou.

*Chmelova sušárna ovoce v zahradě
vzdělávacího Centra Veronica*

(JK)

Hradčovice

Usedlosti čp. 54 a 56

Vesnice leží na jihozápadním okraji Vizovických vrchů v mírně pahorkovité krajině podél toku řeky Olšavy, na starodávné cestě vedoucí z Brna přes Bzenec, Kunovice, Sady a Podolí na Uherský Brod a dále Starohrozenkovským průsmykem do Uher. Obec samotná leží ve dvou mělkých údolích kolmých na tok řeky Olšavy. Nad obcí na návrší v dominantní

poloze se nachází kostel Všech svatých, který je výraznou pohledovou dominantou i širokého okolí. Hradčovice náleží ke starému osídlení, poprvé se však připomínají až roku 1247. Až do druhého desetiletí 16. století byly převážně v rukách drobné šlechty. Potom až do zrušení patrimoniální správy patřily k uherskobrodskému panství.

Hradčovice jsou vsí řádkového typu ve svažitém údolí, jímž protéká bezejmenný pravobřežní přítok řeky Olšavy. Přízemní domy, původní zemědělské statky „grunty“ i men-

Detail okna usedlosti čp. 56

Detail segmentově zaklenutých oken venkovského stavení čp. 138

ší usedlosti se řadí jeden vedle druhého do dlouhé souvislé řady lemující ulici. Ve většině případů jde zejména u původní zástavby o přizpůsobování typů domů konfiguraci terénu a komunikační trase. V 19. století se začaly lineárně vytvářet i vedlejší souběžné či kolmé ulice. Za usedlostmi se táhnou humna, kde ještě v současnosti můžeme vidět stodoly a seníky. Stodoly novodobých konstrukcí v části Stodůlky, tzv. Mikoškův seník, stodola

Zbouraná usedlost čp. 27

Mikoškův seník

z nepálených cihel a nejlépe je dochována usedlost čp. 85. Blíže k centru obce již pokračuje klasická zástavba statků. Z nich byla před osmi lety výjimečně dochována usedlost čp. 27, obdélná, rovnoběžná s komunikací. V pravé přízemní části domu byl situován průjezd. V průčelí do ulice byla umístěna dvě dělená okna. Nalevo od nich se stavba zvyšovala o patrovou komoru s větracími průduchy, která se zvedala nad v přízemí zabudovanými vchodovými dveřmi a dalšími dvěma okny. Fasáda byla členěna římsami, šambránami se zdobnými prvky a soklem. Pozornost si zasluhoval i mohutný cihlový komín s členitou hlavicí vyrůstající ze sedlové střechy. Dům byl již v minulosti dlouhodobě neobýván, v havarijním

z nepálených cihel u čp. 56. Sateletní náves místní části Lhotka má zachovaný tradiční půdorys návsi s kapličkou a bývalou školou a v centru není narušena ani stavem a charakterem ohraničující zástavby.

Tradiční usedlosti se nacházejí zejména poblíž návěsního útvaru a ve čtvrti Súhrady, kde je dochováno několik domkařských obydlí, které jsou řazeny podélně, kolmo ke komunikaci, odděleny drobným hospodářským objektem. Půdorysně tvoří jeden objekt až tři obytné jednotky. Stavby jsou

Průčelí stavení čp. 152

dlouhodobě neobývaná, nedostatečně udržovaná a ve špatném stavebně technickém stavu, je zajímavá svým harmonickým barevným laděním fasády v okrovém odstínu, zvýrazněném bílým rámováním otvorů a modrou podrovnávkou. Plastický ornament nade dveřmi a okny dodává objektu na nevšednosti. Všechna síla výrazu tohoto průčelí je soustředěna do ornamentální osnovy vyzdvihující otvory ve zdi.

K památkově chráněným objektům náleží venkovský dům čp. 138 z počátku 19. století. Jedná se o přízemní, samostatně stojící objekt z nepálených cihel, orientovaný podélnou osou ke stavební čáře se sedlovou střechou krytou pálenou taškou, s vyzděnými štíty. Okna jsou segmentově zaklenutá s ven otevíravými okenními křídly, zasklenými bez dělení. Jizba s trémovým stropem, v místech pece kachlová kamna. Síň s černou kuchyní a hlavním vstupem, komora a chlévy. Dům se dostal v minulých letech vlivem dlouhodobé neúdržby do havarijního stavu, nicméně v současné době by měla být na objektu novým majitelem zahájena památková obnova.

K nejvýznamnějším sakrálním stavbám a dominantám obce, které nelze přehlédnout, patří kostel Všech svatých na svahu uprostřed obce se středověkým jádrem patrně z druhé poloviny 13. století, údajně roku 1670 upravován. V roce 1757 byla loď zaklenuta a zabezpečena opěrnými pilíři, vestavěna hudební krucht a přistavěny boční kape.

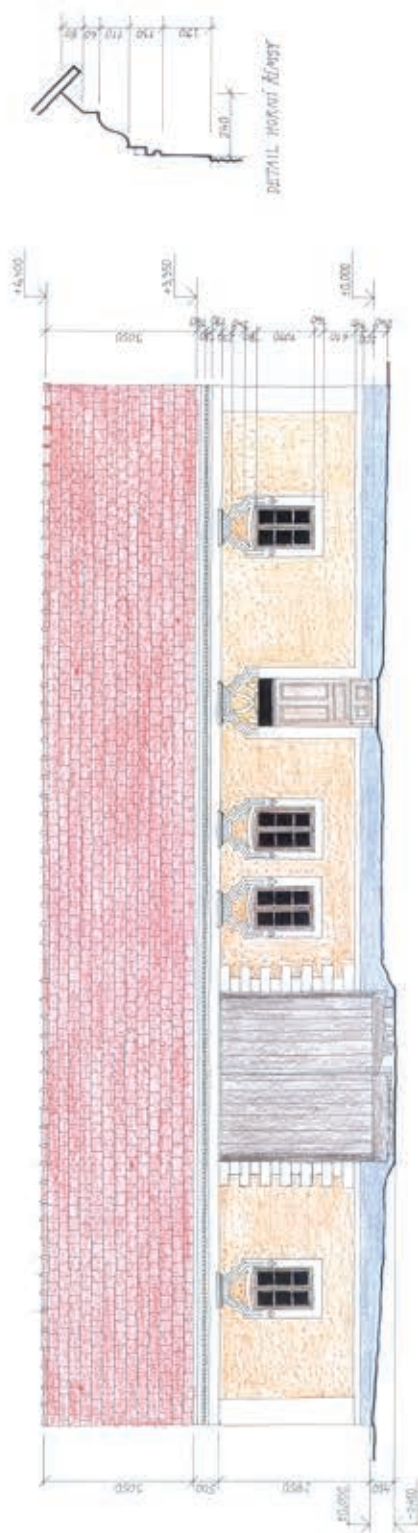
(JS)

Kachlová kamna a chlebová pec venkovského stavení čp. 138

Jizba venkovského stavení čp. 138

MATERIÁLOVÉ A BAREVNÉ ŘEŠENÍ FASÁDY:

- STĚNA - keramická omítka světlé barvy - zvlášť čerstvá
- FASÁDA - keramická omítka světlé barvy
- OKNA - dřevěná okna s bílou malbou
- DVEŘE - dřevěná okna s bílou malbou
- TROUSNĚNÉ OKNOVÉ - dřevěná okna s bílou malbou

ZAMĚŘENÍ LIDOVÝCH DŮMŮ NA UMEŠTĚNĚNÍ
HRADČOVICE • DŮM čp. 54.
 PRO MUSEUM VÝROBEK KUCHNĚ TRADITIONÁLNÍ V VII. ŽIL
 JAG. ŽILSKÝ DŮM BŘEZOVSKÝ • HLAVNÍ DŮM
POHLED Z ULICE • M 1:50

Zaměření průčelí usedlosti čp. 54

Huštěnovice

Vesnice Huštěnovice, stará zemědělská a dříve chovatelská obec, leží v rovině údolí Moravy v severní části Slovácka a Dolnomoravského úvalu. Nachází se v nížině mezi Vizovickými a Chříbskými vrchy, v rovinaté zemědělsky využívané krajině. Na východě jsou vidět výběžky Bílých Karpat, a sice západní část Vizovických vrchů, na západě severovýchodní výběžek Chříbů s Buchlovem. Huštěnovice jsou obklopeny scelenými lány orné půdy s minimálním zalesněním. Jihovýchodním okrajem katastru protéká řeka Morava s četnými meandry. Vzrostlá zeleň se nalézá také v zastavěném území především podél silnice a kolem kostela. K tomu se druží předzahrádky, ve kterých se pěstují květiny. To vše dodává vesnici obzvláštní živosti a malebnosti. Zeleň se uplatňuje také při přechodu obce do krajiny.

Dochovaný hospodářský trakt čp. 162 s chlévy a pumpou

Traťová plužina s podlouhlou návsi byla v minulosti tvořena dvěma řadami selkých usedlostí. Uprostřed návsi býval trávník, na němž se pásával nebo shromažďoval dobytek všech sousedů, než byl v jednom stádu hromadně vyhnán ven na pastvu. Za zástavbou domů jsou postupně zahrady, „humna“, dále pole a louky. Nejstarší zástavba tradičních okapově orientovaných usedlostí s částečně dochovanými hospodářskými trakty stojí na návsi. Následují domkařská stavení v bočních uličkách, kde zůstala zachována ještě část štítově orientovaných domů. K tradiční zástavbě patří usedlosti čp. 324, 323, 263, 136, 87, 76, 73, čp. 84 s původní patrovou komorou ve dvoře.

Pozornost zaslouží i objekt čp. 83 snad s poslední komorou ve vsi, do které se vchází ze síně, a dům čp. 86 se stodolou, v jejíž pravé části byla moštárna, a čp. 88 se stodo-

Příčně průjezdná stodola v humně u čp. 8

lou a přístodůlkami, kde jsou uloženy hospodářské stroje a nástroje. V řadě případů lze nalézt i celý hospodářský trakt s chlévy – čp. 8, 88, 136, 162. Kamenné a cihlové klenuté sklepy z konce 19. a počátku 20. století nalezneme u čp. 7, 73, 76, 84, 86, 87.

Ještě před několika lety byla dochována, dnes již přestavěná, poslední velká usedlost v obci čp. 136, která byla postavena po první světové válce. Obytný dům měl profilovanou římsu, plastické orámování oken i větracích okének půdy. Hospodářská budova byla velmi rozsáhlá s klenutými stropy, prasečí chlév s deseti kotci. Ve druhém chlévě byl nejvyšší hrant pro koně s napáječkou, nižší pro hovězí dobytek a nejnižší pravděpodobně pro telátka nebo kozy. Dobytek byl rozdělený v boxech. Klenutý sklep byl vybudován z cihelného a kamenného zdiva.

Původní polovina domu čp. 21 na návsi

K nejzajímavějším a nejzachovalejším stavbám náleží štítově orientovaný nadsklepní dům čp. 7 z nepálených cihel, postavený do mírného svahu s malým dvorkem. Fasádu představuje hladká bílá omítka. Do domu se vchází z boční strany přes siň, jež dnes slouží jako kuchyně. Průčelí tvoří dvě dvoudílná novodobá okna prosvětlující světnici. Ve stejné úrovni s kuchyní je i komora orientovaná do dvorní části, kde je nyní zbudováno sociální zařízení. Pod obytným traktem se nachází klenutý omítnutý sklep přístupný vchodem z uliční strany. Postavený byl přibližně po roce 1850. Těmto nadsklepním domkům se říkalo v Huštěnovicích na štoku. V sousedství stojí tentýž typ domku čp. 8 s původními výplněmi otvorů. Působí však neudržovaným dojmem. Pod obytným traktem se rovněž nachází klenutý sklep, který dále postupuje pod vedlejším čp. 124 a vyúsťuje pod domem čp. 9. Dnes je rozlehlý sklep částečně zasypán. Místní ho nazývají huštěnovským metrem. Nadsklepní dům čp. 7 se jeví po celkem zdařilé a citlivé obnově.

Ze sakrálních staveb zaslouží pozornost velmi dobře udržovaný kostel sv. Anny na návsi s křížem z roku 1874 poblíž vchodu do kostela. V obci je také poměrně značný počet zajímavých sakrálních objektů. Kromě sochy sv. Jana Nepomuckého ve středu obce v parku u hlavní křižovatky je to například kříž z roku 1915 za vesnicí směrem na Babice mezi silnicí I/55 a v roce 2003 postavenou cyklostezkou, vybudovaný na náklady Františky Vojtěškové k uctění památky zemřelého manžela, kříž z roku 1878 na pravé straně před hřbitovní branou zbudovaný nákladem manželů Tomáše a Františky Hastíkových z Huštěnovic nebo kříž z roku 1907 stojící v nynějším areálu zemědělské farmy na křižovatce nyní již zaniklých komunikací.

(JS)

Patrová komora v dvorní části čp. 84

Jalubí

Vesnice Jalubí leží severozápadním směrem od Uherského Hradiště v předhůří Chřibů na jejich severovýchodním úpatí v mírně svažitém údolí. Celou délkou údo-

Usedlost čp. 144

lí protéká Jalubský potok, pramenící asi 2 km za vsí pod horou Bukáčovou, kolem kterého rostou mohutné topoly a jilmy. Jejich výrazné vertikály kontrastují jen s mírně členitým terénem a horizontální zástavbou. Tím nabývá vesnický prostor obzvláštní živosti a malebnosti. Vzrostlá zeleň se nalézá také v zastavěném území především podél silnice, na návsi a kolem kostela. K tomu se druží předzahrádky, ve kterých se pěstují květiny a okrasná zeleň. Jalubí, které je rozloženo v údolí, kde potok je osou hlavní ulice, má půdorys oboustranně řádkový. Nejbližší okolí obce je využito převážně pro zemědělské účely, takže přírodní porosty se zachovaly jen v omezené míře. Jalubí je jednou z nejstarších a největších vesnic v blízkosti města Uherské Hradiště. I přes mírně členitý kotlinový terén se v centru rozprostírá náves uličního typu. Starší zástavba vznikala kolem cest od Starého Města do Traplic. Nad obcí na návrší v dominantní poloze se nachází barokní kostel sv. Jana Křtitele, který je výraznou pohledovou dominantou i širokého okolí.

Usedlost čp. 200

Nejstarší zástavba se nachází v části Chalůpky, kde jsou domkařská stavení a stavení drobných řemeslníků. V zástavbě se projevuje schéma hromadného charakteru, vytváří se spleť úzkých uliček. V místě více méně plánovaných kolonií jsou ještě stavení situované směrem do ulice. Proti těmto celkem

jednotným částem kontrastují obytné uličky vzniklé ze záhumenních cest, kde se střídají domky s hospodářskými budovami a zelení, která zde hraje velmi významnou roli. Rysy tradičních lidových staveb v sobě nesou čp. 57, 61, 63, 173, 200, 231, 334. Všechny výše uvedené stavby mají společné malé hospodářské a užitkové zázemí.

K usedlostem, které jsou sice neobývané a neudržované, ale mají nejvíce dochovaných původních konstrukcí, náleží již dlouhodobě opuštěná usedlost čp. 144. Obytný

Zástavba v obci

trakt, snad z druhé třetiny 19. století, je z komunikace přístupný průchodem ve střední části či průjezdem v pravé části průčelí. Půdorys objektu je podélného tvaru, jeho sedlovou střechu kryje pálená taška. Fasáda má polychromní charakter s plastickým rámováním okenních otvorů a dveří. Pasivní plochy spolu se soklem jsou provedeny ve světle modré barevnosti, plastické prvky, tj. ostění a šambrány, ve zlatém okru stejně jako rámování vrat, vstupních dveří a profilovaných říms. Uliční průčelí tvoří čtyři původní kastlová šestitabulková okna, v horní části ho prolomují dva průduchy patrové komory, v přízemí dvě malá okna od dolní komory. Vchodové dveře a vrata průjezdu se vyznačují historickou konstrukcí provedenou technikou vyspělého řemeslníka. Vnitřní dispozice domu je členěna průchozí síní, od níž nalevo je situována světnička a za ní následuje patrová komora. Ze síně se napravo vchází do světnice. K ní ze dvora přiléhá kuchyně, ve které stojí již rozpadající se kachlová kamna. Napravo od vrat je pak situován výměnek. Stavba prezentuje jednu z posledních vzácně dochovaných usedlostí tohoto typu v obci.

K nejvýznamnějším sakrálním stavbám v obci náleží farní kostel sv. Jana Křtitele z roku 1763. V poloze pod kostelem ve svahu nad návší se rozkládá v ovocném sadu dvoupodlažní stavba fary. Z drobné sakrální architektury se zachovala kaple Panny Marie Bolesné v polní trati Čtvrtě z roku 1737, kamenné kříže v trati Kocovy, na hřbitově, u domu čp. 121, před kostelem, u kapličky, dřevěný kříž v trati Zadní díly. Před budovou obecního úřadu se nachází socha sv. Jana Nepomuckého z roku 1856, přes silnici druhotně umístěný mýtný kámen ze 17. století a hraniční kámen.

V Jalubí najdeme i repliku větrného mlýna holandského typu v trati zvané Chrástka,

Kamenný kříž v obci

kteřá je v rámci Zlínského kraje unikátní akcí související s žádoucím zvýšením zájmu o tyto mimořádně zajímavé technické památky. Předmětný záměr spočíval v obnovení objektu větrného mlýna, tzv. Smolkova větráku, který stál na nejvyšším místě nad obcí až do roku 1938, kdy byl zbourán a následně odstraněn. Mezi občany se však dochovala verze, že mlýn byl zbourán a rozebrán na stavbu rodinných domků až po skončení druhé světové války na základě poškození shozenou leteckou bombou v roce 1945. Původní stav a vnější vzhled byl naštěstí zachycen a uchován na starých fotografiích kolem roku 1900. Dochovaný písemný záznam v pozemkové knize o jednom z prvních vlastníků mlýna pochází z roku 1879. Tento nejstarší zapsaný majitel však zcela jistě nebyl majitelem prvním. Historik Václav Burián ve své práci uvádí, že větrný mlýn v Jalubí byl v provozu již v roce 1875. Podle záznamů místního občana Aloise Fajkuse již v roce 1870 vlastnil mlýn Živný a traduje se, že mlýn existoval snad již v roce 1840. Při sčítání lidu kolem roku 1860 je vlastník přílehlého obydlí čp. 212 spojován s povoláním mlynáře. Příprava záměru byla ze strany vlastníka, obce Jalubí, velmi pečlivá. Na základě veškeré shromážděné historické dokumentace a průzkumu dochovaných základů původní stavby, které byly odkryty v roce 2005, byla zpracována velmi podrobná dokumentace, která následně umožnila postavit věrnou kopii původního objektu včetně vnitřního zařízení. Vlastní stavební práce byly zahájeny v roce 2007.

Stavba mlýna se nachází na původních částečně zachovaných základech a obsahuje dvě nadzemní podlaží. Obvodová kruhová zeď je tvořena z vnější strany kamenným režným zdívem, z vnitřní strany pak z plných cihel, které jsou omítnuty vápennou omítkou a opatřeny bílým vápenným nátěrem. Lomový kámen na stavbu byl získán ze zbourané stodoly v Zahnašovicích, kde proběhla brigádnickým způsobem demolice a následně pak převoz potřebného kamene do Jalubí. Střecha mlýna je tvořena osmibokým jehlanem dřevěné konstrukce osazeným na ocelových kolečkách na vodící kolejnici. Krytina je ze štípaných dřevěných šindelů. Od samého počátku byla snaha o zachování původního tvarosloví v co možná nejvyšší míře – a to od celku až po detail včetně použití původních technologií. Jalubský větrný mlýn je vyhledávanou turistickou atrakivitou, komunikačně propojenou s jinými pozoruhodnostmi této části Zlínského kraje.

(JS)

Větrný mlýn nad obcí, okolo roku 1940

Replika větrného mlýna nad obcí v současnosti

Jankovice

Podhorská vesnice Jankovice se nachází v severozápadní části okresu Uherské Hradiště v malebném údolí chřibské pahorkatiny. Skoro každá zahrada je ukončena lesem nebo extenzivními sady. Prudce stoupající terén s výmoly cest a vzrostlá zeleň

Zbouraná usedlost čp. 116

vytvářejí výtvarně účinné prvky. V minulosti se kolem rozprostírala orná půda, což dokazují terasovitá uspořádání svahů. Vzrostlá zeleň se nalézá také v zastavěném území, především podél silnice, potoka a kolem kostela.

Jankovice jsou vsí řadového typu s nevyvinutou návsi v severovýchodním cípu Chřibů. Již před založením obce v roce 1648 se zde usazují dřevaři. Řadová zástavba vznikala podél horské bystřiny, na jejímž levém břehu byla postupně budována cesta. Jankovice mají svůj počátek jako lesní lánová ves. Vody Jankovického potoka v dřívějších dobách poháněly celkem pět mlýnů, a to dva přímo v Jankovicích. Původní půdorys obce tvořila záhumenicová plužina valašského typu. Řadová zástavba vznikala podél horské bystřiny, na jejímž levém břehu byla postupně budována cesta. Zemědělské usedlosti byly řazeny postupně vedle sebe, návěs není výrazně stavebně odlišena. Lineární koncentrace kolem klikaté cesty a potoka vytváří uvolněnou řadu domů nepravidelně situovaných. Shluky podmíněné tvarem terénu se soustřeďují okolo prostoru povahy návsi. Okapové zastavění se v nepravidelném rytmu střídá se štítovým podle toho, jak vyhovovala parcela a terén. Tvarem poměrně

Jankovice, okolo roku 1917

hlubokého údolí je předurčena sevřená forma zástavby. Zemědělské usedlosti se nacházejí zejména poblíž návěsního útvaru. Obec nevytváří siluetu, ale zapadá plynule do zeleně sadů táhnoucích se za humny po svazích k lesnímu masivu.

Pohled na část návsi s kostelem Nanebevzetí Panny Marie, v popředí budova fary

orientovaná usedlost, postavená z nepálených cihel na kamenném základě, byla neobydlena již od roku 1963, dlouhodobě neudržovaná v havarijním stavu a byla v roce 2008 zbourána. Vnitřní dispozici tvořila stodola, obytná část s výměnkem, komora a hospodářská část, v humně ve svahu se nacházel kamenný sklep a nad ním zděná, příčně průjezdná stodola, která se jako jediná zachovala. V prostorách komory, síně

Z obytných objektů tradiční zástavby toho nezůstalo mnoho. Pouze směrem k hornímu konci obce stojí za pozornost domky chalupníků vybavené kvalitními truhlářskými pracemi – výplněmi otvorů, dřevěnými štíty a vraty. Ojedinelé lze nalézt v humnech stodoly – čp. 68, 78, 80, 85, 104. Nejstarší dochované domy byly vybudovány z hlíny z nepálených cihel. Tyto starší typy konstrukcí byly zachovány např. u usedlosti čp. 116 Metoděje Hrbáčka s vročením 1820 na trámu ve světnici. Okapově

Náves s hasičskou zbrojnicí a kostelem

Hasičská zbrojnice na návsi

průduchů bývalé komory. Fasádu obytné části představuje hladká bílá omítka se soklem zvýrazněným hnědou barvou. V podélné části domu prolamují uliční stěnu dřevěné dveře do síně. Nalevo od nich je umístěno šestitabulkové okno vedoucí do dolní komory. Vpravo ode dveří se nachází dvě šestitabulková okna prosvětlující obě světnice. Zcela vlevo ode dveří v rohu se vchází dřevěnými dveřmi do kamenného zaklenutého sklepa. Na obytnou část navazuje v pravém úhlu bývalý hospodářský trakt s chlévy. Interiér objektu byl upraven pro současné bydlení, jeho vnitřní členění však zůstalo zachováno. Tvoří ho dvě světnice s trámovým stropem a dřevěnými podlahami, síň a původně patrová komora. Objekt, který byl poměrně citlivě upraven v sedmdesátých letech 20. století, slouží již třicet tři let k rekreačním účelům. Dvůr svažující se k potoku s kamennou studnou je zatravněn a osázen ostrůvkovitě keři a květinami. V rohu dvora se vypíná vzrostlý ořešák.

Dominantou obce je kostel Nanebevzetí Panny Marie postavený v biedermeierovském empíru z let 1839–1841 dle projektu Ferdinanda Rossy. Kostel je po generální opravě ve velmi dobrém stavebně technickém stavu. Před vstupem do kostela se nachází zrestaurovaný kamenný kříž z roku 1845. Z doby výstavby kostela pochází i budova fary, v současné době neobývaná

(pozůstatek černé kuchyně) a kuchyně byla zachována dusaná podlaha, ve světnici dřevěná, stropy trámové pak ve všech místnostech. Omítky byly provedeny omazem hlíny s plevami, lička stěn převážně z vápna.

K nejlépe zachovaným patří přízemní, okapově orientované stavení hákového půdorysu čp. 9 z roku 1923. Obytný trakt je obdélného půdorysu se sedlovou střechou krytou betonovou taškou. Průčelí tvoří dvě kastlová členěná okna a trojice

Detail okna s profilacemi a barevným orámováním ve štítové části usedlosti čp. 9

Okapově orientovaná usedlost čp. 9.

na horním konci obce. Stojí za obcí, kde údolí uzavírá z obou stran les. Je zasvěcena sv. Antonínovi a dal jí v roce 1906 postavit občan Antoním Zgarbík z čp. 125, otec P. Antonína Zgarbíka, viceprovinciála řádu Tovaryšstva Ježíšova. V katastru obce se nachází i několik křížů, např. kamenný kříž „Na Zbrodkách“ z roku 1916, který je umístěn na rozcestí (Jankovice a Košíky) na začátku obce u hlavní silnice ze směru od Traplic. Dřevěný kříž „Balejův“ se nachází asi 300 m chůze od kříže „Na Zbrodkách“ směrem na Jankovice (vpravo při cestě) s letopočtem 1923. Kamenný kříž u čp. 91 stojí na místě bývalého dřevěného kříže, kterému se říkalo „obecní kříž“. Ten byl vyznačen i na mapě z roku 1691, kterou dali poříditi Rottalové. V dobách, kdy ještě nebyl v Jankovicích kostel, konaly se u tohoto kříže některé bohoslužebné obřady a modlitby, zvláště pak rozloučení se zesnulými občany. Současný kříž je z novější doby, z počátku 20. století. Ke kamennému kříži u horní cesty se dostaneme obecní cestou, která vede od hostince k horní cestě. Kříž stojí asi půl km chůze vpravo při této cestě a odbočce značené turistické stezky vedoucí ke Zlaccé studánce a dále na Salaš.

Stodola u čp. 31

duchovním správcem, jen minimálně udržovaná, slouží jako příležitostný prostor pro farníky, kteří pečují o kostel a mají zde uskladněné různé nářadí a náčiní. Stavba má doposud zachovanou dispozici, veškeré vodorovné o svislé konstrukce, podlahy a rovněž původní výplně otvorů. Z drobné sakrální architektury zaujme zejména kaple sv. Antonína

Ukázka ojediněle zachovaného dřevěného štítu v obci ze závěru 19. století

V roce 1881 jej dal postavit místní občan Smolka se svou rodinou, mlynář na dolním mlýně čp. 5. Na horním konci obce i při levém břehu potoka naproti rodinného domku čp. 38 stojí kamenný kříž z roku 1897.

(JS)

Kněžpole

Obec Kněžpole je nížinnou sídelní jednotkou uherskohradištského Dolňácka rozkládající se v říční nivě na levém břehu řeky, která tvoří západní hranici katastru obce. Vesnice leží bokem průjezdných silničních komunikací, je zasazena do rovinné zemědělské krajiny, na západní straně ji obklopuje Kněžpolský les, jímž protéká v oblouku kolem obce potok Březnice. Ten se na západním okraji katastru vlévá do řeky Moravy. Velmi staré osídlení tohoto místa dokládají nejen archeologické nálezy, ale i první písemná zmínka o obci, která pochází z roku 1220. Urbanistická podoba sídla je známa již z vojenských map z konce 18. století,

Původní usedlosti kryté doškovou krytinou v roce 1918

kdy mělo tvar protáhlé, téměř uzavřené návsi, uprostřed rozšířené, z níž vybíhala směrem na jih jen jedna příjezdová komunikace, na jejímž počátku stávala brána. Dnes je na ni upomínka pouze v místním pojmenování části obce Brána a nedaleké polní trati Před Branou. Tento základ zástavby je v obci patrný dosud, dále se však časem rozšiřoval o další ulice kolem této původní návsi až do dnešní podoby, kdy lze zástavbu obce přiřadit k ulicovému typu s návěsním prostorem v její severní části. Této nejstarší historické části obce, dnes v podobě okrouhlého návěsního prostoru nepravidelného tvaru, daly vzniknout starousedlické grunty. Jejich pozemky za usedlostmi hákových půdorysů měly paprskovité uspořádání s ovocnými zahradami, humny a dvory. V každé z nich jsou v 19. století patrné dřevěné stodoly, ale i drobnější objekty, pravděpodobně sušírny na ovoce. Některé se dochovaly dosud. Výjezd z návsi umožňovalo několik proluk v zástavbě na severní i jižní straně.

Zemědělská usedlost čp. 15, stav roce 1935

Nejširší prostor návsi je již v první polovině 19. století uprostřed zastavěn skupinou domkařských stavení, část z nich je postavena i v jižní proluce z návsi a za ní.

Současný stav usedlosti čp. 15

Novější zástavba se nachází na okrajích zástavby či jako přestavby staveb původních uvnitř zástavby. Na západním okraji jsou situovány novodobé řadovky či průmyslová zóna.

V původním návěsním prostoru se také dosud nachází nejhodnotnější země-

dělské usedlosti. Další původní usedlosti více či méně stavebně upravené se dochovaly i v jiných částech obce. Tradiční usedlosti, původně zděné z nepálené hlíny, později i pálených cihel, mají poměrně široké, okapově orientované průčelí. Většina z nich představuje hodnotné projevy tradičního lidového stavitelství uherskohradištského Pomoraví, které se v první polovině 20. století rozvinulo do střízlivě působivých štukatérských výzdob a barevnosti omítek jejich fasád. Kvalitními truhlářskými pracemi jsou výplně otvorů – rámy oken, dveře, vrata zdejších tradičních staveb. Zvláště na začátku obce vytvářejí průčelí domů jednotnou frontovou linii. Prvky tradičních lidových staveb nesou usedlosti čp. 24, 30, 15, 19, 2, 141, 191, 188, 132.

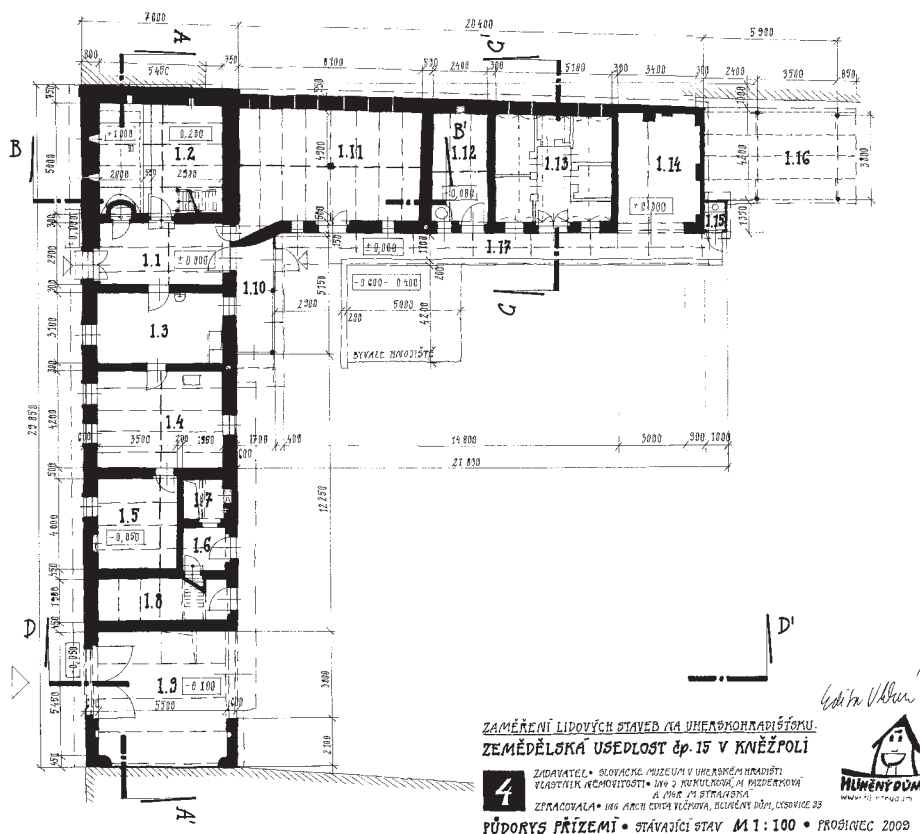

Sušírna v humně, okolo roku 1972

Zemědělská usedlost čp. 24

K nejlépe zachovalým patří usedlost čp. 24. Datace na trámu ve světnici uvádí sice rok 1868, současná podoba usedlosti však pochází z první poloviny 20. století. Dům je opatřen sýpkovým polopatrem projevujícím se v průčelí pásem drobných větracích otvorů v podstřeší. V levé části drobné větrací otvory prozrazují situování komory, dále od ní je vchod do domu uzavřen truhlářsky kvalitně provedenými dveřmi řezbářsky zdobenými v klasicistním stylu. Průčelí dále tvoří dvě okna s rámy ve tvaru písmene T s mosaznými klikami zdobenými drobným rytým secesním dekorem. Vrata jsou jednoduchá, sestavená ze svisle do drážek kladených desek s tradičním způsobem zavírání na petlici. Zajímavá je štuková výzdoba s barevným členěním fasády. Plastickým rámováním šambránami jsou zdůrazněny okenní otvory, dveře i větrací průduchy. Zachovalé zůstalo i vnitřní členění usedlosti se vstupem uprostřed do původní síně, nyní v podobě chodby. Z ní se nalevo vstupuje do světnice se zachovalým dřevěným záklopovým stropem, napravo se vchází do komory s hliněnou podlahou a do sýpky v polopatře. V zadním traktu domu do dvora je přistavěna světnička – výminek. Do pravého úhlu na původní dům navazuje i přístavba v podobě tzv. letní kuchyně. Původní je i tradiční zástavba chlévů ve dvoře navazujících stavebně v podélné ose na letní kuchyni. Za zástavbu chlévů je situován dřevěný objekt králíkárně, suchý záchod a holubník v podstřeší nad chlévy. Na konci humna, odděleného dřevěným plaňkovým plotem ode dvora, je situován dobře zachovalý dřevěný seník sloupkové konstrukce s deskovou výplní do drážek. Původně zde ještě stávala stodola s žentourem. Na trámu měla uvedenou dataci z roku 1859. Stodola byla zničená vichřicí v roce 1952. Dosud obývaná usedlost je velmi vzácně dochovaná v tradiční podobě s hodnotnou fasádou průčelí. Po povodních v roce 1997 však její zdivo začalo praskat, zasloužila by si opravu a údržbu tak, aby zůstala zachovaná pro další generace.

ZAMĚŘENÍ LIDOVÝCH STAVĚB NA UHERSKOHRADIŠTĚSKU.
ZEMĚDĚLSKÁ USEDLOST čp. 15 V KNĚŽPOLÍ

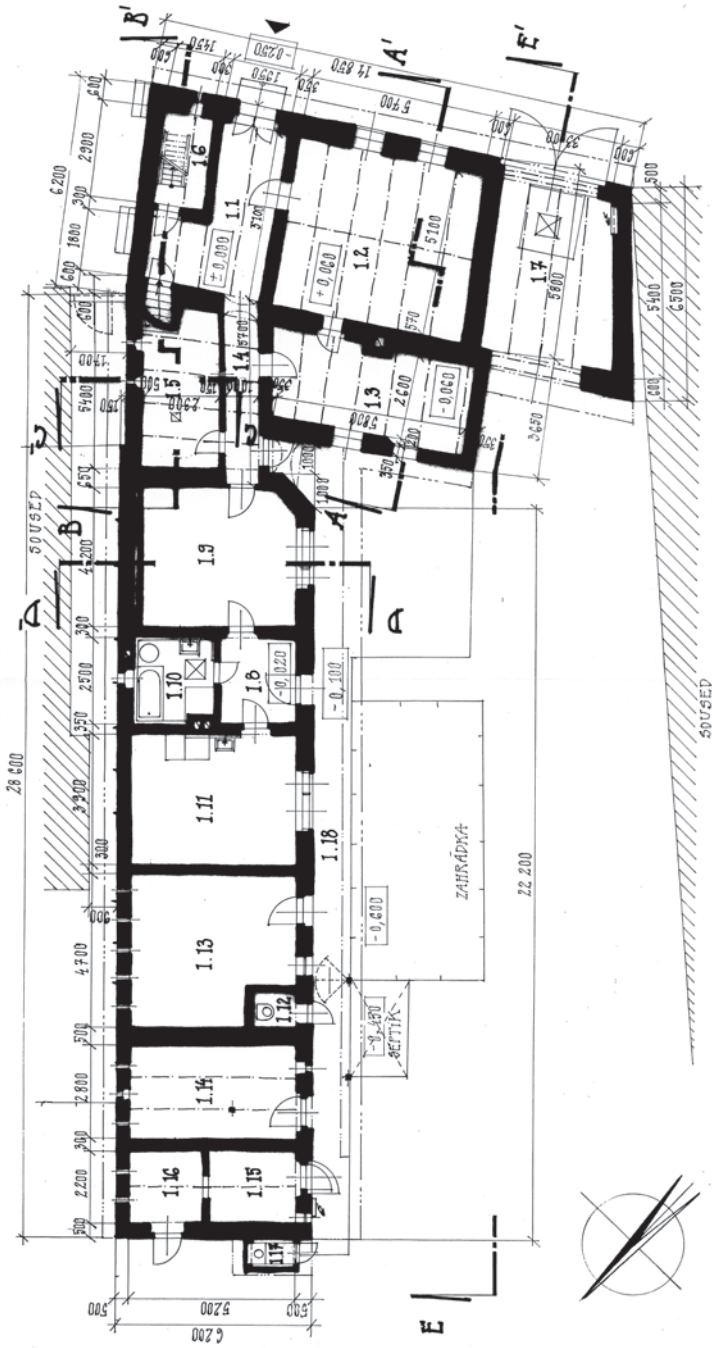
4 ZADAVATEL • SLOVÁCKÉ MUZEUM V UHERSKOHRADIŠTĚ
VLASTNÍK NEMOVITOSTI • ING. J. KUMULDOŠ, M. KUDERNOVÁ
A PRK 14 STRAŽEBKA
ZPRACOVATEL • ING. ARCH. EVA VEJCHOVÁ, BOJENSKÝ PŮL, OTOVICE 23

PŮDORYS PŘÍZEMÍ • STÁVAJÍCÍ STAV 1:1 • 100 • PROSINEC 2008

Půdorys přízemí čp. 15

K nejvýznamnějším objektům tradičního lidového stavitelství nejen v obci samotné, ale na Uherskohradištsku vůbec, patří v původní historické návsi zachovaná usedlost čp. 15. Je zakreslená již na mapě stabilního katastru z roku 1827 v podstatě tak, jak se zachovala dosud. Postavená je okapově na celé šířce původně vyměřeného pozemku, do pravého úhlu navazují chlévy. Na rozhraní dvora a humna je zakreslen v krajní pozici drobný zděný objekt, nespíše udírna, na opačné hraně pozemku, uprostřed humna, se nalézá zděná sušárna ovoce. Tyto typy drobných hospodářských objektů lze nalézt v uvedených polohách i v humnech a dvorech jiných kněžpolských usedlostí. Na koncích zahrad či uprostřed nich, méně často na rozmezí dvora a humna, stojí dřevěné stodoly. I na konci zahrady za usedlostí čp. 15 je zanesena dřevěná stodola obdélníkového půdorysu, ale zvláště atypicky šikmo, nárožím kratší strany situovaná k hraně pozemku. Od hranice zástavby dvora, od chlévů, vedla cesta humnem k sušárně na ovoce a později až na konec zahrady, kde vedle stodoly ústila z humna ven.

Zemědělská usedlost čp. 15 je dokladem tradičního lidového stavitelství, způsobu bydlení, zemědělského hospodaření a vesnického života na uherskohradištském Dolňácku, v úrodné rovinné krajině kolem řeky Moravy.

POZNÁMKA • CENOVÁ MÍSTNOSTI JE NA SAMOSTATNÉ A4
 • PŮBOVNÉ PŘÍZEMÍ PŮDORYS JE NA VÝKRESĚ č. 12 (M1:50)

**ZAJEŘENÍ LIDOVÝCH STAVB NA UMĚNĚKOHRADIŠTĚKU:
 ZEMĚDĚLSKÁ USEDLOST čp. 24 V KNĚŽPOLI**

ZDAVATEL • STAVITEĽSKÉ MUZEUM V UMĚNĚKĚM HRADIŠTĚ
 TECHNICKÉ NĚVŮSTNOSTI • PANI MARIE BAČAJOVA, KARELPOLE 24
 ZPRACOVATEĽ • ING. ARCHLEONTA TUCHOBY, HLAVENĚKŮV DŮM, KYŠOVICE 93.

PŮDORYS PŘÍZEMÍ • STÁVÁNÍ JÍ STAV M1:100 • LÍSTOVAD 2009

Půdorys přízemí usedlosti čp. 24

Hospodařila a bydlela zde rodina Kučerova, která měla v obci, kde se toto příjmení častěji vyskytovalo, přízvisko „Z gruntu“. Stavba je vzácným příkladem majetné, původně založené celolánické usedlosti z první poloviny 19. století, která si uchovává svůj původní ráz i po inovačních úpravách v první polovině 20. století. V průběhu historického vývoje docházelo k dělení a drobení původních celolánických statků na stále menší hospodářství majetkovými dědickými převody. Je proto unikátní, že usedlost čp. 15 stojí dosud na celé šířce původně vyměřeného pozemku celolánického gruntu, který, zdá se, nebyl těmito přirozenými převody až do prvního desetiletí 20. století výrazně narušen, přestože při výměře do 90 měřic bylo hospodářství koncem 19. století vnímáno jako půllánické.

Současná podoba usedlosti odpovídá stavu a posledním úpravám z první čtvrtiny 20. století a nese znaky secesního slohu s plným zařízením a vybavením z tohoto období tak, jak v něm poslední zde bydlící majitelé, sourozenci Marie a František Kučerovi, dožili. Má hákový půdorys, zástavba chlévu do pravého úhlu k obytnému domu uzavírá dvůr z východní strany. Prostor dvora přirozeně přechází v humno s ovocnými stromy, na jehož konci dříve stávala dřevěná, později pilířová stodola (do roku 1990, kdy byla násilně odstraněna), dnes zde vznikla nová řadová zástavba domů. Šířka uličního průčelí usedlosti čp. 15 dosahuje 30 m, což ji činí nejširší okapově orientovanou stavbou na Uherskohradištsku. Na hloubku má objekt obytné části 7 m. Pozoruhodná je i tloušťka zdiva, která je nejsilnější u obvodové konstrukce patrové komory na východní straně objektu, v průčelí je její síla 80 cm, u zbývajících obvodových stěn komory pak o něco menší, činí 75 cm. Ostatní tloušťka obvodového zdiva stavby dosahuje 60 cm.

Dispoziční řešení usedlosti představuje ve východní straně průčelí částečně do země zahloubená patrová komora, pod úroveň její podlahy je snížen z pálených cihel kvelbený sklep, hliněnou omítkou omazaný a zalíčený. Komora má v přízemí hliněnou podlahu, v patře je tvořena z dřevěných fošen. Zařízení odpovídá účelu sýpky, zůstala zde zachována dřevěná bedněná múčnice, mírka a bečka na obilí, staré truhly, hambálky apod. Větrání komory je zajištěno úzkými, podélnými větracími průduchy. Do usedlosti se vstupuje z ulice kvalitně řemeslnicky provedenými dřevěnými rámovými dveřmi s ozdobnými řezbářskými prvky a se světlíkem z barevných skel nad nimi, kde na jedné z tabulek bývalo vybroušené číslo popisné. Dveře vedou do průchozí síně s betonovou čtvercovou a barevně provedenou dlažbou. Z ní se vchází do kuchyně, kde v levém rohu naproti dveřím stojí novodobější kachlová kamna s plotnou a troubou, jež byla pořízena koncem devadesátých let 20. století, na místě původních kamen ze světle modrých kachlí, kterým dříve předcházela tradiční pec na pečení chleba. U kamen je uložen široký sortiment nádobí zachovaný od 19. století. Místnost je zařízená dobovým nábytkem odpovídající přibližně době první republiky. Denní světlo vstupuje do kuchyně dvěma proti sobě umístěnými okny.

Přes kuchyni se dále pokračuje do světnice. Vlevo vedle dveří jsou zde zabudována vertikální kachlová kamna měšťanského charakteru. Dále se na levé straně u stěny nachází za sebou dvě postele s tradičním způsobem zastlání parádními peřinami vrstvenými na sebe. V pravém rohu světnice naproti dveřím je situován tzv. svatý kout, stůl se zdobně soustruženými nohami, dlouhá rohová lavice. Na stěně nad stolem s lavicí jsou soustředěny svaté obrázky. Mezi dvěma okny směřujícími do ulice stojí kostn, na němž je zbudován domácí oltářík. Mezi okny je zavěšen velký dřevěný kříž s kolorovanou plastikou Krista. Ve světnici se zachovaly

dvě skříň secesního tvarosloví. Na stěnách kromě množství svatých obrázků visí i tzv. upomínky na první svaté přijímání, rodinné fotografie apod. Světlo do místnosti vstupuje také oknem ode dvora. Strop světnice je dřevěný, záklopový, s hlavním trámem – průvlakem, na němž je uprostřed umístěna datace 1832. Za světnicí následuje světnička – výmínek zvaný chalúpka. Je to menší místnost s pozůstatky původního vybavení. Výmínek původně tvořil samostatnou bytovou jednotku s černou kuchyní, se síní a z ní se dále vlevo vstupovalo do druhé, menší patrové komory, která je opatřena i samostatným vchodem ze dvora. Celá tato stavební dispozice se dodnes zachovala včetně černé kuchyně. V důsledku některé přestavby objektu však byl zazděn průchod ze síně do světničky a přitom vznikl nový dveřní otvor mezi hlavní světnicí a výmínkem, došlo tak k vnitřnímu propojení obou obytných jednotek. Zajímavostí je v půdní části zachovaný loch, vyžděný dutý úzký prostor nad kuchyní sloužící jako tajný úkryt pro uschování potravin v dobách válečných.

Důležitou součástí každé usedlosti byla hospodářská část s chlévy. Ta na východní straně navazuje do pravého úhlu na obytný trakt. Nejblíže k ní se nacházel velký prostorný chlév pro koně či hovězí dobytek. Dále v podélné ose následoval menší prostor pro přípravu krmiva, kam byl později dobudován zděný kotel na vaření trnek. Vedlejší chlév je opět prostorný, s jednotlivými z betonu zhotovenými stánkami pro vepřový dobytek. Za ním následuje polootevřený přístřešek na dřevo – dřevárka. Na konci této zástavby dvora je situován zděný suchý záchod. Obslužnost chlévů umožňoval betonový násep podél celé jejich délky. Nyní jsou objekty chlévů prázdné a slouží jako skladovací prostor. Původně byly chlévy zbudovány z nepálených cihel, před první světovou válkou pak přestavěny při respektování předcházející dispozice z cihel pálených.

Do roku 1913 měla usedlost tradiční ráz dlouhé okapové usedlosti s doškovou střechou a malými dělenými okénky s hladkou hliněnou omítkou, bíle zalíčenou a modře podrovnanou. Stavební úprava domu, která se uskutečnila v letech 1913–1915, vedla k výměně původních malých tabulkových oken za větší dvoukřídlá, k zabudování nových, řemeslně zpracovaných dveří s ozdobnými profilovanými prvky. Doškovou střešní krytinu nahradil eternit, v kuchyni a světnici byla položena nová podlaha – dřevěná palubovka. Z vnitřního zařízení domu je zřejmé, že také došlo k osazení nových vnitřních dveří a dřevěných zárubní, které jsou výjimečně a zajímavě plasticky dekorovány dřevěnými prvky v secesním stylu. Do síně byla položena čtvercová betonová dlažba. Celá usedlost je vzácně kompletně dochovanou památkou svého druhu. Její záchrana a údržba by měla být samozřejmostí, měla by sloužit jako expoziční doklad života na velké hospodářské usedlosti, mohla by být využívána nejen k poučení, ale i k prezentačním programům či k využití místními spolky, např. pěveckým sborem ke společným zkouškám apod. Dům je v současnosti neobývaný, ale jejich majitelkám, které zde prožily velkou část svého života, na jeho zachování v tradiční podobě velmi záleží. Je velkou škodou, že přes všechny jejich snahy i přes všechna doporučení Slováckého muzea v Uherském Hradišti se nepodařilo získat usedlost do vlastnictví obce, aby mohla být dále udržována jako místní památka a nedošlo při prodeji soukromému zájemci k jejímu zničení zbouráním či nevhodnou přestavbou. Stavba tak bohužel rok od roku stále více chátrá a je stále více ohrožena zánikem. Je potřeba hledat cesty k její záchraně.

(OF)

Komňa

Kamenná patrová komora u domu čp. 33 z roku 1774 tvořila součást rolníkova sídla a je jedním z posledních dokladů způsobu hospodářského života obce v minulosti

Starobylá obec Komňa leží na jihovýchodní Moravě blízko moravsko-slovenských hranic na úpatí Bílých Karpat pod lesnatými táhlými vrchy. Nad obcí na výrazné ostrožně se nachází zřícenina hradu Zuvačov, ze které je výhled do širokého podhorského kraje, a také lom Bučník s andezitovým lomem. Komňu proslavilo především jméno J. A. Komenského jako jedno z možných rodišť učitele národů. Tato půvabná vesnička má bohatou historii a jsou zde i kořeny rodu Komenského. Je pravděpodobné, že otec

V přízemí komory jsou shromážděny exponáty a doklady z různých dob, spojených s historií obce Komňa a zahrnující historii obce od nejstarších dob včetně pohnutých osudů hradu Zuvačov

Muzeum zvěrokleštiče v domkařském stavení čp. 6 z roku 1850 v Komni

J. A. Komenského Martin, jenž byl vyučen mlynářem, byl na mlýně čp. 62 před svým odchodem do Nivnice. Vesnice náležela v minulosti k chudým vesnicím, odkud obyvatelstvo odedávna odcházelo do světa za výdělkem. Byli to hlavně miškáři čili zvěrokleštiči, kteří za svou práci prošli téměř celou Evropu.

Obec Komňa je horskou obcí řadového typu s nevyvinutou návsi na severozápadních výběžcích Bílých Karpat. Různorodá, většinou podélně řazená, zčásti nově upravená zástavba je soustředěna při průběžné komunikaci sledující vodoteč. Nejstarší obytná zástavba je většinou přízemní a nachází se převážně v bočních uličkách. Hospodářské stavby, zejména stodoly, jsou ještě stále v mnoha případech součástí stávající zástavby, například u čp. 115, 117, 121, 149, 152, 250.

K tradičním zemědělským usedlostem lze přiřadit usedlost čp. 37 a 80 za kostelem a bývalý vodní mlýn čp. 117. Před domy čp. 33 a 37 stojí chráněné kamenné patrové komory z druhé poloviny 18. století. U usedlosti čp. 37 se v humně nachází již nefunkční sušárna a pálenice. Původní zástavba je

Jizba domkařského stavení čp. 6 z roku 1850

Výmínek u mlýna čp. 117

Obnovený výmínek u mlýna čp. 117 vykoupila obec Komňa od soukromého majitele v roce 2011. Mlýn je na tomto místě datován již v roce 1515 a je posledním zachovaným mlýnem z původních pěti mlýnů, které byly v obci. V roce 1959 byl při povodních zničen náběh na vodní náhon, k pohonu se pak užíval elektrický motor. Současná technologie pochází z roku 1933. Obec hodlá postupně obnovit celou usedlost. Stavba výminku se nachází na severním okraji obce a je součástí mlýna čp. 117. Byl postaven pro mlynářské pomocníky a stavba existuje již na mapách z roku 1845. Objekt slouží kulturně společenským aktivitám obce a je využíván i jako klubovna folklorního souboru Podšable.

K nejzachovalejším objektům náleží památkově chráněné přízemní obdélné domkařské stavení čp. 6, pravděpodobně ze druhé poloviny 19. století. Sedlovou střechu objektu kryje pálená taška – falcovka. V roce 2006 dům, dlouhá léta neobývaný a ne-

Pohled na obec Komňa

udržovaný, odkoupila obec Komňa. Záměrem bylo dům rehabilitovat a revitalizovat. Po náročné stavební obnově začal sloužit jako místní muzeum zvěrokleštíčů (miškářů) se stálou expozicí. V podstřeší usedlosti je umístěna doplňující expozice dobových zemědělských nástrojů. Ve vstupní síni, jizbě a patrové komoře jsou původní dřevěné trámové stropy, v černé kuchyni tvoří strop cihelná klenba. Komora je provětrávána třemi podélnými otvory situovanými v průčelí domu. V interiérech se částečně dochovaly původní výplně otvorů – dřevěné kazetové dveře. Okna byla nově zhotovena jako repliky. Stavební materiál představuje kombinaci pálených cihel, vepřovic

Oprava kamenného mostku v Hrádku v roce 2007

spolu s dechovou hudbou Komňané, kteří usilují o zachování lidových zvyků v obci, domek využívají např. při předvádění tradičních Velikonoc.

Přínos zachování této památky a zřízení expozice zvěrokleště je pro obec a celý region značný. Obec Komňa patřila na přelomu 19. a 20. století k významným střediskům zvěrokleštěčů. V roce 1903 zde vznikl Zemský zvěrokleštěčský spolek, který sdružoval dvě stě třicet místních miškářů a byl jedním ze dvou středisek v českých zemích. Příslušníci tohoto řemesla významně přispěli k rozvoji obce. Přinášeli kulturu, pokrok a peníze. Spolek zanikl v roce 1948, kdy zvěrokleštěči přešli pod veterinární správu. Vzpomínka na toto významné a již zaniklé řemeslo do Komni právem patří.

Péče a následné využití lidových staveb v obci lze označit jako příkladné v rámci celého Zlínského kraje. Z předchozích let připomeňme např. záchranu a památkovou obnovu patrové komory u čp. 37 (tzv. Hustákovo) nebo u čp. 33, ve které byl realizo-

ván v roce 1992 Památník J. A. Komenského. Jedná se prakticky o jeden z posledních objektů lidové architektury tohoto druhu v oblasti jihovýchodní Moravy datovaný k roku 1774. Její silné kamenné zdi i mohutné dubové trámy překonaly všechny válečné bouře, které se nad krajem přenesly od

poslední třetiny 18. století, byly svědkem mnoha dějů. A mnoho nechybělo, aby v osmdesátých a devadesátých letech 20. století byla zbourána. Na ochranu prostředí těchto významných památek bylo vyhlášeno i ochranné pásmo. Památková obnova lidových staveb v Komni je dokladem mimořádného pochopení zejména ze strany obecního úřadu a občanů obce, kteří si uvědomují tyto dnes již mizející, a proto nenahraditelné hodnoty hmotné lidové kultury.

K významným sakrálním stavbám v obci náleží kostel sv. Jakuba Většího uprostřed obce, klasicistní stavba zbudovaná v letech 1842–1846 patrně stavitelem Ferdinandem Rosou. Z drobných sakrálních staveb si zaslouží pozornost zejména kamenné kříže na bývalém cholero-
vém hřbitově u farmy a na stávajícím hřbitově.

Stodola u Sojků

(JS)

Korytná

Obec Korytná leží v krásném prostředí Chráněné krajinné oblasti Bílé Karpaty na úpatí svahů tohoto pohoří v kotlině kolem potoka Korytnice. Obklopuje ji v nejbližším okolí v mírně zvlněném terénu zemědělská krajina. Nejbližší vrchol dosahuje 450 m n. m. Jihovýchodní horizont obce tvoří hřeben Bílých Karpat. Zástavba obce

Čelní pohled na usedlost čp. 95

představuje typ návěsní silnicovky s řazením domů těsně vedle sebe kolem místních komunikací. Starousedlický střed sídla představuje návěsní prostor kolem místní silnice. Další početná zástavba domů je soustředěna kolem hlavní průjezdné silnice, část z ní vede rovnoběžně s návsí, dále se dlouze táhne kolem silnice směrem k výjezdu z obce na sever. Z této základní půdorysné osy vystupuje několik kratších ulic víceméně s novodobou zástavbou. Tradiční zemědělské usedlosti hákového půdorysu, těsně vedle sebe stojící, tvořily jednu návěsní ulici, jak dokládají mapy stabilního katastru z roku 1828. Na její severní straně pod

Průčelí usedlosti čp. 47 z pálených cihel

*Detail bohatě truhlářsky
zdobených vrat domu čp. 95*

kostelem sv. Václava se nacházela rozvolněná zástavba domkařských stavení. Tato urbanistická struktura zůstala dosud zachována. Za centrum lze považovat jak původní návěsní prostor ulicovky, na kterou navazují ulice s domy podél komunikací, tak nověji prostor ve středu zástavby kolem silnice na Strání. Tento prostor je zastavěn především veřejnými objekty – kulturním domem s asfaltovým prostorem parkoviště před ním, obecním úřadem, raně barokním kostelem sv. Václava z konce 17. století. Návěsní prostor v původní zástavbě tvoří nyní zeleň parkové výsadby – okrasné keře, vzrostlé jehličnany. Návěs si dodnes zachovala svou původní urbanistickou podobu. Po architektonické stránce však došlo k výraznému narušení tradičního charakteru návsi, podobně jako u ostatní zástavby v obci. Celkově je zástavba nesourodá, nejednotná. Vedle původních země-

dělských usedlostí, obvykle upravených v duchu stavebních inovací šedesátých let 20. století, tvoří většinu zástavby patrové domy pocházející především ze sedmde-

Detail štukové výzdoby domu čp. 95

sátých až osmdesátých let 20. století a současné stavby, které nemají jednotný styl. Každá stavba má jinou architektonickou podobu, různé výšky, různé podoby střechy, výraznou až křiklavou barevnost fasád a další výrazové stavební prvky, které nijak nenavazují na místní tradiční stavební kulturu. Obvykle jsou inspirované různými katalogovými vzory, působí nepatřičně a rušivě. Především tyto stavby ničí jednotný a charakteristický vesnický ráz zástavby obce.

Tradiční stavby nebo objekty, které si do určité míry zachovaly svoji podobu, se v obci také dochovaly, ale neudávají již obci architektonický charakter. Většina z nich má stavební podobu z období třicátých let 20. století. Patří sem objekty

čp. 97, domkařská stavení čp. 83, 71, 113, 125 a jediné štítově orientované stavení na konci návsi čp. 75, usedlosti na návsi čp. 95, nevhodnými úpravami dnes už znehodnocené stavení čp. 61, 93, 47, 87, 28, mimo hlavní náves pak usedlosti čp. 248, 210, 117, 219. Většina těchto staveb je neobývaná, často jsou ve velmi špatném technickém stavu. Domy jsou orientovány okapově k veřejnému prostoru. Rozvolněná domkařská zástavba je situována v části pod kostelem. U několika dochovaných objektů původního stavitelství stojí za pozornost jednotlivé detaily, např. kvalitní, řemeslně zpracované vchodové

Dvůr usedlosti čp. 95

lost čp. 95 stojící v řadové zástavbě domů v dolní části návěsního prostoru. Dům je okapově orientovaný se sedlovou střechou, zbudovaný z nepálených cihel s původně hliněnou omítkou, kterou překrývá tvrdá štuková omítka. Podezdívka je vyzděná z kamene v kombinaci s pálenými cihlami. Průčelí prolamují tradiční formy oken, vrat a dveří, zdobně řemeslně zpracovaných. Vrata jsou zdobně lištovaná, dveře jsou kvalitně řemeslně zpracované. Nejzajímavější je fasáda, která dokládá zručnost, vkus a výtvarné cítění místních zedníků. Fasáda dává domu jedinečný charakter. Stříkaná omítka je provedená v barevné kombinaci tmavě zelené plochy zdůrazněné hladkým bílým rámováním oken, dveří a vrat. Střízlivě esteticky působí štukatérské detaily – trojlístky nad okny a vstupními otvory. Původní barevnost štukové omítky byla světle modrá v kombinaci s bílou. Dispozice domu je tvořena dvěma obytnými částmi – vstupní síní a světnicí, v zadní části byl vybudován výměnek. Dále v kolmé pozici na obytný dům pokračuje ve dvoře hospodářský trakt s chlévy. Součástí zástavby dvora je v jeho rozšířené části, přecházející v zahradu, také z pálených cihel a kamene zděný objekt dvojstodoly společný pro dvě usedlosti. Pod stodolou je pak vyhloubený hospodářský sklep.

řemeslně zpracované vchodové dveře usedlostí čp. 83 a 87 nebo vrata s ozdobně kladenými deskami čp. 147 nebo čp. 47.

Některé stavby jsou poznamenány konkrétními dobovými stavebními úpravami, například břizolitovou omítkou, novými dveřmi či okny.

K nejhodnotnějším stavbám prezentujícím místní kulturu tradičního stavitelství patří used-

Pohled do světnice domu čp. 95

Usedlost zůstala zachována se všemi atributy zemědělského hospodaření. Obytná část je vybavena záklopovými stropy, nábytkem odpovídající době třicátých až čtyřicátých let 20. století, kredencí, fládrovanou skříní, stolem uprostřed, pohovkou, sporákem, na stěnách pak nechybí svaté obrázky, kříž, svatební fotografie majitelů. V současnosti je stavba nevyužívaná a chátrá. Vzhledem ke své jedinečnosti v obci by byla vhodná její záchrana jako doklad místní tradiční stavební kultury. Podobně jako další hodnotná stavba, památkově chráněná usedlost čp. 210.

Vysoce hodnotné je v Korytné její prostředí, přírodní ráz krásné podhorské krajiny, která ji obklopuje. K tradičním hodnotám dotvářejícím ráz obce patří drobné sakrální stavby, náleží k nim kovový kříž na kamenném soklu z roku 1876 u kostela, kaplička Svaté Trojice v zástavbě při silnici směrem na Nivnici, kamenný kříž z roku 1917 za návsi, velmi pěkné a hodnotné jsou vysoké dřevěné kříže s dřevěným kolorovaným korpusem Krista, který chrání zdobně pojatá oblouková stříška stojící v obci a za obcí při výjezdu směrem na Nivnici.

(OF)

Dřevěný kříž za obcí

Průčelí usedlosti čp. 210

Stodola v humně čp. 95

Kostelany nad Moravou

Usedlost čp. 9, stav v roce 2007

Obec se rozprostírá na pravém břehu řeky Moravy 4 km jihozápadně od Uherského Hradiště v široké rovinné oblasti úrodné údolní nivy. Koryto řeky tvořilo meandry, jimiž byla obec obklopena z východu, jihu a částečně i ze severu, v současnosti tvoří jižní okraj obce. Typem zástavby se řadí k návěsným silnicovkám. Původ jména Kostelany není znám, ale zřejmě je odvozen od latinského slova castellum (tábor), což potvrzuje fakt, že osada byla táborem rybářským. Latinské slovo se proměnilo v ústech slovanského lidu v Kostelany. Název obce označuje také příslušnost k církvi – lid bydlící nebo sloužící u kostela. První zmínka je datována po roce 1140, kdy zdejší poplužní náleželo ke spytihněvskému kostelu. Od založení velehradského kláštera příslušela obec k tomuto klášteru. Pro klášter měla obec význam hlavně v oblasti lesnictví a rybolovu, který se zde připomíná již v roce 1247. Listina Přemysla Otakara II. z roku 1258 uvádí, že rybolov v přírodních vodách tekoucích i stojatých byl velmi důležitým

Usedlost čp. 9, stav v roce 2017

Původní podoba usedlosti čp. 43

zdrojem po stránce hospodářské – Kostelany byly takřka jediným dodavatelem ryb, které byly důležitou potravou po celý rok. Zdá se, že rybářské povolání velké části obyvatel rozhodlo o nejstarších dějinách, tj. o její příslušnosti nejdříve ke kostelu ve Starém Velehradě a posléze o připojení ke klášteru velehradskému. Církevní instituce nemohly dobře existovat bez pravidelně organizovaného přísunu říčních ryb. Bez nich nemohly být ani jednotlivé farní kostely v okolí. Dominantní úlohu zde sehrály právě Kostelany, což dokládá obecní pečeť s lodíkou a postavou rybáře zatahujícího síť. Obec později po prodeji a postoupení králem Vladislavem II. patřila Janu Bočkovi z Kunštátu. Do Kostelan vpadli bočkajovci, za třicetileté války jimi prošla švédská vojska, byla pleněna Rákocziho vpádem v roce 1706 a vypálena v roce 1763 Tatary.

Podle lánového rejstříku z roku 1669 zde bylo dvacet šest osídlených domů, dva nově osídlené, šest starých pustých, celkem tedy třicet čtyři usedlosti. Podle tereziánského katastru v polovině 18. století bylo v obci 713 měřic orné půdy, 60 měřic lesa, 36 měřic pastvin, 13 měřic zahrad či sadů. Rybolov na řece Moravě v pozdějších letech, hlavně v 17.–19. století, nepřinášel tolik obživy jako dříve a v roce 1784 se zde nacházeli jen tři rybáři. Poslední velkou ranou pro obec byl rok 1866, kdy v obci vypukla epidemie cholery. Kostelany si udržely ráz zemědělské obce až do přelomu 19. a 20. století, katastr obce představoval 441 hektarů (z toho 118 hektarů lesa). Vedle obce vyrostla v polovině 19. století císařská železniční dráha, která velkému počtu obyvatel umožnila snazší cestu za prací především do Vídně. V obci byl v roce 1900 postaven kostel sv. Floriána, farností však náležela do Uherského Hradiště až do roku

1912, kdy byla v obci zřízena fara. Škola je v Kostelanech zmiňována od roku 1791 jako triviální.

Pravidelným zjevem, objevujícím se takřka vždy na jaře a na podzim, byly záplavy již od vrcholného středověku. Souviselo to jednak s vyšším množstvím srážek ve střední Evropě, ale hlavně s prosvětlením lesů v pohraničních horách. Od konce 18. století se však moravní záplavy jižně od Uherského Hradiště stávaly vážným nebezpečím. Přispělo k tomu rušení rybníků na střední Moravě, které byly v období svého trvání výbornou retenční plochou pro zadržování nadbytečných srážek. Nepříznivý

vliv na vzrůstání záplav měly také úpravy moravních přítoků. V důsledku toho nedocházelo k žádnému zadržování vodního přívalu, čímž se na Moravě zvyšovala prudkost toku a přinášela tak katastrofálnější účinky vodních přívalů dolním toku. Teprve regulace Moravy, zahájená v roce 1912 péčí země moravské, zbavila obec povinnosti udržovat hráze a umožnila lepší využití orné půdy. V roce 1913 byla započata vý-

Dnes již nestojící usedlost čp. 84

stavba mostu přes řeku Moravu s dokončením až po první světové válce v roce 1921. Tento most se stal pro obec důležitou spojnicí rozděleného katastru. Tím se odstranil kocáb s převozníkem, který zajišťoval převoz dobytka na pastviny a povozy na obdělávání polí a udržování lesa. Most byl na konci druhé světové války poničen a následně znovu vystaven, v současnosti je most kulturní památkou.

Obec tvoří podlouhlá návěs na jihovýchodním konci k řece Moravě a na druhé severozápadní straně kolmá ulice na ni navazující v pravém úhlu. Dohromady tvoří půdorysně podobu kříže. S okresní silnicí byla obec spojena třemi polními cestami. Domy v dědině byly postaveny těsně vedle sebe na celou šíři pozemku, okapově orientované průčelím do ulic. Nejstarší grunty byly postaveny právě podél obou stran návěsi a navazující kolmé ulice. Místní kronika uvádí: „Mezi 32 grunty spojeny a roztroušeny jsou domky, kterých se počítá 70, jejichž majitelé mají právo chodit do lesa na trávu a suché dříví (roští) a to vždy dvakrát za týden, v úterý a pátek. Toto právo má oněch 70 „domkařů“ stále. Pokud bylo „pastvisko“ mohli domkaři pásti jedno tele na obecním pastvisku. Ostatní domky, které jsou později postaveny, práva domkařů, výše popsaných, nemají.“ Domy neměly a dodnes často nemají předzahrádek a byly dřívě stavěny s domovními výklenky – žudry. Domy byly stavěny především z hliněných nepálených cihel, omítnuté a olíčené nejčastěji bíle nebo žlutě s různobarevným podrovnáním. Usedlosti se ličily dvakrát ročně, a to před svátkem sv. Floriána a sv. Martina. Okenní a dveřní otvory se zvýrazňovaly šambránami, ale také pestře barevnými rostlinnými motivy, kolečky a jinými ornamenty. Ve zdech se nacházely i výklenky pro svaté obrázky nebo sošky. Střechy domů bývaly sedlové, kryté především doškem, později se setkáváme nejenom s pálenou taškou, ale i břidlicí. Stodoly stávaly

Dnes nestojící usedlost čp. 133

v jednotlivých humnech gruntů, konstrukčně byly původně dřevěné, později hliněné (zděné, ale i dusané) – díky častým povodním se do současnosti nezachovaly žádné původní hospodářské stavby.

V současnosti v obci nenajdeme mnoho původních usedlostí, které by si zachovaly původní ráz lidového stavitelství. Převažují novostavby a rekonstruované domy. Ze zajímavých prvků lidového stavitelství se zachovala u mnoha objektů především kvalitně řemeslně zpracovaná vrata. K původním stavbám lze přiřadit například okapově k veřejnému prostoru orientovanou usedlost čp. 9, která jako jediná stojí, dále pak zbořené či přestavěné čp. 43, 84, 133, 161.

Zemědělská usedlost čp. 9 je situována v obci naproti obecnímu úřadu, v křižovatce ústící v náves s výhledem na průčelí kostela. Jde o ulicovou zástavbu okapově orientovaných usedlostí hákových půdorysů z konce 18. až asi poloviny 19. století. Obytná část je převážně hliněná, orientovaná jihovýchodní fasádou (dlouhou přes 17 m) do čela návsi. V minulosti byla rozšířená směrem do dvora o dnešní síň (původně snad kuchyni) a verandu. Hospodářské křídlo bylo přestavěno téměř v celé své délce 17 m (jen část je původní) někdy po polovině 20. století. Navazuje však na původní část komory, sklípek a v závěru křídla na dílnu, štítem orientovanou do zahrady. Křídla usedlosti svírají ostrý úhel a jejímu dvoru dominují dvě poměrně široká a v celé délce krytá násypí. Hospodářské křídlo zůstalo neomítnuté, původní obytná část je omítnuta hliněnou jádrovou omítkou s vápenným, výrazně žlutooranžovým olíčeným štukem. Symetrii průčelní fasády podporují jednoduché, ale výrazně bílé šambrány všech okenních otvorů a vyřezávaných vstupních dveří. Dodávají domu malebný a velmi osobitý výraz.

V dispozici obytného křídla jsou čitelné známky jeho rozšíření do dvora. Jde však o starší rekonstrukci, neboť celek je sjednocen vnějšími omítkami a štukem a jako stavební materiál posloužily (na rozdíl od mladší přestavby hospodářského křídla) hliněné cihly a klasické truhlářské prvky. Dnešní dispozice domu tedy sestává z průjezdu, příčné chodby spojující vstupní dveře z návsi a dveře vedoucí do dvora. Odtud (z chodby) se vstupuje do kuchyně, kde dominují modrá kachlová kama se sporákem, a do pokoje a ložnice, zhruba čtvercových místností se samostatnými komíny a oknem symetricky umístěným v návesní obvodové zdi. Z kuchyně pak vedou dveře do přistavěné síně. Ta je prosvětlena dvěma okny vedoucími do dvora a jedním směřujícím do verandy. V jednom rohu síně je vestavěna spíž, uzavíratelná dveřmi se zajímavým kováním a okrasným háčkem pro zavěšení šatstva. Na protější straně je pak za zdi původní komora, dveře do ní však vedou z kouta přistavěné verandy. Asi ve dvou třetinách délky komory navazuje na její původní konstrukce novodobá přístavba hospodářského křídla. Veranda má celkem tři dvoukřídlová okna a dvoje dveře směřující pod krytá náspí obou křídel. Krov sedlové střechy nad obytným křídlem a průjezdem je propojený s krovem hospodářského křídla a slouží jako půdní prostor bez sýpek. Dvorní přístavba síně a verandy je spolu s náspím zastřešena pultovými střechami. Hospodářské křídlo nepopisujeme z důvodu mladší přístavby, která není původní.

Zdi obytného křídla, jak se zdá (jejich stav je dobrý a sondy nebyly součástí zaměření), jsou převážně vyzděny z hliněných nepálených cihel. Omítnuty jsou hliněnou jádrovou omítkou s vápenným štukem. Na původní obvodové zdi komory je patrná poměrně vysoká kamenná podezdívka. V obytných prostorách domu jsou všude kromě komory a verandy dřevěné trámové stropy zespod zaklopené a omítnuté vápennou omítkou. Shora jsou pak omazané vrstvou hlíny smíchané s plevami. Dům má poměrně pěkně řezbářsky ztvárněné vstupní dveře s nadsvětlíkem, ale i ostatní dveře (převážně prosklené, rámové) jsou esteticky pojednané (v obytné části). Okna do ulice jsou dvoukřídla, kastlová, v horní části přepažená, dovnitř otvíravá, opatřena mosaznými kličkami, zevnitř bíle (stejně jako interiérové dveře) a zvenku hnědě (stejně jako vstupní dveře) natřená. Okna do dvora jsou dvoukřídla a jednokřídla, jednoduchá a ven otevíravá, natřena hnědě. Vrata jsou svlaková, deštěná, s otočnými sloupky, otevíravá směrem do průjezdu a v levém křídle je zakomponovaná branka. Natřena jsou z venku nahnědo. Ostatní truhlářské prvky, kromě dveří sklepa a dílny, jsou novodobé. Obytné křídlo je z ulice i ze dvora olíčeno výrazně žlutooranžovou barvou, z ulice jsou pak navíc všechny okenní a dveřní otvory lemovány bílou štukovou šambránou s osobitým jednoduchým ukončením zhruba ve spodní třetině výšky. Fasáda dvorní strany hospodářského křídla je neomítnutá, jen olíčená světle žlutou barvou. Podrovnání obou křídel je kakaově hnědé. Fasáda ze zahrady a od souseda je převážně neomítnutá, s výjimkou sousedova průjezdu.

Zemědělská usedlost čp. 9 v Kostelanech nad Moravou není zřejmě v celé své hmotě typickou stavbou své doby, za což vděčí několika etapám postupných přestaveb. Nicméně i tak je dokladem poválečného vývoje lidových staveb na Uherskohradištsku. Dům má velmi osobitý výraz a množství zajímavých truhlářských prvků. Ačkoliv není dlouhodobě obýván ani vytápěn, je jeho stav překvapivě dobrý. Určitě by si zasloužil citlivou celkovou rekonstrukci a mohl by se stát obecním památkovým domkem nebo i místním muzeem.

(JK)

Půdorys čp. 9 ze zaměření

Košíky

Původní větrný mlýn nad obcí, okolo roku 1940

Obec leží asi 10 km severozápadním směrem od Uherského Hradiště a je obklopena Chřibskou pahorkatinou. Košíky byly původně založeny jako lesní lánová ves. Je hraniční obcí mezi okresy Kroměříž, Zlín a Uherské Hradiště. Do obce se dostaneme po silnici ze směru od Traplic. Okolní krajina se střídá pásovitě – les s polem – a vytváří tak malebnou scenérii. Obec je zaklesnuta do údolí, a tím je i vymezena zástavba, kterou doplňují shluky domů mimo údolí.

Košíky vznikly počátkem 17. století jako lesní lánová ves vykloučením lesního porostu. Poprvé jsou připomínány v roce 1618, dobudovány byly do roku 1671. Každé původní obydlí mělo úzké záhumence, které obhospodařovali obyvatelé příslušného domu. Okolo roku

1671 se počet osídlených zvýšil na deset s necelými 100 měřicemi polí. Podle tereziánského katastru byli poddaní povinni dodávat především dřevo k napajedelskému

Zbouraná usedlost čp. 23

Kaple Panny Marie na horním konci

mlýnu, mostu a splavu. Do roku 1843 vzrostl počet domů v obci na devadesát čtyři. Kromě zemědělství a dřevorubectví se obyvatelé zaměřovali na zpracování ovoce. V obci pracovala vrchnostenská pálenice, ke které po roce 1918 přibyla i druhá. Obě zanikly po roce 1945. Katastr obce v roce 1900 měřil celkem 1 020 hektarů, z čehož bylo 688 hektarů lesu. V katastru ležel dvůr Rovná napajedelského velkostatku, který byl spravován napajedelským cukrovarem. V obci se nachází kaple Panny Marie, školou a farou příslušela obec k Jalubí, později k Jankovicím. Samotná škola v Košíkách vznikla až v roce 1848.

Zástavba obce se přizpůsobila terénu, a tak se neobjevuje jinde než v údolí podél hlavní cesty, která v obci končí. Místy, kde to dovoluje terén, se větví do uliček, které nevybíhají daleko od hlavní komunikace. Samoty, popřípadě soubory několika usedlostí, se nacházejí na kopcích mimo hlavní zástavbu východním a severním směrem, kde stával i původní kamenný větrný mlýn. Nejstarší zástavba se nachází na konci obce

Usedlost čp. 27

Nárožní dům čp. 65

západním směrem – velké usedlosti, samostatná stavení. Mladší ráz je vidět, pokud budeme sestupovat podél silnice směrem dolů k centru s točnou. Novostavby a mladší zástavba je situována na okraj obce jižním směrem a dále pak v souboru domů na kopci východním směrem. Silnice zde končí a přechází už jen v lesní cesty.

K stavbám, u kterých se zachovaly prvky lidového stavitelství, patří usedlosti čp. 19 a 23 (oba dva domy byly zbourány v roce 2015 a nahrazeny novostavbami), 27, 40, 65, 68, 136, 165.

Usedlost čp. 27 je opuštěná a v havarijním stavu. Dnešní stav je z přestavby domu v polovině 20. století. Usedlost je obdélníkového půdorysu z kombinace materiálu, štítově orientovaná ke komunikaci. Průčelí tvoří tři dělená okna ve tvaru písmene T a bohatě řezbářsky zdo-

Pilířová stodola za čp. 13

bené dveře. Obě tyto složky jsou zdobeny štukem. Barevné členění fasády je zajímavě provedené v bílé a žluté. Podrovnávka je tmavě modrá. V patře se nachází sýpka, do které je vstup velkým otvorem v čelní stěně. Hospodářská část je samostatná stavba řazená vedle obytné budovy. Chlévy jsou umístěné vedle sebe. Prostor před nimi tvoří neoplocený dvorek, na kterém se nachází hnojiště, suchý záchod a králíkárna. Další v řadě

souboru staveb je příčně průjezdná stodola sloupkové konstrukce z nepálených cihel. Mezi sloupky jsou podélně kladeny trámy, za stodolou se nachází humno oplocené drátěným a plaňkovým plotem. Poslední stavbou je polorozpadlý roubený seník. Od roku 2007 se situace tohoto objektu viditelně změnila k horšímu. Stodola, králíkárna i seník byly odstraněny, technický stav chlévů je velmi špatný, především stavem střechy. Podobně je tomu i u obytného objektu. Ze zadní strany domu do objektu už několik let zatéká a konstrukce obvodového zdíva je narušena dírou o rozměrech 3 × 3 m. Interiér domu je kompletně vybydlen a poničen. Dům pomalu chátrá a je odsouzen k likvidaci.

Nárožní dům čp. 65 se nachází v horní části obce a stojí čelně ke křižovatce. Hlavní silnice se zde vidlicovitě rozdvouje a dům tak z obou stran „obtéká“ do kopce, čímž zároveň vymezuje tvar a rozlohu daného pozemku. Z historických map z let 1827, 1876 a 1897 můžeme sledovat stavební vývoj tohoto objektu. Původně na nejstarší mapě měl dům hákový půdorys, štítem orientovaný do křižovatky a jeho obytné křídlo bylo v tomto směru asi o 4 m delší než je dnes. Jeho šířka odpovídala hloubce dnešní kuchyně a pokoje v průčelí. Původně k domu přiléhala v zadním štítu dům čp. 64, který dnes už nestojí. Na konci 19. století bylo k domu přistavěno mladší křídlo. Obě křídla vymezují trojúhelníkový dvorek a setkávají se v podélně orientovaném průčelí domu. V minulosti byl součástí domu obchod i s pekárnou, čemuž nasvědčuje vysoká světlá výška místnosti uzavírající mladší křídlo domu. Současná vnitřní dispozice domu je ovlivněna přestavbami, tvarem terénu, komunikacemi. Hlavní vchod do domu je z průčelí, kde se nachází chodba, ze které jsou přístupné další místnosti domu a vstup na dvůr. Ve dvoře jsou pak situovány sklepy pod výše orientovaným mimoúrovňovým mladším křídlem, kde jsou i další místnosti a komora. Půda nad celým objektem je vzájemně propojena, sedlová střecha je krytá tenkou betonovou taškou a přístupná po žebříku ze dvora nebo otvorem ve štítu staršího křídla. Celý objekt je postaven z nepálených cihel na hliněnou maltu. Kamenné základy vyčníhají nad terén, v místě horního křídla až do výšky stropu nad sklepem. Omítky jsou hliněné, fasáda má vápennou štukovou vrstvu sjednocenou světle modrým nátěrem, zdobenou plastickými oblými šambránami v průčelí oken a vstupních dveří v lososové barvě. Podrovnání má vínově červenou barvu. Celý dvůr domu uzavírá hospodářský objekt a sousedí se suchým záchodem a bývalým hnojištěm, ve štítě mladšího křídla je přistaven dřevník. Dům je několik let trvale neobydlen a jeho dvůr čím dál více zarůstá náletovými dřevinami. Staticky je konstrukce domu v pořádku, až na výjimky u stropu horní komory, kam zatéká a voda degraduje hliněné omítky i vlastní zdívo. Dům je výborným reprezentantem tradičního stavitelství v obci a měl by zůstat zachován.

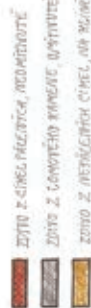
(JK)

KOBIKY 65. • PŮDORYS PŘÍZEMÍ DOMU • M 1:100

LEGENDA MĚŘITELNOSTI: 1 OKNO (0,8 M²) 2 DÍLNÝ ÚSTŘEDÍ (20 M²) 3 KUCHYŇKÉ (15 M²)
4 POKOJ (16,5 M²) 5 SPALOVNÍ KOBENKA (4 M²) 6 ŽALUZIE (13 M²)
7 NEPROTÁČEKÁ VÝTVYKA VE DVORĚ (10 M²) 8 DŘEVĚNÍK (8 M²)

LEGENDA MATERIÁLŮ:

zdivo z cihel načervena, neodmíraté
zdivo z červeného cihel, odřívání
zdivo z světlých cihel, na výškově měřiti
venčičte hladkou fasádu a tenkou stěnovou
obšitvou, na dorez z červeného železa a hladkého
cihel

podlaha: půdorys č.p. 65 přeměněný z podlažní
srpen z r. 1927

ZAMĚŘENÍ PŮDORYS STAVBY NA UHEKONKADISTONU
KOBÍKY 65.

SRPEN 2016
PRO INŽ. KOLÁŘA O. P. O., UHEKONKADISTON
STAVBAČI • INŽ. ANTOŠ BODNÝ, PRÁGA VČERŠKA, KURVATŮ DŮM

PŮDORYS PŘÍZEMÍ • M 1:100

Studio KUMÉNTŮM
KUMÉNTŮM
KUMÉNTŮM

Kudlovice

Podhůří Chřibů je poměrně bohaté na sídla, která byla od pravěku vyhledávána pro bohaté zdroje obživy, ať již jde o zemědělskou půdu, nebo zarybněný tok Moravy a jejích přítoků. Blízkost lesů, vinohrady v blízkosti obce i dobré dopravní spojení při-

Pohled na návés okolo roku 1900

spívají k popularitě obce. Svědčí o tom rozsáhlé stavební aktivity rozvíjející se na území sídla. Bohužel mnohé z nich narušily historické jádro sídla a tradiční urbanistickou strukturu místa.

Kudlovice patří svoji sídelní formou k návésním silnicovým typům. Založení obce po polovině 13. století se promítlo v urbanistickém řešení v pravidelné zástavbě návésního typu. Střed obce na vidlici dvou cest je zdůrazněn sousoším, je zdůrazněn kaplí se sousoším sv. Jana Křtitele. Bývalá pálenice lihových nápojů stála rovněž ve středu sídla, byla však nedávno odstraněna.

V současné výstavbě, zvláště u rodinných domů a jejich tzv. architektonickým řešením v návésním prostoru, ale také v přilehlých ulicích, budování novostaveb mimo uliční čáru způsobuje nejružnější nešvary. Vystavění vysoké uliční zídky, ve snaze zakrýt tuto nehoráznost, není řešením. Domy nejsou číslovány. Ukázkou této negativní situace je především dům čp. 185 a jeho detail.

Pohled na návés v roce 2007

K nejstarším stavbám patří statky na návsi obce a přilehlé ulici. Nejzachovalejší je zemědělská usedlost čp. 118. V sousedství této usedlosti jsou většinou původní statky přestavěny a jeden z nejpozoruhodnějších byl odstraněn. Tradiční přízemní domy jsou okapově orientované. K nejpozoruhodnějším, úpravami oken a dveří nejméně

Zemědělská usedlost čp. 50, U Strmenských

ským traktem a stodolou má pravidelný hákový půdorys. Stodola je umístěna na konci dvora protilehle k domu. Obydlí se obrací okapovou stranou do návěsního prostoru. Z ulice vede vchod i krytý vjezd do dvora.

Stavební materiály tradičních domů jsou převážně přírodní z místních zdrojů. Stěny vybudoval stavebník z cihel vyrobených z hlíněného jílu. Jen v chlévové části se udržela technika dusání. V interiéru se nachází podlahy zčásti dusané, při rekonstrukci však byla v jizbě položena prkenná podlaha. Stropy jsou dřevěné trámové.

Střechy všech částí usedlosti jsou sedlové, pokryté pálenými taškami – bobrovkami. Došková krytina, která byla v obci poměrně dlouho udržovaná, byla již v prvních desetiletích 20. století nahrazena „tvrdou“ krytinou.

Fasádu obytné části domu pokrývá hlíněnovápenná omítka. Bílá lička s modrou podrovnávkou koresponduje s dalšími tradičními domy Slovácka. Dveře i okna jsou dřevěné. Okna členěná se šesti tabulkami, dveře jsou s plnými výplněmi kvalitní truhlářskou prací. Humno je zatrávněno, na pozemku zůstalo několik ovocných stromů a nově vysazené keře vinné révy.

Půdorys domu má typickou třídílnou formu s připojeným výměnkem. Dům trpí nepravidelnou údržbou, ač slouží ke kulturním aktivitám obce, která se stala již v devadesátých letech minulého století jeho majitelem. V prostoru návsi stojí zvonice nově opravená tvořící spolu s chráněnou památkou lidové architektury čp. 118 estetickou dominantu obce. Přes upozornění v minulých letech je zde umístěna mezi zvonící a kamenným křížem zastávka autobusu výrazně rušící památkovou a také historickou hodnotu návěsního prostoru.

Mlýn na okraji obce se připomíná již od roku 1464. Zůstal jako stavba zachován, byl několikrát stavebně upravován a přestavován, takže zčásti ztratil svoji původní podobu.

(VK)

dotčeným tradičním usedlostem, patří domy čp. 220, 41, dále čp. 183, 184, 62, komorový typ domu čp. 197. V odkloněné ulici, paralelně situované s hlavní cestou, stojí štítově orientované domy drobných rolníků a řemeslníků čp. 83, 62, 108, 127.

Rolnická usedlost čp. 118 je umístěna na návsi a reprezentuje stavební kulturu 19. století. Obytný dům s menším hospodář-

Zvonice na návsi

Kunovice

Město Kunovice leží na důležité a velmi frekventované cestě spojující jih a sever Moravy a zčásti také severní a jižní region Slovácko. Ves byla založena jako královská osada spjatá s rodem Přemyslovců a připomínána již v roce 1196. Sídlní jednotka vyrůstala

Dnes již nestojící usedlost čp. 576

vedle zeměpanského hradu a šlechtického sídla a od svých počátků má neobvyčejný historický význam. Blízké sousedství se zemskou hranicí přinášelo utrpení obyvatelstvu spojené s četnými vojenskými přepady a nájezdy jak divokých Kumánů, tak jejich četných následovníků. Jejich hordy nešetřily vesnici ani její obyvatele, domy byly vypáleny, lidé odvedeni do zajetí nebo pobiti.

Historie města Kunovice je velmi pestrá, protkaná úspěchy i utrpením. Důležitou součástí krajinného prostředí byly vinohrady rozkládající se ve třech tratích vzdálenějšího toku Moravy. Nižší polohy trpěly záplavami meandrů řeky Moravy a zčásti také Olšavy.

K počátkům osídlení se váže velké množství archeologických nálezů svědčících o významu Kunovic a vhodnosti jejich prostředí pro rozvoj sídla i jeho obyvatel.

Typ sídla je v současnosti poměrně rozvinutý a složitý. Zástavba města se vyvinula ze dvou významných návesních silnicovek – směrem od Uherského Hradiště k Uherskému Brodu, tedy od východu, a dále na jih směrem k Uherskému Ostrohu. S ostrožským statkem byly osudy města Kunovice v jednom časovém období

Zemědělská usedlost čp. 713

spojeny. Třetí významnější komunikace odbočuje na jihovýchod směrem na město Hluk. Na tyto hlavní osy navazují menší a kratší ulice s pravidelnou zástavbou ulicového typu

navazujících kolmo i podélně na hlavní osu. Jádru obce má charakter návěsní rozvětvené ulicovky, v níž je umístěn kostel sv. Petra a Pavla. Rovněž je zde vybudována škola, budova městského úřadu, restaurace, stará škola a další významné budovy. Na hlavní silnici se napojuje síť ulic a uliček průjezdných i neprůjezdných.

Až do 20. století se urbanistický obraz příliš neměnil. Podle archeologických nálezů

Usedlost čp. 748 pod kostelem

a listinných dokladů se sídlo vyvíjelo ze dvou celků, a to podél hradu a kolem šlechtického sídla – zámku. Přesto, že ves byla kumánskými nájezdy rozvrácena, obyvatelé se znovu vzchopili a vybudovali opět obě části. Ty pak postupně srůstaly v jeden celek, urbanisticky vymezený návěsní ulicovou zástavbou podél komunikací s novou zástavbou prstencovitě rozloženou v druhém sledu v paralelním postavení. Po druhé světové válce vznikly celé nové ulice a plošně se rozšířila zástavba na původních zahradách a polích. Stavělo se na příklad v trati Na Strnisku, Záhumní, Na Řádku a na dalších lokalitách původně sloužících k zemědělské činnosti. Avšak do jádra sídla se výraznější podnikové či soukromé stavební aktivity nedostaly. V blízkosti jižní části obce na lukách v Pomoraví je umístěno známé letiště Kunovice.

Tradiční obytné stavby, to znamená původní rolnické usedlosti a obytné domy řemeslníků, tvoří podstatnou část sídla až do současných dnů. Tak jako v jiných obcích se tvář i náplň těchto usedlostí změnila v průběhu posledních desetiletí. Zejména ve 20. století byly domy i s hospodářským příslušenstvím přestavovány drobnými i většími zásahy, jako zvednutí přízemního domu do patra, výměna dřevěných oken za plastová, zazdění vjezdových vrat. To vše a jiné probíhá postupně do dnešních dnů.

Nejzásadněji byla změněna forma dvora a prostorové řešení původní usedlosti. Ve formě dvora můžeme sledovat pravidelnou skladbu obsahující obytný dům,

situovaný okapovou stranou do ulice a hospodářské stavby navazující většinou v úhlové formě na uliční obytný trakt. V hospodářském příslušenství se nacházely stáje, chlévy i menší

a listinných dokladů se sídlo vyvíjelo ze dvou celků, a to podél hradu a kolem šlechtického sídla – zámku. Přesto, že ves byla kumánskými nájezdy rozvrácena, obyvatelé se znovu vzchopili a vybudovali opět obě části. Ty pak postupně srůstaly v jeden celek, urbanisticky vymezený návěsní ulicovou zástavbou podél komunikací s novou zástavbou prstencovitě rozloženou v druhém sledu v paralelním postavení. Po druhé světové válce

Památkový domek čp. 679

chlévky pro prasata a další drobná zvířata. V dvorním křídle bývala také otevřená kolna a závěr jednotlivých dvorů tvořily stodoly postavené v menší nebo větší vzdálenosti od hospodářské usedlosti.

Orientace domů je téměř obecně podélná, okapová, s obytným domem v uliční řadě

Zemědělská usedlost čp. 589

obraccující se naplocho do ulice. Okna obytné místnosti směřují do ulice a v uliční fasádě se také nachází vchod do domu a vjezd do dvora. Základní dispoziční řešení bylo převážně tříprostorové se síní, jizbou, komorou a navazujícím čtvrtým prostorem – světlou kuchyní. Slučováním dalších místností v přízemí i horní části domu nebo dělením se dům stává podle potřeb jeho obyvatel víceprostorový na úkor původní komory a většinou také hospodářského dvora.

Zkoumaná usedlost situova-

ná u kostela, tedy v centrální poloze historické zástavby čp. 748, sestává z obytného domu řešeného tradičním způsobem ve formě třídílného komorového typu se vstupní síní, jizbou po jedné, komorou po druhé straně domu. V novější formě domů mladších než je zaměřený objekt se světlá kuchyň nachází v části obraccující se okny do dvora. Tento půdorys se postupem rozšiřování požadavků na obytnou plochu měnil, obytné místnosti se rozšiřovaly výstavbou do dvora, případně do podstřeší.

Stavební materiál tvořila především hlína. I když nemáme dostatek dokladů, byly stěny domů patrně dusané, posléze budované z nepalovaných cihel – vepřáků.

Řešení střechy má převládající sedlovou formu. Krov vytvořený z dřevěných trámů převážně hambalkové soustavy nesl původně valbovou nebo zvalbenou doškovou střechu. Při změnách nastalých v prvních desetiletích 20. století se tvar střechy ustálil na formu sedlovou, krytou pálenou taškou, nebo břidlicí. Vzhledem k pravidelnosti zástavby působí střechy v dosud nedotčených ulicích radikálnějšími stavebními úpravami velmi jednotně a esteticky.

Uliční fasády jsou převážně natřeny světlými barvami – světle okrovou, bílou, žlutou okrovou nebo zelenou barvou s modrou podrovnávkou. Orámování oken a dveří je bílou vápennou ličkou na

Usedlost čp. 208

Kaplička Panny Marie

barevné omítky již jen řídkým jevem, i když působí esteticky mnohem lépe než barevné omítky zářivých barev.

Téměř většina domů postavených v 19. století si alespoň v náznaku dochovala původní řešení, to je komorový typ obytného domu se síní, v níž bylo původně ohniště. Usedlost vybraná jako příklad tradičního stavitelství má následující řešení: jizba, komora a síň ústí do dvora, kde byla větší nebo menší hospodářská část, chlév pro krávu, u velkých statků v návesní poloze také maštal pro koně a menší chlévy pro prase a ostatní domácí zvířata.

Až na výjimky jsou domy v obci trvale obydlené. I když vlastník žije v jiné lokalitě s pocitem, že nemovitost je určitou jistotou a možným základem pro obytnou výstavbu členů rodiny.

Vybraná nemovitost na ulici Záhumní slouží jako místní památník lidové kultury. Starší typy hospodářských budov, zvláště stodoly kryté doškem, přibližně do doby druhé světové války se již nepodařilo najít a dokumentovat. Podle informátorky Ludmily Tvrdoňové byly na lukách vybudovány seníky, podobně jako ve Veletinách a jiných obcích v Poolšaví.

Současné stodoly na konci humen jsou vybudovány na obdélníkovém půdoryse příčně průjezdné. Jsou vystavěny z pálených cihel se sedlovou střechou krytou pálenou taškou. Jejich stav je poměrně uspokojující a využití v současné době spočívá v ukládání pracovního nářadí, drobných motorových vozidel pro práci v zahradě nebo na poli, případně garážování auta v některých dvorech.

Vodní mlýn stál na řece Olšavě, jejíž spád a síla vodního toku mlýn poháněly. Stavba však zanikla. Tradici má rovněž palírna alkoholických nápojů vybavená pouze jedním kotlem. Podle dokladů vyráběla pálenku z brambor a ječmene. Současná pálenice umístěná na okraji města je moderním zařízením s kulturním zázemím a sálem, kde se konají různé přednášky, nácviky tanců, a je všestranně využívána.

K technickému vybavení obce náležely dvě cihelny. Starší z nich, V. Kohna, vznikla již v roce 1880 a zásobovala stejně jako Abrhámova cihelna od roku 1910 pálenými cihlami široké okolí. Cihly byly značkovány a velmi dobře vypálené, což zajišťovalo jejich trvanlivost, jak svědčí řada stojících i asanovaných objektů.

Kostel sv. Petra a Pavla umístěný na návsi má bohatou a starobylou existenci. Podle archeologických nálezů stojí nynější kostel z 16. století na místě původního starého chrámu patrně z doby velkomoravské. Dále se nachází mezi bývalými usedlostmi kaple sv. Jana, pocházející podle dochovaných znaků z gotického období. Kostel je vystavěn z cihel a kamene a obklopen parkem s dřevěnými sochami. Farní kostel patří církvi římskokatolické.

(VK)

ZEMĚLMĚRNÁ ÚSEDKOST KUNOVIC 576 • PŮDORYS M 1:100

LEGENDA MÍSTNOSTÍ • č. n. - názvy místností (prochod, pokojná - pokoj) - strop

1. sál s obrovskou křivkou (12,3 m² - plocha stropu, 2. strop), 2. židla (2,3 m² - plocha stropu, 3. plocha stropu), 3. plocha stropu, 4. plocha stropu, 5. plocha stropu, 6. plocha stropu, 7. plocha stropu, 8. plocha stropu, 9. plocha stropu, 10. plocha stropu, 11. plocha stropu, 12. plocha stropu, 13. plocha stropu, 14. plocha stropu, 15. plocha stropu, 16. plocha stropu, 17. plocha stropu, 18. plocha stropu.

- LEGENDA MATERIÁLŮ:
- ZITKO 2. KATEGORIE ČIRKŮ
 - ZITKO 2. KATEGORIE ČIRKŮ
 - ZITKO 2. KATEGORIE ČIRKŮ
 - ZITKO 2. KATEGORIE ČIRKŮ

ZAMĚŘENÍ ŽIVNOSTI STAVĚNA NA ÚČELNOSTI
 ZEMĚLMĚRNÁ ÚSEDKOST • KUNOVIC 576.
 PRO STAVBU NOVÉHO • PŮDORYS
 PRO ÚČELNOSTI ŽIVNOSTI • KUNOVIC 576.
 STAVBA • PŮDORYS 2014

Radka Mlynářová

PŮDORYS ŽIVNOSTI
 M 1:100

Půdorys zbourané usedlosti čp. 576

Lopeník

Lopeník je kopaničářskou obcí, jejíž jednotlivé usedlosti jsou roztroušeny po svazích Bílých Karpat kolem vrchu Velký Lopeník. Již samo sídelní prostředí dává obci

Štítově orientované stavení čp. 6

Spíše dochází ke stavební údržbě těchto objektů, které však vzhledem k novým stavebním materiálům, technologiím, barevnosti apod. mohou podobu staveb ovlivnit. Proto mnohé z uvedených typů objektů již více než původní lidové stavby připomínají rekreační chalupy se všemi atributy, které k nim patří. Mnohé stavby se však od roku 2007 nijak stavebně nezměnily.

Nejvíce staveb, vycházejících z původního lidového stavitelství, se zachovalo v části obce zvané Bošáčky. Některé z nich jsou upravené jako rekreační chalupy. Velká část těchto usedlostí není obývaná a pomalu chátrá. Mezi objekty původního stavitelství obce Lopeník lze zařadit například usedlosti čp. 6, 11, 52, 117, 132, 145, 174, 12, 80 a památkově chráněnou usedlost čp. 141, jež je stále dobře a v tradičním duchu udržovaná, upoutá především střešní krytinou, kterou představují slaměné došky. Je to jediná stavba s doškovou střechou v oblasti moravských Kopanic. V sousedství čp. 141 se nachází

Průčelí usedlosti čp. 11

charakteristický ráz a atmosféru. Zachovalo se zde několik usedlostí v polouzavřené či hromadné formě uspořádání dvora. Stavební podoba obce se od výzkumu v roce 2007 nijak zásadně nezměnila. Vzhledem k tomu, že většina staveb, které vykazují charakter lidových staveb, slouží k rekreačním účelům jako chalupy, neměli jejich majitelé důvod je nějak zásadně přestavovat.

další hodnotná a stále dobře udržovaná stavba, okapově orientovaná usedlost čp. 11. Bíle zalíčená stavba s modrou podrovnávkou má na tuto oblast neobvykle dlouhé průčelí. To je děleno velmi pěknými, řemeslně zhotovenými dvěma bohatě ornamentálně zdobené vrubořezem. Na levé straně ode dveří jsou vsazena dvě podélná šestitabulková okna, podobně jako se stejná dvě okna nachází

Památkově chráněná usedlost čp. 141

napravo ode dveří a dále od nich je pak ještě umístěn drobný větrací průduch. Tvar střechy na levé straně má podobu polovalby, na opačné straně je se štítem a má tedy sedlový tvar. Střešní krytinu představuje betonová taška. Zajímavě působí i zdobně profilované zakončení krokví. Okolí domu obklopuje množství ovocných stromů, především trnek.

K tradičním, štítově orientovaným usedlostem s valbovou střechou a hromadnou formou dvoru se řadí dům čp. 6. Obytnou část tohoto objektu z nepálené hlíny představuje jizba a kuchyně. Chlévy zděné z kamene navazují na obytné prostory v podélné ose kolmo do pravého úhlu. Do domu se vstupuje ze dvora dřevěnou podsíní, která tvoří ochranu vstupu do hospodářské části objektu. Ve dvoře se nachází dnes polorozbořená roubená stodola a krmníky pro vepře. Bezprostřední blízkost domu, dvůr i okolí doplňují vzrostlé ovocné stromy. Celý prostor dvora ohraničuje dřevěný paňkový plot. Usedlost je dokladem tradičního stavitelství a hospodaření na moravských Kopicích v obci Lopeník počátkem 20. století. Je neobývaná a začíná chátrat, dřevěné hospodářské objekty se již zřítily.

Usedlost čp. 132

Stavení čp. 174

V obci zůstalo zachováno i několik hospodářských objektů, přestože jich je podstatně méně než v ostatních obcích moravských Kopanic. K nejzachovalejším a nejpěknějším patří již na začátku, na východní straně obce, u silnice stojící samostatně z hliněných nepálených cihel zděná příčně průjezdná stodola.

Ze sakrálních staveb se v Lopeníku nachází především kamenné kříže, dominantou je kamenná patrová zvonice na čtvercovém půdorysu. Původně byla opatřena barevnou vápennou omítkou, dnes je ponechána působivě v celokamenném zdivu.

Detail doškové střechy uzavřené usedlosti čp. 141

Samostatně stojící stodola z nepálených cihel

Obec Lopeník je hodnotná především svou sídelní krajinou a urbanistickou strukturou rozptýlené kopaničářské zástavby volně roztroušených jednotlivých usedlostí či shluků staveb na svazích v okolí Malého Lopeníku, soustředěnější charakter má zástavba podél hlavní silnice v údolní poloze. Většina tradičního lidového stavitelství sice již zanikla, ale přesto ještě zůstala zachována část zástavby, která nese podobu původních místních staveb. O to více je důležité, aby tyto doklady stavební kultury v obci Lopeník zůstaly zachovány pro další generace.

(OF)

Současná podoba zvonice

Podoba zvonice v roce 2007

Objekt samostatně stojící stodoly z hliněných cihel

*Dveře bohatě zdobené vrubořezem
usedlosti čp. 141*

Medlovice

Stodola z nepálených cihel v humně

Medlovice se nachází v severní části Slovácka v poloze chřibských svahů ve svažitém údolíčku táhnoucím se k obci Stříbrnice. Typologicky se řadí k návěsnému typu vsí s traťovou plužinou. Jádro zástavby obce tvoří několik dílčích ulicovek s protáhlou návsi v jižní části obce. Část nejstarší zástavby v bočních uličkách směrem od obecního úřadu ke kapli je založena na jiném dispozičním schématu než skladba jádra obce. Vytváří se zde spleť uliček s malými prostory. Jednotlivé domy jsou menší a přibývá atypických skladeb. Nepravidelným situováním působí odlišně od jádra obce. Svůj původní charakter si zachovává také několik objektů v oblasti medlovických pasek na severu katastrálního území. Tyto paseky jsou tvořeny rozptýlenou pasekářskou zástavbou, která je zásadně jednopodlažní. Orientace stavebních čar je vrstevnicová i spádnicová. Místy přechází až v jednostrannou řádkovou zástavbu. Tradiční objekty si do určité míry zachovávají svůj původní ráz, většina z nich slouží rekreačním účelům. Dají se k nim přiřadit do určité míry upravené usedlosti a domkařská stavení čp. 6, 9, 11, 20. Částečný obraz o původním charakteru zástavby poskytují některé objekty v prostoru návsi a v jejím východním prodloužení

Usedlost čp. 20 na návsi

Usedlost čp. 42

včetně hospodářských budov a stodol situovaných v zahradách a humnech. Část hospodářských budov je dosud zachována, některé v původním stavu bez následných úprav a dostaveb. Bývalé zemědělské usedlosti se nacházejí zejména poblíž návěsního útvaru. Směrem od bývalé školy ke kapli, v okolí kaple a směrem od kaple k hřišti stojí domkařská stavení.

K nejlépe zachovalým stavbám patří okapově orientovaná usedlost čp. 20. Obytná část má obdélný tvar zakončený sedlovou střechou. Fasádu představuje štuková výzdoba s barevným členěním. Uplatňují se římsy, šambrány s dekorativními geometrickými prvky, sokl. Průčelí prolamují čtyři původní kastlová okna s šestitabulkovým členěním a jednoduché malé okno, které zde bylo osazeno místo vchodových dveří při dílčí stavební úpravě. Dům je obývaný, ale dlouhodobě nedostatečně udržovaný. Tato usedlost tvoří významnou součást zástavby původní návsi a s ohledem na malý počet zachovaných tradičních lidových staveb v Medlovicích by si zasloužila, aby zůstala spolu s jinými i nadále zachována.

Z drobné sakrální architektury se zachovala velmi dobře udržovaná kaple Panny Marie uprostřed návsi na dolním konci vesnice. Jde o zděnou stavbu z roku 1866, která byla původně zasvěcena sv. Martinu. Protože se obraz téhož světce darovaný Josefínou Berchtoldovou do kaple nevešel a byl vrácen zpět, došlo k přесvěcení objektu, jehož patronkou se nakonec stala Panna Marie. V katastrálním území se nachází tzv. Martykánův kamenný kříž z roku 1887 u silnice při příjezdu od Újezdce, litinový kříž na kamenném podstavci z roku 1903 u polní komunikace v části Paseky – Na Drahách a kamenný kříž uprostřed obce z roku 1909.

(JS)

Mistřice

Původní usedlost, v roce 1918

Tradiční stavby jsou převážně orientovány okapově do veřejného prostoru. Na budovy s dlouhým průčelím navazují do pravého úhlu bývalé hospodářské stavby, podstatně delší než obytný celek. Obecným jevem u většiny budov v obci se pravděpodobně od druhé poloviny 19. století staly tzv. půdní nadezdívky s větracími průdchy v polopatře. V této obci mají obvykle tvar páru svislých obdélníků. Před domy se nachází oplocené předzahrádky se vzrostlými ovocnými stromy, vytvářející přívětivý ráz uvnitř obce. Dnes jsou stavby převážně novodobě rekonstruovány.

K posledním tradičním usedlostem se stavebními úpravami z první poloviny 20. století patří například okapově orientované stavení čp. 228, které si uchovalo původní členění průčelí s průdchy v sýpkovém polopatře, nebo větší usedlost

Obec se rozkládá východně od Uherského Hradiště na návrší ve zvláště krajině přírodního parku Prakšická vrchovina mezi pohorím Karpaty a Chřiby.

Nejstarší písemná zmínka se vztahuje k roku 1247, kdy podle vsi je zván Hynek z Mistřic.

Historické jádro obce tvoří široký obdélníkový návěsní prostor, po jehož obvodu je vybudována nejstarší zástavba. Odtud několika směry vychází dále se dělící komunikace, podél které se nachází jak původní, tak novodobé stavby budované od 19. století do současnosti.

Jižně i severně od návěsního prostoru se zástavba zvláště od druhé poloviny 20. století natolik zahustila a rozrostla, že vytvořila několik nových urbanistických celků. Celkově v charakteru zástavby převládají novodobé patrové budovy. Jen několik domů převážně z první poloviny 20. století dokládá vývoj místní stavební tradice.

Dřevěná sloupková stodola, v roce 1918

Detail vstupu do domu i s žudrem, okolo roku 1930

dělenými do tvaru písmena „T“, novodobými dveřmi a původními vraty. V polopatře byl z praktických důvodů umístěn pás jednoduchých malých průduchů. Stavba je ve špatném technickém stavu a zasloužila by si rekonstrukci. Mohla by se stát hodnotnou památkou místní stavební tradice na okraji návěsního prostoru.

Některé budovy od posledního terénního výzkumu v roce 2008 doznaly změn. Například čp. 270 s dlouhým okapovým průčelím má novou bílou barvu fasády se světlezelenými svislými pásy kolem oken a dveří. Stejný tón zdobí podstřeší. Tato drobná změna barevnosti fasády nepostihla dům čp. 19 na návsi ani čp. 150 a čp. 111, jelikož podlehly demolicí. Zcela se změnilo průčelí domu čp. 43, kde vzniklo pohostinství. Nové výplně oken a dveří nahradily původní a z návratí vznikl nebytový prostor atd.

Zaniklo také několik hliněných stodol, které se ještě v době posledního výzkumu nacházely těsně vedle sebe v humnech. Ještě v 19. století materiál tvořilo dřevo. Z celodřevěných stodol v rámové konstrukci, s vodorovně kladenými prkny v drážkách, se zachovala pouze jedna, která je jen torzem bez střechy a je otázkou času,

čp. 255 se stejnou orientací. Na první pohled u této budovy zaujmou řemeslně vyhotovené dveře do síně s řezbářskými dekoračními prvky z konce 19. století a typické svislé párové průduchy v polopatře. K těmto tradičním stavbám náleží také čp. 228 se zachovalým děleným průčelím, i když již s poněkud narušenou fasádou.

Novodobé stavební zásahy se z nejrůznějších důvodů vyhnuly domkařskému stavení čp. 207 jižně od jádra obce, nebo malému domku čp. 178 s valbovou střechou u cesty směrem do návsi. V návěsním prostoru se nachází menší stavení čp. 149 s kratší okapovou orientací a původním členěním průčelí. V tomto prostoru na západním okraji je umístěno stejně řazené stavení čp. 82, které patří k zajímavým dokladům původní místní architektury. Budova je neomítnutá a vyniká režné zdivo z nepaléných cihel. Průčelí je členěno třemi okny

Obytná patrová komora, v roce 1959

Patrová komora, v roce 1959

kdy zcela zanikne. Postupně u většiny staveb bylo dřevo nahrazeno hliněnými pálenými nebo nepálenými cihlami. Zvláště se staly charakteristické stodoly budované z nabíjené hlíny. Dnes jsou viditelné jen zborcené fragmenty, stodola tohoto typu se jako celek nedochovala. V humnech se jen místy nachází hliněné stodoly z pálených nebo nepálených cihel nebo pilířové a slouží jako skladové prostory.

Cennou sakrální historickou památkou je kaple Nejsvětější Trojice z let 1874–1883 s výmalbou malíře Rudy Kubíčka a uvnitř s plastikami Panny Marie, sv. Václava, sv. Floriána, sv. Terezie a sv. Anny. Z drobnějších staveb jsou hodnotné boží muka nad lomem u hřbitova a u polní cesty, dále na kamenných podstavcích plastika sv. Antonína a kříže u kaple a v obci.

(PH)

Klátové úly, stav v roce 1959

Souvislá řada stodol na konci záhumenic, v roce 1959

Usedlost čp. 82 z nepálených cihel

Stavení čp. 149

Stavení čp. 207

Usedlost čp. 228

Usedlost čp. 255

Usedlost čp. 270

*Stodoly z pálených a nepálených
hliněných cihel*

*Příčně průjezdná stodola
z kombinovaného materiálu*

Mistřice-Javorovec

Obec je součástí Mistřic, od kterých je jihozápadně vzdálena 1,5 km. Vesnice je rozložena ve zvlněné krajině Praksické vrchoviny v malebném a klidném prostředí. První písemná zmínka o původně Javorníčku se datuje k roku 1372 v souvislosti s platbou mostného městu Uherské Hradiště.

Domkařské stavení na dolním konci návsi čp. 313, okolo roku 1935

humna, kde tradiční plaňkové ploty oddělují jednotlivé parcely, na kterých místy stojí doposud hospodářské stavby. Dřevěné kolny a stodoly s rámovou konstrukcí a vodorovnou prkennou výplní se nachází v humnech usedlostí čp. 302 a 303, dřevěná stodola obdobné konstrukce v čp. 304.

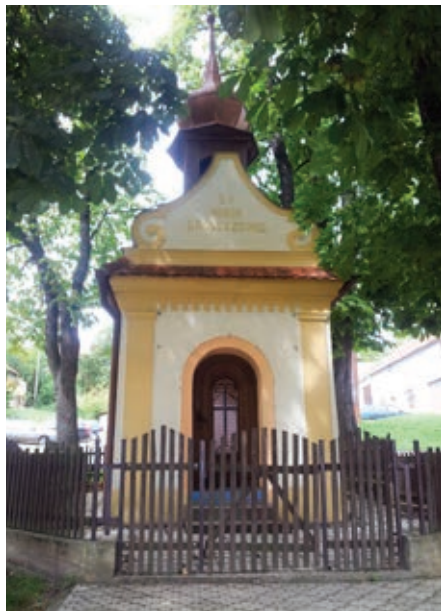
V severozápadní části návsi intenzivně chátrá usedlost čp. 302, která si uchovávala původní okenní výplně, ale dlouhé okapové průčelí je poznamenáno úpravami z druhé poloviny 20. století. Původní zemědělskou usedlost připomíná sýpkové polopatro se sedmi větracími otvory v podstřeší. Nevkusně působí obložení podrovnávky, dveří a čtyř oken černým keramickým kachlem. Z větší části budovu kryjí pálené tašky falcovky, absence krytiny napravo od dveří do síně způsobila průsak a částečné narušení zdiva.

K nejzachovalejším původním obytným stavbám patřilo domkařské stavení čp. 313. Od posledního terénního výzkumu v roce 2008 došlo k modernizaci i tohoto domu.

Dům byl rozsáhle rekonstruován, původní okenní výplně nahradila novodobá okna, imitující tradiční šestitabulkové

Jádro obce tvoří slzovitě protáhlá náves s kaplí Panny Marie Pomocnice. Z návsi vedou dále se dělicí místní komunikace, které jsou po obou stranách volně zastavěny převážně novější výstavbou z druhé poloviny 20. století. Tato výstavba pokračuje dodnes.

Zachovalé usedlosti na návsi jsou poznamenány stavebními úpravami přibližně od poloviny padesátých let 20. století. Za usedlostmi se táhnou

Kaple Panny Marie Pomocnice na návsi

Podsklepená kůlna u čp. 304

dělení. Tento typ okenní výplně nahradil i bedněná dvířka v podstřeší štítové stěny. Nově byly osazeny i vchodové dveře do síně. Pálenou tašku vystřídala nová střešní krytina včetně krovů a bednění štítu s netypickým sklonem čtvrtvaleb. V podstřeší vzniklo obytné patro prosvětlené dvěma bedněnými, zastřešenými vikýři s novodobými menšími okny. Tvrdá fasáda umocňuje zcela moderní pojetí stavby.

Toto původně domkařské stavení ztratilo stavebními úpravami všechny donedávna zachovalé atributy původní architektury a zařadilo se mezi ostatní novodobé přestavby domů.

Sakrálním stavbám v obci dominuje kaple Panny Marie Pomocnice, umístěná na návsi. Nelze přehlédnout udržovaný kříž s korpusem Krista na kamenném podstavci u příjezdové komunikace s nápisem: „Pojďte, ke mně kteříž v světě v slzách těžce pracujete, pojd'te, já vás občerstvím.“

(PH)

Domkařské stavení čp. 313 v roce 2007 a dnes

Modrá

Obec je vystavěná ve zvlněné krajině, v údolí na úpatí Chřibů, asi 1 km východně až severovýchodně od Velehradu. Sídlní lokalita byla osídlena různými lidskými společenstvími již od doby 5000 let před Kristem. Vesnice ale byla založena až v roce 1786 (Neudorf) po zrušení velehradského kláštera, na místě panské ovčárny a rybníků.

Kaple se zvonící a kamenná socha Panny Marie

V mapách stabilního katastru z roku 1827 je zakresleno v porovnání se současným stavem podstatně méně usedlostí a ve volnějším rozložení. Jsou převážně zděné, jen malé množství hospodářských staveb je ze dřeva. Postupná výstavba řady domů obec teprve čekala.

Vesnice se řadí svým stavebním charakterem k ulicovému typu zástavby. V severní části obce se nachází nejstarší historické jádro, které mělo původně malou návěs. V průběhu 19. století se návěs zástavěla v souvislosti se stavebním zahušťováním obce a jejím rozšiřováním. Postupně vznikly nové urbanistické celky, které do dnes spoluutváří stavební charakter obce.

Po obou stranách hlavní komunikace, procházející obcí směrem na Staré Město, vznikla ulicová zástavba okapově orientovaných stavení, řazených těsně vedle sebe. K postupnému zhuštění došlo až ve druhé polovině 20. století.

Západně vznikla mladší urbanistická osa s převážně stejným řazením domů (zvláště jižně, podél levé strany silnice). Tyto stavby dále navazují na usedlosti v katastrálním území Velehrad. Pravá strana silnice je méně zahuštěná s většími prolukami. V druhé polovině 20. století se tato urbanistická osa plynule propojila novou zástavbou s centrem obce.

Na tyto linie navazují další kratší, zvláště ve střední části obce. Nachází se zde menší i větší rolnická i domkařská stavení, která jsou dnes převážně modernizovaná. Takto situované celky vytváří současný obraz obce.

Z místních tradičních stavebních projevů se starší památky nedochovaly. Lze zde nalézt několik usedlostí z počátku

Stavení čp. 65

Usedlost čp. 67

střechu s malou valbou kryjí cementové šablony. I přes novodobé úpravy včetně fasády si tato náročná budova zachovala svůj osobitý ráz.

Zrovna tak si svůj tradiční vzhled staveb z první třetiny 20. století uchovalo drobné, okapově orientované domkařské stavení čp. 77 s původními dělenými okenními výplněmi nebo čp. 32, obě ve středu obce. Starší stavbou se stejnou orientací je větší usedlost čp. 124 se sdruženými dělenými okny. V pohledu reprezentuje poslední poslední stavební fázi úprav, kterou lze přiřadit k původnímu místnímu stavitelství.

Ke stavbám z počátku 20. století lze přiřadit i okapově orientované stavení čp. 65 při hlavní komunikaci, zachovávající si původní členění. Průčelí do ulice

20. století s pozdějšími úpravami. Například u hlavní silnice se nachází menší okapově orientované stavení čp. 82. Pochází z počátku 20. století a v průběhu let prošlo drobnými úpravami, které nenarušily jeho původní vzhled.

Ve středu obce se nachází větší bývalá hospodářská usedlost čp. 67, která si uchovala svoji dispozici a většinu původních okenních výplní. Sedlovou

Stavení čp. 76

prolamují dvě okenní výplně, směřující do světnice a jedna do kuchyně. Napravo od dveří, kterými se vchází do síně, je situováno samostatné okno směřující do světničky. V podstřeší hladkou fasádu zvýrazňují zaslepené větrací půdní otvory. Uprostřed nad okny je umístěn malý zasklený výklenek pro drobnou plastiku. Fasádu světle okrové barvy, dnes poměrně zašlou, doplňuje bílé rámování dvoukřídlých oken ve tvaru písmene „T“ a dveří. Tradičně upravený je i veřejný prostor s květinovou předzahradkou a vzrostlou hrušní, která vytváří příjemný stín.

Upraveným dojmem působí okapově orientované stavení čp. 76 na severním okraji obce. Usedlost z počátku 20. století s následnými úpravami si v průčelí uchovala tradiční členění. Fasádu okrové barvy vhodně doplňuje bílé orámování pěti dělných oken a dveří do síně.

Z fragmentů zaujmou dvoukřídlá dřevěná vrata do dvora v čp. 12. Usedlost sice prošla rozsáhlou novodobou rekonstrukcí, ale řemeslně zhotovená, bohatě zdobená vrata zůstala v návratí zachována.

U naprosté většiny budov došlo v průběhu let k výměně výplní oken, dveří a vrat, na střechy byla položena nová krytina a pláště domů získaly nové omítky včetně netypické barevnosti fasád. Místy byla narušena i výšková výšková hladina budov. Tyto změny zcela proměnily z pohledové strany původní hospodářské usedlosti. Dodnes si většina těchto budov zachovala pravidelnou úhlovou formu dvora, kdy je dvůr zastavěn ze dvou stran, hospodářské části jsou většinou modernizovány.

Ze značného výčtu staveb jmenujme alespoň ty, které od posledního terénního výzkumu prošly uvedenými proměnami. Jsou to například čp. 11, 102, 29, 48 a mnoho dalších.

V obci i katastru jsou početně zastoupeny sakrální stavby, hlavně svaté obrázky, kamenné kříže a plastiky světců. K nejhodnotnějším patří kaple – zvonice Panny Marie Hostýnské z roku 1905, před kterou stojí kamenná socha Panny Marie z téhož roku. Při silnici v obci nebo na kopci nad Modrou nalezneme kamenné kříže i několik svatých obrázků. Směrem na Jankovice nalezneme obrázek sv. Cyrila a Metoděje, v obci obrázek Svaté Rodiny a u cesty, směrem do Starého Města, svatý obrázek s motivem Panny Marie Hostýnské.

Malovaný obrázek Svaté Rodiny u čp. 102

(PH)

Nedachlebice

Obec se rozkládá v mírně zvlněném podhorském kraji, zčásti v povodí potoka Lipina, který se vlévá do Zlámaneckého potoka. Svůj název obec dostala podle lidí nedachlebových (od pracného klučení lesů, které zde stávaly), kteří kvůli velkému množství roboty neměli dostatek chleba. Úvah o pojmenování obce je však mnoho. Svahy kolem obce umožňovaly založení vinohradů, posléze je vystřídaly sady. Nejstarší usedlosti se nacházejí blízko potoka a u hlavní komunikace. Jde o pravidelnou zástavbu typu návesní uličovky. Krajina má ráz vesnic západní části luhačovickeho Zálesí. Kolem obce se rozkládají pole, lučiny a lesíky, oblast je bohatá na ovocné dřeviny.

Dnes již nestojící zemědělská usedlost čp. 11 ve spodní části návsi, foceno 1967

Nedachlebice byly původně zeměpanským zbožím, které Přemysl Otakar I. daroval roku 1209 olomoucké kapitule. Později se vesnice stala majetkem Kuželů, jejichž jedna větev se psala po Nedachlebicích. Za jejich vlády, patrně někdy ve 14. století, byla v osadě vybudována tvrz. Další významní nedachlebičtí páni byli vladyka z Korotína (1520–1560) a Janaura ze Strachnova. Majitelé se rychle střídali, až v roce 1618 koupil Nedachlebice Fridrich z Kounic. K uherskobrodskému panství Kouniců náležely Nedachlebice až do konce patrimoniální správy. Nejstarší obecní typář měl v pečtním poli motiv vinného hroznu a vinařského nože. Znamení na pečeti

upomíná na kdysi kvetoucí vinařství. K tomu nutno poznamenat, že kromě vinic se v Nedachlebicích dařilo chovu ryb – v roce 1686 tu bylo devět rybníků. Do konce 19. století vinohrady zcela vymizely, rybníky jsou nyní znovu obnovovány. Na tradice

Zemědělská usedlost čp. 26

Zemědělská usedlost čp. 52 se zvýšeným sýpkovým polopatrem

navázal i autor návrhů nové obecní symboliky, uplatněn byl jak motiv vinného hroznů, tak ryby, coby připomínka kdysi četných rybníků. Štika v návrhu drží v tlamě osekanou větev, upravený symbol převzatý z erbu někdejších držitelů osady a pánů na nedachlebské tvrzi – Janaurů ze Strachnova.

Vesnice se rozkládá podél komunikace a zároveň je formována tokem potoka. Jde o typ pravidelné zástavby s domy přiřazenými těsně k sobě, oboustranně obestavená hlavní komunikace a paralelně vedené další silnice, v podstatě jednostranně řešená zástavba se staršími typy domů. Bývalé rolnické usedlosti jsou soustředěny uprostřed sídla. Většina z nich je stavebně upravena – modernizována. A to především zásahy

do okenních otvorů, které jsou vyplněny plastovými okny. U některých domů se objevují také náhražky oken, případně vrat a dveří. Největší zásahy jsou viditelné u omítek a v barevnosti fasád jednotlivých objektů. Tradiční domy, dosud nedotčené stavebními úpravami, mají okapovou orientaci zdůrazňující vnitřní uspořádání se vchodem do síně, z níž se vchází do obytné místnosti, dále pak do kuchyně s okny orientovanými do dvora. Na druhé straně se nachází komora. Za domem je kolmo připojen hospodářský

Dnes již nestojící usedlost čp. 71 s názední malbou s rostlinnými motivy, foceno 1967

Původní dřevěná sloupková stodola krytá valbovou střechou s doškem, foceno 1967

trakt a dvůr. V původní zástavbě hrály význačnou roli samostatně stojící patrové komory, které symbolizují vliv stavitelství typického pro luhačovické Zálesí. Stavby byly vybudovány z nepálených cihel spojovaných hliněnou maltou se základem z kamene – pískovce. Okna a dveře byly dřevěné. Okna členěná do šesti tabulek, kastlová s bílými nátěry. Omítky byly vápenné nebo vápenno-hlinité. Ještě ve třicátých letech se udržovala žudra, monolitické pilířovité zvýraznění vstupu do domu, a jiné výrazné architektonické prvky. V té době ještě existovaly názední malby rostlinného charakteru, což je zdokumentováno i v několika historických fotografiích obce. Omítky byly zdobené jen jednoduše – hladké plochy se šambránami kolem oken. Střechy byly sedlové, původně kryté slaměnou krytinou, vystřídanou pálenou taškou a soudobými krytinami, mezi nimiž nechybí betonové tašky.

Sloupková stodola za čp. 24

Tyto tradiční prvky nesou dnes už pouze tři zemědělská stavení: čp. 6, 26 a 52. Avšak ani jim se nevyhnuly změny tradiční dispozice v interiéru.

Stodoly za jednotlivými usedlostmi byly hlavně dřevěné a později cihlové. V členitém terénu stály nejen za dvorem, ale také samostatně na ploše návsi. Mohutné dřevěné stodoly byly roubeny do sloupků s valbovou nebo zvalbenou střechou. Vjezd zajišťovala dřevěná vrata umístěná ve středu objektu. Dodnes se zachovalo málo původních dřevěných stodol, hlavně za čp. 26, 28, cihlové stojí za čp. 2, 6, 12, 15, 18 a 24.

Další výraznou hospodářskou stavbou, která zde nechyběla, byly suširny ovoce.

Dřevěná sloupková stodola za čp. 28

Dříve v ovocnářském kraji hojně rozšířené byly odstraněny nebo stavebně upraveny k jinému užívání. Jejich obdélníkový půdorys s dvoudílným členěním vnitřní prostory umožňoval manipulaci s ovocem uloženým na proutěných líškách, které se vkládaly do vlastního vyhřívaného prostoru vytápěného z menší vstupní části, kde se udržoval oheň. Z paralel se sousedních obcí, především Částkova, je známo, že

suširny byly vystavěny z hliněných cihel, pokrytých hliněnou omítkou a bílou ličkou, přikryty sedlovou střechou se zvalbením s doškovou krytinou nebo s pálenou taškou.

Nejstarší stavební rysy nesly samostatně stojící komory, jichž byl podle odborné literatury v obcích kolem Nedachlebic, a to v Částkově, Zlámanci, Kelníkách a dalších vsích do šedesátých let 20. století značný počet. Komory byly vystavěny na čtvercovém půdoryse z nepálených cihel nebo dusaného zdiva jako dvou nebo třípodlažní objekty se sedlovou nebo stanovou střechou. Krytí ze slaměných došků vystřídala v prvních desetiletích 20. století tvrdá pálená krytina. Vnitřní uspořádání dvou nebo třípodlažní spojovaly úzké dřevěné schody. Komory, stejně jako v sousedním Částkově a Kelníkách, se vyznačovaly třípodlažním vertikálním řešením. Nepálené cihly zůstávaly z vnější strany neomítnuty s bílou ličkou kolem vchodu, případně okének, nebo byly omítnuty hliněnovápnou omítkou a vápnem oličeny. Komora byla využívána k ukládání zemědělských produktů. Vzdušný podstřešní prostor sloužil k přechovávání ovoce čerstvého i sušeného, uzených masitých výrobků. Bývaly tu uloženy rovněž moučnice. V nižším patře se skladovalo především obilí a v přízemí zelí, krajáče s mlékem a smetanou, ale také různé předměty výrobní povahy nebo i nepotřebné šatstvo. V případě nouze o bytové prostory sloužila komora také k přespání.

Mimo centrum obce je vybudován původně vodní mlýn, později válcový a starý typ pálenice vystavěné z pálených cihel na dlouhém obdélníkovém půdorysu, která je vybavena technickým zařízením. Povrch zdiva zůstal v režné podobě.

(JK)

Nedakonice

Šítově orientovaná usedlost čp. 3

Obec Nedakonice leží na pravém břehu řeky Moravy 7 km jihozápadně od Uherského Hradiště a 3 km východně od obce Polešovice. Svoji polohou je součástí široké rovinnaté údolní nivy řeky Moravy, jejíž koryto tvoří její jižní okraj nedaleko vzdálený od obce. Obec se nachází na důležité komunikaci spojující Staré Město s Moravským Pískem. Kromě řeky obec obklopuje ze všech zbývajících stran zemědělská krajina, za řekou Moravou listnatý les.

První doložená písemná zmínka o obci pochází z roku 1220, kdy se olomoucký biskup Robert se souhlasem kapituly vzdává některých příjmů z jemu patřících vsí ve prospěch velehradského kláštera. Mezi těmito vesnicemi jsou jmenovány i Nedakonice, které se od toho roku staly majetkem tohoto kláštera. Počátkem 15. století pronikají také na Moravu myšlenky husitství, které rozpoutaly v této oblasti politický a vojenský zápas. Nedakonice se staly významným centrem moravských husitů. V roce 1420 zde Bedřich ze Strážnice a Tomáš z Vizovic vytvořili opevněný a vojensky organizovaný Nový Tábor. Úspěšně se pak dvakrát ubránili – nejdříve vojsku Jana Železného, olomouckého arcibiskupa, a následně i vojsku uherskému. Nicméně již v roce 1421 bylo ležení Nového Tábora rozpuštěno. Nedakonice zůstaly i po skončení husitských válek v držení velehradského kláštera, který však v roce 1421 dosvědčuje, že byly zpuštěné a vypálené. Zástavním držitelem vsi se ve druhé polovině 15. století stalo královské město Uherské Hradiště, neboť v roce 1473 ji král Vladislav II. Jagellonský zapsal městu odměnou za věrnost a jako náhradu za škodu, kterou utrpělo v boji s králem Matyášem Korvínem.

Usedlost čp. 50 na návsi

Ve vesnici byly v roce 1629 zbudovány mlýny. Šlo o dvoupatrové budovy, kde v každé budově bylo pět mlecích stolic. V jednom mlýně se mlelo obilí pro stát a obchod a druhý mlýn sloužil pro lid z klášterních vesnic. Byla zde vybudována zařízení na mletí kaše, krup, lisovna oleje a pila na řezání dřeva z klášterních lesů. Šlo o největší mlýny na Moravě a jejich stavba trvala deset let. Nedakonice byly vypáleny při vpádu bočkajovců v roce 1605, dále v roce 1663, 1683 a v letech 1704–1705, trpěly při morové epidemii v 18. století.

Podle lánového rejstříku z roku 1669 bylo 28 osídlených domů. Ve vsi byly hojné pastviny a obecní les. Obnoven byl mlýn a existovala zde i cihelna. Tereziánský katastr uvádí, že obec měla více jak 1 561 měřic polí a 81 chalup. Oceňovací operát z roku 1843 už uvádí, že zde bylo 185 domů. V obci fungovala škola, oficírský kvartýr, masný krám, pastýřský dům, mlýn o devíti složeních, hospoda, luštírna, pila a olejovna.

Kromě zemědělství prospívalo i ovocnářství a rybolov. Původně procházela Nedakonice důležitá a jediná obchodní silnice vedoucí z Uherského Hradiště do Bzence.

Písenné doklady z roku 1880 uvádí, že v obci fungovaly dvě kovárny, několik řemeslníků a zdejší vodní mlýn, který byl v provozu do roku 1911 a byl největší na Moravě. Později zde vzniklo

Usedlost čp. 76 v roce 2007

mlékárenské družstvo. Ke konci 19. století byla v obci vybudována malá pálenice. V roce 1900 byla velikost katastru Nedakonice 759 hektarů.

Centrum obce tvoří náves slzovitého tvaru, ze které na obou koncích vybíhají postranní ulice na jih a sever, jež se pak dále dělí. Historické jádro je však soustředěno do návsi a jejího blízkého okolí, dále směrem na východ v okolí rybníků a bývalého náhonu za mlýnem. Staré usedlosti jsou již od poloviny 20. století přestavěné, ale několik se jich zde ještě nachází. Novější stavby jsou však orientovány na okrajích vesnice, na jižní straně od potoka, který dělí obec na starší a novější část, a do přilehlých ulic. Převládá zde řadová zástavba, u rybníků však původní zástavba byla štítová (zachováno čp. 3). Ulice z návsi na jih končí cestou k řece a do polí a na opačné straně návsi vybíhá k hlavní komunikaci skrz obec. Středovými uličkami se dostaneme k rybníkům do mladší části, která ale ještě svou zástavbou odpovídá centru obce a končí potokem. Na návsi stojí kostel z roku 1928 a socha sv. Floriána, za kostelem stojí památník s trojicí soch. Přesně ve středu návsi je postavena budova obecního úřadu, školky a dětské hřiště. Před budovou obecního úřadu je umístěn husitský sloup s postavou válečníka. Náves končí sochou sv. Jana Nepomuckého mezi dvěma lípami.

Původní usedlosti byly stavěny z původních dostupných materiálů – především z hlíny, kamene a dřeva. Okapově orientovaná průčelí domů tvořila tříprostorová dispozice, na které v pravém úhlu navazovala dlouhá hospodářská křídla i s výminky. Domy byly dlouhou dobu kryté doškem a na začátku 20. století se objevuje pálená krytina na jednotlivých domech. Za jednotlivými domy stávaly v polovině humna široké hliněné příčné průjezdné stodoly, které dosahovaly šíře až 28 m. Byly to jednoduché zděné stavby kryté polovalbovou nebo sedlovou střechou. Mnohdy stodolu doplňovaly různé přístavky na hospodářské stroje, povozy nebo nářadí, ale také mělké sklepy či zásobní jámy. Humna byly doplněny i o zděné suširny ovoce, které zpracovávaly bohatou úrodu ze zdejších ovocných sadů. K tradičním stavbám v obci lze přiřadit čp. 3, 50, 288.

Usedlost čp. 50 z přelomu 18. a 19. století je okapově orientovaná k návesnímu prostoru. Do dvora vytváří hákový typ zástavby. Původní hliněná stavba je postavena na jednoduchém kamenném základě a vyzděna z hliněných cihel. V jednoduchém průčelí má situována dvě členěná okna. Dveře a vrata prolamují okraje uliční fronty domu. Fasádu tvoří hladká omítka bez členění a zdobnosti. Sedlovou střechu kryje pálená taška, původně kryta doškem. Interiér tvoří tři místnosti – komora, kuchyně, která nese ještě relikty původní černé kuchyně, a jízdna s kachlovými kamny. Na obytnou část ve dvoře plynule v pravém úhlu navazovala hospodářská zástavba, která dnes již nestojí. Zachovalo se jen torzo základů, které naznačují velikost tohoto křídla. Na dvorku nechybí hnojiště a u něho suchý záchod. Usedlost doplňuje v polovině humna situovaná, příčně průjezdná hliněná stodola. Majitelé objektu prozatím dům neobývají a nijak nevyužívají, bohužel tím dochází i k degradaci technického stavu. Kdyby dům prošel citlivou opravou, mohl by se stát pěkným místním muzeem, které by předal odkaz stavitelství minulých generací našim potomkům.

(JK)

Hliněná stodola v humně

Nezdenice

Nezdenice jsou vsí hromadného typu v hlubokém údolí Olšavy sevřeném hřebeny Vizovických vrchů a Bílých Karpat. Nezdenice byly již v 16. století proslaveny svými lázněmi z pramene kyselky pod Nadějovem. V značně různorodé zástavbě rozšiřující se ze dna údolí do svahů převládají nově upravená obydlí a rodinné domy. Uvolněné zástavbě přizpůsobující se velkým terénním rozdílům vévodí na ostrohu Kladenky a Olšavy farní kostel sv. Petra a Pavla obklopený hřbitovem. Níže hřbitova u silnice do vsi směrem k Bánovu se nachází fara a pod ní bývalý zámek. Z historických pramenů je zřejmé, že ve 14. a 15. století tvořilo Nezdenice několik tvrzí či dvorců, hovoří se až o sedmi, které tvořily tzv. lenní svolobdné statky. Původní tvrzí byl např. hostinec Křivoklád čp. 41 s usedlostí čp. 40, Tučkovská tvrz čp. 35, ke které patřily poddanské usedlosti čp. 34 – 39, Šimonovská tvrz čp. 33 s usedlostmi čp. 29 až 32 a tvrz čp. 46 se zaniklými grunty na Vypálenisku. Na některých popisných číslech postupně vznikaly selské usedlosti, např. statek

Kaple Panny Marie Lurdské

Brázdil, Cecha, usedlosti Šašinka (Kořének) čp. 34, Šašinka (Kopečný) čp. 20 apod. Jedna z tvrzí byla upravena na zámeček, dnes stacionář domova pro seniory.

Nejstarší zástavba, domy chalupníků, se nachází směrem k hornímu konci. K nejzachovalejším patří domkařské stavení čp. 101, které náleží zároveň i k nejstarší v obci. Bylo majiteli citlivě upraveno a je využíváno k rekreačním účelům. Mezi zajímavé stavby náleží rovněž čp. 73 (bývalá hospoda) s pozoruhodnými sklepy, které dříve sloužily jako chladárna piva. Stavení je nyní rovněž rekreačním objektem. K větším hospodářstvím patří čp. 20, 33 (nyní však přebudované) a kompletně zachovalá usedlost čp. 34 se sušárnou ovoce. Podobným objektem je čp. 40, kde byla

Dochovaná usedlost čp. 65

prováděna šetrná oprava vlastního stavení, ale velká stodola byla v roce 2006 zbořena. Obytné domy se obrací ve většině případů okapovou stranou ke komunikaci a v úhlové pozici jsou směrem do dvora postaveny hospodářské budovy – chlévy, kolny – čp. 9,

Kostel svatých Petra a Pavla

34, 40, a u čp. 9 i komora. V některých případech v humnech dosud stojí stodoly – čp. 6, 7, 25, a čp. 26.

Nejstarší dochované domy se budovaly z nepálených cihel – čp. 101, 65, 73, 9, 34, 40. Usedlost čp. 9 je rovnoběžná s komunikací a bočními štíty navazuje na sousední objekty. Obytný trakt, snad z druhé poloviny 19. století, konstruovaný převážně z nepálených cihel, zčásti zmodernizovaný, je z komunikace přístupný průchodem z levé či průjezdem v pravé části průčelí. Jeho fasádu tvoří hladká omítka. Okenní a dveřní otvory tvoří dřevěná okna novodobého tvaru, vrata historické konstrukce. Ve dvoře se nachází nevelký hospodářský trakt s patrovou komorou. Usedlost je udržovaná, trvale obývaná a tvoří významnou součást původní dochované zástavby návsi.

Pozdější zástavba a hlavně přestavba zasáhla celé území obce. Od Horního dvora u okresní silnice až ke kapličky Sedmibolestné Panny Marie vznikla nová silnice s Vitáskovou vilou. Jsou vybudovány nové ulice, např. Zahradní nebo Pode Dvorem, ulice Ke Kyselce. Nejnovější skupiny rodinných domků se vybudovaly v uličce Nad Nádražím.

Za zmínku stojí zcela určitě tzv. zámeček čp. 43, původně tvrz, nyní stacionář domova pro seniory. Tento objekt je připomínán ještě v roce 1637 při převodu Nezdenic z Fridricha Kalkreura na Menharta Marsinaiho. V roce 1711 prodali Marsinaihové nezdenický statek hraběti Volfgangu Ondřejovi Serényovi, který tvrz ve vsi přestavěl v malý barokní zámek. V letech 1740–1815 náležely Nezdenice uherskobrodským hrabatům z Kounic, od nichž je v roce 1815 koupil bohatý finančník

Zachovaná původní chalupnická zástavba čp. 101 a 65

a podnikatel, rytíř Jan Herring z Frankensdorfu. Nezdenice vlastnil sice jen do roku 1824, do dějin vesnice se však stačil trvale zapsat empírovou přestavbou Serényovského barokního zámku provedenou v letech 1820–1822.

K významným sakrálním stavbám v obci náleží kostel sv. Petra a Pavla nad severním okrajem obce, který byl vystavěn patrně ve druhé polovině 14. století. Ve druhé polovině 17. století bylo zaklenuto původní plochostropé kněžiště a současně opatřeno pilíři, přistavěna sakristie. Po roce 1764 byla prodloužena loď, prolomena nová okna, vestavěna hudební kruchta a vybudována zvonice.

Z drobných sakrálních staveb zaujme zejména kaple Sedmibolestné Panny Marie, umístěna u silnice Uherský Brod–Bojkovice. Jedná se o zděnou stavbu s barokně provedeným štítem nad vchodem. V interiéru se nachází obraz Panny Marie Sedmibolestné v pozadí s nezdenickým kostelem sv. Petra a Pavla. Ve výroční den 15. září bývá u této kapličky hojně navštěvovaná pobožnost. Na katastru Nezdenic se nachází ještě kaple Panny Marie Lurdské a několik křížů, např. dřevěný kříž v trati Stráně v Šašinkovém poli, kamenný kříž v obci na rozhraní cest ke kyselce, kříž před hlavním vchodem do kostela sv. Petra a Pavla na místním hřbitově z roku 1868 či dřevěný kříž misionářský u kostela z roku 1938.

(JS)

Kaple Sedmibolestné Panny Marie

Nivnice

Obec leží přibližně 4 km jižně od Uherského Brodu, rozprostírá se na rovině obklopené ze tří stran mírným návrším, která na jižní straně přecházejí na úbočí Bílých Karpat. Obcí protéká potok Nivnička, protíná ji silnice vedoucí z Dolního Němčí do

Původní chalupa krytá doškem, rok 1914

Uherského Brodu a dále silnice do obce Korytná a Suchá Loz. Okolní mírně zvlněná zemědělská krajina je jen místy dělena pásy vzrostlé zeleně, z okraje obce severním směrem vidíme Uherský Brod a široká pole před ním. Půdorysný tvar obce je trojúhelníkový a zástavba je citlivě začleněna do krajiny.

Podle středověkého falsu je Nivnice vzpomínána v roce 1261, kdy Smil ze Střílek daroval tehdy založenému klášteru Smilheim ve Vizovicích mimo jiné Újezd, v jehož obvodu kromě Nivnice byl i Starý Hrozenkov, Komňa s hranicemi až k Drietomi a Šanov na uherských hranicích. Nivnici pak držel vizovický klášter až do svého zániku. V roce 1403 se připomíná i zdejší kostel. Po bouřích 15. století se obce častěji zmocnili na úkor kláštera sousední feudálové. V místech dvora Volenova bývala původně ves, zaniklá před rokem 1325. Poblíž stávala tvrz, která pravděpodobně zanikla se zmiňovanou vsí. Fundátoři

Usedlost čp. 137, muzeum sedlcké chalupy

vizovického kláštera odevzdali v roce 1517 městečko Nivnici Janu Kunovi z Kunštátu, ale roku 1528 Vilém Kuna z Kunštátu předal městečko Hynkovi Blíživskému z Blíživa. Jan Blíživský právně převedl v roce 1535 Nivnici Janu z Kunovic k Uherskému Brodu. Městečko bylo rozsáhlé se třemi mlýny. V obci existovaly dva svobodné dvory. V roce 1565 městečko vyhořelo. Majetky v obci zakupovala velmi často i drobná šlechta.

Dnes již nestojící usedlost čp. 533

V roce 1592 bylo v městečku 169 domů. Nivnice byla vyplněna bočkajovci v roce 1605, vypálena byla v roce 1663 a v roce 1704 byla velká část poddaných odvečena do zajetí. V polovině 18. století zde bylo podle tereziánského katastru 4 291 měřic orné půdy, 65 měřic vinohradů a dále velké množství pastvin a zahrad. Nacházel se zde vrchnostenský, ale i svobodný dvůr. V roce 1811 mělo městečko 206 domů a k roku 1900 to bylo 441 domů. V roce 1843 byly domy rozesety v údolí kolem fary, kostela a školy. V obci fungovala i palírna na zpracování převážně ječmene a brambor. Zpracování ovoce si zajišťovala každá usedlost sama. V roce 1853 vypukla v obci epidemie tyfu a v roce 1866 příchodem pruského vojska epidemie cholery. V Nivnici fungovaly ještě na začátku 20. století tři mlýny. Nejstarší z nich byl Bartkův mlýn v čp. 99. Silnice spojující obec s Uherským Brodem byla přebudována v roce 1896, do Suché Lozi a do Dolního Němčí v roce 1898. Fara se v obci datuje od roku 1261, v 16. století zanikla. Obnovena byla až v roce 1654. Na návsi stojí farní kostel sv. Andělů strážných. Původní malý kostel sv. Michala dal zbourat v roce 1741 tehdejší farář Václav Černoch a na jeho náklad byl vybudován dnešní kostel v barokním slohu. Věž kostela byla přistavěna až v roce 1835 a obnovena po požáru v roce 1906. Škola i fara v obci fungovaly už v době předhusitské, přibližně okolo roku 1403.

Torzo domu vedle čp. 622

Mapa z roku 1827 stabilního katastru zobrazuje Nivnici jako širokou návěsí silnicovku s pravidelnou řadovou zástavbou okapově orientovaných zemědělských usedlostí po obou stranách návsi. Ta se zužuje a rozšiřuje ostatními ulicemi většinou rovnoběžně s historickým jádrem

zástavby obce. Na obou koncích návsi se ulice dělí na jihu do řadové zástavby a na severu podél hlavní komunikace. Novostavby a řadová zástavba se nachází v mladších postranních ulicích na okraji obce. Historické jádro obecní zástavby se nalézá kolem

Nárožní usedlost čp. 574

navsi, kde je soustředěna nejstarší zástavba, některé domy prošly rekonstrukcí, jiné byly nahrazeny novými, ale najdeme tu i pár zachovalých domů. Mladší zástavba je pak soustředěna na okraj návsi a do přilehlých ulic, které z ní vybíhají. Nejmladší řadová zástavba se nachází v nových rovnoběžných ulicích s návsi na východě obce.

Mezi zachované nejstarší památky lidového stavitelství v obci můžeme zařadit domy čp. 137, 449, 557, 574 a torzo domu vedle čp. 622. Mladší objekty ze začátku 20. století zastupuje dům z režných cihel čp. 105 a dům čp. 120 s obytným patrem. Během výzkumu v roce 2007 k těmto vybraným stavbám připadaly i dnes nestojící čp. 533 a řada dalších objektů, které byly ve fázi demolice.

Jednotlivé široké usedlosti měly pravidelné tříprostorové uspořádání obytného traktu. Do domu se vcházelo vstupními dveřmi do síně, kdy na jedné straně byl vstup do komory, která mnohdy byla podsklepená nebo dvoupatrová, nebo do obytné místnosti.

Zemědělská usedlost čp. 557

Usedlost čp. 449

Mladší objekty jsou rozšířeny o další obytnou místnost, přičemž první tvořila světlou kuchyni při zrušení černých kuchyní v síni. Ze síně se vstupovalo přímo do dvora nebo do hospodářského traktu usedlosti, který navazoval v pravém úhlu na obytnou část. Tradičním materiálem na stavbu všech objektů v obci byly hliněné nepálené cihly, kterými se zdílo na pevný kamenný základ. Původní hliněné podlahy nahradila pálená dlažba či kámen v síni a ve světnici dřevěná prkenná podlaha. Trámové stropy se záklopem kryla v půdní části domu vrstva mazaniny, především jako izolační vrstva. Pod jednoduchou sedlovou střechou se v jedné ose s obytnou částí nacházel ještě krytý průjezd do dvora, ze kterého byla přístupná i půda objektu. Původní střešní krytina došek se udržela do konce druhé světové války, kdy byla hromadně vyměňována za kvalitnější pálenou či betonovou tašku. Fasády objektů bývaly

Stodola u potoka krytá břidlicí

původně hliněné, později je nahradily vápennocementové omítky, které se lícily především na bílo, okrovou, světle žlutou nebo na modro. Velmi často byly okenní či větrací otvory komor a zvýšeného polopatra zdobeny plastickými šambránami. Dvůr byl doplněn

Dvojitá stodola u čp. 983

Byla dimenzována na celou šíři pozemku, kromě tradičních technik zdění na hliněnou maltu zde nenalezneme původní podobu dřevěných stodol. Stodoly jsou zachované především podél toku potoka Nivnička. Jsou orientovány vždy na konec humna, mají obdélníkový půdorys a jsou příčně průjezdné, mají sedlovou střechu, na níž je použito buď pálené tašky falcovky či bobrovky nebo břidlice. Fasádu mají často řešenou jednoduchou hliněnou omítkou nalíčenou na bílo nebo nověji vápennocementovou. Velmi zajímavou stavbou je zdvojená stodola vedle čp. 983. Na precizně vyzdřeném kamenném základu stojí konstrukce z hliněných nepálených cihel. Původní krytinou byl došek, který byl nahrazen pálenou taškou. Vjezdy kryjí jednoduchá deštěná vrata.

Z technických památek zde můžeme zmínit areál několika budov, které se nazývají Bartkův mlýn. Mlýn je zmiňován od 16. století a za tu dobu prošel několika přestavbami. V Nivnici se nachází řada drobných sakrálních památek (kapličky, kamenné kříže, sochy), o které je řádně pečováno, a jsou všechny v dobrém stavu.

(JK)

Stodola u potoka

Ořechov

Zemědělská usedlost čp. 151

Obec Ořechov leží v mírně zvlněné krajině na jihozápadním okraji Zlínského kraje v jihovýchodním podhůří Chřibů asi 18 km od Uherského Hradiště. Obec je situována v údolí ořechovského potoka. Terén se mírně zvedá severním a severovýchodním směrem k obci Vážany, ze které je do obce příjezd. Ořechov je obklopen zemědělsky obdělávanou krajinou, která obci dává výhled jižním směrem na údolní nivy toku řeky Moravy, směrem na Moravský Písek. Ze západní strany se zvedá malý les a na severní straně obce se rozprostírají do mírného kopce vinohrady. Zástavba se přizpůsobila terénu a podél svažující se silnice vyrostly domy navazující na jádro obce, které tvoří trojúhelníkové centrum. Z každého rohu vybíhají ulice, které jsou lemované

Usedlost čp. 86 v roce 2007, zbourána 2016

zástavbou. Obec patří mezi návěsní silnicovku. Historické jádro tvoří náves před zám-
kem, která je zastavěná, ale na níž se žádné staré usedlosti nenacházejí, ty nalezneme
až směrem na sever k vinohradům. Usedlosti jsou většinou okapově orientovány ke
komunikaci. Výraznou tradiční lidovou zástavbou v obci jsou především vinohradnické

Nadsklepní dům čp. 65 v roce 2007

stavby na severním okraji. Ty jsou výrazně přestavěné nebo rekonstruované, podobně jako většina původních objektů v obci.

Ořechov je poprvé zmíněn v roce 1141 v listině olomouckého biskupa Jindřicha Zdíka. Podle této listiny náležely dva lány v Ořechově probošství spytihněvskému. Prvním historicky doloženým majitelem Ořechova byl břevlavský sudí Velislav z Ořechového, který se o obci

zmiňuje v roce 1300. Poté se zde vystřídal několik majitelů, až se v 15. století majetek v Ořechově soustřeďuje do rukou dvou rodů – Zástřízlů a Ořechovských z Ořechového. V té době byla obec malou vesnicí s domy soustředěnými v dnešní části obce zvané Dědina, postavenými kolem mokřin na soutoku dvou potoků. Obci vévodila tvrz, která se poprvé připomíná v roce 1527. Ta stála pravděpodobně na místě dnešního zámku. Z vrchnostenských budov se uvádí kromě tvrze také dvůr s hospodářskými zvířaty, prá-
vovárna krčma, z níž později vznikl pivovar, a mlýn. Obec obklopovalo několik lesů. Během 16. a 17. století Ořechov několikrát změnil majitele. Pravděpodobně v letech 1629–1638 byl Janem Arnoštem Platejs z Platenštejna na místě tvrze postaven zámek, který byl dalšími majiteli postupně upravován. Vesnice se dotkly jak vpády Bočkajových vojsk, tak i strasti třicetileté války. Podle lánového rejstříku zde bylo celkem 33 domů a 124 měřic vinohradů, což dokazuje značnou vinařskou tradici obce. Roku 1638 se Ořechov stal majetkem velehradského kláštera, který ho posléze prodal plukovníku chorvatského pluku Marku Lubetičovi z Capellotu. V roce 1663 turecké vojska zpusťošily Ořechov a další okolní obce. Roku 1706 obec vypálily Rákocziho

Tentýž dům, stav v roce 2016

vojska, o dva roky později Ořechov opět zcela vyhořel. Obci se nevyhnula ani epidemie moru. Roku 1682 se Ořechov dostává do rukou rodu hrabat z Magni. V roce 1719 se Ořechov opět navrácí velehradskému klášteru. Zámek byl nově zařízen a sloužil jako místo pro odpočinek a léčení velehradských mnichů. Ti užívali i zahradu nad zámkem, založenou pravděpodobně za Magnisů, která byla zrušena ve druhé polovině 19. století.

V roce 1843 bylo ve vsi 121 domů a jejich obyvatelé se zabývali především zemědělstvím. Obilí, vlna a ovoce bylo pro zdejší příznivé klima velmi ceněno pro svou vysokou jakost. Z této doby je zmiňována prosperita vrchnostenského statku, přidruženého

Sklep z režných cihel u čp. 61

ho pivovaru a postavení nové školní budovy. Byl zde vybudován nový mlýn, který fungoval až do roku 1925, v téže roce byla postavena i pálenice. V druhé polovině 19. století obec sužovala nákaza cholery a dobytčího moru, v roce 1867 opět obec částečně vyhořela. V roce 1900 byl celkový katastr obce 595 hektarů, z čehož bylo 26 hektarů vinic. Jedno z křídel zámku je sta-

vebně odděleno a přestavěno v římskokatolickou kapli. V parku před zámkem se nachází památkově chráněná kaple sv. Václava se zvonící, v jejímž prostoru je umístěna restaurovaná plastika sv. Jana Nepomuckého z roku 1747.

Stavby, u kterých se zachovaly prvky lidového stavitelství, jsou usedlosti čp. 72, 86, 151, 157, částečně čp. 182, 190.

K dobře zachovalým patří usedlost čp. 151. Dům byl postaven na přelomu 19. a 20. století. Je okapově orientovaný a jeho půdorys je ve tvaru písmene L. Průčelí tvoří čtyři okna, která jsou členěna a ve tvaru písmene T. Vstupní dvoukřídlé dveře do síně jsou mladší a nad nimi je na proskleném světlíku namalované číslo popisné. Jednoduchá plaňková vrata s patrnými drážkami jsou v barvě zelené. Plastickým rámováním šambránami jsou zvýrazněné okenní otvory a dveře. Viditelná je i bíle natřená podokapová římsa. Fasáda má světle modrou barvu a podrovnávka pro odlišení barvu tmavomodrou. Na obytnou zástavbu navazuje v pravém úhlu tradiční hospodářská zástavba s chlévy a kolnou, která je dnes přestavěna na chalupářské obytné místnosti. Na dvorku se nenachází žádné objekty. Dvůr je obehnan cihlově betonovým plotem zakončeným malou příčně průjezdnou stodolou, která je mladší a vystavěná z pálených cihel.

V roce 2007 byl při výzkumu dokumentován také jeden z nejstarších hliněných domů v obci čp. 86. Jednalo se o hákovou usedlost štítově orientovanou dolů z kopce, která byla přístupná do obytné části dveřmi do síně velmi bohatě zdobenými řezbářskou prací. Okapovou frontu objektu prolamovaly kromě vstupu jen tři větrací průduchy z komory. Objekt měl okna orientovaná na východ do dvora usedlosti. Navazující chlebová část objektu byla prodloužena o stodolu, kterou kryla jednotná sedlová střecha nad celým tímto křídlem. Třetí stranu dvora kryla dřevěná přístavba dalších chlévů a dřevěné kolny. Objekt byl nenávratně ztracen demolicí na přelomu let 2015 a 2016.

Ořechov vyniká především pozůstatky původních vinohradnických staveb, ať už to jsou samostatné klenuté sklepy z kamene nebo cihel či sklepy vytesané do skály, tak především velkými nadsklepními domy s prostornými sklepy k uložení vína. Podle historických map se zde nacházelo okolo roku 1828 přes šedesát sklepů. Jen několik jich bylo přestavěno v nadsklepní domy s klasickou vnitřní tříprostorovou dispozicí. Především se jednalo o malé, štítově orientované zastřešené lisovny, přes které se vstupovalo přímo do dalšího prostoru sklepa za příčkou s vraty, nebo zde byla ještě krátká šíje před sklepem. Konstrukčně byly sklepy zapuštěny do svahu kamennou klenbou, později klenbou z pálených cihel. Dodnes se v malé uličce pod vinohrady nachází několik velmi pozoruhodných památek vinařských sklepů, které by si zasloužily citlivou opravu. Bohužel ukvapenost mnohých majitelů tyto objekty nahrazuje novostavbami bez zachování alespoň samotného sklepa.

(JK)

Vinný sklep vedle čp. 72

Ostrožská Lhota

Ostrožská Lhota se rozkládá v údolí při dolním toku říčky Okluky, pod kopcovitým výběžkem Bílých Karpat – Blatnické hory s poutní kaplí sv. Antonína Paduánského. Od Uherského Hradiště je vzdálena 10 km jižním směrem.

První písemná zmínka o obci pochází z roku 1371, kdy moravský markrabě Jan Jindřich odkázal ostrožské panství svému synu Soběslavovi. Obec je v listině latinsky zvána

Majori Lhota (Velká Lhota).

Zemědělská usedlost čp. 80

Jádro obce tvoří historická výstavba ve dvou řadách podél silnice, jižně od říčky Okluky. Výstavba východním a západním směrem od jádra obce, vytvářející dvě samostatné, převážně jednostranné uliční fonty, utvářela charakteristický vzhled obce v první třetině 19. století. V těchto místech podél komunikace

se z jednostranné linie staveb postupně vytvořily dvě. V průběhu 19. století se obec dále rozšiřovala výstavbou nových usedlostí. Stavební rozvoj pokračoval v první i ve druhé polovině 20. století, obec se rozrůstala o novější stavební celky. Takto vznikla na severním a východním okraji obce novodobá urbanistická centra, vycházející z dobových požadavků na bydlení.

Celkově zástavba v několika samostatných uličních osách navazuje na sebe a uchovává si těsnou okapovou orientaci. Budovy dnes, mimo novostavby, představují stavebně upravené usedlosti, uchovávající si původní hmotu, tvar střech a většinou i formu dvorů. Místo se změnila výšková hladina budov, zvýšila se polopatra přeměnou v obytná patra. Podstatně se proměnilo členění průčelí výměnou dvojdílných oken za trojdílná, původní dveře a vrata nahradily novodobé výplně. K dalším inovacím patří tvrdé, barevně pojaté omítky a břízolitové fasády. Tyto stavební tendence se začaly projevovat od druhé poloviny 20. století a pokračují i v současnosti.

Průčelí domu čp. 189

Původní usedlost čp. 265

ny 20. století. K nejzajímavějším patří usedlost čp. 143, kterou nechala obec opravit a udržuje ji jako místní muzeum. K dalším stavbám dokládajícím stavební vývoj vesnice řadíme například hodnotné a velmi dobře udržované čp. 63, dále z režného cihlového zdiva čp. 366, opravené čp. 256 nebo čp. 23 s nověji osazenými trojdílnými okny v průčelí.

K původním stavbám, které stojí za zmínku, patří usedlost čp. 74, která upoutá bedněnými svlakovými vraty do dvora, nebo čp. 51, kde novější vrata nenarušují tradiční vzhled průčelí. Původní omítky, okenní výplně, dveře i vrata včetně střešní krytiny – bobrovky se uchovaly v usedlosti čp. 202, stav budovy je sice nevyhovující, ale čeká ji údajně vhodná rekonstrukce. Po rekonstrukci volají podobně opuštěné stavby čp. 208, 237, 257 nebo čp. 80. Poslední jmenovaná usedlost je okapově orientovaná stavba se dvěma jednoduchými okny situovanými mezi dveřmi a dvoukřídlými jednoduchými vraty. Samostatně nalevo ode dveří je vsazeno trojdílné okno. V půdní nadezdívce jsou umístěny v pásové linii podélné větrací otvory, kryté plechem s vykrojeným jednoduchým motivem čtyř lístků. Původní okrové líčení je překryto tvrdým fasádním povrchem. Zajímavým a výrazným prvkem v průčelí je obklad soklu kachlem z poštorenských závodů. Tyto chátrající stavby reprezentují též stavební kulturu první poloviny 20. století a zasloužily by si vhodnou opravu. Naopak citlivě udržované jsou usedlosti čp. 194, 256, 258, 299, 313, 318.

Zajímavé jsou moderními materiály opravené usedlosti čp. 144 a čp. 183 nebo čp. 241 v tradičním pojetí, ve snaze uchovat původní členění průčelí.

Od posledního terénního výzkumu v roce 2007 byla řada domů modernizována, například usedlost čp. 301, byla novodobě upravena včetně výměny původních

Původní stavby představují usedlosti podélně orientované k veřejnému prostoru (obytné části) s hospodářskými objekty postavenými do pravého úhlu, s formou dvora v hákové půdorysné formě. Většina těchto usedlostí byla v 19. století dodatečně opatřena sýpkovými polopatry, projevujícími se v průčelí řadami větracích otvorů v podstřeší.

Původních objektů zůstalo neporušených v obci jen několik. Pochází většinou z první polovi-

Původní spojené domy čp. 189 a 110, které dnes již nestojí

Sklep ve dvoře usedlosti čp. 80

okenních výplní. Moderní inovace se nevyhnuly čp. 241, kdy novodobé výplně nahradily původní. Několik budov stále chátrá, například čp. 94 má dnes dvě šestitubulková okna již zabetónována a řemeslně zhotovené dveře intenzivně chátrají. U čp. 286 se propadla část střechy atd. Budovy čp. 56, 57, 58, dokladující místní stavební kulturu, již zanikly.

K zajímavým prvkům a detailům, dávajícím místnímu stavitelství osobitý charakter, patří například tvarově i ornamentálně různě provedené plechové výplně ve větracích otvorech sýpkových polopater nebo využití kachlových obkladů z provenience poštorenských keramických závodů na soklech domů, nejčastěji s ornamentovým dekorem.

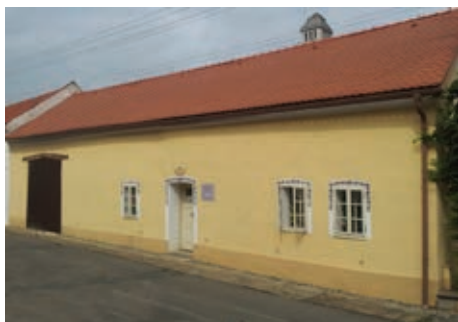
V humnech se dochoval poměrně značný počet příčně průjezdných stodol, dokládající tradiční stavitelství, převážně z nepálené hlíny.

Sakrální stavby jsou zastoupeny novobarokním kostelem sv. Jakuba Většího z roku 1908, postaveném na místě starší stavby z roku 1832, a řadou plastik a křížů jak v obci, tak při příjezdových komunikacích. Z nich to jsou například v obci barokní plastika sv. Jana Křtitele z roku 1747, sousoší sv. Cyrila a Metoděje před kostelní budovou nebo u příjezdových komunikací plastika Panny Marie z roku 1884, pískovcový kříž s plastikou Krista z roku 1936 „na místě dřevěného z roku 1829“, plastika sv. Antonína, nebo kovový kříž s korpusem Krista na kamenném podstavci z roku 1879 atd.

(PH)

Původní výměnek z roku 1844 ve dvoře usedlosti čp. 81

Místní muzeum v opraveném domě čp. 143

Velká stodola z hliněných cihel v humně domu čp. 81

Citlivě opravená usedlost čp. 63

Hliněná stodola za domem čp. 537

Hliněná stodola v humně

Stavení čp. 202

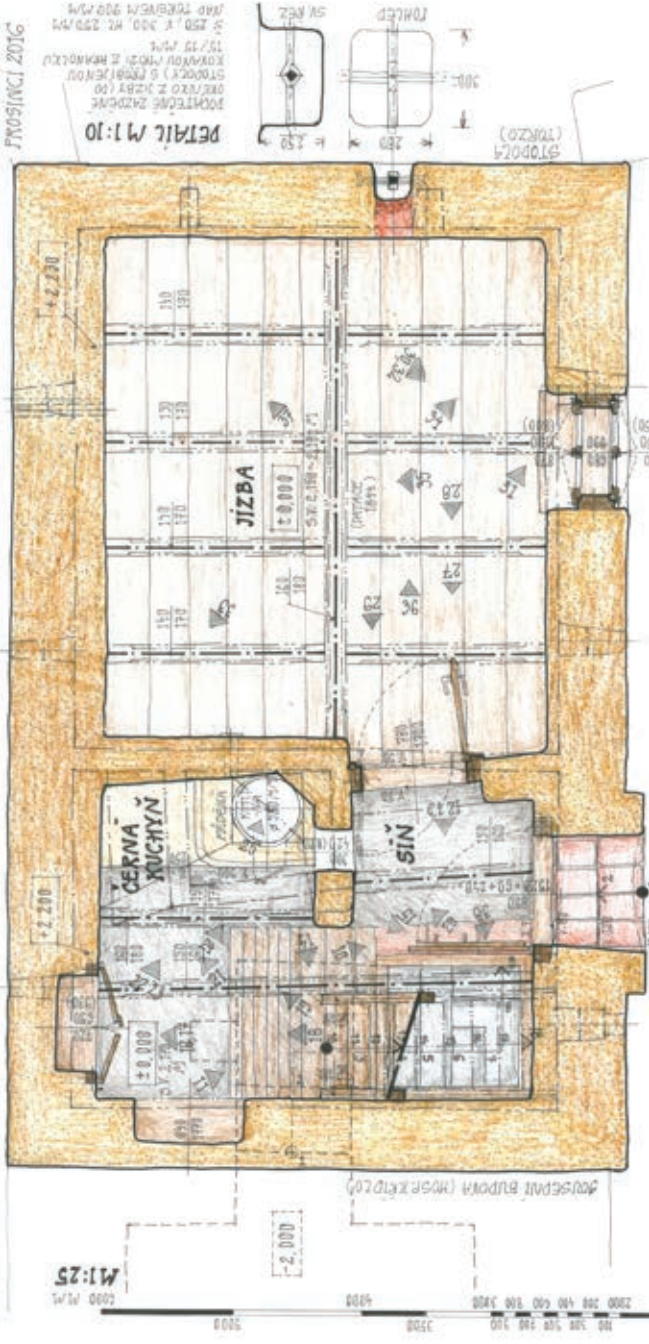
Usedlost čp. 256

Usedlost z rezného zdiva čp. 366

OSTROŽSKÁ LHOTA • VÝMĚNĚK DOMU ČP. 81 • DETAILNÍ PŮDORYS SINĚ, ČERNÉ KUCHYNĚ A JIZBY • M 1:25 (1 CM = 25 CM) • ZAMĚŘENO V PROSINCI 2016

PODROBNĚ ZKROJENÉ
 DŘEVĚNÉ ŽALUZIE
 KRYTOU (M2) A PRŮBĚHOU
 15/15 M2
 S 250 K 300, H 250/25
 NAP. TĚLESEM 200/25

M 1:25
 0 200 400 600 800 1000 1200 1400 1600 1800 2000

-2,000

-0,250

POKUMENTACE LIDOVÝCH STAVEB NA UHERSKOKRADIŠŤSKU
 VÝMĚNĚK DOMU ČP. 81
 OSTROŽSKÁ LHOTA
 PRO PĚŠÍ KROJENÍ A T.S. IMENYČNÉ PŘEDPÍŠTĚ
 ZAMĚŘENÍ • VYS. MĚR. EPITA. ČAROVÁ TECHNIKA
 KLIMENY 084 • PROSINEC 2016

Půdorys výminky za domem čp. 81

DETAILNÍ PŮDORYS SINĚ, ČERNÉ KUCHYŇ A JIZBY • 1:25

Ostrožská Nová Ves

Najdeme ji v v rovinaté oblasti Dolnomoravského úvalu 8 km jižním směrem od Uherského Hradiště. Rozkládá se na levém břehu říčky Petříkovec, podél silnice v délce 3 km. Obcí prochází železniční trať na trase Uherské Hradiště–Veselí nad Moravou. Sou-

Původní usedlost na návsi, okolo roku 1974.

částí obce je od roku 1949 osada Chylice. O Nové Vsi je první písemná zmínka z roku 1258, kdy český král Přemysl Otakar II. daroval tuto obec městu Hradišti, které založil o rok dříve. Území obce podle archeologických vykopávek bylo osídleno již dříve. V okolí se nachází významné naleziště s nejstaršími předměty z doby kamenné až po nálezy doby římské a slovanské. Ostrožská Nová Ves patří svým půdorysným typem k silničním vesnicím. Obcí prochází hlavní komunikace spojující Uherské Hradiště a Veselí nad Moravou. Zástavba se soustřeďuje podél této hlavní komunikace, na kterou navazuje několik vedlejších, větších i menších uličních celků, řazených jak souběžně, tak různoběžně. Původní stavby se soustřeďují hlavně v těchto liniích, novodobé celky jsou umístěny na východním okraji obce.

Nejstarší usedlosti se nachází většinou podél hlavní komunikace a již na počátku 19. století byly zděné s úhlovou formou dvora. Na tuto stavební osu navázala v průběhu 19. století další rozsáhlá výstavba zemědělských usedlostí a drobných domkařských stavení. Postupně dřevěné hospodářské stavby nahradily zděné.

části obce je od roku 1949 osada Chylice.

O Nové Vsi je první písemná zmínka z roku 1258, kdy český král Přemysl Otakar II. daroval tuto obec městu Hradišti, které založil o rok dříve. Území obce podle archeologických vykopávek bylo osídleno již dříve. V okolí se nachází významné naleziště s nejstaršími předměty z doby kamenné až po nálezy doby římské a slovanské.

Ostrožská Nová Ves patří svým půdorysným ty-

Stavení v ulici Dědina, čp. 144

Stavby ze dřeva zastupovaly nejvíce stodoly v humnech. Rozšiřování obce pokračovalo v průběhu první poloviny 20. století a nové urbanistické celky vznikly i v jeho druhé polovině. Tato výstavba položila základ dnešnimu půdorysnému řešení.

Tradiční selské statky i domkařská stavení se vyznačují dodnes pravidelností, domy

Stavení čp. 395 v Dolní ulici

jsou řazeny těsně k sobě a na-prostá většina budov soustředěných podél silnic dodržuje okapovou orientaci do veřejného prostoru. V půdorysném rozložení převažuje úhlová forma dvora, většinou s delší hospodářskou přístavbou. V naprosté většině jsou stavby modernizovány, místy je změněna i výšková hladina budov. Nejviditelněji je zasaženo průčelí, kde došlo k výměně vrat, výplní oken a dveří, mnohdy nerespektující původně prolomené otvory. Tvrdé fasády a jejich barevnost vypoovídá o součas-

ných inovačních trendech. Ačkoliv architektonický celek obce již ztratil svůj tradiční ráz, zachovalo se několik větších i menších usedlostí přibližně z první poloviny 20. století.

Některé objekty původního místního stavitelství jsou udržované a obydlené. Velmi citlivě je udržováno stavení v ulici Záhumení čp. 353, které upoutává ornamentální výzdobou okolo původních otvorů oken a dveří nebo modrou podrovnávkou a bílým nástřikem fasády. Tradičním průčelím i barevností fasády zaujme nově kompletně rekonstruované obecní stavení čp. 377 ve Lhotské ulici. Nověji, i když tradičně, působí průčelí domu čp. 425 v ulici Dědina. Obydlené a udržované jsou i domy v ulicích Záhumení čp. 442 nebo Obecnice čp. 600.

Novodobá rekonstrukce v tradičním pojetí za použití novodobých materiálů a stavebních prvků je provedena v čp. 305 ve Lhotské ulici. Dále se v obci nachází objekty tradičního místního stavitelství, kterým by citlivá údržba prospěla, většinou se nachází v ulici Dědina. Jsou to například čp. 124, čp. 144, čp. 152, čp. 432, čp. 147, čp. 182 nebo Na Láni čp. 296.

Usedlost čp. 535 v ulici Nivky

Zastoupeny jsou i opuštěné a intenzivně chátrající stavby v ulicích Lhotská čp. 418, Nivky čp. 535, U Ráje čp. 213, Dědina čp. 371, čp. 279, čp. 284, dále v Dolní ulici čp. 395 atd. Uvedené stavby jako památky místního stavitelství by bylo

Usedlost čp. 353 v ulici Záhumení

tovní ulici dům čp. 285 má v krátkém okapovém průčelí nevhodně svisle ve dvou pásech osazeny tzv. luxfery a novodobé dveře. Vpravo ode dveří s těmito inovacemi kontrastují dvě okenní výplně připomínající, jak dříve vypadalo drobné domkařské stavení. V průčelí domu čp. 399 v ulici Záhumení je osazeno nevhodné trojdílné novodobé okno, kontrastující napravo s původní okenní výplní. Tento druh úprav v různých stavebních fázích byl patrný u většiny nově rekonstruovaných starých usedlostí v obci.

Od posledního terénního výzkumu novodobé inovace radikálně proměnily budovy v ulicích Nivky čp. 210, Dědina čp. 16, Záhumení čp. 357, Osvobození čp. 155. Dnes objekty nenosou stopy původního stavitelství.

Z hospodářských staveb se v humnech dochovalo několik příčně průjezdných stodol z cihel z nepálené hlíny, které slouží ke skladování nejrůznějšího materiálu, k dílenským účelům atp.

Dominantou obce je barokní kostel sv. Václava a zvonice ve tvaru kříže. Svým provedením zaujme sousoší sv. Petra a Pavla s litinovým křížem a korpusem Krista na podstavci a nově postavená plastika Panny Marie na kamenném podstavci nedaleko kostela. Z drobných sakrálních staveb upoutá pozornost několik pískovcových křížů umístěných v obci.

(PH)

záslužně zachovat pro budoucí generace, zvláště stále chátrající usedlost čp. 371. Významná je především její fasáda, tvořená stříkanou vápennou omítkou a štukátorskou výzdobou – bosážími na nárožích, hlavní a okapní římsou členící podélně fasádu, okny rámovanými šambránami s frontony.

Několik budov prošlo částečnou rekonstrukcí nevedoucí k uchování tradičního charakteru stavby. Například ve Hřbitovní ulici dům čp. 285 má v krátkém okapovém průčelí nevhodně svisle ve dvou pásech osazeny tzv. luxfery a novodobé dveře. Vpravo ode dveří s těmito inovacemi kontrastují dvě okenní výplně připomínající, jak dříve vypadalo drobné domkařské stavení. V průčelí domu čp. 399 v ulici Záhumení je osazeno nevhodné trojdílné novodobé okno, kontrastující napravo s původní okenní výplní. Tento druh úprav v různých stavebních fázích byl patrný u většiny nově rekonstruovaných starých usedlostí v obci.

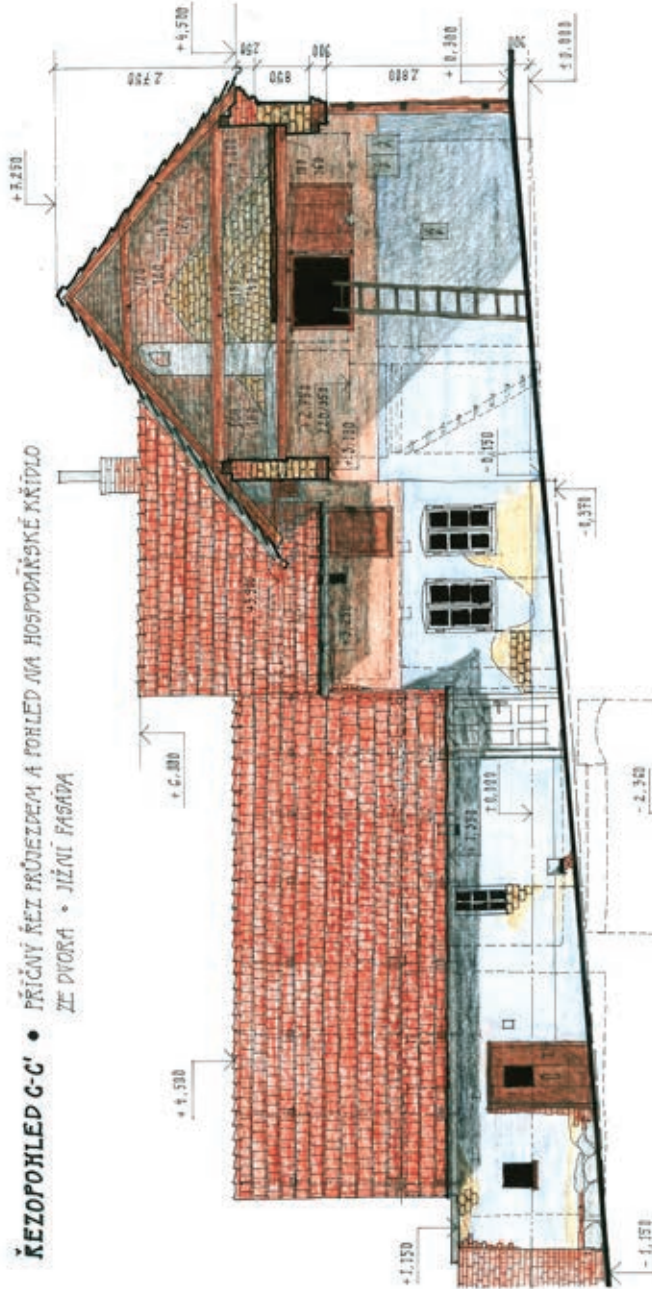

Usedlost čp. 371 v ulici Dědina

Současný stav objektu čp. 371.

ŘEZOPONLED C-C' • PŘÍČNÝ ŘEZ PRŮJEZDEM A PORLEDEM NA HOSPODÁŘSKÉ KŘÍDLO ZE DVORA • JIŽNÍ FASÁDA

MATERIÁLOVÉ A DŘEVNÉ ŘEŠENÍ FASÁDY:

- STĚŽKA NA DVORNÍM KŘÍDELM - ŽERDÝMÁLOVÝ PRÁČNÍ PRÁŠA - CÍKOVÁ
- SMÍTKA-MLADÁ VÁPENÁ (MODŘE OPTĚVÁ) V PŘÍZEMÍ... SVĚTLÉ HOŘKÉ OCEKÁ, V PATŘE... ŠEDIVOZEMKOVÝ MATĚK
- TRUSIČSKÉ VÝROBY - DŘEVĚ A DVA DO STŘEŠE A KROUKY - DŘEV. BEZ NÁ-TEKŮ, DŘEVĚ DO STĚN A VÝČERNŮ... SVĚTLÉ HOŘKÉ MATĚK, DVA DO KUCHINĚ ... NADTĚRKA BÍLÉ (BÁRTI OPTVÝMANÉ)
- OKNĚ A KLVĚ - POZISKOVANÉ, BEZ MĚTKŮ

ZAMĚŘENÍ LIDOVÝCH STAVĚB NA UHEKSKOHRADŠTĚNSKU
OSTROŽSKÁ NOVA VES • DŮM čp. 371.

JKO MUZEUM V PŘÍKOVĚ KOCHUS ZAMĚŘILA V III. 2011

JMG ARCH. EDITA VLÁKOVÁ • HLAVNÍ DŮM *epka*

ŘEZOPONLED C-C' • M 1:50 *epka*

Pohled ze dvora na usedlost čp. 371

Ostrožská Nová Ves-Chylice

Nachází se v rovinaté oblasti asi 1,5 km jihozápadně od Ostrožské Nové Vsi. Obcí prochází státní silnice č. 55 směrem na Břeclav. Sloučením osady Chylice a Nové Vsi vznikla v roce 1949 obec Ostrožská Nová Ves. Chylice se staly její místní částí. Do této

Nově rekonstruovaná usedlost čp. 20 na návsi

doby byla samostatnou obcí s dlouhou historií. První písemná zmínka o obci se datuje k roku 1192 a v roce 1343 se podle osady jmenují Sezema a Mráček z Chýlic. Skutečnost, že obec byla dříve samostatnou, se odráží v urbanistické struktuře. Zachovala si samostatný centrální prostor v podobě návsi se zděnou zvonici uprostřed. Typologicky ji řadíme k návesním ulicovkám. Historické jádro sídla tvoří protáhlá náves, jejíž jihovýchodní okraj protíná státní silnice. Jižní a jihovýchodní část obce tvoří několik vzájemně propojených uličních celků s původní zástavbou i novostavbami. Ulice nesou názvy Chylická, Na Hrázi, Osvobození, Chřib, Krajiny, Chaloupky a Na Rybníčku. Domy jsou řazeny těsně vedle sebe s delší nebo kratší okapovou orientací k veřejnému prostoru. Rozložení staveb je stále převážně tradiční s úhlovou formou dvora, kdy dvory jsou zastavěny ze dvou stran obytným a hospodářským celkem s průčelím orientovaným do návsi a ke komunikaci. V dlouhých humnech se dodnes nachází místy příčně průjezdné zděné stodoly.

Nejstarší usedlosti se nachází v protáhlém návesním prostoru a jako zděné stavby jsou zakresleny v mapových dílech již v první třetině 19.

století. Dřevěné stodoly v humnech byly v průběhu 19. století přebudovány na zděné. Během 20. století se obec rozšiřovala jižním a jihovýchodním směrem až do současné podoby.

Usedlost čp. 54 na návsi

Stavení čp. 178 v ulici Krajiny

majitele byla stylově opravena usedlost čp. 20 stojící také na návsi. Nová fasáda s bílým nástřikem a modrou podrovnávkou působí dobrým dojmem. Přízemí odděluje od sýpkového polopatra římsa, nad kterou je nově zhotoveno pět slepých otvorů v plastickém orámování imitujících průduchy do polopatra. V plastickém orámování se nachází i tři okenní výplně a dveře do síně. Levý okraj průčelí prolamují jednoduchá dřevěná vrata. Stavení je ukázkou kvalitní rekonstrukce s citem pro uchování hodnot místního tradičního stavitelství.

Ke stavebním památkám první poloviny 20. století náleží také usedlost čp. 178 v ulici Krajiny. Průčelí si uchovalo tradiční členění, z inovací jsou viditelné novější dveře do síně a tvrdá omítka. Podobně tomu je u stavení čp. 183 v ulici Osvobození, kdy průčelí se třemi původními dělenými okenními výplněmi a jednoduchými bedněnými vraty je poznamenáno tvrdou omítkou a v podrovnávce obkladovémi šablonami. V téže ulici se nachází zachovalé drobné domkařské stavení čp. 117 s dvojdílnou a trojdílnou okenní výplní, upozorňující na stavební zásahy v druhé polovině 20. století.

Usedlost čp. 183 v ulici Osvobození

V ulici Na Hrázi se nachází menší stavení čp. 32, které je orientováno štítem do veřejného prostoru. Na stavení z první poloviny 20. století upozorňuje vzhled budovy a dvě původní okenní výplně. Objekt působí zanedbaným dojmem a zasloužil by si vhodnou rekonstrukci.

Důstojnou ozdobou návsního prostoru je nejen kamenná zvonice, ale i plastika Panny Marie na kamenném podstavci. Další dvě drobné sakrální stavby – kamenné písčokovcové kříže s korpusem Krista – se nachází na severním a jižním okraji návsi (u státní silnice).

(PH)

Osvětmany

Usedlost čp. 52

Městys Osvětmany leží v jihozápadním cípu okresu Uherské Hradiště na hranici s okresem Hodonín na silnici spojující Boršice a Kyjov. Obec je rozložena v malebném údolí potoka Hruškovice a Klimentského v bezprostřední blízkosti Chřibů, v podhůří Vlčáku a Čertovy skály. Oblast Chřibů, v nichž se nachází i Osvětmany, je tvořena nejzápadnějším obloukem Karpat. Ze severu se svažují lesnaté plochy postupně navazující na paseky a vinohrady. Další okolí obce je obklopeno převážně zemědělskou půdou intenzivně využívanou. Osvětmany leží na vidlici dvou cest, z nichž ta, která se odklání severovýchodním směrem, propojuje uherskohradištskou a kroměřížskou stranu Chřibů, druhá silnice se stáčí k jihozápadu a spojuje Uherskohradištsko s Kyjovskem.

Jedná se o původní návesní typ vsi s nepravou traťovou plužinou. Obec vznikla ze tří částí, a to z vlastního území, území zaniklých Hruškovic na stejnojmenném potoce a území zaniklých Jenišovic na Jenišovickém potoce. Původní zástavba měla převážně řadový charakter, novější je vesměs solitérní. V Osvětmanech se nezachovalo mnoho objektů nesoucích rysy tradiční architektury. Snad jen v centrální části obce v ulici Kostelní, Stupavské, Vřesovské a na

Pohled na centrum obce s kostelem sv. Havla

Stavení čp. 59 v ulici Kostelní

tzv. Žabím rynku jsou typické přízemní domy kryté sedlovou střechou a hřebenem orientovaným s komunikací, ale i řada staveb štítově orientovaných. V trati pod kostelem se nacházejí i skupinky vinných sklepů. K tradičním objektům původního stavitelství lze zařadit dům čp. 59 v ulici Kostelní, v ulici Stupavské domky chalupníků čp. 24, 25, 26, 27, 29 a za potokem v části Žabí rynek čp. 93. V humně u čp. 180 a na Palánově a Kýsově se zachovaly stodoly.

K trvalému bydlení dosud slouží domkařské stavení čp. 52 z přelomu 19. a 20. století. Je to přízemní objekt s obdélným obytným traktem završeným sedlovou střechou a polovalbou. Střešní krytinu představují azbestocementové šablony. Stavení se štítem obrací k veřejnému prostranství. Ve štítě je situována trojice dělených oken. Pod pravým úhlem k dvornímu průčelí přiléhá hospodářský trakt se sedlovou střechou krytou pálenou taškou – bobrovkou. Na konci dvora stojí samostatně rozpadající se stodola z nepálených cihel. Zčásti již přestavěná dispozice domu je tvořena vstupní síní (v ní

Stavení čp. 25 a 26, ukázka původní zástavby v ulici Stupavské

nově vybudováno sociální zařízení), do které se vchází ze dvorní části. Vpravo od síně je situována komora, vlevo se vstupuje do kuchyně (dílem vyčleněné i ze síně) a dále do prostorné světnice. Za světnicí zaujímá prostor další místnost – ložnice. Veškeré stavební úpravy na objektu byly prováděny s poměrně citlivým přístupem.

K nevýznamnějším sakrálním stavbám v obci náleží

kostel sv. Havla, který je významnou stavební a umělecky hodnotnou památkou. Svým celkovým vzhledem a věží s ladnou barokní helmicí propůjčuje obci zvláštní půvab. Z drobné sakrální architektury zaujme kromě kaple sv. Vendelína, umístěné v prudké zátočině při silnici z Osvětiman na Vřesovice, v polní trati Na Dílech i socha sv. Jana Nepomuckého z roku 1731, dvojice hraničních kamenů z roku 1792 a z roku 1748 v lese „U Trojáku“, kamenný kříž z roku 1899 na začátku obce u hlavní silnice, pamětní kříže z roku 1769 a z roku 1782, kříž z roku 1828 mezi obcemi Osvětimany a Vřesovice na západním okraji katastru, litinový kříž z roku 1850 u školního vodojemu, litinový kříž z roku 1857 na rozcestí Dolních pasek, litinový kříž z roku 1876 u Burianova mostu, kříž z roku 1905 u mostu na Zábrání, kamenný kříž z roku 1913 při cestě do Ježova či kříž z roku 1876 u bývalé cesty do Medlovic na jihovýchodním okraji katastru.

Ulička s původní zástavbou ke sklepům pod kostelem

K významným památkám a dominantám obce náleží i prostorově odloučená část ve vzdálenosti 4 km severozápadně od obce, kterou je národní kulturní památka bývalé velkomoravské hradiště na hoře sv. Klimenta pocházející z 9. století. Kuželovitý vrchol kopce byl již v 9. století asymetricky obeplat vysokým valem s příkopy po obou stranách. Uvnitř opevnění ohraničujícího plochu asi osmi hektarů obíhal uměle zarovnanou terasu akropole ještě vnitřní val, dnes již málo výrazný. Na plošince temene kopce stával kostel sv. Klimenta. Základy jeho dispozice včetně mladších přístaveb byly odkryty archeologickým průzkumem v roce 1958.

(JS)

Pohled do dvorní části usedlosti čp. 52

Pašovice

Obec Pašovice je historickým sídelním útvarem Uherskobrodská. Rozkládá se 6,5 km severně od Uherského Brodu v kotlině o nadmořské výšce 248 m. Obcí protéká místní potok zvaný Holomňa, do kterého se nad obcí vlévá několik místních potůčků. První zmínka o obci pochází ze 14. století, ale podle názoru badatelů je staršího založení. Později se v obci nacházel uherskobrodský panský dvůr v držení rodu Kouniců. Pašovice zůstaly součástí uherskobrodského panství až do poloviny 19. století, kdy byla zrušena vrchnostenská správa. Kounicům v katastru i v obci zůstaly majetky patřící velkostatku, tyto vlastnili až do 20. století. V průběhu staletí byla obec několikrát násilně vypleněna, sužována morovými ránami, cholera, projevovaly se extrémní změny počasí a s tím spojené roky neúrody. Z živil se žádný obcím v tomto kraji nevyhýbal. Požáry, povodně, neúroda, větrné smrště byly součástí pohrom, kterým museli obyvatelé obcí na Uherskobrodsku čelit. Ve vsi se nacházel vrchnostenský dvůr. Katastr o výměře 787 jiter se dělil na pole, luka, zahrady, vinice, pastviny a nízký les. Architektonická a urbanistická podoba sídla je výsledek historických, přírodních, ekonomických, kulturních a společenských jevů v obci a regionu.

Obec se nachází v mírně zvlněném terénu v hospodářské krajině s lesnatým porostem na západě katastru. Sídelní útvar řadíme k návěsním silnicovkám. Historické jádro obce vytváří okapově orientovaná zástavba okolo dlouhé protáhlé návsi (Dědina). Nejstarší stavby se nachází podél hlavní komunikace směřující do návsi a podél ní od Uherského Brodu do Velkého Ořechova. Nová stavební činnost nastala poměrně nedávno v humnech hospodářských stavení v jižní domové frontě zastavěné návsi.

Usedlost čp. 14

Výstavbou vznikl nový urbanistický celek, na který navazují další novodobé stavební projevy, oboustranně podél místních komunikací a nemající s tradičním lidovým stavitelstvím nic společného. Řadově zastavěny podél komunikace jsou jen starší stavby, novostavby stojí samostatně na okrajích obce. V severní části obce podél pravého břehu potoka Holomňa vznikla historicky drobná, původně více rozvolněná domkařská zástavba (Chalůpky), hlavně se štítovou, ale i okapovou orientací. Na tuto zástavbu navazují podél severozápadní komunikace dále se dělicí smíšené stavby jak původní (Podbůdí, Dolní a Horní vzniklo z vinohradnických staveb po roce 1775), tak novodobé. Původní i novodobé stavby se nachází i u severovýchodní komunikace. Severovýchodně od návsi se nachází budova obecního úřadu, kde jsou služby lékaře i knihovny, za ní se nachází budova školy. Naproti obecnímu úřadu stojí moderní budova Jednoty. Dále na východ stojí hospodářské stavby zemědělského družstva. Většina historických tradičních staveb je dnes přestavěna nebo zrekonstruována, minimum staveb tradičního lidového stavitelství se nachází neporušeno novodobými stavebními úpravami.

Koncem 18. a začátkem 19. století, tak jako v mnoha jiných obcích v kraji, byla zaznamenána rozsáhlá stavební činnost. V obci se rozšířily domkařské stavby a zastavovaly se proluky mezi domy na návsi. Změnila se i orientace domů. Ze štítově orientovaných k návsi je naprostá většina již orientovaných okapově. Tento jev byl důsledkem rozšiřování selských usedlostí a zastavování volných ploch. Změnila se také ekonomická situace selského stavu. Téměř všichni již mají postaveny v humnech příčně průjezdné dřevěné stodoly a na konci humna zděné sušírny ovoce. Většina staveb v obci je na indikační skice stabilního katastru zaznamenána červeně, což podle dobového plánu znamenalo kamenné nebo hliněné stavby. V tomto případě vycházející ze stavební tradice se jednalo o stavby hliněné z nepálených cihel. Tyto velké změny v oblasti stavitelství jsou chápány jako důsledek nebývalého zlepšení poměrů, zkvalitnění zemědělské výroby, zvětšení obhospodařovaných ploch atd.

V průběhu 19. století se stavební materiál mnoho nezměnil, domy se zde stavěly převážně hliněné, kryté došky. Od druhé poloviny 19. století bylo u mnoha domů dostavěno sýpkové polopatro na uskladnění zrna. Pravý břeh místního potoka se postupně zaplňoval drobnou domkařskou zástavbou, štítově orientovanou k silnici, uspořádanou volně a nepravidelně.

Větší stavební činnost lze v obci obecně zaznamenat až po roce 1868, kdy byl vydán zákon rušící omezení týkající se dědičné posloupnosti a nedělitelnosti gruntů. Populace v obci rostla a s tím rostly nároky na bydlení, začala se zasta-

vovat stavební místa, čímž se obec postupně rozšiřovala, zvláště na okrajích při příjezdových komunikacích. Podle třetího vojenského mapování ze sedmdesátých let 19. století

Pohled do hospodářského dvora, okolo roku 1944

Zbouraná usedlost čp. 37

jsou vidět nové drobnější stavby s malým hospodářským zázemím. Stavební projevy se týkaly i následujících let, starší stavby se opravovaly a vznikaly drobnější nové.

Podle archivních dokumentů stavebního archivu obce probíhala ve dvacátých až čtyřicátých letech 20. století výstavba nových domů, přestavba starých selských gruntů či přestavba hospodářského zázemí včetně stodol. Rozšiřovaly se stavby podél přístupových silnic atd. Všechny stavby, které vznikly do poloviny 20. století, vycházely ze stavební tradice a z dobových účelových požadavků hospodáře, což potvrzuje dochovaná projektová dokumentace. V druhé polovině 20. století se postupně stavební obraz obce mění v důsledku mnoha ekonomických hospodářských a politických změn. Hospodářská stavení dopadem kolektivizace ztratila svou funkci, postupně se domy začaly přestavovat a podléhaly dobovým stavebním trendům včetně materiálu (např. trojdílná okna, úprava sýpkových polopater na bytové jednotky, fasády atd.). Objekty začali majitelé přizpůsobovat novým požadavkům. Nový stavební rozmach nastal po roce 1989 a také v prvním desetiletí 21. století. Stavební obraz v obci se stále proměňuje i v současnosti a mnoho tradičních objektů již zaniklo a stále zaniká.

K nejvýraznějším a dobře zachovalým objektům v obci patří zemědělská usedlost čp. 14 pocházející z poloviny 18. století. Její dnešní podoba však odpovídá první polovině 20. století. Objekt má tradiční tříprostorové vnitřní dělení. Je okapově orientovaný k hlavní komunikaci v řadové zástavbě. Jeho půdorys vytváří podobu písmene L, kdy v pravém úhlu plynule na obytnou část navazuje hospodářské křídlo. V průčelí má situována dvě menší dělená okna s drobnou truhlářskou výzdobou na klapačkách. Vchodové dveře vykazují kvalitní truhlářskou práci se zdobnými prvky. Vrata průjezdu jsou jednoduchá, dřevěná, umístěná v krajní pozici stavby. Výraznými v průčelí se jeví dva větrací otvory do patrové komory a sedm větších v podstřeší. Tvrdá omítka fasády má pískově okrovou barvu s podrovnávkou světle červené barvy. Sedlovou střechu kryje břidlicová

krytina, v hřebenu vystupuje ze střechy zděný komín s tvarovanou hlavicí. V polovině dvora usedlosti stávala původně dřevěná stodola, která byla nahrazena zděnou na začátku 20. století. Za stodolou se nacházel sad s ovocnými dřevinami doplněný dnes už také nestojící sušárnou ovoce. Tato reprezentativní usedlost by si zasloužila opravu, aby zůstala zachovaná jako památka místního stavitelství obce. Podrobnější výzkum nebyl možný kvůli nesouhlasnému stanovisku majitele. Doufejme, že se s ním podaří navázat vhodný dialog k detailnímu prozkoumání objektu a pořízení jeho stavebně technického zaměření.

Podsednická zemědělská usedlost čp. 34 je umístěna v řadové zástavbě v těsné linii okapově orientovaných domů ke komunikaci a návsi. Stavení není památkově chráněno. Půdorys stavby vytváří písmeno L, v podlouhlém průčelí se nachází obytná část usedlosti, na kterou navazuje do pravého úhlu hospodářská část, za níž nalezneme seník. Uprostřed dlouhého humna na celou šíři se nachází příčně průjezdná stodola, konec humna není zastavěn novostavbou jako u sousedních usedlostí. Dvůr je obestavěn ze dvou stran a vytváří tzv. hákovou formu dvora. Třetí stranu tvoří zeď sousední usedlosti. Stavební materiál usedlosti tvoří kombinace pálených a nepálených hliněných cihel. Jednoduchý komín z pálených cihel zakončený zdobnou stříškou prochází sedlovou střechou, krytou pálenou taškou falcovkou. Střecha je opatřená okapy a svodem vody.

V průčelí jsou prolomeny tři okenní výplně s rámem připomínající tvar písmena T. Dveře do síně jsou řemeslně vyhotovené. Vrata uzavírají návratí směřující jak do dvora, tak do návsi. Jsou dvoukřídlá s vertikálním kladem desek. Fasáda má oranžovou barvu s červenou podrovnávkou. Čtyři otvory do sýpkového polopatra nenesou stopy zdobnosti. Předzahrádka navazuje na komunikaci v návsi

Zbouraná usedlost čp. 38

a je porostlá ovocnými dřevinami a travním porostem, dláždění směřuje od komunikace na návsi až k návratí. Celkový stav je relativně dobrý, je viditelná průběžná údržba. Stavení naznačuje ve své hmotě starší stavební tradici převrstvenou stavebními úpravami od druhé poloviny 19. století (např. dostavěné sýpkové polopatro atd.). Více by zodpověděl dendrochronologický průzkum, jenž by spolehlivě určil stáří usedlosti. Vstupní prostor je uzavřen řemeslně zhotovenými dveřmi, kterými se v průčelí vstupuje do síně. Ze síně se vchází do světnice a do další obytné místnosti navazující na kuchyň a komoru. Síní se dostaneme do dvora, tak jako návratím. Hospodářská usedlost čp. 34 je zakreslena ve starých mapových dílech od začátku 19. století a lze ji na těchto mapách lokalizovat. Víme, že naprostá většina domů v obci v této době byla stavěna z hliněných nepálených cihel s valbovou nebo sedlovou střechou a kryta doškovou krytinou. Dá se předpokládat, že tomu u čp. 34 mohlo být také. Průčelí je orientováno okapově k podlouhlé návsi, dům je již zasazen do dlouhé okapové linie souvislé ulicové zástavby. Tato dispozice zaznamenaná na mapových dílech v první třetině 19. století se nezměnila a přetrvávala až do

Usedlost čp. 34

současnosti. To se týká i zděné hospodářské části navazující na obytnou v pravém úhlu, za ní se nachází menší zděná hospodářská stavba, snad sýpka, pokud předpokládáme, že ještě nebylo vybudováno sýpkové polopatro. Dvůr uzavírá dřevěná stodola, v mapách vyznačená žlutě. Později byla na začátku humna zbourána a postavena uprostřed humna, opět příčně průjezdná. Za polovinou humna se nachází další zděná stavba a dá se předpokládat, že by mohlo jít o sušárnu ovoce. Dlouhé humno je osazeno podle mapových děl ovocnými stromy. Dispozičně v následujících letech nastaly změny akorát ve zrušení sýpky a napojení nové stavby přímo na historickou hospodářskou část, snad tato stavba sloužila jako seník. Stojí dodnes, ale ztratila svoji původní funkci. V současnosti nalezneme také příčně průjezdnou stodolu, která byla druhotně vybudována uprostřed humna. Toto potvrzují následná mapová díla až do současnosti.

Objekt čp. 37 je hospodářská usedlost, která byla v roce 2008 dokumentována v rámci terénního výzkumu tradičního lidového stavitelství v okrese Uherské Hradiště. Na základě pořízené dokumentace byla usedlost podrobena hlubšímu zájmu, v rámci projektu stavebně historického výzkumu. V průběhu řešení badatelského úkolu došlo v in situ k zásadním proměnám sídla. Zkoumaný objekt nebylo již možné v interiéru zdokumentovat, jelikož na původním místě, kde usedlost stála, vznikl zcela moderní objekt vyplňující původní stavební plochu za použití moderního materiálu a stavebních technologií. Přesto výzkum na základě těchto zjištění nebyl přerušen, byl dokončen jako modelový doklad intenzity zániku tradičních vesnických objektů. Je to doklad důležitosti samotného terénního výzkumu, v jehož průběhu zaniklo již velké množství památek a stále zaniká. Podsednická usedlost čp. 37 byla umístěna v řadové zástavbě v těsné linii okapově orientovaných domů ke komunikaci a návsí nedaleko čp. 34. Stavení nebylo památkově chráněno. Půdorys stavby vytvářel tvar písmena L, v podlouhlém průčelí se nacházela obytná část usedlosti, na kterou navazovala do pravého úhlu hospodářská část.

Dlouhé humno bylo porostlé náletovými dřevinami a ovocnými stromy. V druhé polovině je zastavěno novostavbou s přístavkem v zahradě. Podélná stavba k humnu sloužila hospodářským účelům. Dvůr byl obestavěn ze dvou stran a vytvářel tzv. hákovou formu, dnes novostavba. Třetí stranu tvořila zeď sousední usedlosti. Stavební materiál usedlosti tvořila kombinace pálených a nepálených hliněných cihel, základ staveb včetně hospodářských byl kamenný. Sedlová střecha byla kryta břidlicovými šablonami, v průčelí se třemi větracími otvory tvořící půloblouk. Hřeben byl tvarován profily z pálené hlíny, tzv. hřebenáčů. Střecha měla okapy a svod vody.

V průčelí byly prolomeny tři okenní výplně s rámem připomínající písmeno T. Dveře do síně byly řemeslně vyhotovené a umístěny ve směru zleva – návratí, okenní výplň, dveře a následovaly dvě okenní výplně. Dvoukřídlá vrata s vertikálním kladem desek uzavírala návratí směřující do dvora. Nad přízemím (v podstřeší průčelí) bylo vybudováno sýpkové polopatro s pěti malými otvory spojenými v horní hraně otvoru vodorovnou linkou. Těsně nad okenními a dveřními výplněmi včetně návratí vystupovala z omítky širší římsa oddělující sýpkové polopatro od přízemí. Prolomený otvor do síně byl v plastickém orámování, prolomené okenní otvory byly s římsou jen ve spodní části. Fasáda měla bílou barvu s červenou podrovnávkou, vše velmi zanedbáno. Předzahrádku tvořila zatravněná neudržovaná plocha s jedním ovocným stromem. Celkový stav objektu vykazoval znaky dlouhodobého zanedbání. Vstupními dveřmi se vcházelo do síně, po levé straně bývala dříve komora, v době výzkumu již obytná místnost. Po pravé straně se nacházela světnice a za ní kuchyně. Síní se vcházelo do dvora, tak jako návratím. Stavební označovalo ve své hmotě starší stavební tradici převrstvenou mnohými stavebními úpravami od druhé poloviny 19. století. Dnes stojí na místě původní stavby novostavba, ale i přesto byla již neexistující stavba zahrnuta do podrobnějšího výzkumu jako doklad stále mizejících památek lidového stavitelství, v tomto případě s více jak dvoustoletou stavební kontinuitou. Existenci objektu dokládá již jen mapová a částečně fotografická dokumentace.

(JK)

Výklenková kaplička – poklona u hřbitova

Pitín

Vesnice se rozkládá na západních svazích Bílých Karpat na moravsko-slovenském pomezí v údolí, kde pramení Olšava. Obec se vine při horním toku Olšavy a po obou

Stodola u čp. 110

stranách silnice z Bojkovic, která prudce stoupá k Hrádku do povodí Vláry. Okolní návrší, která jsou vesměs bohatě zalesněna, mají pro oblast nenahraditelný význam. K nejcennějším přírodním lokalitám oblasti patří luční společenstva vytvořená uměle již v průběhu 18. století.

Obec má kompaktní charakteristickou ulicovou zástavbu. V ní se uplatňují typické přízemní domy se

sýpkovým polopatrem kryté sedlovou střechou s hřebenem orientovaným rovnoběžně s komunikací. Na jižním okraji katastrálního území se nachází rozptýlená zástavba v části obce Pitínské paseky, která přísluší k žitkovské kopaničářské zástavbě.

Tradiční zástavba v centru obce je zastoupena usedlostmi čp. 83, 59 (rodný dům arcibiskupa Matochy s pamětní deskou), čp. 63, 142 (rozsáhlý statek, kde na obytnou část v mírném ostrém úhlu navazuje dlouhý trakt s chlévy, vzadu stojí mohutná stodola s kamenným soklem a zdívkou z nepálené cihly), čp. 66 (se zachovaným vročením 1774 a 1890 a sušárnou v humně), čp. 62 a 232. Ve východní části vsi je situována dvojice bývalých mlýnů – Spáčilův a vzdálenější mlýn Palackých, které dále v horách doplňuje Podhorský (Matyášův) mlýn. Jedná se o velký areál obsahující obytnou budovu z pálených cihel na kamenném soklu s kolmo na ni navazujícím hospodářským traktem.

Ukázka interiéru kuchyně s kachlovými kamny domu čp. 232

K nejjachovalejším náleží usedlost čp. 123. Jde o štítově orientovaný statek s přízemním obytným a souvisejícím hospodářským traktem. Na konci dvora je situována štítem orientovaná stodola. Obytná část objektu má obdélný půdorys. Dispozici tvoří světnice prosvětlená třemi okenními otvory. Na ni navazuje vstupní síň zabírající i prostor zrušené

Vročení 1774 na trámu v interiéru v domě čp. 66

kuchyně. Následují dva další prostory – chlévy, které jsou přístupné ze dvora. Ve všech obytných místnostech se dochovaly trámové stropy. Průjezd do dvora je z uliční fronty uzavřen zdí, v níž jsou zasazena dřevěná vrata. Sedlovou střechu stavení kryje pálená střešní krytina. Průčelí prolamují dvě šestitabulková okna a dřevěné dveře. Fasádu tvoří hladká bílá omítka.

K nejvýznamnějším sakrálním památkám v obci náleží kostel sv. Stanislava z roku 1851, zapsaný v Ústředním seznamu kulturních památek (dále jen ÚSKP). V krajině i struktuře sídla představuje kostel nepřehlédnutelnou a jedinečnou dominantu. Z drobné sakrální architektury zaslouží pozornost zejména boží muka na začátku obce a socha Panny Marie, obě zapsány v ÚSKP, z poloviny 18. století od J. Winterhaldera. Kříže jsou zastoupeny např. pamětním křížem u kostela z roku 1844 (zapsán v ÚSKP), kamenným křížem u domu čp. 289, křížem u dolní zastávky z roku 1823, na pitínské „Petrůvce“ z roku 1838, na Hrádku nad Vlárí, dřevěné kříže pak v lokalitě „Klíně“, nad Slatinou na kopci nad Pitínem u silnice do Slavičina, na křižovatce polních cest vedoucích z Bojkovic do Slavičina, Hostětína nebo Pitína, u Rumuna – v lesích pod Pitínským vrchem.

Detail původních vstupních kazetových dveří čp. 63

(JS)

Bývalý statek čp. 123

Pohled do dvorní části bývalého statku čp. 123

Pohled na původní zástavbu čp. 62 a 63

Pohled na původní zástavbu čp. 62 a 63

Mlýn čp. 127

Podolí

Sídlo je rozloženo na levém břehu řeky Olšavy, podél silnice mezi městy Uherské Hradiště a Uherský Brod, v mírně zvlněném jihozápadním okraji Vizovických vrchů.

Podolí, vlastně Dolní Popovice, jak se nazývala obec do roku 1401, je poprvé zmiňována roku 1220. Tehdy náležela cisterciáckému klásteru na Velehradě.

Formou zástavby patří Podolí k rovinným návěsním ulicovkám s domy rozmístěnými podél místní komunikace. Jádrem obce tvoří dlouhá náves, po jejímž obvodu jsou těsně vedle sebe řazeny bývalé hospodářské usedlosti s širokou okapovou orientací do

Bohatě zdobené průčelí domu čp. 16, stav v roce 2007

v veřejného prostoru. Druhé, mladší historické urbanistické centrum, vzniklo jihovýchodně mezi tratěmi Dražné a Přížlabné v druhé polovině 19. století. Původně se jednalo o plánovanou, těsnou okapovou pravostrannou výstavbu podél silnice, která se následně zahustila i z levé strany.

V druhé polovině 20. století se vý-

stavba v obci rozrostla o další samostatné celky, vystavěné na volných plochách. Takto vznikla novodobá řadová zástavba v humně bývalých zemědělských usedlostí, umístěných na návsi. K nové výstavbě byl také využit volný stavební prostor v jižním areálu obce mezi popsányými historickými centry. Statky jsou většinou stavebně upraveny, modernizovány. Z pohledové strany stavebníci vyměnili dveře a vrata za novodobé, trojdílná okna nahradila dvoukřídlá dělená, většinou s uplatněním plastů atd. Místy zvýšená hladina zástavby narušuje celkový tradiční architektonický ráz a naznačuje současné stavební trendy. Tam, kde je hladina zástavby přízemní, je u některých využito k obytným účelům bývalé sýpkové polopatro v podstřeší. Sedlové střechy pokrývají pálené a cementové tašky, eternitové šablony i plech. U těchto usedlostí se většinou zachovala úhlová forma dvora, kdy do pravého úhlu navazovala na obytný

Usedlost čp. 3

Průčelí domu čp. 16 v současnosti

zachováno. To se týká i budovy čp. 55 ve stejném umístění.

Z okapově orientovaných kratších staveb se dochovala budova čp. 35, také na návsi. Zůstala inovacemi nedotčená ve své hmotě i v pohledové části. V průčelí jsou osazena dvě dvoukřídlá okna, připomínající tvar písmena „T“. Nad okny, dveřmi a deskovými dřevěnými vraty jsou prolomeny čtyři otvory, odvětrávající v podstřeší sýpkové polopatro. Průčelí je vybudováno z režného zdiva a vhodně jej doplňuje bílé plastické rámování oken a dveří. Sedlovou střechu kryjí cementové tašky. Stavení je pěkně udržováno a působí dobrým dojmem.

Stále intenzivněji chátrá budova z nepálených hliněných cihel čp. 17 nebo také neobydlená a chátrající usedlost čp. 39. Snad i tyto stavby se dočkají rekonstrukce.

Domkařské stavení čp. 149 je dokladem stavebních aktivit na začátku 20. století. I když budova prošla stavebními úpravami, tak až na plechová vrata do dvora si zachovala svůj původní ráz. Citlivou rekonstrukcí by se dům odlišil od současných moderních stavebních trendů, a tím získal na hodnotě.

K dalším dochovaným usedlostem na návsi náleží čp. 15. Stavba prošla moderní rekonstrukcí, chvályhodné je, že jí byla ponechána původní členitost a zdobnost průčelí, i když pomocí novodobých technologických postupů a materiálů.

celek hospodářská část. Dnes jsou užitkové prostory většinou modernizovány. Obytné místnosti jsou průčelím orientovány do veřejného prostoru.

Z původních stavení zůstalo nedotčené minimum. Od posledního terénního výzkumu uskutečněného v roce 2008, některé zmiňované původní stavby doznaly změn.

Bývalá rolnická usedlost čp. 3, umístěná v návěsním prostoru, získala novou barevnost fasády, jinak původní členění otvorů v průčelí zůstalo

Zvonice a kaple Panny Marie Růžencové na návsi

Ovšem ke skutečně originálním a unikátním stavbám patří sousední dům čp. 16. Jeho originalita spočívá především v provedení fasády, která v regionu nemá téměř

Stavení čp. 35

srovnání. Tento dům i další domy čp. 1, 5, 6, 7, 15, 16, 17 postavila na přelomu 19. a 20. století údajně rodina židovských stavitelů Köhlerů z Brna. Domy postavili na nezastavěných pozemcích, které potom prodávali. Toto vyprávěl děd majitele usedlosti čp. 15, narozený někdy po roce 1880, prý si ještě pamatoval nezastavěné stavební parcely.

Na fasádě domu čp. 16 se nachází ojedinělá bohatá štuková výzdoba, vytvářející specifické a originální tvarosloví.

Prý ji nechal zhotovit na začátku 20. století majitel usedlosti František Podškůbka, údajně rakouskými štukatérskými mistry. Vysoké reliéfní ztvárnění hlavy s poprsím děvčice a šohaja v kunovském kroji je umístěno nad okny v průčelí. Nade dveřmi je situován figurální výjev nahých dětí, držících mísu s ovocem. Ve štuce nalezneme provedené pilastry s bohatě zdobenou hlavicí, svisle ohraničující průčelí na nároží a podél vrat. Okna i dveře rámuje reliéfně provedené šambrány. Podobně bohatě je ve štuce reliéfním ornamentem provedena i hlavní římsa a v ní oválně lemované větrací průduchy půdní sýpky. Plocha fasády je pojata rovněž plasticky, tvoří ji kruhové a polokruhové otisky dna skleněného pohárku.

Od posledního terénního výzkumu byla fasáda včetně štukové výzdoby citlivě rekonstruována a na své okolí působí velmi výjimečným a ojedinělým dojmem. Jde o unikátní doklad práce mistrů štukatérů.

Z drobných sakrálních staveb si kromě zvonice – kaple Panny Marie Růžencové, umístěné na návsi, zasluhuje pozornost vysoký kříž s dřevěným korpusem Krista (u Dolanky na začátku obce) u čp. 15, na kamenném podstavci, kovový kříž z roku 1890.

(PH)

Objekt bývalé pálenice za domem čp. 11

Polešovice

Archeologické nálezy dokládají osídlení lokality již od mladší doby bronzové. První písemná zmínka pochází z roku 1220, kdy obec patřila velehradskému klášteru. Pro rozvoj obce mělo zásadní význam pěstování vína a sadařství a zejména povýšení na mě-

Nadsklepní dům čp. 248

stečko císařem Rudolfem II. v roce 1595 s právem dvou výročních trhů a jednoho týdenního. Z té doby pochází také pečeť a znak. Ve středu obce ve svahu se v dominantní poloze nachází kostel sv. Petra a Pavla. Ten se připomíná již v roce 1320. Za husitských válek byl pobořen a znovu vybudován, dnešní podobu získal barokní přestavbou z let 1725–1735. Ve druhé polovině 16. století byla v Polešovicích postavena radnice na místě bývalého biskupova domu. Městečko značně utrpělo v 17. století vpádem Švédů a Uhrů. Podle lánového katastru bylo v té době v obci 70 domů osídlených, 17 nově osídlených, 20 pustých a 1 nově pustý. Velehradským klášterem byla v městečku vystavěna pětipatrová sýpka, která mohla pojmout až 50 000 měřic obilí. V polovině 18. století bylo v obci 80 domů, 163 předměstských domů a 36 chalup, celkem 279 usedlostí. Zrušení cisterciáckého kláštera koncem 18. století mělo příznivý vliv pro rozvoj místního vinařství a další výstavby v obci. Do poloviny 19. století se počet domů zvýšil na 322 a počet obyvatel na 1 976. Městečko velmi utrpělo průchodem pruských vojsk v roce 1866, následnou epidemií cholery a velkým požárem, kterému padlo za oběť 110 domů. V roce 1910 byla vybudována cihelna, ta byla v roce 1928 přeměněna na strojovou výrobu, kterou zastavila v roce 1953. Parní mlékárna byla postavena v roce 1907, v roce 1964 byla zrušena. Elektrifikace obce byla provedena v roce 1927.

Původní školní budova stávala na č. 236, do roku 1805 se vyučovalo na č. 115, v letech 1860–1861 byla jednotřídní škola rozšířena na dvoutrídni, nová

stečko císařem Rudolfem II. v roce 1595 s právem dvou výročních trhů a jednoho týdenního. Z té doby pochází také pečeť a znak. Ve středu obce ve svahu se v dominantní poloze nachází kostel sv. Petra a Pavla. Ten se připomíná již v roce 1320. Za husitských válek byl pobořen a znovu vybudován, dnešní podobu získal barokní přestavbou z let 1725–1735. Ve druhé polovině 16. století byla v Polešovicích postavena radnice

Patrový dům pod kostelem s obchodem, okolo roku 1926

budova byla vybudována v roce 1861, stavba další školní budovy je z roku 1889; v roce 1921 byla zřízena smíšená škola měšťanská, v roce 1922 živnostenská škola. Nová budova základní školy byla postavena v roce 1956. Výstavba obce pokračovala v souvislosti s činností různých spolků, sdružení a organizací. Sokolovna vznikla v roce 1931, rozšířena byla v roce 1958, Orel v roce 1920, lidový dům v roce 1927, v něm bylo

Pohled na návěs „Městečko“ v roce 1936

později kino, hřiště bylo vybudováno v roce 1935, koupaliště v roce 1948. V téže roce byl v obci postaven Dům zdraví, který byl v roce 1974 rekonstruován. Na návsi bylo postaveno nákupní středisko, které však svým hmotovým řešením působí značně rušivě.

Jádro obce podél hlavní komunikace se řadí k typu návěsní silnicovky. Této charakteristice se poněkud vymyká hromadný typ zástavby části Zbořísko. Obec je položena v poměrně dramaticky modelovaném terénu, proto je zde možné nalézt jak tradiční řadovou okapově orientovanou zástavbu, tak i samostatně stojící okapově či štítově orientované domy. Návěs obce tvoří rozšířená silnice v centru obce v okolí úřadu městyse a nákupního střediska. V obci se nachází několik typů usedlostí. Klasické zemědělské usedlosti situované podél hlavních komunikací jsou úhlově orientované s obytným domem situovaným okapově ke komunikaci s kolmou hospodářskou částí do dvora. Dalším typem je obytný dům situovaný k přílehlé komunikaci štítově s obytnou částí do ulice a s hospodářským zázemím, které je součástí obdélného půdorysu domu. Posledním typem je okapově orientovaný dům na celou šířku parcely bez výraznějšího hospodářského zázemí. Tento typ domu se nachází zejména v okrajových

Pohled z návsi ke kostelu, okolo roku 1920

lokalitách obce v zástavbě, která využívá úzké malé parcely většinou na úpatí prudkého kopce zvedajícího se přímo za domem. Převažující orientace domů v obci je okapová. Do domů situovaných u ulice se vstupuje dveřmi z ulice, sem jsou orientována okna obytných místností. Na okraji uliční fronty jsou situována vjezdová vrata. Další běžnou orientací domů je orientace štítová. Nejstarší dochované domy

Domkářské stavení čp. 202 nad kostelem z roku 1763

byly budovány z hlíny z nepálených cihel. Mladší domy i mladší stodoly – převážně pilřové byly postaveny již z cihel pálených. Dalšími tradičními materiály používanými při stavbě obydlí byly přírodní kámen a pálená cihla. Střechy domů tradičního lidového stavitelství jsou zásadně sedlové o pravidelném sklonu střešních rovin. Konstrukčně se jedná převážně o sedlový hambalkový krov. Na střešní krytinu byl používán došek, později eternit a keramická a betonová střešní taška. Komíny jsou převážně cihlové. Fasády domů tradičního lidového stavitelství byly prakticky bez výjimky prováděny svépomocí jako hladké, původně hliněné či hliněnovápenné. Domy stavěné na přelomu 19. a 20. století odrážející dobové architektonické vzory jsou charakteristické svými štukovými profilovanými fasádami. Výplně otvorů jsou dřevěné. Okna jsou kastlová s vnějšími křídly otevíravými ven, rámy křidel jsou stolařsky profilovány, převažující barevné nátěry jsou bílé nebo hnědé. Vstupní dveře jsou většinou kazetové, rovněž s poměrně náročným stolařským profilováním kazet, barevný nátěr hnědý.

Usedlost čp. 492

Většina interiérů objektů v obci byla radikálně přestavěna a přizpůsobena potřebám moderního bydlení.

Výjimečným příkladem tradičního lidového stavitelství v obci je dům čp. 202, který se nachází ve strmém svahu nad kostelem na malé parcele přímo u chodníku, ke kterému je štítově orientován. S ohledem na dataci středního dřevěného průvlastku – 1763 – je možno konstatovat, že dům s velkou pravděpodobností pochází z této doby. Na mapě z roku 1827 je zachycen obdélný dům bez přístaveb v dnešní velikosti. Stejná situace je zřejmá z mapy z roku 1873 a 1908. Dům čp. 202 byl původně jednotraktový dvouprostorový. Vstupní chodba byla v minulosti přepříčkována, čímž vznikla samostatná kuchyň a komora a vpravo přístupná obytná místnost. K domu byla přistavěna novo-

Pohled na vinné sklepy v Polešovicích, okolo roku 1918–1938

dobá samostatná místnost přístupná ze dvora, k ní byl jižním směrem přistavěn ještě deštěný přístavek. Dům je postaven z nepálené cihly, strop v obytné místnosti je dřevěný trámový, v kuchyni podbitý a omítnutý. Podlahy v obytných místnostech jsou prkenné. Štít půdy do uličky je vyzděn z nepálené cihly, zadní štít je pouze deštěný. Novodobá přístavba do dvora se skládá z pálených cihel. Omítka je hladká, štít do uličky ozdoben motivem vinné révy. Jinak je fasáda jednobarevná bez ozdob. Dům je zastřešen sedlovým hambalkovým krovem ve tvaru písmene L. Komín je na půdě omítnutý, nad střechou pak z režné červené cihly. Krytina je keramická taška. Dvůr je přístupný dvířky v deštěném plotu z chodníku. Dvůr je velmi malý, prakticky se jedná o prostor přímo před vstupem do domu. Žádné další prostory kolem domu nejsou. Dům neměl žádné hospodářské prostory. Dvůr je vymezen deštěným plotem. Nejcennějším prvkem domu je jednoznačně dřevěný trámový strop v obytné místnosti, který nese dataci 1763. Trámy jsou vyneseny středovým průvlastkem, horní záklop je ze širokých desek kladených vedle sebe, spáry jsou přelištovány. Dalšími hodnotnými prvky jsou okna domu. Objekt je opatřen původními hliněnými omítkami. Původní interiérová výbava – kamna, topeniště, atd. se nedochovala.

Dům čp. 492 byl postaven jako novostavba v části Salajka v roce 1929. Lokalita byla plánovitě založena převážně z řadových domů (některé domy jsou samostatně stojící) se stavební čarou v odsunutém poloze od komunikace. Obytný dům je dvoutraktový, uliční trakt tvoří tři obytné místnosti, střední místnost je zdůrazněna ve fasádě mírně předsazeným rizalitem se štítem, dvorní trakt je chodba. Vstup do domu je dveřmi v uliční fasádě do příčné chodby, z té je pak přímo přístup na dvůr nebo vpravo do další chodby prosvětlené okny ve dvorní fasádě. Ve dvorním kolmém křídle v návaznosti na obytné místnosti je kuchyně. V tomto křídle jsou ze dvora přístupné chlévy. V závěru dvora se nachází zděná kůlna orientována rovnoběžně s rodinným domem. Dům je postaven z pálené cihly, stropy dřevěné trámové,

podbité a omítnuté. Podlahy v obytných místnostech jsou prkenné, v chodbách je dobová dlažba. Omítka je hladká, okrová, zdobné šambrány oken jsou bílé. Lemování fasády rizalitu je hladkými lizénami. Dům je zastřešen sedlovým hambalkovým krovem ve tvaru písmene L. Komin na půdě je omítnutý, nad střechou je z režné červené cihly. Krytina je betonová taška. Výplně okenních otvorů do ulice jsou dřevěné intaktně dochované, trojdílné, kastlové, deštěné, se samostatně otevíravými křídly v horní třetině, dovnitř otevíravé. Okna v chodbě do dvora jsou jednoduchá v ocelovém rámu. Vstupní dveře jsou dřevěné, dvoukřídlové, dobové, kazetové částečně prosklené s proskleným nadsvětlíkem. Zde původně bylo malované číslo popisné. Vjezdová vrata jsou novodobá plechová. V chodbách je dochována původní dlažba, v obytných místnostech jsou prkenné podlahy, zajímavostí domu jsou velmi vysoké stropy – světlá výška všech místností přízemí je 310 cm. V místnostech jsou hladké štukové omítky bez výzdoby. Trojstranný dvůr domu je přístupný bočním průjezdem nebo samostatně z chodby domu. V závěru dvora stojí zděná kůlna. Od humna je dvůr oddělen plotem z drátěného pletiva. Chlévy byly situovány v hospodářském křídle a byly přístupné ze dvora. Tyto již svému účelu neslouží. Mezi domem a přilehlou komunikací je zatravněná plocha. Před domem je vysazena okrasná zeleň. Jedná se o příklad honosného venkovského prvorepublikového domu realizovaného v tradičním hmotovém řešení obytné i hospodářské části.

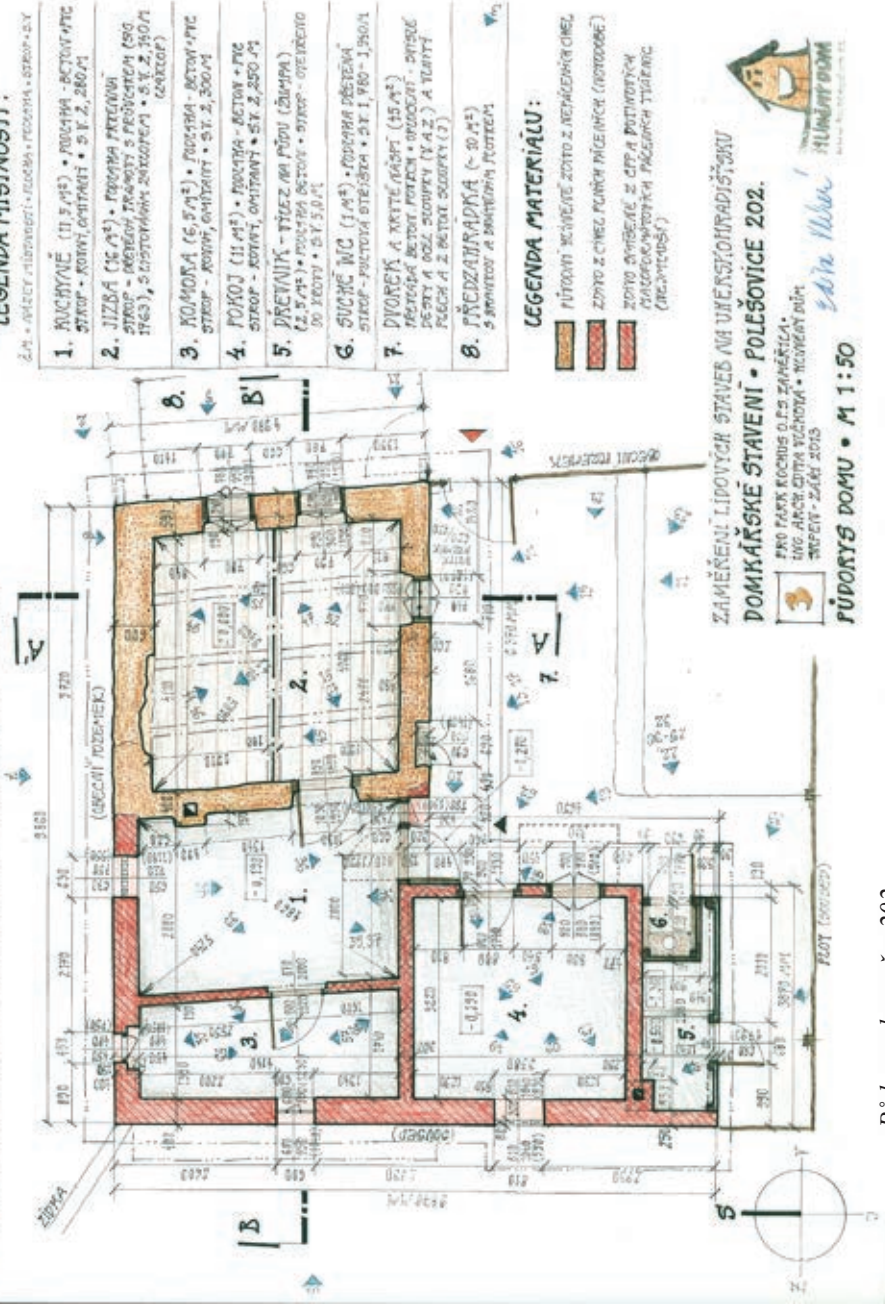
Dalšími hodnotnými objekty tradičního lidového stavitelství jsou domy čp. 33, 95, 103, 104, 209, 350, 402, 405, 481. Mimořádným fenoménem jsou v Polešovicích vinné sklepy. Jedná se jak o jednotlivé objekty, tak o celé soubory, které tvoří části ulic.

(JN)

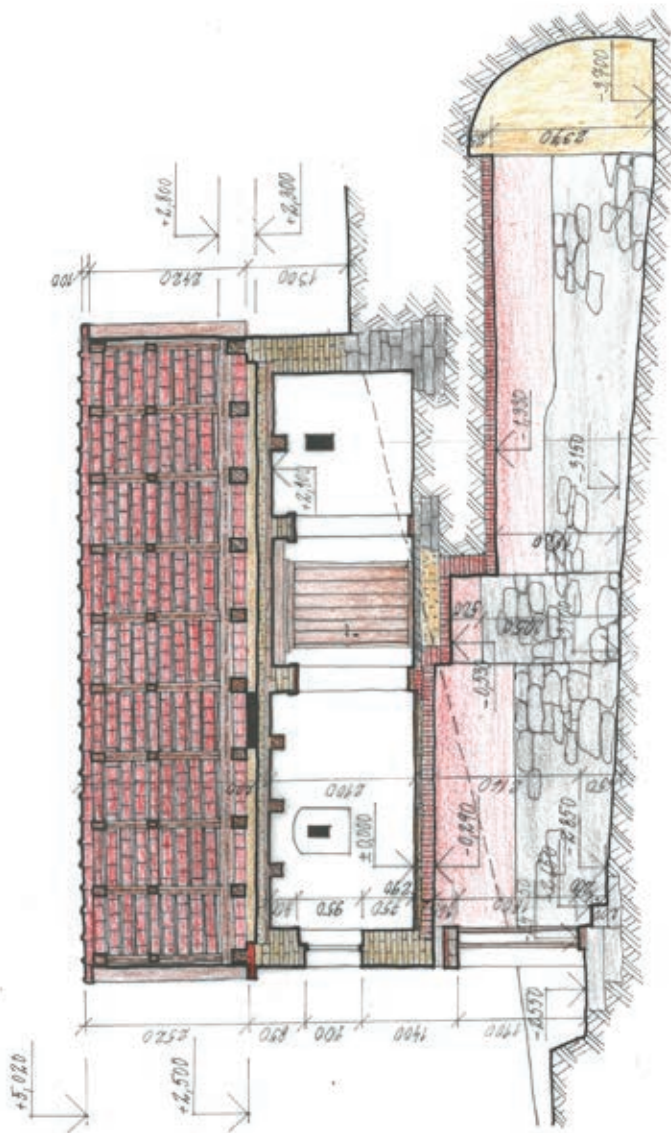

Pohled do ulice vinných sklepů nad kostelem

DOMKÁŠKÉ STAVENÍ • POLEŠOVICE 202. • PŮDORYS DOMU • M 1:50

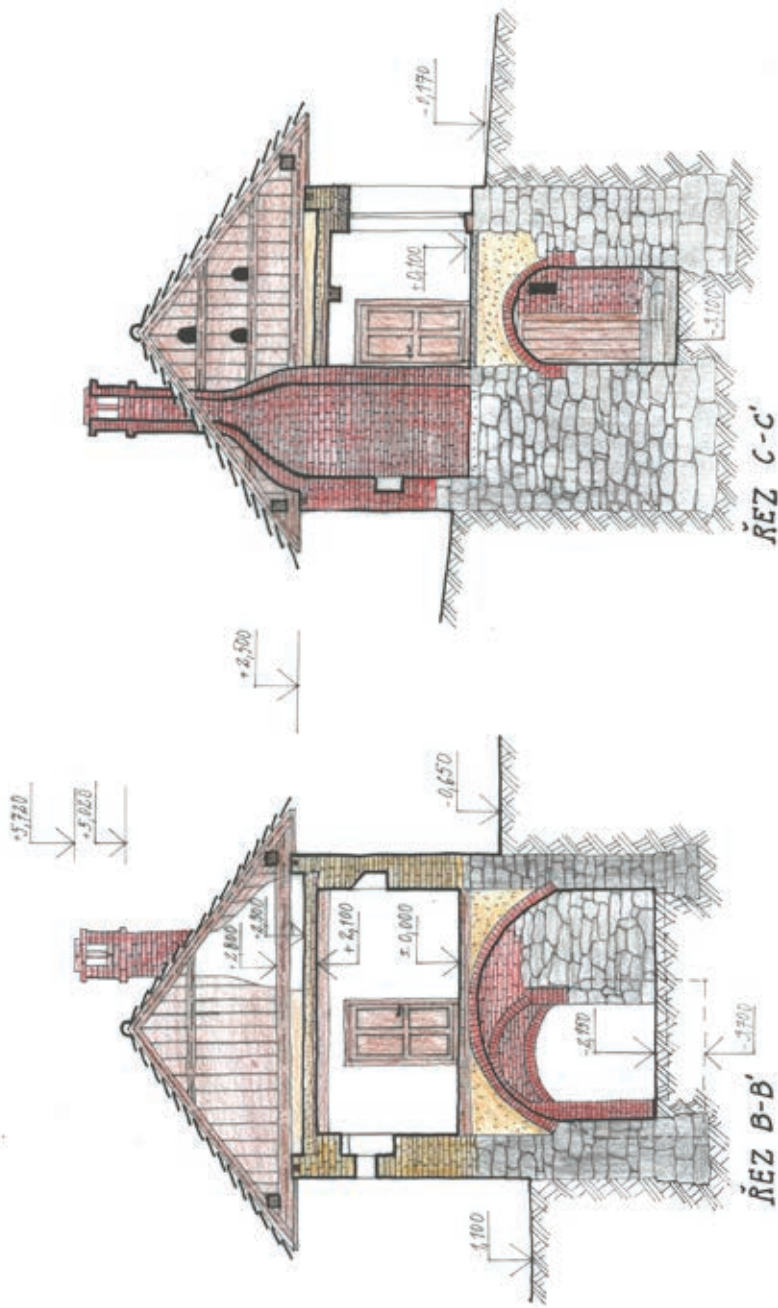

Půdorys domu čp. 202

ZAMĚŘENÍ LIDOVÝCH STAVĚB NA UNERKONTRACISTINU
POLESOVICE · NADSKLEPNÝ DŮM č.p. 248
 PRO VYBUDOVÁNÍ VPRÁČE, ROČNÍK ZAMĚŘENÍ V NO. 2, 003
 ING. ARCH. JOŤA PARTISOVA · HLAVNÍ DŮM
ŘEZ PODÉLNÝ A-A · M 1:50

Podélný řez nadsklepním domem č.p. 248

ZÁŘEČENÍ LIDOVÝCH STAVB NA ÚHEMÍ OTOMANSKÉHO
POLEŠOVICE - NADKLEPNI DŮM č.p. 248
 FIED. MUSEUM V PŘÍRODĚ KOCHAN ZAŘEČENÍ V NO. 2.03
 ING. ARČEK JIŘÍ, BARTUŠKA - HLAVĚNÝ DŮM
ŘEZY PŘÍČNÉ B-B', C-C' • M 1:50

Řezy nadsklepním domem čp. 248

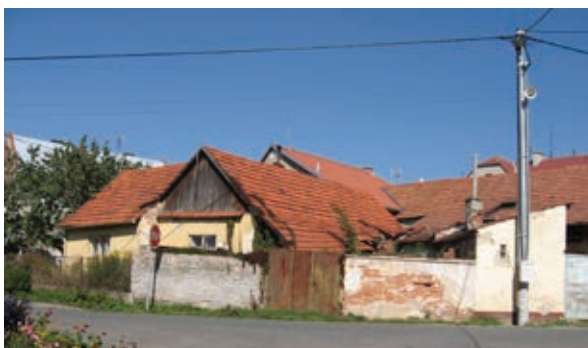
Popovice

Dochovaná původní zástavba na návsi čp. 29

Vesnice Popovice leží nad údolní nivou řeky Olšavy, již vedla v minulosti významná spojnice z Uherského Hradiště do Uherského Brodu, východně od Uherského Hradiště. Obec je samostatným izolovaným sídlem a není srostlá s žádnou další obcí nebo její částí. Téměř celé katastrální území je součástí přírodního parku Prakšická vrchovina.

Pro Popovice je charakteristický řadový způsob zástavby s okapovou orientací podél hlavních komunikací. Ve střední části obce je dosud zachována původní urbanistická stopa, a to jak podél návsi, tak v navazující, původně domkařské zástavbě, která vytváří spleť úzkých klikatých uliček. K tradičním zachovaným objektům náleží usedlosti a domkařská stavení čp.

Pohled na nejstarší zástavbu obce – skupinky domků bez větších zahrad v síti malých uliček

190, 193, 151, 70, 69, 62, 32, 29, 28 a 30 s hospodářským traktem z druhé poloviny

Ukázka původní zástavby v ulici Osvobození

ně z konce 19. až počátku 20. století je samostatně stojící štitově orientovaná stavba. Štít je vyplněn dřevěným bedněním. Interiér domu tvoří světnice s trémovým stropem a dřevěnou podlahou. Místnost prosvětlují dvě vedle sebe posazená okna ve tvaru písmene T. Další prostory představují síň a kuchyně orientovaná směrem do dvora. Vybavení kuchyně pochází ze čtyřicátých let 20. století, zařízení světnice pak z počátku 20. století. Zachovány zůstaly původní dveřní výplně. V drobném, na obytný objekt navazujícím hospodářském traktu jsou nyní zařízeny dvě místnosti. Na konci dvora stojí malá dřevárka. Obytná část je konstruována kombinací pálené a nepálené cihly, bývalý chlév je vyzděn z kamene doplněného pálenými cihlami. Ve dvacátých až třicátých letech 20. století a později v letech sedmdesátých objekt prošel stavebními úpravami. Kolem domu je vysázena květinová zahrádka. Stavení je dobře udržované. Objekt slouží k sezónnímu bydlení.

K dominantám návsi náleží objekt farního kostela Panny Marie Růžencové z roku 1937. Z drobné sakrální architektury v obci si pozornost zaslouží památkově chráněná poklona sv. Jana Nepomuckého při polní cestě do Hradčovic z roku 1857. Na katastru obce se nachází i celá řada křížů, např. kamenný kříž (dolní) z roku 1862 v západní části obce pod obecním úřadem u odbočky místní komunikace, kamenný kříž (horní) z roku 1886 u křižovatky místních komunikací. Na hřbitově nalezneme kříž z roku 1910, u vchodu do kostela kamenný kříž z 20. století, litinový kříž v trati Kameníky, kamen-

Vročení na venkovním trámu hospodářského traktu u čp. 30

19. století (vročení 1891), se sklepem a s vybavenou horní komorou nad obytným traktem. V řadě případů zůstaly zachovány původní výplně otvorů – okna, dveře, vrata, ojediněle fasády a hospodářské trakty. U domu čp. 35 se nachází sušárna na ovoce a u čp. 32 stola.

Chalupářské stavení čp. 128 pocházející pravděpodobně

ný kříž (Salvator) z roku 1970 východně od obce v trati Milonínské u polní cesty Podvinohrady, litinový kříž jihozápadně od obce v trati Hrubé louky, dřevěný kříž (Lagův) u polní cesty v trati Kříb, litinový kříž u polní cesty v trati Kameníky. V trati Kříb u polní cesty stojí kaple Panny Marie Růžencové z druhé poloviny 19. století.

(JS)

Prakšice

Obec leží v údolí Prakšického potoka pod zalesněnými vrchy při silnici z Uherského Brodu do Zlína přes Velký Ořechov. Název obce je často domněle odvozován od majitelů vsi, tedy patrně Prokešovým. Prakšice jsou starobylého původu, neboť již po roce 1141 náležela obec spytihněvskému kostelu. Poté se staly příslušenstvím olomouckého biskupství a byly jeho lénem. V té době byla asi ve vsi vybudována tvrz, která je písemně doložena v druhé polovině 15. století. Na začátku 16. století vlastnili Prakšice páni ze Zástřizl. Obec trpěla při vpádech z Uher v 17. století. Prakšice byly vesnicí střední velikosti, bylo zde čtyřicet pět domů, což odpovídalo přibližně třem stům obyvatel. Navíc byla obec známá svým vinohradnictvím. Sedm podruhů drželo vinice. Prakšice v průběhu staletí měnily několik majitelů až do 18. století, kdy byly lénem uděleny Václavu Antonínu hraběti z Kounic. Od té doby byly součástí uhersko-brodského panství. Z roku 1687 pochází pečeť obce Prakšice, která má ve svém reliéfu hrozen a dva vinařské nože.

Usedlost čp. 18, stav v roce 2007

Tereziánský katastr uvádí, že v obci bylo 1 215 měřic orné půdy, 31 měřic zahrad, 45 měřic pustin, 44 měřic pastvin, 99 měřic vinohradů a 200 měřic lesů. Obec byla v průběhu staletí sužována válečnými událostmi, ale hlavně živelnými pohromami – především požáry. Požáry působily škody především v 19. století, kterých bylo několik (1831, 1834, 1862, 1882). V roce 1827 bylo v obci 76 domů, ve kterých žilo převážně zemědělsky orientované obyvatelstvo. Fungoval vrchnostenský dvůr, škola, hostinec, mlýn a palírna, v níž se ročně vyprodukovalo sedmdesát sudů pálenky z brambor

a ječmene. Z katastru je zřejmé, že v té době pomalu ubývalo vinic, byt' si Prakšice udržovaly prosperitu vinařské a ovocnářské vesnice. Přibylo polností, lesů a pastvin. Vesnicí procházela pouze spojovací silnice mezi Uherským Brodem a Velkým Ořechovem, později v letech 1880–1884 zpevněna na okresní komunikaci. V obci do první světové války fungovala mlékárna, vrchnostenský mlýn zanikl po druhé světové válce. Přestože bylo v obci velké množství ovocných stromů, slivovice se zde začala pálit až na začátku 19. století. Vinohrady z obce nadobro zmizely na konci 19. století. Původní budova školy byla v obci postavena v roce 1779, v letech 1784–1868 byla v obci exkurtní škola a od roku 1867 stojí v obci nová školní budova. Prakšice původně patřily farou k Uherskému Brodu, lokální kuracie byla ustanovena v roce 1784, fara byla zřízena až v roce 1905. Farní kostel sv. Václava byl postaven v roce 1859 na místě kaple ze 17. století. V roce 1938 byl dosavadní kostel zbourán a téhož roku započala stavba nového, zasvěceného Kristu Králi, který byl dokončen a vysvěcen v roce 1941.

Centrum obce Prakšice tvoří náves slzovitého tvaru, ze které na obou koncích vyběhají postranní ulice. Svou zástavbou jde o návesní silnicovku. Historické jádro s usedlostmi obrácenými podélnou stranou k veřejné komunikaci se soustřeďuje kolem návsi. Zemědělské usedlosti zachovávaly řadovou zástavbu na celou šíři pozemku a hmotově se od sebe nelišily. Přední obytnou část objektů tvořila základní tříprostorová dispozice – z přístupové síně se zasazenou černou kuchyní se vcházelo na jedné straně do obytné místnosti, na druhé straně do komory. Na obytnou část domu navazovala plynule v pravém úhlu hospodářská část usedlosti, kde se nacházely v pevně uspořádaném sledu jednotlivé chlebové prostory (pro koně nejbližší obytné části, následovaly krávy a nakonec vepří s drůbeží). Často byl pod komorou zahlouben kamenný klenutý sklep. Svislé konstrukce objektů byly stavěny z dostupných materiálů – kamene a hlíněných nepálených cihel. Podlahy bývaly hlíněné, později jen v obytné místnosti nahrazeny dřevěnými prkny. Celý objekt vždy kryla jednoduchá sedlová střecha přetažená přes průjezd do dvora mezi jednotlivými usedlostmi, krytinou byl došek a až po druhé světové válce byl nahrazován pálenou či betonovou taškou. Dominantou nad každou střechou bylo vyústění dymníku nad černou kuchyní v nadstřešní části v komín zakončený

Usedlost čp. 18, stav v roce 2016

hlavici. Ve dvoře usedlostí se nacházela studna, hnojiště před chlévy a drobné přístřešky pro chov králíků, slepic, prasat, ale i malé kůlny, šopy a přístřešky pro zemědělské stroje a nářadí. Každý dvůr uzavírala dřevěná příčně průjezdná stodola roubené nebo sloupkové konstrukce se sedlovou střechou krytou doškem, později je nahradily stodoly s vyzděnými sloupky a prkennou výdřevou mezi nimi. V humnech se nacházely

Štítová usedlost čp. 122

dřevěné suširny ovoce, které byly omazané hlinou. V nich se zpracovávala úroda z okolních ovocných stromů sušením, u trnek i vařením povidel či destilací. Zbytek prostoru návsi byl zastavěn domkařskými objekty, které byly volně roztroušené a měly štítovou orientaci ke komunikaci. Náves doplňovala zvonička a studny na vodu. V místních částech Vinohrady a Grefty převažovala štítově orientovaná zástavba

domů. Také jejich vnitřní dispozice byla přizpůsobena především k zpracování vinné révy, často chyběly chlévy, naopak byly domy doplněny o větší sklepy. Do dnešních dnů se v obci nezachovala žádná původní usedlost, která by byla v badatelském zájmu pro bližší zkoumání. Citelné změny v rázu obce se projevil především v druhé polovině 20. století. Snad jen jediná zemědělská usedlost čp. 18 zůstala v částečně původní podobě. Hospodářský trakt s chlévy však již chybí, zůstala jen obytná část. Průčelí prolamují tři vedle sebe situovaná okna ve tvaru písmene T s jednoduchými mosaznými klikami. Rámové dveře se zdobenými výplněmi jsou zasazeny v segmentově zaklenu-tém výklenku. Jednoduchá dřevěná vrata zaujímají pozici na kraji průčelí. Čtyři malé podélné průduchy v podstřeší umožňovaly větrání sýpky v polopatře. Hliněná omítka nepálených cihel je nabílená, z velké části však líčení opadlo. Usedlost je ve špatném technickém stavu a její osud bude brzy zpečetěn, pokud nedojde k zásadní rekonstrukci objektu.

Vinohrady byly nejdříve vysázeny v trati Stará hora, dnes nazývaná Staré vinohrady, později byly vysázeny i v trati Nová hora, dnešní část vesnice Vinohrady. Menší část vinogradů byla i v části obce Grefty, kde byla vinice pro rozmnožování sazenic vinné révy, zde byl pěstován i chmel. Staré vinohrady jsou v prostoru od sběrného dvora po pravé straně potoka tekoucího do Holomně na přilehlých jižních svazích. V roce 1749 byl sestaven soupis, ve kterém je uvedena výměra vinogradů ve Staré hoře – 89 měřic a 4 achtele rozdělených mezi 75 poddanských majitelů, dále 10 měřic vrchnostenských vinic a pustých 15 měřic, celkem 114 měřic. V tomto období dosáhlo pravděpodobně vinohradnictví v Prakšicích svého vrcholu, protože dle Tereziánského katastru je v roce 1767 uvedeno již pouze 99 měřic vinogradů. Obec, kde bylo rozsáhlejší viniční hospodářství, mezi něž patřily i Prakšice, měly svou vlastní samosprávu. Prakšické horenské právo se však nedochovalo, bylo ale v sousedních obcích a panstvích obdobné. V písemné podobě se na Uherskobrodsku zachovalo jen ve čtyřech obcích, mezi kterými jsou i Pašovice. Do horenských knih byly zapisovány prodeje

a nákupy vinogradů, dluhy na vinohradech a další údaje. Horenské právo se vyvíjelo po staletí, vrchnost jím přenesla část svých pravomocí horným, kteří byli voleni vinohradníky. Umožňoval těm rodinným příslušníkům, kteří nemohli získat čtvrtlán nebo podsedek, jejichž počet byl od roku 1749 přesně vymezen, pořídit si pro přežití ve vinohradě přístřešek. Největší výměra vinogradů je písemně uváděna v roce 1749, v dalším období postupně klesala. Na indikační mapě stabilního katastru z roku 1827 je zakresleno v trati Stará hora dvacet pět vinohradnických púd, v trati Vinohrady asi třicet, z nichž část byla již v té době přestavěna na obydlí. Obdobně v Greftech jich bylo deset. Ve druhé polovině 19. století se ve vinicích rozšířily houbové choroby, které podstatně snižovaly úrodu. Poslední ránu vinogradům dal révokaz, který se k nám rozšířil a v závěru 19. století přispěl ke zrušení vinic v Prakšicích. Pokus o obnovení vinogradů v roce 1936 ustaveným místním spolkem pro obnovu vinogradů v obci se nezdařil. Několik členů spolku vysázelo menší výměry vinic v tratích Staré vinohrady, Drahy, Grefty i jinde, ty v dalších desetiletích postupně zanikly.

(JK)

Stodola z nepálených cihel

Rudice

Rudice leží v kopcovitém lesnatém terénu při silnici vedoucí severozápadně od obce Nezdenice v údolí potoka Ovčírny přibližně 8 km severovýchodně od Uherského Brodu. Obec se připomíná až ve 14. století, v roce 1350 ji držel Petr z Vlachovce, v letech

Usedlost čp. 85 s bývalou kovárnou, stav v roce 2007

1374–1391 byla vlastněna Buzkem z Vlachovic jako součást samotných Vlachovic. Do roku 1515 se majitelé obce střídali. V tomto roce Jan Ořechovský Rudice a část Nezdenic odevzdal Eliášovi Srhovi. Od této doby byly Rudice součástí Nezdenic, s nimiž sdílely další osudy. Vpády uherských nájezdníků se v 17. století nevyhnuly ani Rudicím, které byly částečně kryté kopcovitým a lesním terénem, nejvíce utrpěla v roce 1643 vpádem švédských vojsk, kdy zpusťla třetina obce. Podle lánového rejstříku z roku 1671 bylo v obci dvacet šest osedlých domů, sedm nově osedlých a tři pusté. Nové polnosti v katastru byly získávány klučením. Pro srovnání bylo v polovině 19. století už sedmdesát dva domů, vrchnostenský dvůr a šenk. Od 14. století se zde pěstovala i vinná réva na rozloze asi 15 hektarů. Po třicetileté válce však vinohrady úplně zanikly a zůstalo po nich jen jméno polní trati. Z té doby pochází obecní pečeť s postavou sv. Urbana a datem 1683. Rudice byly zemědělskou a pastvinářskou obcí, dobytčářství a ovocnářství byly hlavní zdroje obživy. Větší část chudšího obyvatelstva pracovala v okolních lesích. Spojení obce s okolím zajišťovaly až do roku 1899 pouze nezpevněné lesní cesty, poté byla zbudována pevná silnice do Nezdenic. Do Přečkovic se silnice stavěla až v období 1913–1931. Od druhé poloviny 19. století obyvatelstvo odcházelo za prací do blízkých Bojkovic, na začátku 20. století našli uplatnění především zedníci a tesaři ve Vídni

Současný stav po usedlosti čp. 85

a v Budapešti, v období let 1918–1935 pak hlavně v Ostravě a Bratislavě. Fara se v obci nacházela už v předhusitské době, což je doloženo v zemských deskách. V 16. století fara v obci zanikla a Rudice byly přiřazeny k Nezdenicím až do roku 1784, kdy byla zřízena lokální kuracie, povýšená v roce 1863 na faru, a k ní byly připojeny Přečkovice. Původní farní kostel sv. Urbana byl už od roku 1644 pustý, v roce 1704 byl nově postaven s patroniemi

Roubená stodola u čp. 79

sv. Václava. Kostel byl v roce 1789 renovován a barokně přestaven. Nejstarší stavbou je kaplička s chráněnými lípami u silnice do Nezdenic, pocházející z 15. století, později však přestavovaná. Nejstarší školní budova postavená v roce 1834 byla jednoduchou chalupou, zděnou z nepálených cihel a krytou doškem. Tu nahradila v roce 1904 nová

budova školy, dnes sídlo obecního úřadu. V katastru obce se nacházejí dva prameny minerální vody.

Rudice se dají považovat za klasickou silnicovku ve svém středu mírně rozšířená v nepravidelnou náves, která však nepůsobí klasickým dojmem. Mapa stabilního katastru z roku 1828 nám dokládá pravidelnou zástavbu domů po obou stranách komunikace, jejíž středem protéká dodnes malý potůček. Jednotlivé usedlosti jsou okapově orientované a vystavěné z dostupných místních materiálů – především dřeva, kamene a hlíny. Hmotová dispozice každého domu byla přizpůsobena terénu, čemuž se přizpůsobilo i vnitřní členění. Do objektů se vcházelo přes síň, v níž byla situována černá kuchyně, do komory či do obytné místnosti (ty bývaly někdy i dvě za sebou). Hospodářské křídlo navazovalo v pravém úhlu na obytnou část domu. Ušitíově orientovaných domů byly chlévy menší, řazeny v jedné ose za komorou. V obci se dlouho udržela jako krytina došek, kterou až před druhou světovou válkou začala nahrazovat pálená taška. Za jednotlivými usedlostmi stávaly velké dřevěné stodoly, které byly stavěny rámovou a roubenou technikou, sedlovou střechu kryl až do třicátých let

Usedlost čp. 73

20. století došek. Jelikož byla jednotlivá humna bohatá i na ovocné stromy, byly zde rozšířeny i sušírny ovoce, kterých bylo v obci v polovině 19. století přes třicet (tedy téměř v každém humně). Sušírny byly původně roubené konstrukce a omazané hlinou, doloženy jsou i zděné z nepálených cihel a kamene.

Současná uvolněná zástavba na návsi přechází v řadovou při okrajích obce. Dnešní podoba domů v obci vychází z přestavby a rekonstrukcí od padesátých let 20. století. Mnoho usedlostí je využíváno chalupářsky. K usedlostem, které dosud nesou znaky původní stavební kultury, patří čp. 25, 51, 60, 73 a donedávna i čp. 85.

Mezi ojedinělé objekty původního stavitelství v obci můžeme jednoznačně přiřadit štítově orientovaný dům čp. 25 s unikátní hliněnou patrovou komorou vedle něj. Celý komplex budov je památkově chráněn, avšak jeho současný technický stav je kritický. Obytný tříprostorový dům je téměř vybydlen posledními sociálně slabšími obyvateli. Stav v interiéru se při posledním terénním výzkumu nedal zjistit. Ve dvoře se nacházel i dřevěný krmník. Původně za domem stávala dřevěná stodola rámové konstrukce s výplní převážně z půlkuláčů. Celý pozemek domu je dnes velmi zanedbaný.

Další stavbou tradičního lidového stavitelství je samostatně ve svahu stojící štítově orientované stavení čp. 73. Jedno šestidílné okno má vsazeno ve štítové straně domu, druhé

v podélné straně, kde je rovněž umístěn vstup do objektu. Dále od něj se nachází menší podélné okno od komory. V jedné ose s obytnou částí navazuje zděný chlév, kolmo k němu stojí dřevěný krmník. Ve dvoře před domem se nachází pístová pumpa. Stavebně technický stav objektu také není příliš dobrý – praská zdivo, padá omítka, pod střechu zatéká. Objekt by si zasloužil citlivou opravu.

Kaplička nad obcí

Zajímavým objektem bylo stavení čp. 85 s kovárnou, které patřilo k nejstarším v Rudicích. Existence objektu byla doložena na začátku 19. století a poslední majitelé ji opustili na začátku devadesátých let 20. století. Podélně orientovaný objekt vystavěný z hliněných cihel prolamovala čtyři šestidílná okna. Vstupní dveře do objektu byly rámové s drobnými truhlářskými prvky, vedle nich napravo se původně nacházela komora s větracími průduchy, které nahradilo malé okno. V interiéru se nacházela původní černá kuchyně, trámové stropy, dobře zachované chlévy. Fasádu představovala hladká omítka v okrovém

barevném odstínu. Na obytnou část v sousedství navazovala technická zástavba – kovárna z bílých a pálených cihel, kterou provozovala rodina Jahodova. Její průčelí tvořila jedno-
douchá vrata a dvě malá okna. K objektu přiléhaly z přední i zadní strany malé přístavky. Před usedlostí se nacházela malá předzahrádka s plaňkovým plotem. Potomci posledních obyvatel objekt odprodali obci a patnáct let se s objektem nic nedělo. Po roce 2012 se začalo usilovat o záchranu objektu, avšak zastupitelstvo obce rozhodlo o jeho likvidaci kvůli jeho špatnému technickému stavu, ale především kvůli přesunutí a zkvalitnění autobusové zastávky. Objekt byl definitivně zbořen v roce 2014.

(JK)

Salaš

Obec byla založena ve druhé polovině 17. století, poprvé se připomíná v roce 1664. První roztroušené chalupy vznikaly při klučení lesa a budování pasteveckých salašů. V roce

Dům čp. 1

v obci postaveno 16 nových domů, v letech 1946–1980 39 domů a v letech 1981–2001 34 domů.

Salaš je řetězová ves v úzkém údolí potoka Salašky, této charakteristice se vymyká poměrně osamocená skupina domů v odloučené poloze vysoko nad údolím na levém břehu potoka, kterou lze charakterizovat jako hromadnou formu osídlení. Vzhledem ke konfiguraci terénu zde byly stavěny velmi úzké (na šířku jedné místnosti) a dlouhé domy (i několik desítek metrů), převažující orientace těchto domů je okapem rovnoběžně s vrs-tevnicemi.

Obec nemá náves, za centrum lze považovat prostor v blízkosti stávajícího obecního úřadu. Klasické zemědělské usedlosti se v obci prakticky nenachází.

Dosud dochovaná zástavba je dokladem bydlení lesních dělníků a drobných řemeslníků. V rovinatějším území podél potoka je převažující charakter zástavby řadový, v částech s výrazněji modelovaným terénem pak hromadný. Do okapově orientovaných domů se

1843 stálo v obci již 45 domů. Existovala zde palírna, mlýn i pila. Mlýn ukončil provoz koncem druhé světové války, pila i pálenice byly zrušeny po roce 1945. Obyvatelstvo se živilo převážně prací v lesích nebo chovem dobytka. Charakter bydlení se mění zejména po první světové válce, kdy Bařův obuvnický průmysl ve Zlíně absorboval velký počet nových zaměstnanců. Filiální kostel sv. Jana Nepomuckého byl dostavěn na okraji obce v roce 1936. Škola byla ve vesnici od roku 1854, nyní je již zrušena. V letech 1920–1946 bylo

Dům čp. 95

vstupuje dveřmi přímo ze silnice, sem směřují i okna obytných místností. Na okraji uliční fronty jsou situována vjezdová vrata do stodoly, která bývala součástí domu. Řada obytných domů klasickou stodolu nemá či neměla. Pokud se samostatné stodoly vyskytují, jsou poměrně velmi malých rozměrů. Nejstarší dochovaná stavení byla budována z nepálených

Nadsklepní dům čp. 68, stav v roce 2007

hliněných cihel. Ze stejného materiálu vznikaly i stodoly. Mladší domy i převážně pilířové stodoly se stavěly již z cihel pálených. Fasády domů tradičního lidového stavitelství byly prakticky bez výjimky prováděny jako hladké, původně hliněné či hliněnovápené omítky. Výplně otvorů bývaly bez výjimky dřevěné. Okna byla kastlová s vnějšími křídly otevíravými ven, rámy křídél byly stolařsky profilovány, převažující barevné nátěry jsou bílé nebo hnědé. Vstupní dveře byly většinou kazetové, rovněž s poměrně

náročným stolařským profilováním

ni kazet, barevný nátěr hnědý. Většina interiérů objektů v obci byla radikálně přestavěna a přizpůsobena potřebám moderního bydlení či chalupaření.

K hodnotným domům tradičního lidového stavitelství patří dům čp. 1. Dispozice domu prošla postupným vývojem. Na mapě z roku 1827 je dům zachycen menší – zřejmě pouze s jednou obytnou místností, s chlévem, ale bez stodoly. Přístavba další obytné místnosti je zachycena až na mapě z roku 1911, v té době stála již stodola a další dvorní přístavky. Původní dům měl jednotraktovou dispozici. Ze vstupní příčné chodby byla vlevo přístupná kuchyně, vpravo byl chlév. Pod nově přistavěnou obytnou místností se nachází klenutý sklípek přístupný ze dvora. V roce 1955 byla směrem do dvora přistavěna nová vstupní veranda s kuchyní a původní kuchyně s oknem do cesty byla přeměněna na obytnou

Nadsklepní dům čp. 68, současný stav

místnost. Z původního přístodolku vedle průjezdného humna byl zřízen výmink. Dům je postaven z nepálených cihel, novodobá přístavba je z cihel pálených, stropy jsou dřevěné trámové, podbité a omítnuté. Omítka fasády je hladká, jednobarevná. Hlavní dům podél cesty je zastřešen sedlovým krovem, jako krytina jsou použity historické betonové tašky, dvorní přístavek má pultovou střechu. Výplně otvorů jsou dobové dřevěné intaktně zachované, okna jsou kastlová ven a dovnitř otevíravá, dveře jsou kazetové, okna v části

Dřevěná zvonice, stav okolo roku 1940

přistavěna nová vstupní veranda, ve které je dnes hygienické zázemí domu. Dvůr je z cesty přístupný průjezdem. Dům je postaven z nepálených cihel, stropy jsou dřevěné trámové, podbité a omítnuté, v kuchyni je dřevěný trámový strop bez podbití. Podlahy v místnostech jsou prkenné, v chodbě je keramická dlažba. Dům je zastřešen sedlovým krovem, krokve i hambalky jsou z otesané tyčoviny. Krytina je historická betonová taška. Výplně okenních otvorů k cestě jsou dřevěné intaktně dochované, kastlové, deštěné, v horní třetině mají vodorovný příčník, horní okenní křídla jsou jednotabulková, spodní dvojtabulková, ven a dovnitř otevíraná. Vjezdová vrata jsou novodobá laťková, okna do dvora jsou novodobá velkoplošná zdvojená. Omítka fasády je hladká, jednobarevná bez ozdob, sokl obytné části k cestě má zelený nátěr. Interiéry jsou jednoduše omítnuty bez náročnější výzdoby, vytápění je novodobými kamny. V zahradě domu je malý zemní sklípek.

Některé další domy si do dnešní doby udržely alespoň své tradiční fasády s původními dřevěnými okny a dveřmi – např. domy čp. 23, 49, 55, 69, 96, 141.

Hodnotným příkladem tradičního lidového stavitelství bývala donedávna chalupa čp. 68 se stodolou. Tato však byla až po zdíva sklepa zbourána a nahrazena novostavbou. Stodola byla zbourána bez náhrady.

Dřevěná zvonice, současný stav

adaptované v padesátých letech jsou čtyřdílná. Interiéry jsou jednoduché bez náročnější výzdoby, v obytných místnostech jsou prkenné podlahy, v chodbě dlažba.

Dalším hodnotným domem je čp. 95. Tento dům je zachycen až na mapě z roku 1870, kdy byla západním směrem postavena přístavba stávajícího domu čp. 44 a jeho parcela byla rozdělena na dvě části. K dalšímu dělení došlo do roku 1911. Důvodem byla další přístavba západním směrem, která je jádrem dnešního sousedního domu čp. 77. Dnešní domy čp. 44, 95 a 77 tak vznikly postupnými přístavbami domu čp. 44 a rozdělením původní parcely na tři části. Jádro domu je tvořeno dvěma obytnými místnostmi orientovanými k cestě. Je pravděpodobné, že tyto dvě místnosti byly původně součástí sousedního domu čp. 44. K těmto dvěma místnostem je směrem do zahrady přistavěna podélná veranda, k této pak byla v další fázi

(JN)

Slavkov

Usedlost čp. 176

Obec Slavkov leží v zemědělské krajině v podhůří Bílých Karpat. Sídlní formou se řadí k návěsním silnicovkám se zástavbu soustředěnou kolem osově procházející silnice. Tradiční usedlosti jsou okapovou stranou obráceny ke komunikaci. Celkový tradiční architektonický ráz obce je narušen mnohými novodobými přestavbami a novostavbami. Přesto se zde dochovalo několik staveb, které nesou charakter původního lidového stavitelství. Některé z nich se vyznačovaly velmi pěknými a hodnotnými osobitě štukově zdobenými fasádami v historizujícím stylu. Nyní jsou však ve velmi špatném stavebně technickém stavu. Větší zemědělské usedlosti byly soustřeďovány v návěsním prostoru obce, obydlí menších hospodářství pak na okraji zástavby i souběžně za hlavní návsí. Štukovou fasádou byly opatřeny domy čp. 10, 118 a 176. Tyto úpravy původních tradičních zemědělských usedlostí pocházely z první poloviny 20. století, zdobnost štukových fasád doplňovaly také kvalitní truhlářské práce výplní oken, dveří i vrat. Obzvláště zajímavou, osobitě pojatou fasádu měl dům čp. 176. Jeho průčelí bylo tvořeno dvěma okny s rámy do tvaru písmene T, zdobenými ve středové části

Původní usedlost krytá šindelem, okolo roku 1932

řezbářsky provedeným prvkem napodobujícím tvar hlavice ionského sloupu. Podobně velmi kvalitně a hodnotně byly provedeny i rámové dveře v historizujícím klasicistním stylu. Opatřeny byly také světlíkem. Vedle dveří průčelí domu prolamovaly pěkně zdo-

Dům čp. 142

ně pojatá dvoukřídlá vrata s dvířky. V podstřeší se nacházely drobné větrací otvory sýpky. Uzavřeny byly plechovými výplněmi perforovanými do květinového dekoru. Stavbu završovala sedlová střecha krytá cementovou taškou. Zajímavou štukovou fasádu představovaly v omítce plasticky pojaté plochy. S nimi kontrastovalo rámování, šambrány oken, dveří i větracích průduchů. Rámování nad okny, průduchy i dveřmi doplňoval výrazný zdobný pásový vzor, který dával fasádě charakteristický vzhled. V omítce bylo nade dveřmi vyvedeno i číslo popisné a také hlavní římsa oddělující sýpkové polopatro od přízemí. Objekt byl postaven na kamenné podezdívce, vystavěn z nepalovaných cihel a zdivo bylo zpevněno pálenými cihlami. Zástavba dvora má typickou hákovou dispozici. K obytnému podélně ke komunikaci orientovanému obytnému domu navazují do pravého úhlu chlévy. Je velmi smutné, že tato nejhodnotnější stavba v obci byla naprosto nevhodnou a necitlivou stavební úpravou znehodnocena. Zcela zničena byla unikátní štuková fasáda, okna i dveře s vraty. Stejný autorský stavební rukopis štukových fasád nezapřely další usedlosti čp. 118 a 10. Usedlost čp. 10 byla v havarijním stavu, a v nedávné době zbourána.

Vzácně zachovaným objektem je i dům čp. 142 situovaný samostatně mimo hlavní zástavbu. Dům má tradiční podobu stavby odpovídající době vzniku v 19. století. Okapové průčelí tvoří uprostřed situovaná dvě šestitabulková okna, na pravé straně jsou umístěny vchodové dveře a na samém kraji průčelí se nachází vedle dveří menší okno od komory, na opačné straně průčelí pak dřevěná dvoukřídlá vrata. Tradiční trojdílní je i dispozice domu se vstupem do síně, kde byla dříve umístěna i černá kuchyně. Ze síně se vstupuje napravo do komory, nalevo do světnice. Podlahu v síni představuje cihlové dláždění, ve světnici palubovka. V celém objektu zůstal zachován i tradiční záklopový strop. Dochovalo se i mnohé z tradičního vybavení. Volný prostor před domem zaplňují stromy s dominantní, vysoce vzrostlou hrušní, které vytváří spolu s humnem za dvorem kolem obydlí velmi příjemné prostředí. Dům dosud slouží k bydlení a je dobře udržován. Je vzácným a ojedinělým dokladem tradiční stavební kultury obce.

K dalším stavbám, které si dosud více či méně zachovaly podobu původního stavitelství, patří i stavení čp. 51, 52, 86 a 153.

Ze sakrálních památek se zachovala především zděná zvonice, která tvoří dominantu ve středu obce. Za obcí při silnici na Horní Němčí stojí kamenný kříž z roku 1945, který na místě původního dřevěného kříže z roku 1843 nechala postavit rodina Ondrova.

(OF)

*Usedlost s doškovou střechou,
okolo roku 1934*

*Původní řadová zástavba,
okolo roku 1930*

Detail výzdoby okenních otvorů čp. 176

Usedlost čp. 86

Dřevěná zvonice na návsi, okolo roku 1925

Dřevěný polní kříž, okolo roku 1920

Staré Hutě

Usedlost čp. 21

Obec byla založena na přelomu 17. a 18. století v souvislosti s provozem skelné huti a potašárny. Rozsah zástavby vždy souvisel s provozem a prosperitou skelné huti, zemědělství s ohledem na hornatý a lesnatý terén nikdy nemělo pro obec zásadnější význam. V roce 1843 žilo v obci 366 obyvatel v 54 domech. Od roku 1876, kdy sklárny ukončily svou činnost, počet obyvatel neustále klesal, v roce 1930 jich žilo v obci 249. V současnosti počet obyvatel kolísá mezi 135 až 145. Vzhledem ke konfiguraci terénu byly stavěny velmi úzké (na šířku jedné místnosti) a dlouhé domy (i několik desítek metrů), převažující orientace těchto domů je okapem rovnoběžně s vrstevnicemi.

V obci je kaple Panny Marie z poloviny 19. století. Škola byla ve vesnici vybudována po roce 1861; do měšťanské školy chodili starší žáci do Koryčan, od roku 1940 do Buchlovic.

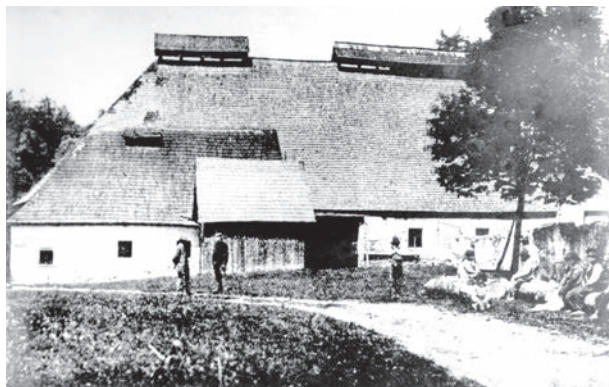
Zástavba obce představuje typ řetězové vsi charakteristický pro horské oblasti. Obec nemá náves, za centrum obce lze považovat prostor v blízkosti bývalé školy,

Usedlost čp. 34

obecního úřadu a hospody. Typ tradiční zemědělské usedlosti představují některé domy s chlévy a hospodářskou částí, stodola je situována většinou ve dvoře v kolmé poloze k obytnému domu jako samostatně stojící objekt (čp. 1, 34, 40). Tyto zemědělské usedlosti se skládají z dlouhého obytného domu, který v zadní části obsahoval i chlévy a samostatně stojící stodoly, která bývá orientována podle konfigurace terénu. Převažující orientace domů v obci

je okapová. V této straně je do domu situován vstup, sem jsou rovněž orientována okna obytných místností. Tradiční domy jsou nejčastěji jednotraktové, půdorysného tvaru

Technická stavba z roku 1850

úzkého, dlouhého obdélníka. Přibližně uprostřed dispozice bývá vstup, od něho napravo i nalevo bývají za sebou řazené obytné místnosti. Chlévy jsou půdorysným pokračováním obytné části, bývají přístupné zvenčí. Počet chlévů se liší podle velikosti rodiny, dále za chlévy bývají kotce pro prasata, kozy a kurníky pro drůbež. Stodola je situována ve dvoře kolmo na obytný dům (např. čp. 1), u některých domů byla stodola součástí obytného domu (např. čp. 25). Nejstarší dochované domy byly budovány z hlíny z nepálených cihel. Ze stejného materiálu byly postaveny i stodoly. Mladší domy i mladší stodoly – převážně pilířové byly budovány již z cihel pálených. Střechy domů tradičního lidového stavitelství ve Starých Hutích jsou zásadně sedlové o pravidelném sklonu střešních rovin. Konstrukčně se jedná o jednoduchý sedlový krov bez hambalků. Jako střešní krytina byl používán dřevěný štípaný šindel, později eternit a keramická a betonová střešní taška. Komíny jsou převážně cihlové. Fasády domů tradičního lidového stavitelství byly prováděny svépomocí jako hladké jednobarevné, původně hliněné či hliněnovápenné s barevně odlišeným soklem. Výjimkou jsou fasády domů čp. 1 a 21 s plasticky pojednanými a barevně odlišenými šambránami.

K nejzachovalejším patří usedlost čp. 34. Jedná se o intaktně dochovaný dlouhý obytný dům s chlévy situovaný na vyrovnané terase v prudkém svahu nad komunikací vyběhající z obce do polí. Součástí usedlosti jsou dvě za sebou situované stodoly orientované kolmo na obytný dům. V obytném domě se nachází celá řada původní interiérové výbavy. V obytných místnostech jsou dřevěné trámové stropy s horním překládaným záklopem, prkenné podlahy, stojatá kachlová kamna. Vstupní dveře do domu jsou kazetové, truhlářsky zdobené, okna jsou kastlová, ven a dovnitř otevíravá. Ve chlévě je dochovaný povalový strop a původní kamenná dlažba. Na západním štítu

Původní usedlost z roku 1850

Usedlost čp. 25

domu je přístřešek kryjící vstup do sklípku situovaného pod obytnou místností. Dům je postaven z nepálené cihly, pilíře stodoly jsou vyzděny z pálených cihel, výplně jsou prkenné. Areál usedlosti je směrem k cestě částečně vymezen dřevěným plaňkovým plotem. Při konfrontaci s mapou stabilního katastru obce z roku 1827 je zřejmé, že v tomto roce již dům čp. 34 s horní stodolou již stál, obytná místnost přistavěná do svahu a spodní stodola byly postaveny později.

Drobné domkařské stavení bez většího hospodářského zázemí představuje dům čp. 21 v horní části obce. Mezi cestou a okapově orientovaným domem se nachází malý dvorek, kde se před chlévem nacházelo hnojiště. Chlív je dnes přestavěn na kuchyni, hnojiště je zrušeno. Bezprostředně za domem se zvedá prudký svah. Dům má jednotraktovou dispozici, půdorysný tvar obdélníka. Vstup je přibližně uprostřed dispozice přímo do kuchyně. Tato byla původně menší než dnes, vpravo z ní byl vstup do obytné místnosti. Hospodářská část byla redukována rozšířením kuchyně. V minulosti stával přímo u komunikace okapově orientovaný hospodářský objekt postavený z netrvanlivého materiálu. Dům je postaven z nepálené cihly, stropy jsou dřevěné trámové s horním

Včelín v zahradě domu čp. 25

záklopem. Podlahy v obytných místnostech jsou prkenné. Omítka je hladká okrová, hliněná, fasáda má zdůrazněné bílé okenní šambrány. Sokl domu je opatřen tmavě šedým nátěrem. Dům je v celé své délce zakryt pravidelným sedlovým krovem. Starší břidlicová střešní krytina byla nahrazena keramickou taškou, komín z pálených cihel je omítnutý. Výplně otvorů jsou dřevěné intaktně dochované, dveře kazetové zdobené včetně deštěné zárubně, okna kastlová ven a dovnitř otevíravá. Interiéry jsou jednoduché bez náročnější výzdoby, v obytných místnostech jsou hodnotné dubové trámové stropy s překládaným horním záklopem, v obytných místnostech dřevěné prkenné podlahy. V kuchyni je dochována pec s kachlovými kamny.

Hodnotným objektem tradičního lidového stavitelství je rovněž dům čp. 25. Na mapě z roku 1827 je zachycen v menší velikosti než dnes. Hospodářská část je zakreslena z netrvanlivého materiálu. Na mapě z roku 1870 je již celý dům vyznačen z trvanlivých materiálů, šrafuroy jsou vyznačeny přístavky, které jsou u východní fasády a severního štítu. Dům se nachází v poněkud odsunuté poloze od komunikace v zahradě. K této komunikaci je dům okapově orientován. Původní dům byl jednotraktový, přístavbou letní kuchyně v polovině 20. století byl rozšířen v jižní části na dvoutraktový. Vstup do domu je umístěn přibližně v polovině jeho délky, vstupuje se do něj nikoli přímo od komunikace, ale od potoka přes novodobou verandu, ve které se nachází studna. Z této verandy je vstup do původní vstupní chodby, z ní vlevo do kuchyně a obytné místnosti. Z chodby vpravo je vstup do další obytné místnosti. Hospodářská část domu pokračuje severním směrem a je přístupná jednostranně pouze od potoka přímo ze dvora. Mezi obytným domem a potokem se nachází dřevěný včelín. Dům je postaven z nepálené cihly, stropy jsou dřevěné trámové, podbité a omítnuté. Podlahy v obytných místnostech jsou prkenné. Omítka je hladká, hliněná, jednobarevná bez ozdob. Sokl štítu je opatřen červenou podrovnávkou. Sedlový krov sleduje půdorysný tvar domu. Komíny jsou z červených pálených cihel. Dřevěné výplně otvorů jsou intaktně dochované, dveře kazetové, okna kastlová ven a dovnitř otevíravá, osazená v líci fasády. Forma dvora vychází z konfigurace terénu, přilehlé komunikace a protékajícího potoka. Jedná se o dvůr jednotného domu. Interiéry jsou jednoduché bez náročnější výzdoby, v obytných místnostech jsou dřevěné trámové stropy podbité a omítnuté, chodby dlážděny dlažbou, v obytných místnostech dřevěné prkenné podlahy. V kuchyni jsou kachlová kamna z poloviny 20. století, v novodobé vstupní verandě se nachází kopaná studna, která před stavbou verandy stávala venku před domem ve dvoře.

K dalším hodnotným objektům tradičního lidového stavitelství v obci patří např. domy čp. 1, 33 a 40.

(JN)

Staré Město

Historické jádro města bylo založeno na staré obchodní stezce jako silniční ves. Lokalita představuje jedno z nejstarších osídlených míst v zemi. Archeologické výzkumy dokládají hustotu staroslovanského osídlení a městský charakter centra. Jádro města tvořila trhovářská ves Veligrad, která byla již v roce 1141 součástí spytihněvského kostela, jež je lokalizována do dnešní ulice Svatovítské, a kolonizační trhovářská osada dnes lokalizovaná do prostoru ulice zvané náměstí Hrdinů. Staré Město se ještě roku 1315 nazývalo Velehradem, dnešní název má od roku 1321. Staré Město jako předměstí opevněného Uherského Hradiště bylo v průběhu 17. století vypáleno a do základů vyvráceno, další pohromy přinášela rozvodněná Mo-

Původní usedlost čp. 90

rava. V roce 1742 prošla městem pruská vojska, za napoleonských válek město utrpělo v letech 1805 a 1809. Přes tyto obtíže a škody se v městečku zvýšil počet domů, v roce 1790 na 119 a v roce 1834 na 124, kdy počet obyvatel dosáhl 1 560. Nový rozvoj začal s výstavbou dráhy v roce 1841 z Břeclavi do Přerova. Staré Město si dlouho uchovávalo zemědělský ráz, až koncem 19. století se začala zvyšovat řemeslnická výroba. Od roku 1913 pracovala cihelna, od roku 1928 pila, od roku 1911 výrobní lihovin, od roku 1930 chemická továrna. Elektrifikace a regulace potoka Salašky byly provedeny v roce 1924. S rozsáhlou úpravou zabraňující záplavám se začalo v roce 1935 stavbou Baťova kanálu. Po druhé světové válce

zavána do dnešní ulice Svatovítské, a kolonizační trhovářská osada dnes lokalizovaná do prostoru ulice zvané náměstí Hrdinů. Staré Město se ještě roku 1315 nazývalo Velehradem, dnešní název má od roku 1321. Staré Město jako předměstí opevněného Uherského Hradiště bylo v průběhu 17. století vypáleno a do základů vyvráceno, další pohromy přinášela rozvodněná Mo-

Pohled na Staré Město, okolo roku 1940

Huskova restaurace na Brněnské ulici v letech 1918–1938, dnes hospoda Na Špicí

jící část zástavby města si dosud udržela hmotové měřítko tradičního lidového stavitelství, v detailech či interiérové výbavě dnes již nelze prakticky nalézt autenticky dochovaný dům tohoto typu. Centrálním prostorem, který však nemá charakter náměstí, je dnešní ulice náměstí Hrdinů. Klasické zemědělské usedlosti se nacházely v celé urbanizované ploše sídla. Jednalo se o řadové či samostatně stojící okapově orientované úhlové domy s hákovým dvorem. Převažující orientace domů v sídle byla a je okapová. U domů situovaných u ulice vstupuje dveřmi z ulice, sem jsou rovněž orientována okna obytných místností. Na okraji uliční fronty byla situována vjezdová vrata. Tradiční domy byly nejčastěji jednotraktové úhlové domy s obytnou částí a průjezdem do dvora podél komunikace a s hospodářskou částí ve dvorním křídle. Obytné prostory se skládaly z jednoho, zřídka dvou pokojů, kuchyně a komory. Nejstarší domy byly budovány z hlíny z nepálených cihel. Střechy byly kryté slaměnými došky, jen málo šindelem či taškami.

Fasády domů tradičního lidového stavitelství byly prakticky bez výjimky prováděny jako hladké, původně hliněné či hliněnovápenné. S postupující industrializací došlo na celém území města k radikálním přestavbám původních zemědělských usedlostí, tyto se již dnes na území města prakticky nenachází. Z tradičních fasád (realizovaných však již počátkem 20. století) je možno jako příklad uvést dům čp. 883 na ulici Mojžířově a domy čp. 770 a 942 na ulici Sochorcově. Příkladem necitlivé úpravy a modernizace domu může být dům čp. 777 na této ulici, který byl zbaven originálních dřevěných kastlových oken, fasáda byla zateplena a podkroví bylo zvýšeno. Domy čp. 770 a 942 jsou tak posledními tradičními nezmodernizovanými doklady tradičního stavitelství v této ulici.

Většina interiérů objektů byla radikálně přestavěna a přizpůsobena potřebám moderního bydlení.

(JN)

Původní usedlost čp. 78 na ulici Hradištská

charakter města zásadně změnila nastupující industrializace. Staré Město bylo několikrát administrativně sloučeno s Uherským Hradištěm, od roku 1990 má znovu svůj městský úřad.

Původně zemědělský charakter města byl téměř naprosto setřen a domy, které z této doby ve městě zůstaly, slouží dnes naprosto jiným účelům. Ačkoli převažující

*Hostinec U Kafků okolo roku 1900 na křižovatce ulic
Huštěnovská a Velehradská*

Původní usedlosti u potoka Salaška v roce 1935

*Pohled na náměstí v roce 1935 s obchody a provozovny
drobných řemeslníků*

Pohled na Staré Město, okolo roku 1940

*Nárožní usedlost v ulici Mojžírova
čp. 883*

*Původní zemědělská usedlost
čp. 38 v ulici Svatovítská*

Dům čp. 770 v ulici Sochorcova

Dům čp. 942 v ulici Sochorcova

*Část původní zemědělské usedlosti
čp. 39 v ulici Svatovítská*

Starý Hrozenkov

Zástavba ve středu obce s dominantou kostela

Starý Hrozenkov je centrem regionu moravské Kopanice. Hlavní část zástavby obce prezentují těsně vedle sebe stojící okapově orientovaná stavení soustředěná kolem hlavní průjezdné komunikace procházející vesnicí směrem na Slovensko. Část zástavby obce, ve svahu směrem k Žitkové v tzv. Černých, představuje typickou kopaničářskou sídelní formu staveb roztroušených v hornatém terénu Bílých Karpat. V obci se již díky přestavbám a novostavbám tradiční lidové stavby zachovaly jen v malém počtu. V Černých lze však dosud najít několik usedlostí s většinou uzavřenými či polouzavřenými typy dvorů, které nesou atributy tradiční architektury moravských Kopanic. Příkladem takových staveb může být usedlost čp. 150. Její význam spočívá i v tom, že zde bydlela poslední známá kopaničářská vědma – bohyně, Irma Gabrhelová. Usedlost tvoří štítově orientované hliněné dvojdílné stavení – ze dvora se vstupuje do kuchyně a dále do ložnice. Na tuto obytnou část kolmo navazují kamenné chlévy, za ně byla později přistavěna další světnice. Třetí zastavěnou část dvora tvoří další kamenné chlévky a krmníky pro vepře. Plochými kameny vydlážděný dvůr uzavírá vysoký deskový plot s brankou. Mimo takto ohrazený dvorek stojí samostatně v jeho těsné blízkosti menší

Usedlost čp. 150 ztratila opravou svůj původní ráz

Štítově orientované stavení čp. 103

zděná šopka, opodál suširna na ovoce a o kus dál od domu se nachází roubená, již rozpadající se tradiční stodola. Půvabné prostředí usedlosti s nádhernými výhledy do krajiny dotvářejí impozantní staré vzrostlé stromy. Vzácně zachovaný zůstal také interiér včetně nábytkového vybavení. Stavba je umocněna jedinečným, již zaniklým fenoménem moravských

Kopanic – působením kopaničářských bohů s jejich výjimečnými schopnostmi léčit a pomáhat potřebným. Výše uvedený popis odpovídá stavu usedlosti v roce 2007. V současnosti je dům celkově zrekonstruován novými majiteli. Ač je záslužné, že zůstala usedlost zachována v původní stavební hmotě i dispozici, přesto se její celkový výraz změnil vzhledem k použití současných stavebních materiálů, technologií i nové barevnosti a neodpovídá duchu původní usedlosti, kdy v něm žila Irma Gabrhelová.

Z dalších staveb, které zachovávají více či méně podobu původních staveb, je třeba uvést například objekty v hlavní zástavbě obce – čp. 15, 87, 26, 34, 161, 164, 103 a v části Bedové usedlosti čp. 250. K nejzajímavějším stavbám patří čp. 103. Jde o štítově orientované stavení velmi dobře dochované a pečlivě udržované. Představuje jednotný dům, kdy na obytnou část – světnici a vstupní síň v přední části – navazuje v jedné osevní linii pod jednou střechou hospodářská část, chlévky se

Usedlost čp. 250

Štítově orientované stavení čp. 240, stav v roce 2007

samostatnými vchody ze dvora. Na konci stavby ve dvoře je přistavěná úzká dřevěná kůlna. Malebnost stavení zdůrazňuje dřevěný plaňkový plot předzahrádky a vzrostlá hrušeň.

Funkci hospodářské zemědělské usedlosti dosud plní stavba čp. 250 ve svahu v části obce Bedová. Jde o štítově orientované stavení, jednotný dům s obytnou částí a chlévy v jedné ose a pod jednou střechou. Ve štítě se nachází trojdílné okno a okrová vápenocementová omítka dává fasádě tvrdší výraz. Dům je postavený po druhé světové válce z nepálených hliněných cihel, hospodářská část pak z kamene. V zadní části vedle domu je do svahu situovaný zděný štít sklepa, dnes již se rozpadajícího. Součástí dvora byla také dřevěná stodola, z níž dnes zůstala jen zřícená konstrukce. Okolí domu doplňují charakteristické kopary s vysokými kopami sena. Dům je situován v místě, z něhož jsou krásné výhledy do kraje, obklopuje ho množství ovocných stromů. Usedlost by si zasloužila lepší údržbu.

Současná podoba novostavby na místě původního domu čp. 240.

(OF)

Strání

Strání leží v jihovýchodním cípu okresu Uherské Hradiště a Zlínského kraje, v členitém terénu Chráněné krajinné oblasti Bílé Karpaty pod Velkou Javořinou. Obec je rozdělena na dvě části – Strání a Květnou – ty však tvoří jeden celek a sousedí s okresem (jižní část) Trenčín a Hodonín a dále s územím obcí Březová, Korytná, Horní Němčí a Slavkov. Je položena ve Straňanské kotlině mezi Javořinskou a Lopenickou hornatinou. Kotlina se směrem k jihovýchodu do trenčínského okresu zužuje do úzkého průsmyku, kterým protéká říčka Klanečnice. Obklopují ji hora Javořina, Nová hora, Hrabi-
na, v dálce se rýsuje Lopeník. Charakteristický protáhlý tvar zastavěného území obce Strání je dán údolní polohou obce podél říčky Klanečnice.

Roubená stodola v místní části Záhumenica

Olomouc, Kunovice, Uherský Brod směrem na straňanský průsmyk a dále na Nové Město nad Váhom až do Ostríhomí. Obyvatelé v pohraničních oblastech mezi Uherským Brodem a řekou Váh často trpěli vojenskými výpravami a loupeživými vpády jak z Uher, tak i Moravy. Proto zde bylo území nikoho jako nárazníková zóna v době války s nesmírným utrpením pro obyvatele. Chudý, hornatý kraj, kde se velmi těžce získávala obživa, nesmírně trpěl vpády vojsk z Uher i tažením různých povstalců a loupeživých nájezdníků. Strání bylo mnohokrát vypáleno, obyvatele nacházeli úkryt v okolních horách a lesích.

Roubená stodola v místní části Dolina

První písemné zprávy o Strání jsou v zemských deskách olomouckých z roku 1357. Do roku 1318 patřilo panu Chotěboru ze Strání. Majitelé Strání se vlivem válečných událostí a hraničních sporů často střídali. V roce 1359 prodávají vladkové Pavel a Ctibor ze Strání městečko s tvrzí, dvorem, farou a bohatými lesy Fraňkovi a Petrovi z Kunovic. Král Zikmund

zastavil roku 1432 tvrz a městečko Strání neznámému šlechtici. Za husitských válek se kolem Strání bojovalo, tvrz byla zbořena a Strání pokleslo na ves. V roce 1492 bylo v obci čtyřicet čtyři usedlostí, z toho dva mlýny. Ty stály z důvodu spádu horských

Pohled na zachovanou původní zástavbu obce

potoků a příhodné nižší polohy zřejmě v lokalitě dnešní Květné. Vrchnost měla mimo dávek odváděných sedláky ještě příjmy z pily patřící k mlýnu, z rozlehlých lesů, z nichž se těžilo množství bukového dřeva, lovilo mnoho zvěře a ptactva, množství ryb z horských potoků. Od roku 1502 patří Strání k ostrožskému panství Jana z Kunovic. Vrchnost tu měla dvůr, pilu, mýto, znamení lesy a rybníky. Z hlediska hospodářského měla obec vždy zemědělský a pastevecký charakter. Od roku 1625 se stává vlastníkem rod Lichtenštejnů, a to až do 20. století. Z té doby pochází zástavba okolo návsi do značné míry ve hmotě a výškách dochovaná dodnes. V roce 1794 zakládá Lichtenštejn sklářskou huť, kolem které vzniká nová osada. Osada byla před sto lety přejmenována z osady „V Huti“ na Květnou. I když Strání a místní část obce Květná na sebe bezprostředně navazují, liší se vzájemně charakterem a strukturou zástavby. Obě dvě různorodé struktury jsou propojeny přirozeným stavebním rozvojem podél průjezdní komunikace. Poloha Strání v mělké části údolí umožnila umístit zástavbu více do mírných svahů. Směrem k jihu je údolí sevřenější, s prudšími svahy s větším uplatněním lesních porostů.

V obci Strání převládá forma řadové zástavby. Obytné domy mají půdorys protáhlého obdélníku, který je delší stranou orientován ke komunikaci. Konstrukci staveb završuje sedlová střecha s pevnou střešní krytinou. Šířka domu se pohybuje převážně kolem 10 m. Na tuto šířku navazuje za nemovitostí parcela využívaná jako zahrada či záhumenek. V obci se zachovala řada staveb nesoucích prvky původní architektury. Náleží k nim čp. 491, 490, 486, 430, 239, 90, 82, 61, 48, 47. Statky mají hákový půdorys, v humnech jsou umístěny samostatně stojící nevelké dřevěné (roubené či rámové) stodoly. Dochovaly se převážně v tratích Záhumenica a Dolina. Ojedinele se

Ukázka sevřené okapově orientované fronty lemující silnici pod kostelem.

Ukázka sevřené okapově orientované fronty lemující silnici pod kostelem.

u obytných staveb objevují bohatě členěné fasády, například u usedlosti čp. 491. V části Květné je vesnická zástavba prezentována jak obytnými trakty kolnými ke komunikaci (čp. 281, 282), tak i rovnoběžnými (čp. 482). Na ně do dvora navazuje nevelké hospodářské zázemí. U průběžné komunikace zaujme pozoruhodná stavba Zahnovy vily a torzo areálu bývalého Popelkova vodního mlýna. Areál sestává ze tří objektů uzavírajících obdélný dvůr otevřený směrem k veřejnému prostranství. Obytný dům pochází přibližně z druhé poloviny 19. století, patrná je přestavba před polovinou 20. století.

Usedlost čp. 82

sedící domy čp. 216 a 327 patří k hodnotným dokladům lidového stavitelství a tvoří jednotu, která byla respektována při obnovných a udržovacích pracích v celém průběhu takřka dvanáctileté památkové obnovy. Prvotním záměrem obnovy obou objektů bylo zachování původní architektury typické horské zástavby. Postupná obnova probíhala od roku 1991 (čp. 216). Posléze bylo přistoupeno i k památkové obnově čp. 327. V roce 2007 byla na tyto obnovné práce zpracována Ing. arch. Jiřím Hlouškem projektová dokumentace. V roce 2010 byly oba objekty, známé pod společným názvem „Štrbákovec“, slavnostně vysvěceny místním duchovním správcem P. Janem Hrudíkem.

Usedlost čp. 216 se sýpkou v podstřeší je podélně okapově orientovaná, jednopodlažní s návratím – hospodářským prostorem, kterým se vjíždí do domu, se souměrnou sedlovou střechou na obdélníkovém půdoryse a hambalkovým krovem krytým pálenou krytinou. Objekt se zachovanými původními výplněmi otvorů je částečně podsklepen pod přední částí a ukončuje řadovou zástavbu. V interiéru jsou zachovány trámové stropy v celém rozsahu, podlahy v převážné části objektu jsou dřevěné, palubkové, v průjezdu je podlaha tvořena cihelnou režnou dlažbou. V hospodářské části je dlažba kamenná. Okna v objektu jsou původní – dřevěná dvojitá s jednoduchým zasklením. Objekt je vytápěn lokálními kamny na dřevo. Přední jizba i vedlejší

Usedlost čp. 216 a 327 zv. Štrbákovec - před obnovou

místnost, sloužící jako kuchyně, jsou vybaveny dobovým nábytkem a předměty. V objektu je rozmístěno i zemědělské nářadí (návrátí).

Usedlost čp. 327 z 19. století je přízemní objekt obdélného půdorysu situovaný jako řadová, okapově orientovaná stavba v uliční zástavbě. Průčelí je členěno podezdívkou. Přízemí je členěno třemi osami, v pravé krajní je situován vstup. Okna jsou obdélníková s parapetní římsou. V patře na osu je umístěno pravoúhlé okno lemované plochou šambránou. Dveře a okna jsou dřevěná, původní, střecha je sedlová zakrývající v prodloužení i dvorní hospodářský trakt. Interiér je dvoutraktový, tvořený síní a pokojem. Síně je podsklepena. V interiéru jsou v celém rozsahu dochovány trámové stropy. V průběhu roku 1996 (ještě za původního vlastníka s finančním přispěním Okresního úřadu Uherské Hradiště) byla provedena výměna krytiny a ošetření krovů, realizováno odvlhčení domu a vyspravení poškozených omítek. Usedlost byla v roce 2006 vykoupena obcí od Anny Bahulové.

V roce 2007 byla zahájena památková obnova, jejíž prioritou byla konzervace dochovaných původních konstrukcí, povrchů a detailů. Bylo realizováno doplnění dešťového svodu, nové dřevěné

podlahy, repase vnitřních vstupních dveří, výměna dožilých výplní otvorů v hospodářském traktu, oprava hliněných omítek, oprava elektroinstalace, renovace truhlářských výrobků a repase zámečnických výrobků. V letech 2009–2010 proběhla přístavba v zadní části domu pro potřeby osvětvy. Objekt slouží o hodech a fašancích, pořádají se zde večery u cimbalu.

Usedlost čp. 216 a 327 zv. Štrbákovec po obnově

Za obnovnými pracemi se skrývala především snaha o oživení a využití domu jako kulturního centra v obci v návaznosti na místní tradice, což se opravdu podařilo. Za největší úspěch lze považovat skutečnost, že objekt neslouží jenom jako muzeum, ale byl mu vrácen život díky oficiálním i neformálním setkáváním místních kulturních a církevních spolků. Objekt se stal pro život v obci kulturním stánkem, kde se v průběhu celého roku odehrávají významné kulturní akce, jako je fašankový festival, setkání pěveckých sborů v rámci dne obce, hody aj. Vedle těchto akcí je objekt přístupný i ve všední dny a místními občany je hojně navštěvován. Častými návštěvníky jsou děti ze ZŠ i MŠ, které se v rámci exkurze dozvídají o způsobu života našich předků. Průvodci jim jsou členové mužského sboru S.E.N, které je zde možné potkat pravidelně každý páteční večer. Probíhají zde ukázky výuky vázání tureckých šátků, soukromé oslavy jako zabijačka, „svatební popravky“, narozeniny, ale i ochutnávka vín a košť slivovice, stavění máje aj. Setkávají se zde a prolínají místní spolky se všemi generacemi.

Dominantou obce je kostel Povýšení sv. Kříže z roku 1911. Vedle kostela vpravo se nachází přízemní objekt fary. Další významnou stavbou je zámeček z roku 1592, bývalé lovecké sídlo Lichtenštejnů, který uzavírá náves a dům „Trčáček“, v němž se do roku 1918 vybíralo mýtné. Z drobné sakrální architektury stojí za pozornost chráněná socha sv. Jana Křtitele v Květné.

(JS)

Stříbrnice

Obec se připomíná již ve 12. století, kdy jedno popluží náleželo ke spytihněvskému kostelu. Později část obce vystupuje jako příslušenství buchlovského panství. V průběhu 17. a počátkem 18. století obcí několikrát prošla vojska a obec značně poničila. V roce 1843 bylo v obci 150 domů, ve kterých žilo 720 osob. V obci byla silná tradice vinařství a ovocnářství. Pracovala zde palírna, byl zde v provozu šenk a mlýn, ovocnářské družstvo se připomíná v roce 1911. Faru i školu měla obec v Buchlovicích,

Pohled na náves, okolo roku 1980

v roce 1910 byla vyčleněna a zřízena vlastní farnost. Farní kostel sv. Prokopa byl vybudován v roce 1910. Škola byla zřízena v roce 1831, školní budova pochází z roku 1887 a byla adaptována na mateřskou školu. Obec se nachází v údolí Medlovického potoka, který protéká jižní částí Stupavské vrchoviny východním směrem k Boršicím. Zastavění údolí je soustředěno podél procházející komunikace z Boršic do Osvětíman a podél komunikací vybíhajících zejména směrem pod Paseky. Poměrně samostatnou sídelní enklávou je lokalita Stříbrnických pasek, která se stala rekreační oblastí. Způsob zastavění jednotlivými domy vychází z možností konkrétní lokality v těsné blízkosti komunikace probíhající podél potoka. Nejstarší zástavba je situována vedle sebe podél průběžné komunikace. Jedná se o silniční ves typickou pro stará sídelní území. Obec nemá náves, za centrum lze považovat prostor v blízkosti obecního úřadu a kaple sv. Prokopa. Klasickou zemědělskou usedlost dnes představují některé domy s chlévy a hospodářskou částí, stodola je situována většinou ve dvoře v kolmé poloze k obytnému domu např. jako přístavba ve tvaru písmene L (čp. 184, 185). V obci se nachází jak domy řadové – kolem průběžné komunikace (čp. 4, 5, 6), tak i domy samostatně stojící. Orientace většiny domů v obci podél hlavní komunikace je okapová, domy samostatně stojící v lokalitách mimo hlavní komunikaci jsou orientovány štítově. Vstup do domů je vždy situován v delší okapové straně, sem jsou rovněž orientována okna obytných místností. Na okraji uliční fronty jsou situována vjezdová vrata. Chlévy jsou

v roce 1910 byla vyčleněna a zřízena vlastní farnost. Farní kostel sv. Prokopa byl vybudován v roce 1910. Škola byla zřízena v roce 1831, školní budova pochází z roku 1887 a byla adaptována na mateřskou školu.

Obec se nachází v údolí Medlovického potoka, který protéká jižní částí Stupavské vrchoviny východním směrem k Boršicím. Zastavění údolí je soustředěno podél procházející komunikace

Vstupní kasetové dveře čp. 184

půdorysným pokračováním obytné části, bývají přístupné zvenčí. Počet chlévů se liší podle velikosti rodiny, dále za chlévy bývají kotce pro prasata a kozy a kurníky pro drůbež. Stodola je situována jako pokračování hmoty obytného domu nebo jako kolmá přístavba do tvaru písmene L. Nejstarší dochované domy byly budovány z hlíny z nepálených cihel. Ze stejného materiálu byly budovány i stodoly. Mladší domy i mladší stodoly – převážně pilířové byly budovány již z cihel pálených. V obci je několik

Patrový dům s obchodem, okolo roku 1935

stodol postavených z opracovaných masivních kamenných bloků (např. u domu čp. 160 a 185). Fasády domů tradičního lidového stavitelství byly prakticky bez výjimky prováděny jako hladké, původně hliněné či hliněnovápenné. Výplně otvorů jsou dřevěné. Okna jsou kastlová s vnějšími křídly otevíravými ven, rámy křidel jsou stolařsky profilovány, převažující barevné nátěry jsou bílé nebo hnědé. Vstupní dveře jsou většinou kazetové, rovněž s poměrně náročným stolařským profilováním kazet, barevný nátěr hnědý. Tradiční novější pilířové stodoly zděné z pálených cihel či z kamenných bloků nejsou omítané. V obci se dosud nachází několik poměrně autenticky dochovaných tradičních domů včetně interiérů. Za tradiční lze v dnešní době již považovat interiéry z dvacátých až třicátých let 20. století. Příkladem takto dochovaného domu, který dosud neprošel destruktivní modernizací, je čp. 184. Obytný dům je k přílehlé cestě orientován štítově, vstup je při navazujícím hospodářském křídle. Ze vstupní chodby je vpravo vstup do kuchyně, tato je průchozí do obytné místnosti. V kuchyni i obytné místnosti jsou kachlová kamna a dřevěné trámové stropy. Místnosti přístupné vlevo z chodby, které dříve sloužily jako chlévy a hospodářské zázemí, jsou dnes adaptovány pro chalupářské bydlení. Zde rovněž situováno nové hygienické zázemí domu. V závěru dispozice domu je přístup ke klenutému sklípku. Součástí hospodářského křídla je průjezdná stodola. Dům je postaven z nepálených a pálených cihel, stropy jsou dřevěné trámové. Podlaha v chodbách a kuchyni je keramická, v obytných místnostech jsou podlahy prkenné. Pilíře stodoly jsou vyžděny z pálených cihel. Omítka je hladká, štuková, jednobarevná bez

stodol postavených z opracovaných masivních kamenných bloků (např. u domu čp. 160 a 185). Fasády domů tradičního lidového stavitelství byly prakticky bez výjimky prováděny jako hladké, původně hliněné či hliněnovápenné. Výplně otvorů jsou dřevěné. Okna jsou kastlová s vnějšími křídly otevíravými ven, rámy křidel jsou stolařsky profilovány, převažující barevné nátěry jsou bílé nebo hnědé. Vstupní dveře jsou většinou kazetové, rovněž s poměrně náročným

Průhled přes dvůr ke stodole čp. 185

ozdob. Sokl domu je opatřen keramickým obkladem. Sedlový krov sleduje půdorysný tvar domu do tvaru písmene L, střešní krytina jsou dobové betonové tašky, komíny jsou z červených pálených cihel. Výplně otvorů jsou dřevěně intaktně dochované, dveře pak

Dům čp. 185

dřevěně kazetové dvoukřídlivé, okna kastlová ven a dovnitř otevíravá. Dalším poměrně intaktně dochovaným areálem je usedlost čp. 184. Obytný dům je k přílehlé komunikaci orientován štítově. Jedná se o usedlost půdorysného tvaru ve tvaru písmene L. Vstup do obytné části je ze dvora přibližně ve třetině délky obytného domu. Ze vstupní chodby je vpravo vstup do kuchyně, vlevo je pak obytná místnost. Přibližně v polovině plochy vstupního traktu byla v minulosti černá kuchyně. Na obytnou část navazovala část chlévů, tyto již v současnosti nejsou funkční. Dvůr je uzavřen průjezdnou stodolou situovanou kolmo k obytnému domu. Dům je postaven z kombinace nepálených a pálených cihel a kamene, stropy jsou dřevěně trámové. Podlaha v chodbách a kuchyni je keramická, v obytných místnostech prkenná. Stěny stodoly jsou vyzděny z opracovaného přírodního kamene. V průjezdu stodoly je povalový strop z dřevěné tyčoviny. Omítky jsou hladké, štukové, jednobarevné bez ozdob. Sokl domu je opatřen omítkou. Sedlový krov sleduje půdorysný tvar domu do písmene L, střešní krytina jsou keramické a dobové betonové tašky, komíny z červených pálených cihel. Výplně otvorů jsou dřevěně intaktně dochované, vstupní dveře do obytné části jsou novodobé, dveře do chléva z vodorovně kladených fošen, okna kastlová ven a dovnitř otevíravá. Dvůr se nachází mezi komunikací a odsunutou stodolou. Chlévy byly v zadní části obytného domu v návaznosti na stodolu, nyní slouží jako dílna a skladiště. Dvůr je doplněn drobným zděným hospodářským objektem. Humno je volně přístupné pouze přes průjezdnou stodolu. Vpravo před domem u komunikace se nachází studna. Trámové stropy jsou podbité a omítnuté. Původní interiérová výbava se nedochovala.

Prvky tradičních staveb lze identifikovat u dalších usedlostí, např. čp. 4, 5, 6, 51, 58, 145. V obci je dochována řada hodnotných profilovaných dřevěných vrat.

(JN)

Kachlová kamna v čp. 184

Usedlost čp. 59

Usedlost čp. 183 v části Paseky

Stodoly soustředěné u hlavní cesty v obci

Stupava

Obec byla založena po roce 1690, největší rozmach osídlování probíhal do roku 1705. Hlavním zdrojem obživy bylo původně pálení dřevěného uhlí, práce v buchlovských a koryčanských hutích a při těžbě dřeva. Po zrušení sklářské výroby pak výroba perleťového zboží. Zemědělství bylo pouze vedlejším zaměstnáním. Kostel sv. Klimenta byl dostavěn na severním okraji obce v roce 1863. Škola byla ve vesnici na různých místech od roku 1810, v roce 1975 byla zrušena.

Obec se nachází v úzkém údolí potoka Kyjovky, která protéká jižní částí Chřibů. V severní části obce v úzkém údolí potoka se jedná o řetězovou ves, v jižní části, kde se údolí rozšiřuje, se jedná o hromadnou zástavbu podél bývalých polních cest. Vzhledem ke konfiguraci terénu byly stavěny velmi úzké (na šířku jedné místnosti) a dlouhé domy (i několik desítek metrů) – např. čp. 27 a 28. Převažující orientace těchto domů je okapem rovnoběžně s vrstevnicemi. Obec nemá náves, za centrum lze považovat prostor v blízkosti stávající hasičské zbrojnice, obchodu, obecní knihovny a restaurace v blízkosti areálu bývalého JZD. Klasické zemědělské usedlosti se nacházejí hlavně na levém břehu potoka Kyjovky. Tyto zemědělské usedlosti se skládají z dlouhého obytného domu, který v zadní části obsahoval i chlévy a samostatně stojící stodoly, která bývá orientována podle konfigurace terénu. Jsou dochovány samostatně stojící stodoly orientované kolmo k obytnému stavení i stodoly orientované paralelně s obytnou budovou, tedy hákový i paralelní dvůr.

Dům čp. 95 stav v roce 2007

Dům čp. 95, stávající stav 2017

vy a stodola, to vše pod jednotnou sedlovou střechou. Dům je postaven z nepálených cihel, omítka je hladká, hliněná, jednobarevná bez ozdob, stropy jsou dřevěné trámové podbité. Sedlový krov vnesený vaznými trámy kryje okapový chodník. Okna jsou kastlová, ven a dovnitř otevírává, vstupní dveře jsou kazetové.

Převažující orientace domů v obci je okapová. Do domů situovaných u ulice se vstupuje dveřmi, sem jsou rovněž orientována okna obytných místností. Situování oken do štítu je naprosto výjimečné. Na okraji uliční fronty jsou situována vjezdová vrata. Jednou z výjimek štítově orientovaného domu s okny ve štítu je dům čp. 104 situovaný na malé parcele za potokem v centru obce.

Nejstarší dochované domy byly budovány z hlíny z nepálených cihel. Ze stejného materiálu byly budovány i stodoly, některé se dochovaly do současnosti – např. čp. 143. Mladší domy i mladší stodoly – převážně pilířové byly budovány již z cihel pálených.

Dalšími hodnotnými domy tradičního lidového stavitelství jsou např. domy čp. 3, 10, 78, 85, 97, 104 a 139. Fasády těchto domů tradičního lidového stavitelství jsou hladké, původně hliněné či hliněnovápenné. Výplně otvorů jsou dřevěné. Okna jsou kastlová s vnějšími křídly otevíravými ven, rámy křidel jsou stolařsky profilovány, převažující barevné nátěry jsou bílé nebo hnědé. Vstupní dveře jsou většinou kazetové, rovněž s poměrně náročným stolařským profilováním kazet, barevný nátěr je hnědý.

I ve Stupavě je možno sledovat postupnou degradaci a devastaci původních tradičních domů dle soudobého trendu zahrnujícího náhradu původních dřevěných dveř-

Příkladem těchto usedlostí jsou např. usedlosti čp. 59 a 60. Dům čp. 60 má jedno-traktovou dispozici, půdorysný tvar prodlouženého obdélníka. Vstup do domu je umístěn přibližně v polovině jeho délky, vstupuje se ze dvora do chodby, vlevo pak do kuchyně a obytné místnosti, vpravo do další obytné místnosti. V kuchyni se nachází kachlová kamna. Dále jsou ze dvora přístupné chlévy a stodola, to vše pod jednotnou sedlovou střechou.

Dům je postaven z nepálených cihel, omítka je hladká, hliněná, jednobarevná bez ozdob, stropy jsou dřevěné trámové podbité. Sedlový krov vnesený vaznými trámy kryje okapový chodník. Okna jsou kastlová, ven a dovnitř otevírává, vstupní dveře jsou kazetové.

Převažující orientace domů v obci je okapová. Do domů situovaných u ulice se vstupuje dveřmi, sem jsou rovněž orientována okna obytných místností. Situování oken do štítu je naprosto výjimečné. Na okraji uliční fronty jsou situována vjezdová vrata. Jednou z výjimek štítově orientovaného domu s okny ve štítu je dům čp. 104 situovaný na malé parcele za potokem v centru obce.

Nejstarší dochované domy byly budovány z hlíny z nepálených cihel. Ze stejného materiálu byly budovány i stodoly, některé se dochovaly do současnosti – např. čp. 143. Mladší domy i mladší stodoly – převážně pilířové byly budovány již z cihel pálených.

Dalšími hodnotnými domy tradičního lidového stavitelství jsou např. domy čp. 3, 10, 78, 85, 97, 104 a 139. Fasády těchto domů tradičního lidového stavitelství jsou hladké, původně hliněné či hliněnovápenné. Výplně otvorů jsou dřevěné. Okna jsou kastlová s vnějšími křídly otevíravými ven, rámy křidel jsou stolařsky profilovány, převažující barevné nátěry jsou bílé nebo hnědé. Vstupní dveře jsou většinou kazetové, rovněž s poměrně náročným stolařským profilováním kazet, barevný nátěr je hnědý.

I ve Stupavě je možno sledovat postupnou degradaci a devastaci původních tradičních domů dle soudobého trendu zahrnujícího náhradu původních dřevěných dveř-

ních a okenních výplní za výplně plastové, realizaci dodatečných kontaktních zateplovacích systémů bez respektu k charakteru stávajících omítek a aplikace nových omítkových stěrek opatřených agresivními barevnými nátěry nekorespondujícími s charakterem obce. Příkladem je řešení nové fasády domu čp. 95.

(JN)

Stodola za domem čp. 143

Suchá Loz

Suchá Loz se nachází na Uherskobrodsku, rozkládá se pod hřebenem Bílých Karpat s nejbližším Studeným vrchem (646 m n. m.) jihovýchodně od obce. Zástavba se rozkládá kolem říčky Nivnička protékající středem obce, do níž ze svahů hor stéká několik drobných vodních toků.

Zemědělská usedlost čp. 46

Nejbližší okolí vesnice představuje mírně zvlněná zemědělská krajina tvořená poli a ovocnými sady. V těsném sousedství katastru obce leží vodní nádrž Ordějov. V její blízkosti se rozkládá na samotě původní areál Podhorského mlýna. Suchá Loz je známá vynikající minerální vodou Lozou.

Typologicky lze zástavbu vesnice přiřadit k návesní silnicové. Hlavní zástavba se vine kolem páteřní komunikace a zároveň zčásti ve východní polovině kolem toku Nivničky. V rozšířeném prostoru středu obce tvoří dominantu novodobý kostel sv. Ludmily z roku 1999, dále se v návesním prostoru nachází budova obecní

Stavení čp. 114

správy, prodejna potravin, hostinec. Stavby stojí v okapové orientaci k hlavní komunikaci těsně vedle sebe. Celkově architektonická podoba ztratila svůj tradiční ráz. Zůstalo zachováno jen několik objektů, které nesou rysy tradičního stavitelství. Velká část původních zemědělských usedlostí je stavebně upravena novými tvrdými a barevnými fasádami, zvětšenými otvory oken, novodobými typy dveří, vrat. Značnou část zástavby představují novostavby, jejichž nevhodné podoby narušují jednotný původní ráz vesnice. Hmotově předimenzované, obvykle patrové domy různého, někdy až bizarního stavebního provedení, negativně ovlivňují charakter zástavby, především v západní části obce. Nevhodné a nesourodé stavební prvky a nepatřičná, mnohdy až „křiklavá“ barevnost nové zástavby nerespektuje tradici původní stavební kultury obce a výrazně narušuje její charakter.

Přesto u většiny objektů zůstala zachovaná tradiční háková půdorysná zástavba dvorů do tvaru písmene L, kdy na přední obytný dům navazují do pravého úhlu původně hospodářské objekty. Dvůr pokračuje ovocnou zahradou, humnem, kde dosud z velké části ještě stojí příčně průjezdné stodoly.

Ke stavbám, které stále ještě nesou podobu původního stavitelství, patří například čp. 46, 128, 184, 228, 114, obydlí kováře čp. 194 nebo čp. 255. K zajímavým původním stavbám patří čp. 46 na návsi, kterou však v současnosti zastihují novodobé sousední domy. Drobná hospodářská usedlost je okapově orientovaná s jednoduchým průčelím, jenž prolamují uprostřed dvě šestitabulková okna, na pravé straně dvoukřídla vrata, na levé straně domu pak jednoduché vchodové dveře. Hladká fasáda je okrové barvy s hnědým pásem soklu. Půvab dodává bílé rámování oken, vrat i dveří. Sedlovou střechu kryje pálená taška. Charakter domu napovídá době vzniku stavby v 19. století. Pozornost si zaslouží také objekt čp. 114 ve východní části hlavní zástavby na pravém břehu potoka. Průčelí domu tvoří na jeho pravé straně dvě okna s rámy ve tvaru písmene T, vedle nich jsou pak situovány řemeslně kvalitně zpracované dveře a dvoukřídla vrata do dvora. Fasádu tvoří bílá stříkaná omítka zarámovaná hladkými pásy kolem otvorů do domu. Nade dveřmi je v omítce vyvedené a načervenalou barvou zvýrazněné číslo popisné. Půdorysné uspořádání napovídá, že šlo původně pravděpodobně o štítově orientovaný objekt s dispozičním řazením obytných místností i následně hospodářské části s chlévy v jedné ose. Do ulice se nachází obytná světnice, za ní pak původní komora, nyní přebudovaná v sociální zařízení a hospodářská část. Samostatné vchody do místností se dnes nachází ve spojovací úzké chodbě, z níž vedou dveře do dvora.

Usedlost se zdobenou fasádou čp. 184

Základový strop kryje prostor světnice i chodby. Trám ve světnici nese dataci 1885, pravděpodobné datum vzniku stavby. Podlahu tvoří dřevěné palubovky. Velmi dobře udržovaný objekt dnes slouží jako rekreační zařízení. Je chvályhodné, že drobná zemědělská usedlost čp. 128 v centru obce byla nově zrekonstruovaná do původního stavu a vnitřně zařízena tradičním nábytkovým

vybavením. Objekt slouží jako místní muzeum, ukázka tradičního stavitelství, bydlení a hospodaření.

Vzácnosti ve vesnickém prostředí jsou dochované technické stavby jako například kovárny. V Suché Lozi takovou kovárnu se sousedním obytným domem kováře čp. 194 můžeme najít. Je jistě dobře, že objekt dosud slouží svému účelu. Původní ráz obou staveb spojených pod jednu střechu potlačuje výrazná, netradiční růžová barevnost tvrdé omítky.

V mnoha humnech v obci se dochovaly také stodoly. Za pozornost určitě stojí velmi pěkný a vzácný objekt roubené stodoly v zahradě domu čp. 33 a v jeho sousedství se nacházející kamenná stodola domu čp. 34. Půvab vedle sebe stojících stodol a místa doplňují vzrostlé stromy.

Hodnotné a udržované je v obci i značné množství drobných sakrálních staveb – kaple sv. Petra a Pavla z konce 18. století v polích za vesnicí s kamenným křížem stojícím před ní, kaple sv. Rocha z roku 1886, originální a malebná kaplička – poklona sv. Cyrila a Metoděje z roku 1863 v centru obce, socha sv. Josefa z roku 1910, kamenná plastika sv. Antonína byla postavena v roce 1934 nákladem rodiny Kočišovy před domem čp. 48, kříž u kostela je datován rokem 1946. Z roku 1950 pochází socha Panny Marie Hostýnské. Kamenný kříž v roce 1934 nechala zbudovat Marie Stružková, kovový kříž se nachází při silnici před obcí.

Je patrné, že v Suché Lozi se o památky tradičního stavitelství dobře starají. Negativní vliv na architektonickou podobu obce však mají novostavby a novodobé přestavby.

(OF)

Stodoly za čp. 33 a 34

Sušice

Obec se poprvé písemně uvádí v roce 1344. Sušice byly součástí buchlovického a později napajedelského statku. Stejně jako okolní vesnice i Sušice značně utrpěly vpády vojsk v průběhu 17. a počátkem 18. století. Ve druhé polovině 17. století bylo

Pohled na náves s kaplí

v obci 15 osídlených domů a jeden pustý. Ve druhé polovině 18. století zde žilo 118 dospělých a 40 dětí česky mluvících, v roce 1843 to bylo 181 osob ve 37 domech, z nich se živilo zemědělstvím 26 rodin. Ve vsi byl mlýn a dvůr. Cihelna se připomíná v roce 1930 i 1939. Tradici mělo v obci vinařství, které zaniklo na začátku 20. století, a ovocnářství. Sušický dvůr napajedelského statku, který se nacházel na východním okraji vesnice za potokem vlevo při cestě

na Kudlovice, byl v roce 1923 rozdělen mezi drobné usedlíky, tento stav trvá dodnes. Na návsi stojí kaple Panny Marie z roku 1886. V roce 1911 byla postavena budova školy, měšťanská škola byla v Babicích. Základní škola byla v obci zrušena v roce 1979. V roce 1961 měla obec 470 obyvatel. Po roce 1990 byl v obci obnoven obecní úřad.

Zástavba obce se řadí k typu návěsní silnicové vsi. Návěs je tvořena řadovými okapově orientovanými domy, uprostřed stojí kaple Panny Marie. Návsi prochází silnice na Traplice. Terén návsi je rovinatý.

Původní klasické zemědělské usedlosti se nacházejí především kolem návsi. Jedná se o řadové, okapově orientované úhlové domy s hákovým dvorem. Převažující orientace domů v obci je okapová. Do domů situovaných u ulice se vstupuje dveřmi, sem jsou rovněž orientována okna obytných místností. Na okraji uliční fronty jsou situována vjezdová vrata. Tradiční domy jsou nejčastěji jednotrakové úhlové domy s obytnou částí a průjezdem do dvora podél komunikace a s hospodářskou částí

Kaple Panny Marie na návsi

Dům čp. 62

jsou dřevěné. Okna jsou kastlová s vnějšími křídly otevíravými ven, rámy křidel jsou stolařsky profilovány, převažující barevné nátěry jsou bílé, zelené, modré nebo hnědé. Vstupní dveře jsou většinou kazetové, rovněž s poměrně náročným stolařským profilováním kazet, barevný nátěr hnědý, modrý či zelený.

Počátkem 19. století v obci existovala zástavba pouze kolem návsi s ulicí vybíhající za návsi vlevo do svahu, dále areál napajedelského statku a několik domů v jeho bezprostředním okolí. Novější objekty tradičního lidového stavitelství mají fasády provedené se snahou o architektonizaci domu, jsou provedené z tvrdé omítky, ostění je zdobeno jednoduchým geometrickým dekorem (dům čp. 93). Z tohoto období se v obci dochovaly např. domy čp. 4, 20, a 93, které vykazují prvky a hodnoty tradičního lidového stavitelství. Keramická střešní taška hmotově autentického domu čp 62 byla odstraněna a nahrazena plechovými šablonami.

Většina objektů v obci prochází permanentní údržbou, více či méně citlivou k hodnotám tradičního lidového stavitelství. Z hlediska technického stavu jsou nejohroženějšími objekty stodoly a další hospodářské objekty, které dnes již prakticky nikdo nepotřebuje. Zřejmě v nejhodnějším stavebně technickém stavu je dům čp. 4. Jedná se o unikátní hliněný dům, částečně již zřícený s řemeslně kvalitními okny i dveřmi, který je zachycen již na mapě stabilního katastru z roku 1827. Dům je dlouhodobě bez využití a hrozí jeho odstranění.

K další zásadní urbanizaci obce došlo až v průběhu 20. století, zejména pak po druhé světové válce, kdy vznikly celé nové ulice a nová zástavba tak zásadně svým počtem převýšila původní tradiční zástavbu.

(JN)

ve dvorním křídle. Nejstarší dochované domy byly budovány z hlíny z nepálených cihel. Dochované stodoly jsou postaveny z pálených cihel, stodoly kombinované z pálených a nepálených cihel jsou dnes již výjimkou. Fasády domů tradičního lidového stavitelství byly prakticky bez výjimky prováděny jako hladké, jednobarevné, původně hliněné či hliněnovápenné. Výplně otvorů

Detail okna domu čp. 4

Svárov

Obec se poprvé písemně uvádí v roce 1375, následně zřejmě po husitských válkách zpustla. Obnovena byla koncem 16. století. V roce 1633 obec vyplnili Turci. Ve druhé polovině 18. století zde žilo 118 dospělých a 43 dětí. Obec byla ryze země-

Zemědělská usedlost na návsi čp. 14 po přestavbě

dělská, v roce 1880 zde nebyl žádný řemeslník. Zemědělský charakter obce se začal měnit ve třicátých letech 20. století v souvislosti s odchodem bezzemků a domkářů do Zlína a Ostravy. Obecná škola byla zřízena v obci v roce 1861. V roce 1961 žilo v obci 335 obyvatel. V této době byla na návsi vybudována víceúčelová budova, která dnes slouží jako obecní úřad. Jedná se o návěsní ulicovou ves, která svým volnějším rozmístěním jednotlivých usedlostí reaguje na polohu ve svahovitém terénu. Návěs je tvořena řadovými okapově orientovanými domy, uprostřed stojí budova obecního úřadu. Terén návsi je svahovitý, zástavba reaguje na konfiguraci terénu a nemá jednotící lokační charakter. Klasické zemědělské usedlosti se nacházejí především kolem návsi. Jedná se o řadové či samostatně stojící okapově orientované úhlové domy s hákovým dvorem. Převažující orientace domů v obci je okapová. Do domů situovaných u ulice se vstupuje dveřmi, sem jsou rovněž orientována okna obytných místností. Na okraji uliční fronty jsou situována vjezdová vrata. Tradiční domy byly nejčastěji jednotraktové úhlové domy s obytnou částí a průjezdem do dvora podél komunikace a s hospodářskou částí ve dvorním křídle.

Fasády domů tradičního lidového stavitelství byly prakticky bez výjimky prováděny jako hladké, původně hliněné či hliněnovápenné. Tyto fasády jsou hladké, jednobarevné.

Dům čp. 32, stav z roku 2008

Výplně otvorů jsou dřevěné. Okna jsou kastlová s vnějšími křídly otevíravými ven, rámy křídel jsou stolařsky profilovány, převažující barevné nátěry jsou bílé. Vstupní dveře jsou většinou kazetové, rovněž s poměrně náročným stolařským profilováním kazet, barevný nátěr je bílý nebo hnědý.

Dům čp. 59, současný stav 2017

hodnotné objekty, které vykazují hodnoty tradičního lidového stavitelství, je možno v obci označit např. dům čp. 32 a 59.

Počátkem 19. stolet v obci existovala zástavba pouze kolem návsi. K další zásadní urbanizaci obce došlo až v průběhu 20. století, zejména pak po druhé světové válce, kdy se zahustila zástavba nad a hlavně kolem cesty pod návsi směřující do údolí. Došlo rovněž k radikální modernizaci domovního fondu, takže v obci dnes již prakticky nelze najít objekty tradičního lidového stavitelství. Za poměrně

(JN)

Dům čp. 59

Šumice

Obec Šumice je sídelním útvarem Uherskobrodsko (ještě v druhé polovině 19. století označoval František Bartoš obyvatele Uherskobrodsko jako Záhořany či Zálešáky.) Rozkládá se 5 km východně od Uherského Brodu v nadmořské výšce 229 m. Byla založena při soutoku potoka Ovčírky s říčkou Olšavou na rovině a přilehlých svazích podél břehu Olšavy a Vlárské dráhy. Zemědělský, mírně svažité charakter okolí obce je typický pro tuto oblast, jen na severu, kde je půda méně úrodná, se mění v lesnatý porost. Katastrální území

Zemědělská usedlost čp. 72, stav v roce 2008

trpí zvláště na jihu erozí a přívaly vody. Obec protíná komunikace z nedalekého Uherského Brodu směrem do Bojkovic. Šumice byly v minulosti nechráněnou zemědělskou vsí trpící nájezdy nepřátel hlavně ze sousedních Uher. To se týkalo nejen Šumic, ale celého pohraničního území jihovýchodní Moravy. I když z dob nejstarších písemných zpráv o obci nemáme žádné zmínky, je pravděpodobné, že již existovala a trpěla okupací a nájezdníky, tak jako okolní obce v této oblasti. První historická zpráva o obci je až z druhé poloviny 14. století, kdy roku 1380 obdržel od markraběte Jošta ves Šumice na doživotí Hynek z Valdštejna. Badatelé se ovšem domnívají, že obec je daleko staršího založení. Na starší osídlení upomíná také typ vsí, kdy ji ve svých historických počátcích badatelé řadí k dvouřadě silnicovce. Takovéto vesnice vznikaly v předkolonizační době někdy před 13. stoletím. Šumice v lenním vlastnictví Hynka z Valdštejna dlouho nezůstaly, již v roce 1389 je prodal se souhlasem zeměpanské vrchnosti Joštovu příznivci Janovi z Meziříčí. Ani v tomto rodu dlouho majetek nezůstal, v roce 1397 jej Jindřich z Meziříčí prodal Alšovi z Cimburka. Víme, že na zboží hospodařil i jeho syn Jan Balšan z Cimburka. Tehdy je v Šumicích zmiňován dvůr s mlýnem. Po Cimburcích držel obec Martin z Hirsfeldu a po něm biskup Tas a jeho bratři Dobeš a Beneš z Boskovic. Tito prodali ves s příslušenstvím Klementovi z Bránek. Z dalších majitelů Jan Planknar z Kynšperka, stoupenec Matyáše Korvína, získal v roce 1477 obec s kostelním podacím, vrchnostenským mlýnem a dvorem, krčmami a s povinnostmi poddaných za tisíc zlatých uherských. Tímto se stala obec součástí panství uherskobrodského. Před svou smrtí roku 1485 předal Jan veškerý majetek své manželce Anně a jejímu bratrovi Janovi ze Zvole. Po jeho smrti se obec Šumice s dalšími obcemi a městem Uherský Brod dostávají do zástavy levobočkovi Matyáše Korvína Janovi. Po jeho smrti drží zástavu uherští magnáti Emerich Czobor a Štefan, hrabě ze Zápolí. Šumice pak vyplatil Jan z Lomnice a užíval je ještě v roce 1505. V roce 1506 bylo předáno uherskobrodské panství s městem Uherský Brod včetně Šumic Janu z Kunovic. Rod z Kunovic držel panství až do roku 1615,

kdy jej převzali Kounicové. Šumice zůstaly součástí uherskobrodského panství až do poloviny 19. století, kdy byla zrušena patrimoniální správa, kterou vykonávali do roku 1848 Kounicové. Tomuto rodu v katastru obce zůstaly majetky patřící velkostatku, které vlastnili až do 20. století. Posledním držitelem velkostatku s lesy v šumickém katastru byl Dr. Eugen, hrabě Kounic, jenž zemřel 8. září 1919. Velkostatek převzal Josef Pálffy, vlastníci rozsáhlý majetek až do roku 1945, kdy byl zestátněn. Obec zasáhly 8. a 9. července 1919 tři velké bouře s průtrží mračen a následnou katastrofální povodní. Povodeň zničila 110 obytných domů a 32 stodol včetně obecní sýpky a farní stodoly. Dalších 50 domů těžce poškodila, Vlárská dráha byla uzavřena, koleje vytrhány, mosty strženy. V kostele stála voda nad lavicemi. Značná část dobytka pohynula. V důsledku povodně, jenž byla silnější než v letech 1910 a 1911, došlo ale až v roce 1927 k regulaci řeky Olšavy. Šumice zůstaly až do nedávné doby vedle zemědělství charakteristickou obcí zedníků. Ve druhé polovině 19. století jich přibývalo. Většina odcházela do Budapešti, Vídně a Hamburku. V roce 1911 obec čítala na 216 zedníků.

Zemědělská usedlost čp. 72, současný stav

Sídelní útvar se často musel proměňovat pod vlivem vnějších událostí ať přírodních katastrof, nebo válečných událostí. V pozdějších letech nelze opomenout stavební činnost na dominikální a obecní půdě koncem 18. století, která proměnila významně tvář obce. To se týká i stavební činnosti od poloviny 19. století. Přelom 19. a 20. století je ve znamení domkařské výstavby včetně dělení selských usedlostí. Stavební projevy vycházející z tradice jsou zaznamenány ještě ve čtyřicátých letech 20. století.

Sídelně obec řadíme k návesním silnicovkám, centrum vytváří historická slzovitá náves rozšiřující se na východ. Na jihovýchodě vede do návsi silnice zastavěná ze dvou stran novějšími stavbami. Na severovýchodě vzniklo podél potoka Ovčírky druhé historické jádro s malou návsi. Na východ a severovýchod se rozvíjí řadová

Patrová usedlost čp. 102 na návsi

novostavba. Naprostá většina historických tradičních staveb na obou návších je dnes přestavěna, nebo se nevyhnuly rekonstrukci. Nové stavby a mladší zástavbu nalezneme podél říčky Olšavy a nad železnici východně od malé návsi, kam se obec rozšiřuje. Návesní prostor je zastavěn nejen západně drobnými staveními, ale i východně s původní dominantou kostelem Narození Panny Marie a novodobými společenskými budovami jako je škola, pošta, lékárna, muzeum, ze sedmdesátých let 20. století pocházející budova tělocvičny atd. Nová budova kulturně společenského střediska, ve kterém sídlí i obecní úřad, je umístěna v rohu návsi směrem k řece. Návesním prostorem procházel starý náhon z říčky Olšavy, jehož voda poháněla vodní mlýn. Po zániku mlýna (majitel hodlal stavení mlýna přebudovat, zařízení věnoval muzeu v Uherském Brodě) v polovině 20. století ztratil náhon funkci, sloužil pouze k odvádění povrchové vody. V roce 1970 bylo dokončeno jeho zatrubnění, a tím se natrvalo změnil historický vzhled návesního prostoru. Výstavba kulturně společenského střediska s ostatními novými budovami na návsi tento vzhled jen umocnila. Obec se od nejstarších dob svého založení rozkládala podél břehů potoka Ovčírky a podél říčky Olšavy. Domy se stavěly dřevěné a hliněné, pokryté doškem v nepravidelných vzdálenostech od sebe. Historické rozložení chalup ukazuje na řadovou ves, kdy stavení jsou rozmístěna podél komunikace v nepravidelných vzdálenostech od sebe, mají velký dvůr a humno, později se stodolou. V druhé polovině 18. století zaznamenává obec značnou domkařskou výstavbu na půdě dominikální i obecní, také se zvyšuje počet osedlých gruntů. Obec se z urbanistického pohledu mění, volné prostory mezi staveními podél silnice se začínají zastavovat, vzniká zčásti uzavřený návesní prostor. Domy jsou okapově orientovány do návsi. Začátkem třicátých let 19. století je již z větší části zastavěn prostor kolem potoka Ovčírky. Vzniklá zástavba vytváří druhou menší náves severně od východní strany rozlehlé návsi. Okapově orientované domy do druhé návsi jsou opět těsně řazeny vedle sebe, na severu a východě vytvářejí dlouhé souvislé linie. Forma dvora u usedlostí je

haková. V průběhu 19. století se stavební materiál mnoho nezměnil, domy se stále stavěly převážně hliněné z nepálených cihel, krytina byla stále slaměná. Domy byly většinou okapově orientované, mnohdy se zvýšenou komorou. Ještě za první světové války zůstávala polovina domů v obci kryta došky.

Větší stavební aktivity obecně zaznamenávaly obce po roce 1868, kdy byl vydán zákon rušící omezení týkající se dědičné posloupnosti a nedělitelnosti gruntů. Se stále rostoucí populací se začaly dělit některé grunty a zastavovat stavební místa.

Podle archivních dokumentů stavební komise v obci probíhala výstavba drobných domů a přestavba stávajících i ve dvacátých až čtyřicátých letech 20. století. Selské usedlosti se také opravovaly a přestavovaly, zvláště ní důraz byl kladen na rekonstrukce a přístavby hospodářského zázemí. Přistavovaly se hodně chlévy, budovaly stodoly, inovovalo se hospodářské zázemí atd. Již dříve se postupně začala zastavovat i západní část návěsního prostoru. V druhé polovině 20. století se urbanistický a architektonický obraz po-

Hliněná stodola za čp. 191

stupně měnil a stále mění i v současnosti. Novodobou výstavbou a přestavbou tradičních stavení se vzhled obce mění a původní ráz zaniká, zůstávají jen torza původních stavebních projevů.

Hospodářská usedlost čp. 72 se nachází v řadové zástavbě v těsné linii okapově orientovaných stavení směřujících ke komunikaci. Rozkládá se severovýchodně od návěsního prostoru a je součástí usedlostí tvořící druhou menší, směrem k jihu protáhlou náves. Dnes je dům trvale neobývaný, je využíván pouze příležitostně a není památkově chráněn. Půdorys stavby je ve tvaru písmena L, na obytnou část navazuje hospodářská. Dvůr je zastavěn ze dvou stran a vytváří tzv. hákovou formu. Nezastavěná strana dvora je oddělena od sousední usedlosti zdí, která je součástí sousední hospodářské budovy. Jako stavební materiál využili stavebníci kombinaci kamene, nepálené i pálené hliněné cihly. Střešní krytinu dnes reprezentuje pálená taška – falcovka, která kryje sedlovou konstrukci střechy. Komín je vyzděný z pálených cihel. Fasáda má bílou barvu, podrovnávka šedou. V průčelí jsou prolomeny tři okenní výplně do tvaru písmena T a jedny vstupní dveře do síně. Ve spodní části prolomených otvorů jsou v omítce viditelné plastické ozdobné prvky. Návratí je osazeno dvoukřídlými dřevěnými deskovými vraty směřujícími do dvora. Vnitřní prostor průjezdu do dvora má ještě na omítce viditelnou modrou podrovnávku. Humno navazuje na dvůr a je porostlé ovocnými dřevinami, v humně stávala stodola s podélnou orientací k humnu, dnes je rozebrána. Stavba je okapově orientována ke komunikaci s průčelím dlouhým cca 22 metrů.

Vstup do objektu je možný řemeslně zhotovenými dveřmi do síně. V síni je po levé straně malá místnost s prolomeným jedním oknem, kterou můžeme klasifikovat

jako výminek. Napravo ze síně je vchod do světnice s viditelným trámovým stropem s deskami kladenými do záklopu. V místnosti jsou prolomeny dvě původní okenní výplně do tvaru písmena T. Síní se vchází do kuchyně, jež je propojená dveřmi s vedlejší místností – světnicí. V kuchyni se dochoval modrý kachlový sporák v relativně dobrém stavu. Síní ústí do dvora, kde je po levé straně vybudováno do pravého úhlu k obytné budově hospodářské zázemí usedlosti (chlěvy a dílna). Z větší části se stavení dochovalo původní z doby tradičních stavebních projevů. Dobové zařízení interiérů se téměř nedochovalo. Sledovaná hospodářská usedlost čp. 72 je zakreslena ve starých mapových dílech od konce 18. století a lze ji na těchto mapách lokalizovat. Stavení je zakresleno jak v indikační skice, tak v císařském otisku stabilního katastru žlutě, včetně hospodářských budov a stodoly. Stodola, snad jediná v obci, je orientována podélně k dlouhému humnu. Žlutě zbarvená stavba by měla vypovídat podle dobových snah o materiálů, ze kterého byla postavena, v tomto případě by mělo jít o dřevěné stavby. Ne vždy tomu tak ale bylo, jak naznačují výzkumy těchto mapových děl. Typické stavby v obci byly stavby hliněné, pokryté valbovou nebo sedlovou střechou s doškovou krytinou. O obyvatelích usedlosti čp. 72 nám podávají informace částečně dochované archivní prameny z druhé poloviny 19. století.

Hospodářská usedlost čp. 102 se nachází v řadové zástavbě v linii těsně na sebe navazujících stavení v jihovýchodní části návsi, nedaleko kostela Narození Panny Marie a nedaleko komunikace směřující jihovýchodně do návsi. Stavba je okapově orientovaná ke komunikaci procházející návesním prostorem. Dům je delší dobu neobývaný, částečně udržovaný. Není památkově chráněný. Půdorys stavby vytváří tvar písmena L, na podélnou obytnou stavbu směřující průčelím do návsi navazuje hospodářská budova. Forma dvora je háková. Dvůr je zastavěn ze dvou stran, nezastavěná strana dvora je oddělena od sousední usedlosti zdí. Stavebním materiálem je kámen a z větší části nepálené cihly, zvláště v průčelí. Sedlová konstrukce střechy je pokryta pálenou taškou – falcovkou. Komín je zděný z pálených hliněných cihel. Fasáda v průčelí má okrovou barvu a je zdobně vyvedena. V přízemí průčelí jsou prolomeny tři okenní výplně připomínající tvar písmena T. Návratí je osazeno bedněnými dvoukřídlymi vraty natřeny zeleně. Patro stavení se třemi menšími šestitabulovými okny a jedním slepým je odděleno od přízemí plastickou římsou. Všechny okenní výplně jsou orámovány z líce stěny jemně vystupujícím ostěním, zrovna tak lizéna mezi okenní výplní a návratím. Další lizény jsou spuštěny po stranách budovy a vytvářejí lizénový rám. Podrovnávka má červenou barvu. Předzahrádku zdobí pouze na udržovaném trávníku osazený ovocný strom. Na dvůr navazuje dlouhé úzké humno, na jehož začátku se ještě v padesátých letech 20. století podle vojenského snímkování nacházela příčně průjezdná stodola. Humno je udržované, porostlé ovocnými dřevinami, o které se stará současný majitel s rodinou. Původně byla v humně dřevěná stodola postavená z tenkých roubených trámů. Pod ní se nacházel sklep, jehož torzo je v místě dost patrné. Humno této usedlosti bylo úzké, dlouhé a svažité, na jehož konci podle slov majitele stávala sušárna ovoce. Sušárna je zmiňována ještě v roce 1945 v předmanželské smlouvě majitelů, podobně jako malá dřevěná sýpka „oděná do kožichu“, která časem zanikla. Identická stavba prý podle majitele stojí v nedaleké obci Hostětín. V hospodářské části byly stále pro dobytek, podstřeší sloužilo asi jako seník. Objekt je sice chátrající (opadaná omítka, špatné okapy), ale hmotově je v relativně dobrém stavu, současný majitel neuvažuje o odprodeji stavby, má zájem postupně usedlost udržovat a rekonstruovat.

Sledovaná hospodářská usedlost čp. 102 je zakreslena ve starých mapových dílech od konce 18. století a lze ji přibližně na těchto mapách lokalizovat. Zásadní proměna

nastává až ve třicátých letech 20. století, kdy se rozhodl tehdejší majitel Jan Hason postavít novou usedlost i s hospodářským zázemím. Toto zjištění není zřejmé z mapových zákresů, jelikož stavebník dodržel historický půdorys stavby. O tomto vypovídá dochovaná projektová dokumentace z archivu stavební komise obecního úřadu. Zdálo by se, že půjde o na svou dobu moderní stavbu vymykající se zaběhlým stavebním tradicím, ale nebylo tomu tak. Nová stavba harmonicky zapadla do stávající těsné okapové zástavby a podle projektové dokumentace byla postavena účelově, dodržující tradiční rozvržení hospodářských stavení. Dokonce i plastická zdobnost fasády vycházela ze starších vzorů. Snad se odlišovala jen zvýšeným patrem od okolních staveb. Dnes sousední stavení jsou modernizovaná a převyšující tuto budovu. Usedlost téměř v nezměněné podobě přetrvala do současnosti. Dochovaly se sice stavební plány obytné budovy, ale není zde uvedena datace projektu. Stavební aktivity hospodáře se sice jeví tak, že první vybudoval stáje a následně obytnou budovu, ale nemusí to tak být. Projektová dokumentace obytné budovy vypovídá mnohé o dispozici a vnitřním členění domu. Nová budova Jana Hasoně respektovala původní okapovou orientaci k návsi a stala se jako předchozí stavba součástí dlouhé linie budov řazených těsně za sebou průčelím směřujícím do návsi. Stavba byla vybudována podle projektu. Délka průčelí je 11,75 metru a má prolomeny dva okenní otvory do světnice a jeden do kuchyně. Šířka stavby je 7 metrů a štítý navazuje na sousední. Přízemí se člení na návratí využitě podle projektu jako kůlna. Odtud se vcházelo vzadu do dvora a pravoúhle do malé síně s prolomeným oknem a s navazujícím prostorem stejných rozměrů a s prostorem, odkud se vcházelo po schodech do prvního patra. Dělená síň je umístěna po délce stavby a spolu s návratím jsou stejně dlouhé jako průčelí. Z malé síně se vcházelo do kuchyně, kde se po levé straně v rohu nacházelo otopné zařízení, v tomto případě je v dokumentaci zakreslen sporák s viditelným kouřovodem směřujícím do prvního patra a ústícím nad střešní krytinu. Světnice je největší místností v domě, směrem do průčelí má prolomeny dvě okenní výplně. V rohu místnosti podle projektu jsou umístěna kamna, kouřovod směřuje do komína v kuchyni. První patro se podle projektu dělí na dvě místnosti.

Tato stavba se dochovala do současnosti. V průběhu následujících let nedošlo k zásadním stavebním přestavbám, jen k drobným úpravám, pokud nebyly zhotoveny již při výstavbě. Obytná stavba byla dokončena někdy ve třicátých letech 20. století. Z této doby se dochovaly všechny výplně prolomených otvorů pro dveře a okna, podlahy v místnostech jsou stále dřevěné prkenné, síň je dlážděná, tak jako prostor kolem sporáku. Interiér není využíván k bydlení, slouží pro uskladnění nejrůznějších věcí s fragmenty nábytku z první poloviny 20. století. Stropy jsou zalíčeny bíle, stěny zdobí barevné, tzv. „válečkové vzory“.

Usedlost ve své době oproti okolním stavbám byla jistě působivá. Dnes je pozůstatkem staveb vycházejících z původních stavebních principů a patří do tradičních stavebních projevů v obci ve třicátých letech 20. století. Je zřejmé, že stavba obytné budovy a zvláště vyhotovená projektová dokumentace vycházela z předchozích stavebních vzorů s tradiční dispozicí a členěním vnitřních prostor. Většina venkovských staveb v této době vznikala na těchto stavebních principech, jelikož s aktivním hospodářským zázemím se jednalo o účelový stavební soubor prověřený užíváním mnoha generacemi.

Soubor Trchalíkovy venkovské usedlosti (obytný dům, vozovna, stodola) čp. 210 je kulturní památkou. Objekty jsou hodnotným dokladem způsobu života na venkově v první polovině 20. století v regionu Uherskobrodsko. Obytný dům představuje řadový patrový domek na půdoryse ve tvaru písmena L z dvacátých let 20. století, k němuž náleží hospodářské zázemí ve dvoře. Zdivo domku je z nepálených cihel, vodorovně

dřevěné konstrukce. Stávající dům nebyl postaven podle dochovaných původních plánů, dispozice byla mírně pozměněna. Původní dvě malé místnosti na obdélném půdoryse nahradila jedna větší s okny do ulice, k níž byla směrem do dvora přistavěna kuchyň a vstupní chodba s příkrým dřevěným schodištěm do patra. Značnou část přízemí zabírá průjezd do dvora, vstup do domu je orientován ze dvora, z předsíně lze vstoupit do kuchyně, z níž je vstup do pokoje. Patro zahrnuje dvě místnosti k uskladnění domácích a hospodářských potřeb a dále sýpku na uskladnění obilí. Do tohoto podkroví je rovněž přístup z průjezdu pomocí žebříku. Stropy v domě jsou původní dřevěné trámové, v přízemí s omítnutým záklopem. Stropy v patře jsou z ručně tesaných dřevěných trámů s horním deskovým záklopem. Na dům navazují v odsunuté poloze dvě stodoly. Starší (cca z roku 1850) na téměř čtvercovém půdoryse se sedlovou střechou je dřevěné sloupkové konstrukce, výplně mezi sloupky jsou tvořeny nahrubo otesanou kulatinou zasunutou do drážek sloupků. Nároží jsou svázána roubením. V zadní části stodoly směrem do humna je zděný přístavek z nepálených cihel, stěny přístavku jsou opatřeny hliněnou omítkou. Část stodoly je podsklepena, sklep je kamenný s cihelnou klenbou do ocelových nosníků. Roubená část je rozdělena na průjezd a dvě nesejně velké části oddělené dřevěnou přepážkou drážkové konstrukce a opatřeny hliněnou omazávkou. Zděný přístavek je jednoprostorový s výstupem do zahrady. Za stodolou byl zprovozněn původní žentour sloužící k pohánění velkých zemědělských strojů (zejména mlátičky) před elektrifikací.

Mladší stodola tzv. vozovna (ze třicátých let 20. století) je zděná z pálených cihel, v sedlové střeše jsou dva sedlové vikýře, které sloužily pro podávání sena do podkroví, střecha je kryta pálenou krytinou. Stropy jsou dřevěné trámové, horní záklopy jsou z rozřezané hrubé tyčoviny nebo z řezaných prken, vrata ve štítě jsou dřevěná. Objekt sloužil k uskladnění vozů a velké zemědělské techniky, na půdě pak bylo uskladněno seno. Na zahradě za rodinným domem se v minulosti nacházela stavba sušírny, která byla v osmdesátých letech 20. století stržena. Na části původních základů byla nově postavena její replika. Celý soubor staveb Trchalíkovy usedlosti byl oceněn titulem Lidová stavba roku Zlínského kraje 2017 za vzornou a citlivou rekonstrukci památek lidového stavitelství.

(JK)

Usedlost čp. 141 na návsi

Topolná

Obec Topolná leží v úrodné krajině Pomoraví na mírně se svažujícím terénu nad rozlehlými loukami příznačnými pro povodí řeky Moravy. Na východě je lemována pásmem lesů ve zvlněném reliéfu posledních výběžků Vizovických vrchů náležejících k západním Karpatům. Topolná leží na hraně dvou okresů Zlínského kraje na nejsevernější výspě Uherskohradištska a na jihozápadním okraji zlínského okresu. Obec patří k menším, avšak kulturně velmi čilým vesnicím. Po etnografické stránce je vesnice řazena k uherskohradištskému Dolňácku stejně jako vsi v sousedství – Bílovice, Březolupy, Včelary a také město Napajedla. Mezi obyvateli byl rozšířen lokální zájem o udržení místních tradic včetně dokladů hmotné kultury, k nimž náležely tradiční domy, kroj, nářečí, písně a zvykoslovné projevy. V odkazu minulých generací lze sledovat prolínající se prvky uherskohradištského Dolňácka a blízkého luhačovického Zálesí. Obec, stejně jako okolní vesnice, byla předmětem zájmu etnografů, ale také umělců, především výtvarných.

Pohled na náves, okolo roku 1905

Topolná byla založena ve 13. století a je v zápisech uváděna jako zeměpanská ves. Počátky osídlení jsou patrně spojeny s Velkomoravskou říší, jako je tomu u některých obcí v Pomoraví.

O době založení sídla svědčí jak písemné prameny, tak také forma jádra obce. Ta je velmi jednoduchá. Centrum obce tvoří návěsní silnicovka, která směřuje od hlavní komunikace Uherské Hradiště–Zlín východním směrem do mírného svahu a na ni kolmo navazuje řadové uspořádání dolní části obce. Nejstarší selské usedlosti jsou řazeny pravidelně v těsném sledu vedle sebe, vytvářejíce širokou návěs v současnosti s budovou obecního úřadu, obchodním domem a přízemní budovou hostince. Návěsní prostor byl podle některých zpráv původně uzavřen branou, aby dobytek, který se zde na zatrávněné ploše pásal, mohl být tímto způsobem střežen.

V návěsním prostoru se až do druhé poloviny 20. století udržely bez přestavby rolnické usedlosti zachovávající typickou formu dvoru s obytným domem obráceným

Zemědělská usedlost čp. 7, současný stav

okapovou částí do návsi s kolmo přiléhající hospodářskou částí, v níž byl mimo stáje a chlévy umístěn také skromný příbytek výměnkáře. Záhumení prostor uzavírala stodola. Podle písemných dokladů i ústní tradice byly ještě na začátku 20. století stodoly dřevěné a zároveň některé z nepálených cihel. Z těch byl vystavěn také obytný dům a ostatní budovy ve dvoře. K nejvýraznějším dokladům stavební minulosti patří usedlosti čp. 7,

90, 92, 93, relikty domu čp. 89. Usedlost čp. 90, která je od roku 1999 v majetku Slovákckého muzea v Uherském Hradišti, je charakteristickou usedlostí obce Topolná se všemi znaky zdejší tradiční kultury bydlení a hospodaření. Její stav má vysokou výpovědní hodnotu, a z těchto důvodů je možno její popis chápat jako výpověď o vývoji. Usedlost čp. 90 se nachází na návsi v její střední části. Poloha této velké usedlosti je nárožní, z jedné strany vede ulička mezi domy na návsi, z druhé strany stojí usedlost souseda. Nemovitost je zaznamenána již na mapě stabilního katastru. V průběhu posledního století se původní hmota usedlosti rozšířila o některé části hospodářského dvora.

Usedlost sestává z obytného domu a hospodářského traktu připojeného kolmo na obytný dům směrem do dvora v pravidelném hákovém půdorysu. Součástí dvorního křídla byla mimo chlévů a stájí také výměnkářská světnička s kuchyňkou a kovárna. Na dvůr statku plynule navazuje rozlehlá zahrada, jejíž součástí byla stodola umístěná na konci pozemku. Stodola z nepálených cihel byla zbořena kolem poloviny 20. století. V současné době je ve stopě původního objektu nahrazena novým objektem – stodolou sloužící Slovákckému muzeu v Uherském Hradišti k depozitárním účelům. Stodoly v zahradách byly vybudovány dílem ze dřeva technikou bednění do sloupků nebo z nepálených

Původní zemědělská usedlost čp. 7, stav v roce 1975

cihel. Zbytky zdiva po zbořených objektech se nacházely ještě v sedmdesátých letech v humnech usedlostí.

Usedlost je ohrazena plotem z dřevěné tyčoviny. Podle údajů informátorů bývalo oplocení nejčastěji pleteno z proutí. Tato surovina byla snadno získatelná stejně jako jiné přírodní materiály, hlína, dřevo, sláma. Vrboví rostlo v blízkosti břehů řeky Moravy a proutí bylo užíváno k mnoha účelům jako materiál k oplocení statků, ke zhotovení dveří či dvířek do chlévů, ale také k vyplétání štítů (viz Mařatice, Březnice a další obce). Nahradilo tak nedostatek a nákladnost dřeva.

Usedlost čp. 93 se stálou expozicí tradičního bydlení, stav v roce 2007

Obyvatelé Topolné se živilí zemědělskou výrobou, jíž byla celá usedlost uzpůsobena. Na dispozičním řešení je zřejmá zámožnost obyvatel a příslušnost ke kultuře uherkohradištského Dolňáčka. Ta se projevuje nejen v materiálu, technologii zpracování i konstrukci usedlosti, ale především v jejím prostorovém řešení.

Obytný dům je orientován okapovou stranou ke komunikaci, jeho šířka je cca 22 metrů. Vchod je ne-

pravidelně umístěný v průčelí domu a je krytý zaobleným výstupkem – žudrem. Obydlí je ve své podstatě tříprostorové. Ze vstupní síně vedou dveře do jizby se dvěma okny hledícími do návěsného prostoru. Po levé straně pak vedou dřevěné schody do rozlehlé patrové komory. Do síně je vestavěna malá kuchyňka s otevřeným komínem s novodobě přistavěným sporákem. Tato kuchyňka čtvercového půdorysu orientovaná svým okenním otvorem do dvora, zabírající podstatnou část jizby, je Václavem Frolcem označována jako moravská kuchyňka.

Dům je přízemní na obdélníkovém půdorysu, krytý sedlovou střechou. Stavební materiál k výrobě cihel čerpali stavebníci z hliníků v zahradě a kolem vesnice. Nejstarší dochované části, především stěny komory, svědčí o starobylém použitém technologickém postupu, to je dusání stěn z hlíny. Boční, východní stěna komory obrácená do úzké

Původní zemědělská usedlost čp. 93, stav v roce 1975

Náves s kapličkou, okolo roku 1920

v dalších domech zevrubnějším bádáním nenalezli. Můžeme však předpokládat, že původní využití technologického postupu zahrnovalo podstatnou část usedlosti. Jiný výklad může směřovat k adici původní samostatné komory situované z boku při obytném domě.

Rozšíření dusaných konstrukcí zdí bylo ještě v druhé polovině 19. století značně rozšířeno, jak o tom svědčí František Bartoš i Lubor Niederle. Souběžně či následně byla výstavba obytných domů, ale také hospodářských budov, zejména chlévů a stodol, prováděna zděním z nepálených cihel. Ty byly vyráběny stavebníky, ale také profesionálními cihláři. Cihly byly tvořeny pomocí dřevěné formy a vysoušeny na zahradě nebo na jiném vhodném a vzdušném místě chráněném před deštěm a vůbec nepřízní počasí. Cihly pro výstavbu stěn byly spojovány hliněnou maltou vytvářenou z dobré hlíny žlutky, dobře prošlapané v jámě a hnětené spolu s plevami a drobnou řezankou tak, aby hliněné těsto na cihly a také hliněná malta byla dobře promísená a hladce se nanášela při spojování cihel a na povrch stěn z hliněných cihel. Podobně byla také vytvářena omítka z prosívané hlíny, a to se zřetelem k hladkému povrchu vnějších i vnitřních stěn.

Výstavba stěn byla prací hospodáře a jeho nejbližších příbuzných, případně sousedů a přátel z obce, u větších usedlostí byli najímáni také zedníci. Platby sousedům nebo příbuzným se odbývaly v naturáliích, v pohostění a oplácení prací. Konečně v usedlosti čp. 90 najdeme také pálené cihly. Jsou však užity pouze sporadicky. Zda byly vyrobeny v mařatické Stanclově cihelně, nebo v některé cihelně v okolí města Napajedel, se zatím nedalo zjistit. Cihly byly využity tam, kde bylo třeba zpevnění stěny nebo podlahy. V síni vydlážděné cihlami se nachází vstup do sklepa

průchozí uličky byla proložená velkým otvorem patrně vlivem zatékání, dokládá tuto starou technologii a je možno soudit i na stáří usedlosti, případně usuzovat na původně samostatně stojící komoru, jaké známe z blízkého Zlámance, Částkova a vesnic luhačovického Zálesí. Jinde ve vesnici nebyla tato technologie stavebně historickým průzkumem prokázána, což neznamená, že bychom ji v Topolné

Žudro usedlosti čp. 90 před rekonstrukcí v roce 1975

Žudro usedlosti čp. 90 v současnosti

ra a dusanou podlahou. Tato kuchyňka zaujímala celý roh jizby. Václav Frolec uvádí tento typ otopného zařízení, v němž se rovněž připravovaly pokrmy jako „moravskou kuchyňku“. Pod širokým průlezným komínem z kamene a cihel stojí mohutná zděná kamna, sporák s plotnou a velkým kotlem užívaným jak k vyvařování prádla, tak také při zabíjačce a vaření švestkových povidel.

Okna do jizby jsou dřevěná, členěná šestitabulková. Sklo v okenních rámech je ručně zhotovené. Rámy jsou natřené středně hnědou barvou stejně jako vstupní dveře a vjezdová vrata. Dveře při srovnání s řešením dveří u jiných usedlostí na návsi, např. u čp. 7, nejsou příliš zdobné. Nad obytným domem je hambalková konstrukce krovu a střecha je opatřena pálenou taškovou krytinou obnovenou po majetkovém převodu usedlosti do vlastnictví Slováckého muzea v roce 1998, kdy došlo k celkové rekonstrukci a památkové obnově usedlosti. Původní střešní krytinu se nepodařilo s jistotou zjistit, byla pravděpodobně vytvořena ze slaměných došků a také forma střechy nad obytným domem mohla být odlišná. Dá se předpokládat, že byla valbová nebo polovalbová.

Komora je součástí obytného domu. Jak již bylo zmíněno při pojednání o konstrukci, byla usedlost v letech sedmdesátých stovebně ohrožena nedostatečnou údržbou a právě ve východní, tedy vnější stěně komory se objevil velký

se schůdky přikrytými dřevěným poklopem s otevíráním směrem do síně. Stropy jsou ve všech místnostech dřevěné, trámové s deštěním.

Jizba má podlahu prkennou a trámový strop. Dvě okna se šesti tabulkami směřují do návsi. V rohu stojí velká kachlová kamna s pecí spojená s topeništěm v kuchyňce společným komínem. Vysoká kachlová kamna zelenohnědé barvy jsou dílem domácích kamnářů (několik kamnářských mistrů působilo ve Starém Městě u Uherského Hradiště, v Traplicích proslulých kamnářskou výrobní tradicí, v Malenovicích, Bohuslavicích u Zlína a v Šarovech). V území kolem Uherského Hradiště se nacházela ložiska velmi kvalitní hlíny, z nichž hrnčíři a kamnáři mohli úspěšně vytvářet kachle na stavbu kachlových kamen.

Z jizby vedou rovněž jednoduché dřevěné dveře do malé kuchyňky s oknem do dvo-

Pohled na průčelí usedlosti čp. 90 v současnosti

prolomený otvor. Jeho příčina není zcela jasná, patrně opotřebovanost a stáří materiálu v této hliněné stěně, může však jít o nešťastnou náhodu cizím zaviněním. Komora je umístěna v nároží domu v sousedství úzké průjezdné uličky do zahrad a humen. K umístění komory k síni může napovídat původní samostatnost patrové sýpky v těsné blízkosti domu ve smyslu postulátů Václava Mencla.

Sýpka je mimořádně prostorná, přízemí má dusanou podlahu a dřevěné schody do podstřeší. Celé sýpkové patro je dřevěné, s prkennou podlahou a trémovým stropem

Dvůr usedlosti čp. 90 přeměněný v komorní amfiteátr

se sýpkovými okénky do návsi a prkennými šteláři na pokládání chleba a jiných potravin. Dále zde nalezneme dřevěné háky na umístění starších nebo méně užívaných textilií, případně na zavěšení masa a masných výrobků. V dřevěných truhlách se uskladňovala mouka, případně zrní, pšenice, a žito.

Hospodářské budovy jsou v úhlu napojeny na obytnou část. Hospodářský trakt je poměrně dlouhý a obsahuje stáj pro koně spolu se světničkou pro vojáka. Tato forma je obvyklá pro vesnice a usedlosti, kterým bylo nařízeno ubytovat vojáka ve vlastním domě. Pak následují chlévy pro skot, krávy a telata, chlévky pro prasata a za nimi se na konci dvorního křídla nachází kovárna. Kovárna je nevelká, sloužila především pro vlastní potřebu hospodáře a jeho rodiny. Nachází se v ní široký komín nad ohništěm s dmychadlem jako základní kovářské vybavení. V kovárně se kromě kování koňských kopyt brousilo nářadí na obdělávání polí – oradla, pluh, kosy, srpy a jiné nástroje. V blízkosti kovárny byla vybudována v devadesátých letech 20. století studna a dvířka do dvora v dřevěném oplocení, kudy mohl být přiváděn dobytek do kovárny.

Stodola, o níž již bylo pojednáno, stála na konci zahrady blízko oplocení a byla situována paralelně s domem. Podle informací byla zděná z nepálených cihel se sedlovou střechou krytou pálenými taškami. Interiér stodoly byl členěn středovým dusaným mlatem a dvěma přístodůlky oddělenými prkennými příhradami. Stodola byla příčně průjezdná stejně jako stodoly v sousedství za domem čp. 91. K tělesu stodoly přiléhal plevník obrácený do zahrady, vystavěný ze dřeva technikou bednění s pultovou stříškou skloněnou do zahrady a krytou taškami stejně jako stodola. Slovácké muzeum vybudovalo na místě asanované stodoly nový objekt na původních základech a v dimenzích formou kopie původní stodoly. Jako vzor posloužily některé starší stodoly dosud existující v jiných usedlostech v Topolné, snímky a informace starých pamětníků, zejména stařenky Marie Lapčkové ze sousedního domu čp. 91, který patřil k velkým selským usedlostem. Budova byla vnitřně uspořádána pro účely deponitáře etnografických sbírek. Díky tomuto prozíravému kroku byly zachráněny cenné artefakty, kterým hrozilo poškození v době povodní v roce 1997, kdy byly rozvodněnou Moravou ohroženy sbírky a Slováckým muzeem spravované objekty v Uherském Hradišti.

Sušárna ovoce v humně v roce 1998

lo na dusanou stěnu komory, v níž se otevřel stále se zvětšující otvor do přízemní části obytného domu. Také jiné části objektu – vstupní dveře, dvorní trakt jevíly stopy poškození zatékáním a statické poruchy. Péči odborných pracovníků tehdejšího Krajského střediska státní památkové péče a ochrany přírody v Brně po dohodě s vlastníkem – obcí a okresním úřadem, odborem kultury, byly již v sedmdesátých letech zahájeny záchranné a obnovné práce. Díky finančnímu příspěví se podařilo v několika letech provést základní obnovné práce, dozdít poškozené zdivo, obnovit fasádu uliční i dvorní a opatřit ji vápenným nátěrem, bílou a barevnou ličkou.

Obecní úřad hledal po léta využití usedlosti pro účely obce. Interiér byl po obnovně vybavený nábytkem, zčásti původním zařízením, které v domě zůstalo zachováno a dalšími nábytkovými kusy. Návštěvnícké možnosti byly omezeny. Posléze byl objekt propůjčen místnímu folklornímu souboru Včelaran. Ve dvoře objektu bylo instalováno prkenné podium s jevištěm a v mírně se zvedajícím terénu zahrady vznikly základy pro vybudování lavic pro diváky.

Celé vybavení hospodářského křídla včetně vybudování hygienického zařízení pro návštěvníky v bývalých chlévech je určeno pro kulturně společenské využití obce, veřejnosti a souboru Včelaran. S ohledem na ekonomickou i politickou situaci v obci se rozhodl tehdejší místní národní výbor v Topolné k prodeji obou památkově chráněných usedlostí, které byly v jeho majetku, to znamená usedlosti čp. 90 a 93 Slováckému muzeu v Uherském Hradišti. Muzeum zahájilo údržbové práce, mezi nimi výměnu poškozených částí krovu a střešní krytiny. Velký náklad na obnovu střešního pláště byl částečně kompenzován příspěvkem z Ministerstva kultury ČR v rámci tzv. střešního fondu. Po obnově poškozeného hliněného zdiva a omítek dostala celá usedlost nový nátěr vápenným mlékem a barevnou ličkou, žlutou a světle modrou s modrou podrovnávkou a bílým orámováním dveří a oken.

Slovácké muzeum upravilo rovněž interiér obytného domu do podoby, jaká odpovídá první polovině 20. století a umožnilo tak návštěvníkům seznámit se způsobem života obyvatel Topolné v tom čase.

K pozitivním znakům patří obnova jednotlivých částí dvorního křídla, které tvoří přirozené zázemí otevřenému jevišti s hledištěm ve dvoře a zahradě usedlosti čp. 90.

Dům i sad je pravidelně ošetřován a jeho kulturně společenský význam pro Slovácké muzeum – odborné pracoviště pečující o uchování lidové kultury regionu a zároveň pro obec Topolnou, její občany a soubor je mimořádný.

(VK)

Traplice

Usedlost čp. 20

Obec byla zřejmě založena již v průběhu 12. století a patřila velehradskému klášteru. V polovině 18. století bylo v obci 29 chalup. Obec byla známá hrnčířstvím, kamnářstvím a výrobou perleťového zboží, silná byla rovněž vinařská tradice. Obec se nachází v širokém údolí Jankovického potoka v místech, kde již opustil plochu souvislého lesa a vtéká do území povlovně se svažující k řece Moravě. Urbanizace území obce probíhala prakticky ve dvou samostatných lokalitách oddělených od sebe údolím potoka zvaném Bařiny (Bařinky). Toto zvodnělé a zaplavované území bylo zastavováno prakticky až od poloviny 19. století. Při konfrontaci mapy stabilního katastru z roku 1827 a současnou zástavbou je zřejmé, že celá řada dnešních domů v obou historických lokalitách stojí na místě domů, které zde stály již počátkem 19. století. V průběhu posledních 200 let došlo k zásadnímu zahuštění

Dům čp. 3

zástavby zejména kolem průjezdných komunikací a urbanizace plochy kolem Jankovického potoka.

Hlavním urbanizačním ohniskem bylo návrší, kolem kterého prochází komunikace

Chlévové křídlo u čp. 3

mezi Jalubím a Jankovicemi na pravém břehu Jankovického potoka. Hromadná forma zástavby této části obce vychází z drobného měřítka jednotlivých stavebních parcel, v průběhu doby neustále zahušťované. Toto území je urbanizováno naprosto nahodile bez jakéhokoli lokačního zásahu. Urbanizace levého břehu Jankovického potoka probíhala v méně dramatickém terénu. Zástavba sleduje průběh komunikace jednak mezi Jankovicemi a Jalubím, jednak její od-

bočku na Kudlovice. Jednalo se o řadovou zástavbu s obytným domem okapově orientovaným a hospodářskou částí orientovanou kolmo na obytný dům (půdorys ve tvaru písmene L). K urbanistickému propojení obou částí obce došlo až v průběhu 20. století. V roce 1946 byla v obci zřízena měšťanská škola, v roce 1978 byla otevřena nová devítiletá škola. Dále byla vystavěna mateřská škola, zdravotní středisko a obecní úřad. V roce 1988 byla v obci realizována nová řadová výstavba rodinných domů na severním okraji obce. V obci byla v letech 2006–2010 postavena nová kaple Panny Marie Růžencové na místě starého rodinného domu.

Klasické zemědělské usedlosti se nacházejí u hlavních komunikací v rovinatějším terénu mimo hromadnou zástavbu. V obci se nacházejí příklady usedlostí s obytným domem orientovaným jak štítově, tak i okapově k přilehlé komunikaci. Tyto zemědělské usedlosti se skládají z obytného domu, který v zadní části obsahoval i chlévy a stodolu, která bývá orientována podle konfigurace terénu. Jsou dochovány samostatně stojící stodoly orientované kolmo k obytnému stavení i stodoly orientované paralelně s obytnou budovou. Příkladem těchto usedlostí jsou např. usedlosti čp. 3 a 64. Převažující způsob zástavby usedlosti odpovídá řemeslnému či živnostenskému způsobu života obyvatel. Jedná se o domy jak samostatně stojící, tak i domy řadové, stavěné po obou březích potoka a podél polních cest vybíhajících do volné krajiny. Převažující orientace domů v obci je okapová. Do domů situovaných u ulice se vstupuje dveřmi, sem jsou rovněž orientována okna obytných místností. Na okraji uliční fronty jsou situována vjezdová vrata. Jednou z výjimek štítově orientovaného domu je dům čp. 3 situovaný na okraji obce vpravo u komunikace při příjezdu do obce od Sušic.

Z mapy stabilního katastru z roku 1827 je zřejmé, že dům čp. 3 v té době již stál v dnešní velikosti i půdorysu do tvaru písmene U. Stodola ve dvoře v té době ještě nestála, byla zřejmě postavena až v polovině 19. století. Obytný dům je samostatně stojící se štítovou orientací k přilehlé cestě. Jedná se o jednotraktovou dispozici, původní historický dům má půdorysný tvar obdélníka. Do dvora se nachází novodobá přístavba

verandy. Ve dvoře jsou chlévy a stodola, třetí stranu tvoří kurníky a drobné kůlny, celková půdorysná dispozice je ve tvaru písmene U. V domě jsou dvě obytné místnosti. Dům je celý postaven z pálených i nepálených cihel, stropy jsou dřevěné trámové. Podlahy v obytných místnostech jsou prkenné, v chodbě je keramická dlažba. Krov střechy je dřevěný sedlový. Omítka je hladká, štuková, jednobarevná. Ve štítu do cesty je datace 1906. Sedlový krov sleduje obdélný půdorysný tvar domu. Střešní krytina domu jsou dobové betonové tašky, chlévy mají keramickou tašku, komín je z pálených cihel. Výplně otvorů jsou dřevěné intaktně dochované, dveře kazetové, okna kastlová ven a dovnitř otevíravá. Jedná se o uzavřenou třístrannou formu dvora se štítově orientovaným domem. Vpravo vedle domu je samostatně stojící stodola. Jednu stranu dvora tvoří obytný dům, druhou chlévy a průjezdná stodola, třetí kurník a kůlna, do cesty je dřevěný latkový plot. Malebné prostředí dvora do ulice dotváří vzrostlé stromy. Interiéry jsou jednoduché bez náročnější výzdoby, v místnostech je podbitý omítnutý dřevěný trámový strop, v obytných místnostech dřevěné prkenné podlahy. Interiér je adaptován pro současné bydlení.

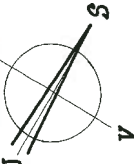
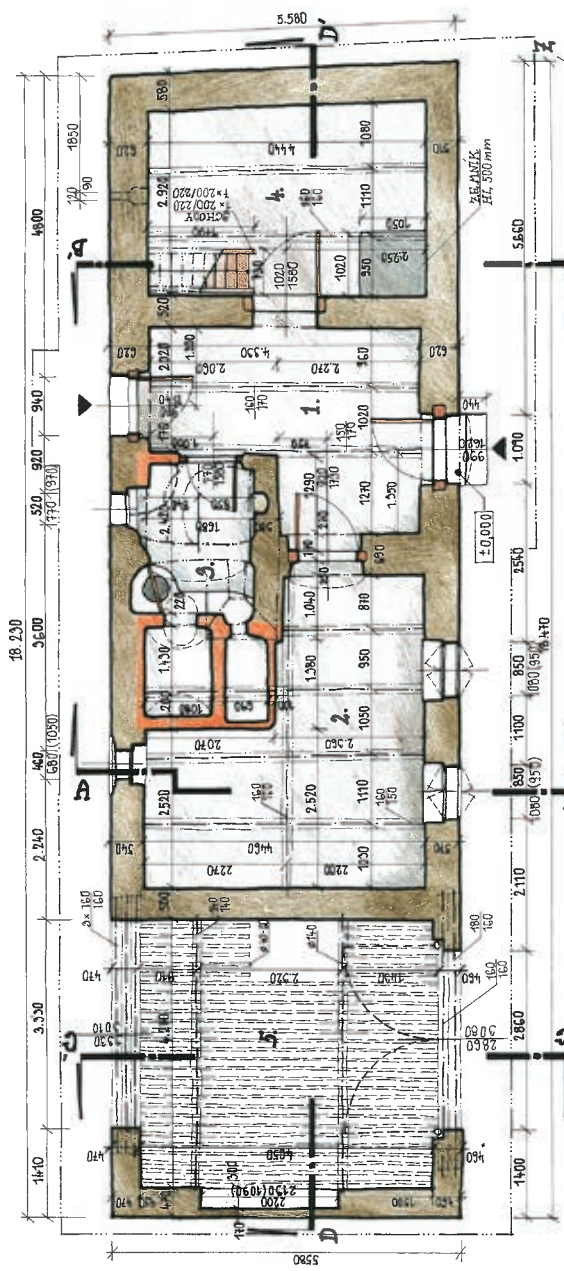
Nejstarší dochované domy byly budovány z hlíny z nepálených cihel. Dochované stodoly jsou postaveny z pálených cihel, stodoly kombinované z pálených a nepálených cihel jsou dnes již výjimkou (např. u čp. 3). V obci lze nalézt několik domů z pálených cihel, které byly postaveny s cílem ponechání fasády v režném stavu bez omítky (např. čp. 20, 74). Šambrány oken byly zdobeny malovanými rostlinnými motivy (dům čp. 102). Novější objekty tradičního lidového stavitelství měly štukované fasády (šambrány, římsy) jejichž vzory byly přejímány z historizující či secesní architektury (např. čp. 202). Původní autentická dřevěná kastlová okna s výklopnými ventilačními křídly byla nahrazena novodobými nečleněnými plastovými okny, které působí v náročně štukově zdobené fasádě značně indifferenčně.

Většina objektů v obci prochází permanentní údržbou více či méně citlivou k hodnotám tradičního lidového stavitelství. Z hlediska technického stavu jsou nejohroženějšími objekty stodoly a další hospodářské objekty, které dnes již prakticky nikdo nepotřebuje. Zřejmě v nejhorším stavebně technickém stavu je dům bez čísla popisného nacházející se v zahradě za domem čp. 20. Jedná se o unikátní hliněný dům s patrovou komorou, jedinou obytnou jizbou s kachlovými kamny a dřevěným trámovým stropem, černou kuchyní a průjezdnou stodolou. Tento objekt doposud vykazuje všechny hodnoty tradičního lidového stavitelství, a pokud by byl zájem vlastníka o uchování těchto hodnot, mohl by se stát nemovitou kulturní památkou tradičního lidového stavitelství v obci.

(JN)

Dům čp. 102 s rostlinnými motivy nad okny a dveřmi

LEGENDA NÍZKOSTÍ:
LEGENDA MATERIÁLŮ:

- ŽEBŘ Z HLINĚNÝCH CIHEL
- ŽDÍVO Z PÁLELNÝCH CIHEL
- KAMENNÉ ŽDÍVO

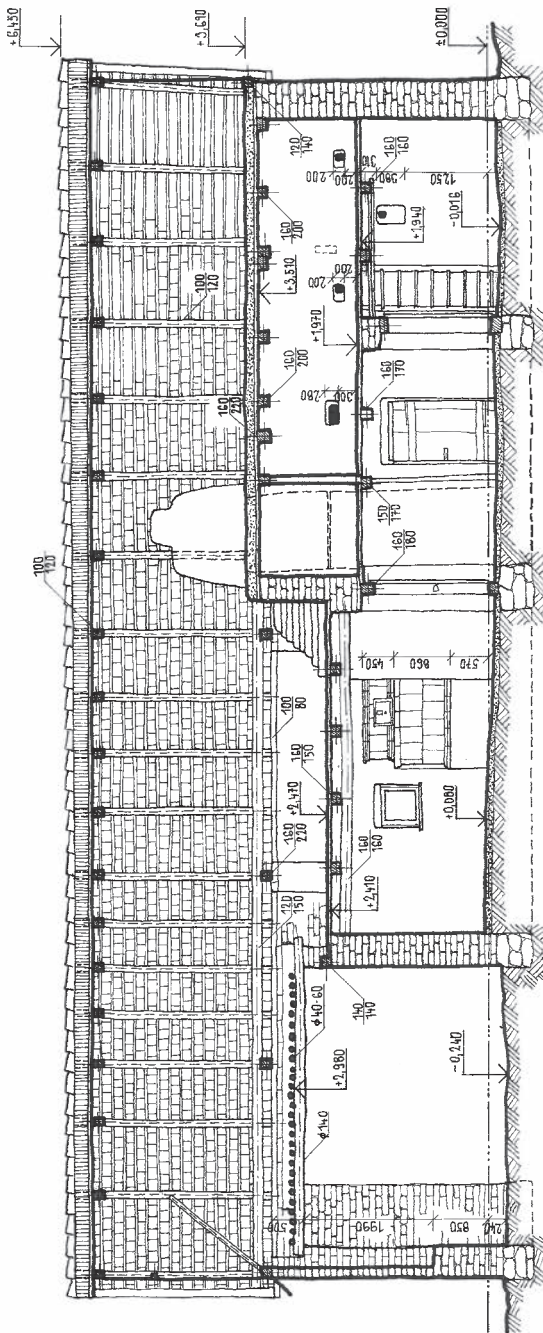
ZAMĚŘENÍ NÍDOTYĚH STAVĚB NA ÚHESKOHRADŠTĚSKU
TRAPAVICE • DŮM čp. 20
 PRO MUZEUM V PŘÍRODĚ ROCHOVŠ ZAMĚŘILA V VIII. 2011
 IVA ARBEH MARGRETA HOROVÁ • HLAVNĚNÝ DŮM
PŮDORYS DOMU • M 1:50

NÍZKŮV ČÍSLO	NÍZKŮV NÍZKOSTI	POKRYTÍ/VÝŠK. ÚROVŇ	STRŮP / SV.
1.	SÍŇ • 72,5 m ²	HLINĚNÁ MAZANINA ± 0,000 - 0,120 m	TEŠNĚ TRÁMY Z HLÍDEP ŠÍŘKOVÝ ROZSAH 4,360 - 4,860 (S 400x40)
2.	JÍZDA • 11,2 m ² (BEZ PŘÍKLOPŮVÝCH KAMENŮ)	HLINĚNÁ MAZANINA ± 0,000 - 0,010 m	ROBLONAVĚ ŽEBŘI S VĚŠTĚ POŠROVÝ PŘÍKLOP DŘEV KAMENŮ 2,360 - 2,480 m
3.	ČERNĚ KOUČOVNĚ • 4,6 m ²	HLINĚNÁ MAZANINA ± 0,005 - 0,105	TRÁSKOVÝ S PŘEVĚTIV KAMENŮ M. ŽEBŘI - 2,500 m, PROHLÍDEK B. ŽEBŘI
4.	STŮPRA • 19,4 m ²	HLINĚNÁ MAZANINA ± 0,010 - 0,016 m	TEŠNĚ TRÁMY PŘEVĚTIV KAMENŮ 2,000 m, (B. ŽEBŘI)
5.	TRÁVĚNĚD • 42,8 m ²	ROSTLIVÝ TRÁVĚN	LEHKÝ BIZOLITŮV STRŮP 3,160 - 3,240 m

Půdorys usedlosti čp. 20

D-D' PODĚLNÝ ŘEZ DOMEM

ZAMĚŘENÍ LIDOVÝCH STAVĚB NA UJEŘSKOHRADŠTĚSKU

TRAPLICE • DŮM č.p. 20

PRO MUZEUM V PŘÍRODĚ BOCHDUS ZACHĚKLA V VIII. 2641
 ING. ARCH. MARGĚLA HOROVÁ • HLAVNĚNÝ DŮM

ŘEZ D-D' • M 1:50

7

Řez usedlosti č.p. 20

Tučapy

Formou zástavby se obec Tučapy řadí k silnicovkám s malou návší uprostřed. Okapově orientované domy stojí vedle sebe kolem hlavní komunikace, avšak nevytvářejí jednotnou řadovou zástavbu. Na konci obce směrem na Vážany se zástavba rozvolňuje domkařskými štítově orientovanými objekty. Tučapy leží přibližně 10 km

Stará budova školy v roce 1930

západně od Uherského Hradiště v mírném podhůří Chřibů a jsou situovány na severovýchod. Obec se nachází převážně na jílových sedimentech, které nemají pevnou stabilitu, a občas dochází k mírným sesuvům na různých místech katastru obce.

Tučapy patří mezi starší obce na Uherskohradištsku, jsou zmiňovány již v roce 1141 jako majetek spytihněvského kostela. Později připadly velehradskému klášteři,

kteřý je svěřoval různým knížecím rodům. V roce 1371 prodal obec Dětřich z Moravan popluží Jarohněvovi z Buchlovic. V druhé polovině 15. století se obec částečně rozrůstala. Majetek tučapského panství vykazoval tři dvory zaměřené na vinařství a zemědělství a jednu tvrz. Ta se zapisuje roku 1527 a 1528. Zbytky tvrze byly objeveny v trati Huměnky a Panské. Poté je obec spjata s opatem Bilským a syny Matyáše Kočovského. V 17. století byla obec několikrát sužována válečnými vpády, což dokládají informace z lánového rejstříku, kdy bylo v obci devět domů osedlých a devět pustých. Naposledy byla obec vyplněna v roce 1705. Vinice v obci obdělávali přespólní obyvatelé z Boršic a Nedakonic. Po třicetileté válce docházelo k zakládání nových klášterních dvorů, takže v roce 1719 byl v Tučapech vybudován nový dvůr s ovčírnou (doložen chov 692 kusů ovcí), k němuž byly připojeny polnosti rozsahu jednoho lánu, které dříve náležely k svobodnému dvoru. Podle tereziánského katastru zde bylo 370 měřic orné půdy, 76 měřic vinohradů, 30 měřic pastvin, 10 měřic sadů a zahrad a necelé 3 měřice pustin. V roce 1784 byl v rámci josefínských reforem zrušen velehradský klášter a s ním zanikl také dvůr v Tučapech, v roce 1785 byl zbytek dvora s polnostmi a ovčírnou rozdělen devíti usedlíkům. Škola v obci vznikla až v roce 1861, do té doby děti chodily do blízkých Boršic. Roku 1863 byla v Tučapech vystavěna kaple na památku příchodu sv. Cyrila a Metoděje na Moravu. Byla vystavěna pouze z kamenů na hliněné maltě. V roce 1933 byla zbořena a na jejím místě byl postaven kostel zasvěcený oběma výše uvedeným slovanským věrozvěstům.

Osu obce tvoří komunikace spojující obec Boršice a Vážany, odkud dále cesta pokračuje na Ořechov nebo do Polešovic. První vojenské mapování dokládá roztroušenou zástavbu několika domů pod panským dvorem, která nedodržuje pevná pravidla

ulicové fronty. Je zde také zaznamenán kamenný památní kříž, který stojí dodnes na konci horního konce obce. Zato druhé vojenské mapování už znázorňuje zcela opačnou situaci. Usedlosti jsou pravidelně uspořádány po obou stranách komunikace, znázorněny jsou i zahrady a sady za jednotlivými domy a polnostmi, které obec obepínají skoro ze všech stran. V roce 1843 je v obci zaznamenáno 52 domů.

Detailnější pohled na jednotlivé usedlosti poskytuje indikační skica stabilního katastru z roku 1827, na které je patrná převážná část domů s okapovou orientací a malé množství domů štítově orientovaných. Ty byly především nadsklepní pro uchování vína. Za domy se nacházely dřevěné trámové stodoly, příčně průjezdné, kryté sedlovou či valbovou střechou s doškovou krytinou. Nalezneme zde však i shluky obytných a hospodářských stavení v těsné blízkosti a návaznosti pro jednu usedlost. Střed obce, tzv. malá náves, byla zastavěna několika domkařskými domy, které později nahradila budova hostince. Dobře jsou naznačeny ovocné sady v jednotlivých humnech a také vinohrady v místní části Staré hory orientované na jihovýchod směrem k Polešovicím pod vrcholem kopce Rovina. Vinohrady byly na konci 19. století napadené révkazem a postupně byly všechny vykučovány, po první světové válce došlo k malé renesanci zdejších vinic, které představovaly rozlohu asi 2,74 hektarů a spadaly většinou do katastru městysu Polešovice, vinařů bylo původně v obci okolo padesáti (což byl asi každý desátý občan). Z nich měli dva pěstitelé po 10 arech, dva po 9 arech a ostatní průměrně okolo 3 až 4 arů (z výzkumu u pamětníků v obci a v kronice obce, datováno k roku 1956).

Domy byly vystavěné z místního materiálu, kterým byl kámen a hlína. Základy domů byly řešeny z lomového kamene, mnohdy až do výšky jednoho metru nad terénem. Na nich byly vyzděny stěny z hliněných nepálených cihel. Domy byly kryté až do roku 1946 doškem, který postupně nahradila betonová a pálená taška. Převažovala tříprostorová dispozice domů, ve štítově orientovaných objektech někdy chyběla nebo přibývala další místnost (většinou kuchyně před světnicí). V obci se již mnoho tradičních

Nadsklepní dům čp. 58

staveb nezachovalo. Většina domů byla přestavěna v druhé polovině 20. století, především změnou dispozice vnitřního prostoru, zvětšováním okenních otvorů, předimenzováním polopater v další patra domů, změnou fasády či dokonce celkovým zbouráním stavby a nahrazením novostavbou. K těm, které dosud nesou znaky původní architektury, patří usedlosti čp. 47, 58, 63, 92, 96, 85, 106 a 109.

Nadsklepní dům čp. 58 svým vznikem spadá pravděpodobně do druhé poloviny 19. století. Dům má podélný půdorys, krátkým průčelím bezprostředně přiléhá k ulici a je orientován na severozápad, dlouhou podélnou boční stěnou kolmou k ulici se obrací do dvora k jihozápadu. Vzhledem k poměrně značnému sklonu svahu je dům z ulice

Háková usedlost čp. 102

dvoupodlažní, přičemž přízemí je tvořeno sklepem, který se postupně zanořuje do svahu. Ze dvora, který přiléhá k jedné z bočních stěn domu, je dům jednopodlažní. Terén dvora je srovnán skoro do roviny. Sklep je přístupný přímo z ulice. Jeho prostor sestává ze dvou částí – přední, větší, zaklenutá valenou klenbou na celou šířku domu přechází v užší a nižší část sklepa. Chybí zde

příčka oddělující vstupní část sklepa od navazujícího prostoru, tzv. šíje, která je u obdobných staveb typická. Obytná část domu, stejně jako na ni navazující hospodářská stavení, jsou přístupné ze dvora. Z ulice vede na dvůr venkovní schodiště kopírující terén, na části přiléhající k boční stěně domu. To vyúsťuje v násipi kryté přesahem střechy. Násipi lemují větší část boční fasády domu a je z něj přístupná jak obytná část domu, tak chlév. Do stodoly je vjezd přímo ze dvora.

Dům je stavebně rozdělen na dvě části. Starší a nižší je tvořena obytnou částí hospodáře s hlavním vstupem z násipi do síně. Z ní se vpravo vstupuje do bývalé komory, dnes přestavěné na obytný pokoj, a doprava do malé kuchyně, za kterou je situována jizba. V této místnosti jsou dvě okna v průčelí domu směřující do ulice. V interiéru se zachovaly hliněné omítky olíčené na bílo. Podlaha v jizbě a kuchyni je dřevěná prkenná, původní hliněnou podlahu v síni a komoře nahradil beton. Hospodářskou část domu tvoří chlév se vstupem z násipi a stodola s vraty ze dvora a protilehlými vraty vedoucími na zadní část pozemku. Ke stodole přiléhá směrem do dvora malá kůlna se suchým záchodem. Stropy v objektu jsou trámové s horním záklopem krytým vrstvou mazaniny na půdě. Střecha je sedlová s valbou ke štítové stěně a krytá azbestovou krytinou. Průčelí domu tvoří vápenná omítka zdobená římsami a zdobnými šambránami kolem oken. Okna jsou šestitabulková a dobře truhlářsky zpracovaná s drobnou řezbou. Dům je udržován k rekreačním účelům a je dobrým reprezentantem původního stavitelství v obci.

(JK)

Tupesy

Tupesy náleží na Uherskohradištsku k obcím střední velikosti, a to ve významné pozici severozápadně od okresního města. Připomínají se již od počátku 13. století, patří proto k nejstarším sídlům v okolí města Uherské Hradiště. Ve skutečnosti je stáří Tupes mnohem vyšší. Archeologické nálezy v samotném sídle a také v bezprostředním

Usedlost čp. 112, sídlo Muzea Tupeské keramiky

okolí směrem ke Zlechovu posouvají osídlení místa do doby staroslovanské. Pracovníkům Slováckého muzea v Uherském Hradišti se podařilo nalézt doklady z doby kamenné, železné s keltskými střepy na vrchu Modla. Také Římané nechali na místě své stopy. Nejmocnější relikty však pochází z doby hradištní. Krajina, v níž vesnice leží, je velmi členitá stejně jako celé podhůří Buchlovských Chřibů. Svažité území kolem obce umožňovalo

pěstování vinné révy. Obyvatele sem lákaly příhodné přírodní podmínky, úrodná půda vhodná pro zemědělské hospodaření a dostatečné vodní zdroje, zvláště blízkost řeky Moravy bohaté na ryby. Významnou roli v osídlovacím procesu sehrála blízkost Chřibů jako ochrana kraje ze západu. Díky těmto podmínkám se jevilu dávným i dnešním obyvatelům toto místo vhodné k trvalému životu. První zmínka o obci je již z roku 1220 v souvislosti s velehradským klášterem.

Obec tvoří ulicová silnicovka, která má dvě základní větve, na něž jsou navázány další útvary ulic, kratší nebo delší, vytvářející pravouhle navazující uliční síť. Původní rolnické usedlosti a obytné domy z předcházejících století či výstavba ze současnosti leží po stranách dvou

Světnice usedlosti čp. 112 s kachlovými kamny

ráz návěsní silnicovky a je nesporně původnější. Vyznačuje se usedlostmi, byť přestavěnými, ale s příznačnými znaky starší rolnické zástavby kolem potoka. Další poměrně pravidelná zástavba s bývalými zemědělskými usedlostmi se jako třetí větev vine

Detail s vročením 1819 na stodole za čp. 122

po vrstevnici pod svahem kopce mezi obcemi Tupesy a Břestek. Vinohrady leží rovněž na svazích nad hlavní ulicí. Pravidelnost příznačná pro hlavní větev je zde již uvolněnější vzhledem k členitějšímu terénu. Pro Tupesy je charakteristická pravidelnost uspořádání domů. Všechny tři ulice, až na některé současné stavební akce, vychází z jednoho jádra a rozvětvují se. Obytné domy jsou dnes obráceny ke komunikaci podélnou okapovou stranou. Avšak relikty starších domů a mapa stabilního katastru z roku 1827 prokazuje přítomnost štítově orientovaných stavení, a to v trati Souhrady – „Súhrady“, ale také v dalších ulicích směrem k Velehradu, nebo Na Kopci, Na Kopečku se nachází několik domů štítově orientovaných. Jde o typ takzvaných vinohradnických domů s vinným sklepem v přízemí a obytnými místnostmi vybudovanými nad sklepem ve zvýšeném přízemí nebo patře. Ve dvorech těchto domů byly při průzkumu objeveny hrnčířské pece, takže lze soudit, že jde také o obydlí hrnčířů s dílnami „verkštaty“.

Stejně jako u jiných sídel s pravidelnou výstavbou rázu silnicového typu nelze hovořit o výrazném centru. V Tupesích lze označit za ústřední část území kolem základní školy, kaple Panny Marie a Obecního úřadu Tupesy s kulturním sálem. Jde o místo s významnou křižovatkou, nákupním centrem a zastávkou autobusu pro místní dopravu. Nedaleko odtud je ve stejné ulici Památník keramiky slavnostně otevřený v roce 1981. Na Památník navazuje Muzeum tupeské keramiky spojené s výrobou a prodejnou keramických výrobků. Zároveň je zde vytvořeno kulturně společenské zázemí. Muzeum keramiky i jeho úprava pro kulturní setkávání bylo slavnostně zpřístupněno v roce 2005.

Podstatná část uchovaných typů rolnických usedlostí se nachází jednak na hlavní ose od křižovatkou směrem ke kapli a pak v ulicích ležících paralelně směrem k Břestku. Relikty usedlostí ukazují na hákový půdorys s obytnou a hospodářskou částí navazující kolmo na obytný dům. Statky jsou přízemní, vyznačují se podélnou – okapovou orientací, např. čp. 9 a 145. Mnohé z obytných stavení mají okénky vyznačené sýpkové polopatru v podstřeší. Domky menších zemědělců si uchovaly štítovou orientaci se zděným nebo prkenným štítem. Stavebním materiálem nejstarších domů je hlína, zčásti také dřevo. Od konce 19. století se začínají užívat pálené cihly a další materiály průmyslově vyrobené. Konstrukce domů vychází z možností daných přírodními materiály a po generace děděnými dovednostmi. Převažují hliněné stěny, výzkumem z let sedmdesátých sporadicky prokázaných zbytků nejstarší technologie – dusanou technikou.

Většina domů vybudovaných v 19. a 20. století má však stavební konstrukci vystavěnou z hliněných nepálených cihel, případně v kombinaci s kamenem a pálenou cihlou. Kámen (pískovec) byl při stavbě využit do základů domů a na stěny sklepních místností. Střechy, které jsou převážně sedlové a kryty tvrdou krytinou, byly ještě na počátku 20. století alespoň u některých stavení pokryté slaměnými došky. Ty vystřídala krytina šablonami z břidlice. Ta se uchovala ve zbytcích ještě do druhé poloviny 20. století. Štítově orientovaná stavení byla ukončena prkenným bedněným štítem.

Okna u starších dochovaných stavení jsou dřevěná, členěná šestitabulková, nebo dvoukřídlá, ukončená horním otevíracím dílem. Okenní rám je poměrně subtilní, někdy tvarovaný. Dveře jsou dřevěné, jednoduché, členěné, dobré truhlářské práce. Také vjezdová vrata do dvora byla tradičně dřevěná, svisle bedněná. V obci se zachovalo již jen několik typů vrat bohaté truhlářské invence zdobených diagonálně a příčně kladenými prkny s barevným odlišením vystupujících prvků. Střechy starších domů jsou převážně sedlové, kryté pálenou taškou nebo břidlicí. Střechy domů štítové orientace mají prkenné bednění. V podstřeší bývala členěná římsa a podélně kladená obdélníková okénka zvaná sýpková. Třídílnými okny z poloviny 20. století, výměnou dřevěných vrat za plechová nebo brány z umělé hmoty dostaly domy novou, mnohdy pro vesnické prostředí rušivou podobu.

Výzděné kryté násipi ve dvoře domu čp. 49

Usedlosti, které si zachovaly původní podobu bez radikální přestavby, jsou převážně hákového půdorysu s obytnou částí směřující do ulice s hospodářskou částí připojenou kolmo k obytnému domu. Hnojiště bylo situováno přímo proti chlévům. V zahradě, vzdáleně od domu, je umístěna stodola nebo kolna. Forma ohrazení směrem k sousedům je dána stěnou hospodářské stavby. Usedlost čp. 118 patřila do poloviny 20. století k rolnickým used-

lostem, k typům nemovitostí, které poskytovalo přístřeší pro život rodiny rolníka a příležitostného hrnčíře. Z tohoto důvodu i dalších podnětů je v ní umístěn Památník keramiky. Objekt se vyznačuje rysy selské usedlosti do roku 1980 v podstatě nenarušené přestavbami s výjimkou stodol. Usedlost má okapovou orientaci, původní hospodářská část s chlévy byla v hákovém půdorysu ve dvoře ukončeném stodolou vystavěnou na místě původní starší budovy z pálených cihel, zatímco dům byl vybudován z hliněného nepáleného zdiva. Střecha je sedlová, krytá štípanou břidlicí s výjimkou dvorního traktu vystavěného v letech 1981–1982 na místě starých chlévů a stájí. Krytina novostavby ve dvoře a stodoly objektů je z pálené tašky. Starý krov obytného domu je hambalkový, zčásti provedený pouze ze základně ošetřené kulatiny.

Za dvorem následuje humno. V něm je umístěna stodola, původně údajně také studna. Shrňeme-li základní rysy této usedlosti, můžeme je konfrontovat s dalšími

usedlostmi i drobnější domkařskou nebo řemeslnickou zástavbou. Orientace domu je podélnou stranou do ulice. Půdorys usedlosti je hákový, u menších obytných domů v ulicích Souhrady a Na Kopečku je v podstatě jednotraktový. Stodola stojí samostatně na konci dvora a dvůr uzavírá. Stavební materiál tvoří převážně kámen, hliněná a pálená cihla, zčásti dřevo. Usedlost, stejně jako většina domů v Tupesích, je převážně

Nadsklepní dům parc. č. 1008

přízemní s podstřešními sýpkami. Střecha domů je sedlová, jen výjimečně s náznakem valby u štítově orientovaných domů. Krytina je převážně pálená taška či čtvercové desky eternitu. Na nových domech je použita také taška betonová, vazba krovu je hamballová. Komíny jsou vystavěny z dobře vypálených cihel. Fasáda původních statků je hliněnovápenná nebo vápenná hladká. Původní barevnost byla bílá

(vápenná lička), nebo barevná – okrová, světlešedá. Výplně otvorů jsou dřevěné. Okna členěná šesti tabulkami už jsou výjimečná. Nejčastější jsou typy oken z dvacátých a třicátých let minulého století s větracími okny v horní části. Při přestavbách z druhé poloviny 20. století byla vyměněna původní úzká okna na třídlílná a v současnosti opět nahrazována, a to okny plastovými, menších tvarů s naznačenými umělými příčlemi. Podobně je tomu s dveřmi. Původní dveře byly celodřevěné (čp. 24) a stejně tak vjezdová vrata. Ta jsou truhlářské práce, skládaná z prken a bohatě truhlářsky zdobena (čp. 18, 42, 143). V podstřeší jsou umístěna sýpková okénka.

Skladba usedlosti je trojdlílná, jde o komorový typ domu se síní, v níž je umístěno otevřené ohniště. Ve starších usedlostech můžeme určit dobu vzniku do druhé poloviny 19. století. Závažný soubor staveb či přestaveb je z prvních desítek let 20. století a po druhé světové válce, zvláště v letech šedesátých. Mnohé přestavby nebo nová výstavba posledních let nemá žádné společné rysy s původní zástavbou. Odkloněním se od uliční čáry, výstavbou samostatných domů bez ohledu na souvislou řadu, užitím vikýřů, různě sklonitých střech, novodobých materiálů se vymyká tradičnímu charakteru původní zástavby – často jako rušivý element.

V interiérech domů byly podlahy původně hliněné, dusané, jsou uchovány pouze v památkově chráněném objektu a v komorách některých domů. Většinou se v obydlích vyskytují podlahy dřevěné, betonové nebo keramické dlažby. Trámové stropy, většinou již ošetřené nátěrem světlou barvou, se udržují ve starších domech především v neobytných prostorách, ale také v jizbě. Otopný systém spočívá ve sporáku v kuchyni a vzhledem k plynofikaci obce je časté vytápění domu ústředním plynovým nebo elektrickým systémem. Nábytkové vybavení je odvislé od generačního přístupu obyvatel. Jde většinou o nábytek z druhé poloviny 20. století. Výmalba je provedená profesionálními barvami, vápnem jsou líčeny jen hospodářské budovy, dvůr, výjimečně některé části obytného interiéru. Výzdoba místností odpovídá vkusu obyvatel, kromě živých květin jsou užívány také květiny umělé, obrázky rodiny, případně svatých. Dále jsou

*Detail dveří do sklepa domu
parc. č. 1008*

neobydleno, protože majitelé nechávají objekty neobydlené a neudržované jako nemovitosti pro své nedospělé dědice.

Památkově chráněný objekt je pouze Muzeum tupeské keramiky čp. 118. Starý dům upravený jako obydlí a „verkštat“ hrnčíře je provázen expozicí o historii výroby hrnčiny a keramiky v Tupesích.

U větších hospodářských usedlostí se dosud nachází stodoly jako součást dvora. U menších jde především o kolny otevřené nebo zavřené. Seníky a sušírny nejsou ani nebyly v Tupesích rozšířeny. Nachází se tu však, stejně jako v sousedním Zlechově, Břestku a Buchlovicích, samostatné vinné sklepy nebo jako součást obytného domu v jeho suterénu. Umístění stodoly je na konci dvora, uzavírá příčně hospodářskou dvorní prostor. Stodoly byly vybudovány většinou z nepálených a mladší pak z pálených cihel jako příčně průjezdné mohutné objekty o šířce zhruba stejné jako je obytný dům. Konstrukce stodoly je jednoduchá, jde o obdélník krytý sedlovou střechou. Střechu pokrývá pálená taška nebo eternit, původně byla rozšířená také kamenná krytina – břidlice v obci zvaná „šifř“. Uvnitř je stodola rozdělená na tři díly se středovou průjezdnou částí mlatem a bočními úložnými oddíly.

Vzhledem k ukončení zemědělské činnosti je většina stodal užívána k tradičnímu uskladnění obilí a slámy. V současnosti je této náplně zbavena a slouží spíše jako skladiště pro různé stroje, nástroje a také ke garážovacím účelům. Stodoly byly v posledních letech ve velkém počtu odstraněny nebo přestavěny.

Z technických staveb stojí za připomenutí vodní mlýn a keramická dílna spojená s prodejnou a expozicí hrnčířství v památníku hrnčířské výroby v domě čp. 118. Keramickou výrobou se v obci zabývá několik keramiků, kteří navázali na tradici hrnčířské výroby, jíž byly Tupesy a některé další obce v okolí proslulé.

(VK)

v modernějších bytech obrázky lokálních či regionálních umělců.

Oplocení humna je řešeno drátěným plotem, tyčkový plot je výjimečný. Úprava před tradičními domy je podřízena celkovým úpravám v obci. Chodníky jsou vydlážděny z betonových čtverců. Obecní úřad v Tupesích vydláždil chodníky, okraje mezi statkem a komunikací nechal osít trávou. Předzahrádky jsou poměrně řídké a nachází se zejména tam, kde to dovoluje členitý terén. Zahrádky jsou oploceny drátěným plotem, tu a tam dřevěným oplocením tyčkovým. Oblíbené je oplocení přírodní ze stále zelených dřevin. Stromy před domky a v nejbližším okolí jsou dílem ovocné, dílem ozdobné podobně jako keře. Přednost je stále více dávana smrčínám.

Celkový stav obytných staveb je udržovaný. Několik starších zemědělských usedlostí je však také ve špatném stavu, je

Uherské Hradiště-Jarošov

Městská část Jarošov, dříve samostatná obec, leží na levém břehu řeky Moravy v rovině severovýchodně od Uherského Hradiště. Katastrem protéká řeka Morava,

Dům čp. 30 na návsi

hradů, z čehož vyplývá, že byla významnou vinařskou obcí. To však v průběhu 18. století postupně zaniklo. Ve druhé polovině 17. století vznikl ve vsi městský pivovar, který počátkem 19. století byl stejně jako palírna v pronájmu. Pivovar si získal velký vřhlas a jeho pivo se šenkovalo v širokém okolí Uherského Hradiště. Velké škody v průběhu staletí působily obci požáry, kterých bylo několik. I řeka Morava, tvořící ze severu hranici proti Starému Městu, obec sužovala častými záplavami. Zaplavovala nejenom pole, pastviny a louky, ale i zástavbu a působila na hlinitých domech velké škody.

Obcí prochází silnice spojující Uherské Hradiště s Bílovicemi, v dřívějších dobách byla jen zčásti zpevněná, s okolními obcemi byla spojena jen obyčejnými polními cestami. Ves tvoří sice souvislé řady domů, jsou však nepravidelné a často přerušovány mezerami a uličkami. Za domů se nachází zahrady a humna se sady ovocných stromů, za nimi pastviny a pole. Na sever od Jarošova se nachází obecní les na hranici s obcí Kněžpole.

Usedlost čp. 141 nesoucí archaické znaky lidového stavitelství

Podle dochovaných mapových materiálů z konce 18. století víme, že jádro obce tvořila obdélníková návés dokola obestavená širokými zemědělskými grunty, za kterými se nacházely humna s ovocnými dřevinami. Z návsi vybíhaly dvě ulice – na východ pokračovala cesta do Bílovic a směrem na západ vybíhala hlavní ulice na Uherské Hradiště, kolem které byla řadová okapově orientovaná zástavba. Tato ulice mýjela měšťanský pivovar a stáčela se podél úpatí Černé hory (dnes známá jako vrch Rochus) a pokračovala po jeho vrstevnici až k městu. Indikační skica z roku 1827 ukazuje další detaily rozšiřování obce. Na úpatí kopce vznikaly malé usedlosti a domkařské stavení spolu s několika kamennými sklepy, směrem na sever vznikla další ulice s pravidelnou řadovou zástavbou směrem k řece Moravě.

Jarošovská návés s kostelem Panny Marie Růžencové a školou, okolo roku 1942

V té době se nacházely v humnech dřevěné roubené stodoly kryté doškem. Dřevo bylo dostupné z blízkého Kněžpolského lesa a malého lesa na úpatí Černé hory. Roubené stavby se udržely do konce 19. století, kdy začaly být masivně nahrazovány hliněným materiálem, kterého bylo v obci dostatek díky vysoké produktivitě místního hliníku. Stodoly byly stavěny i formou sloupků z cihel s deskovou výplní, jak je dochováno ve vzpomínkách pamětníků. V obci stála i malá cihelna, z níž odebírali nepálené, ale i pálené cihly jen hradišští měšťané za rezižní ceny a místní. Cihláři produkovali nepálené cihly až do čtyřicátých let 20. století. Hliník je v obci zachován dodnes, avšak je nevyužíván a zarůstá zelení. Škola byla v Jarošově zřízena v polovině 18. století a od roku 1791 se připomíná jako triviální. V polovině 19. století se obec začíná dostávat do podvědomí širších vrstev obyvatelstva na Uherskohradištsku díky Jarošovskému pivu. Pivovar původně s jedním kotlem doplňovala palírna především na zpracování brambor a žita. Postupně se rozrůstal, modernizoval a od roku 1863 do roku 1939 byl ve vlastnictví rodiny Braunů. Po druhé světové válce prosperoval dál až do svého zániku v devadesátých letech 20. století. Od sedmdesátých let 19. století můžeme zaznamenat rozšíření sušírny na ovoce, kterých bylo v obci okolo dvaceti. Dále nám mapový materiál poskytuje možnost zjistit budování kamenných sklepů ve

Jeden z původních domů na návsi čp. 40

Jarošovskému pivu. Pivovar původně s jedním kotlem doplňovala palírna především na zpracování brambor a žita. Postupně se rozrůstal, modernizoval a od roku 1863 do roku 1939 byl ve vlastnictví rodiny Braunů. Po druhé světové válce prosperoval dál až do svého zániku v devadesátých letech 20. století. Od sedmdesátých let 19. století můžeme zaznamenat rozšíření sušírny na ovoce, kterých bylo v obci okolo dvaceti. Dále nám mapový materiál poskytuje možnost zjistit budování kamenných sklepů ve

Podsklepená komora u Abrhámů za čp. 55

byly okapově orientované s typickým hákovitým půdorysem. Řadová zástavba podél silnice na Uherské Hradiště směrem k pivovaru měla užší dispozice parcel, proto se zde objevovaly i štítově orientované domy. Ty však byly v průběhu času přebudovány na okapové, hlavně zastřešením vjezdu do dvora. Převažovala stavení přízemní se zvýšeným polopatrem a krytá doškem. Došek postupně v devadesátých letech 19. století nahradila pálená krytina ze Stanclovy mařatické cihelny. Vnější podobu fasády domu zvýrazňovaly šambrány kolem oken a větracích otvorů patrových komor. Vnitřní dispozice obytných objektů byla tříprostorová, kdy v pravém úhlu navazovalo na obytnou část hospodářské křídlo s chlévy. V současné době je stavební ráz obce natolik změněn, že poslední zbytky původního stavitelství nalezneme u domů čp. 30 na návsi, čp. 35, 40, dům čp. 64 s citlivě opravenou fasádou, čp. 106 (dnes přebudována na Vinárnu Pod Kopcem), čp. 132, 141 a z mladší doby čp. 211 u hlavní cesty naproti fotbalovému hřišti.

V obci se nachází řada sakrálních památek, především jsou to kříže z pískovce, kostel Panny Marie Růžencové postavený v letech 1939–1941 na návsi a kaple sv. Rocha na vrchu Černé hory. Jarošov byl připojen k Uherskému Hradišti v roce 1951, definitivně pak jako součást uherskohradištské aglomerace v roce 1971.

(JK)

svazích kopce nad obcí, kdy spodní část sklepa tvořil především kámen a horní část sklepa, často přebudovaná na obyvatelnou komoru z nepálených cihel krytou jednoduchou sedlovou střešou s doškovou krytinou.

Domy i hospodářské budovy byly většinou z dusané hlíny, jak dokázaly archeologické výzkumy a stavebně historický průzkum vybraných objektů. Široké zemědělské usedlosti podél návsi

Usedlost čp. 64.

Uherské Hradiště-Mařatice

Mařatice nesou časným založením sídla pečeť staré stavební kultury. Ta se projevuje jednak v sídelní a urbanistické struktuře odpovídající řadovým a ulicovým formám

*Původní usedlosti v Mařaticích, foceno v roce 1892
Josefem Klvaňou*

východním vybudováno sídliště panelových domů a směrem severovýchodním hřbitov s hřbitovní kaplí.

V oboustranné zástavbě je většina obytných stavení přízemní, orientována okapově, a to jak rozměrnější bývalé zemědělské usedlosti, tak menší domy řemesníků a vinařů. Na okraji návsi se nacházelo několik větších statků typu čtyřstranně obestavených dvorců, což souvisí zčásti také s podnikatelskými aktivitami 19. a 20. století. Mezi jednotlivými pravidelně umístěnými statky se nachází uličky. Kolem hlavní silnice je většina větších statků přízemních. Nástavba nad přízemím se týká víceméně domového fondu v ulicích odvrácených od hlavního tahu. Dvoupodlažní domy se střídají s přízemními nebo s domy s mansardou. Část zvanou Jaktáře tvoří pravidelná řada přízemních domů podél silnice směřující k Zlínu. Jsou rozloženy většinou na širší stavební parcely bez předzahrádek se zatravněnou plochou před domy. Mladší typ zástavby představují domy na ulici Pod Zahrady, většinou vilkového charakteru ze

vesnic založeným na jižní Moravě převážně ve 12. a následujícím století. Většina statků tvoří jednotnou formu podél komunikace ze silnice směřující z Uherského Hradiště do Zlína východním směrem k vrcholu zvanému Soví hora. Na samé náhorní plošině je pak vybudované sídliště s panelovými domy. Navazující ulice zvaná Pod Zahrady je zastavěna převážně novějšími domy vilového vzhledu.

Zástavba je pravidelná, pokud to dovoluje svažité terén, na němž vznikla podstatná část vesnice. Na náhorní plošině je pak směrem jiho-

*Detail žudra původní usedlosti v Mařaticích,
foceno v roce 1892 Josefem Klvaňou*

sedmdesátých a osmdesátých let. Jsou doplněny nevhodnými novostavbami, jimž se bohužel nevyhnuly ani hlavní tahy Mařatic. Část zvaná Kordon na spodním okraji obce má domy se smíšenou orientací ovlivněnou terénní konfigurací a také stářím domů.

Původní statky vybudované z hliněných nepálených cihel jsou do velké míry již přestavěny. Někteří majitelé ponechali přízemní vzhled a řešení fasády. Stavební průzkum by objasnil, do jaké míry je ještě původní hliněné nepálené zdivo a konstrukce zachována.

Původní podsklepené vinohradnické budy při cestě na Rochus, okolo roku 1900

jsou ovlivněny těsnou souvislostí s městem a jeho stavební kulturou. Většinou jsou však pro vnější fasády použity vápenné nebo vápencementové omítky. Břizolitové omítky nejsou výjimkou. Bílý vápenný nátěr je spíše výjimkou. Podobný stav je však také v jiných obcích v těsném sousedství Uherského Hradiště a dalších měst. Okna byla dřevěná, trojdílná nebo dvoudílná s horním větracím otvorem, ale výrazně se prosazují také plastová s umělými příčkami. Dřevěná vrata stolařské nebo tesařské výroby do zastřešených vjezdů jsou již na ústupu a nahradila je vjezdová vrata garážového charakteru z umělé hmoty.

Interiéry domů jsou stavebně upraveny a z původního třídílného půdorysu komorové dispozice se vyvinuly dispoziční formy mnohem složitější, obvykle obsahující kromě vstupní síně – před síně, kuchyni, ložnici a obývací pokoj nebo dětský pokoj. Mnohé domy byly upraveny

Stanclova cihelna v Mařaticích, jejíž kvalitní výrobky zásobovaly celé okolí, byla zdrojem stavebního materiálu, pálených cihel, z nichž bylo v průběhu konce 19. století a v následujících desetiletích vystavěno u mnoha usedlostí nové obvodové zdivo i příčky. Střechy jsou převážně sedlové s dřevěným hambalkovým krovem. Krytina podle fotografických snímků a obrazových materiálů, původně slaměná, již od počátku 20. století ustupovala krytině z pálených tašek, až došek úplně nahradila. V současnosti se dostává do popředí krytina betonová. Omítky

Nadsklepní vinohradnická buda ve Vinohradské ulici, okolo roku 1910

pro podnikatelské účely a byly v nich instalovány provozovny kadeřnictví, keramiky, opravy elektrospotřebičů apod.

Mařatice jako součást městské aglomerace se z původní zemědělsko-vinařské obce staly příměstskou čtvrtí se všemi znaky městského života, s panelovým sídlištěm, vilami, zahradami nebo předzahrádkami. Stodoly a jiné hospodářské stavby – patrně seníky

Původní barokní nadsklepní dům s hrázděním ve Vinohradské ulici čp. 368 pochází z roku 1740, stav v roce 1896

sídla spolu s vinohrady. Staré selské sklepy se zachovaly v lokalitě Soví hora nad Vinohradskou ulicí. Jsou to přízemní, štítově orientované drobné stavby z nepáleného zdiva. Přední polovina slouží k lisování vína. V zadní nebo podzemní části se stabilní nízkou teplotou se nacházely bečky s vínem. Podstata vinných sklepů se nachází v ulici Vinohradská podél potoka a ve stráni nad nimi. Mnohé z nich mají staletou tradici. Na základě stavebně historického průzkumu konstatujeme, že vinné sklepy najdeme na obou březích potoka v Dolní hoře, Prostřední hoře a Dlouhé hoře, jak jsou jednotlivé části souboru staveb nazvány. Na rozdíl od jiných vinařských lokalit se jedná většinou o hluboké,

a snad i sušírny ovoce, vyznačené na indikační skice z roku 1827 vesměs žlutě, tedy vystavěné ze dřeva, zmizely již v první polovině minulého století. Hospodářské dvory s chlévy pro dobytek, postavené v ose nebo kolmo na obytný dům, jsou využívány k jiným než hospodářským účelům. Slouží jako garáže, dílny, skladiště nebo bezúčelně chátrají. Také hospodářské stavby, stejně jako obytné domy, byly pro dostupnost trvanlivého materiálu z mařatické cihelny budovány převážně z pálených cihel a pokryty pálenou taškou.

K technickým stavbám Mařatic patřila cihelna, která produkovala cihly z místní kvalitní sprašové hlíny. Ač byla cihelna před polovinou 20. století odstraněna, cihly se značkou Stanclovy cihelny lze najít nejen v Mařaticích, ale také v Kunovicích, Hluku a jinde.

Vinohradnické stavby souvisí jistým způsobem s hospodářskými i technickými stavbami, protože slučují charakter obou fenoménů. Pro Mařatice jsou vinohradnické stavby, to znamená vinné sklepy obzvlášť důležité. Tvoří samostatnou a výraznou součást

Původní vinný sklep Josefa Štrause ve Vinohradské ulici sloužící jako vinárna byl zbořen v roce 1989, okolo roku 1910

Vinohradnické budy v Soví hoře jsou postaveny z hlíny technologii nabíjení

Řada z nich je však stavebními úpravami vně, uvnitř i v obytné nadstavbě nebo celkovou necitlivě provedenou rekonstrukcí zcela zničena. Nejčastěji zůstal zachován pouze sklep jako historická hodnota a nadzemní část byla proměněna v obytný dům bez vztahu ke krajině a historickým hodnotám vinohradnické lokality. Vlastní sklep obsahuje většinou předsklepi pro práci s výrobou vína a k posezení hostů s vinařem. Pod obytnou částí se nachází vlastní sklep, kde na trámových nebo nejnověji zděných kantýřích leží bečky s vínem. Pobytová část obsahuje lisovnu a obytnou místnost užívanou k posezení. Nadsklepní místnosti byly využívány při nedělních vycházkách hradištských občanů. Vinohrady a vinné sklepy hrály výraznou roli v kulturním a společenském životě měšťanů. Ve vinařském areálu se scházeli majitelé sklepa k posezení s přáteli, k rozhovoru při sklence vína. Přicházeli sem význační umělci, hudební skladatelé, výtvarné i literární osobnosti ze vzdálených míst, jak dosvědčují archivní dokumenty.

Významnou ztrátu znamená zásah nového vlastníka do podstaty mimořádně hodnotného barokního sklepa Vinohradská čp. 260, vybourání celého interiéru a ponechání pouze obvodového zdíva. Jediněčný vinařský areál je narušen novostavbami, což lze považovat za neodstranitelnou destrukci území.

Mařatice se vyznačují kulturním a společenským centrem a významnou odbornou školou. Nad obcí se rozkládá hřbitov s kostelem Nanebevzetí Panny Marie a smuteční síní, slouží také pro Uherské Hradiště. Hřbitov s významnými náhrobními uměleckými díly spolu s kaplí sv. Rocha ze 17. století na vrcholu kopce Černá hora jsou vyhledávanými památkami. K církevním stavbám patří rovněž zvonice ve středu obce a drobné památky religiozního charakteru v ulici Vinohradská. Muzeum lidové architektury v přírodě na vrchu Rochus nad Mařaticemi vytváří novou, neobyčejně náročnou a působivou kulturní a společenskou dominantu.

(VK)

rozlehlé sklepy a nadsklepní domy. Sklepy jsou hloubeny ve sprašové zemině a převážně klenuty z cihel, kamenné klenby jsou pro nedostatek stavebního materiálu – kamene – poměrně vzácné. V nadsklepi vybudovaném z nepálených a nověji z pálených cihel se nachází dvě místnosti.

Mapa stabilního katastru zaznamenává tyto sklepy a vinohradnické domky jako hloubkově orientované. Mnohé z nich jsou ve stavebně historickém průzkumu označeny jako barokní či klasicistní. Jiné dostaly po stavební úpravě romantický vzhled.

Vinohradnická buda v Soví hoře

*Vinohradnická bída na parcele č. 269,
stav v roce 2012*

*Nadsklepní dům čp. 260 ve Vinohradské
ulici v roce 2013*

*Vinohradní klasicistní
dům se sklepem čp. 380*

*Nadsklepní dům zvaný
Jahoda ve Vinohradské
ulici čp. 379*

*Hloubkově orientovaný
objekt čp. 376 s žudrem*

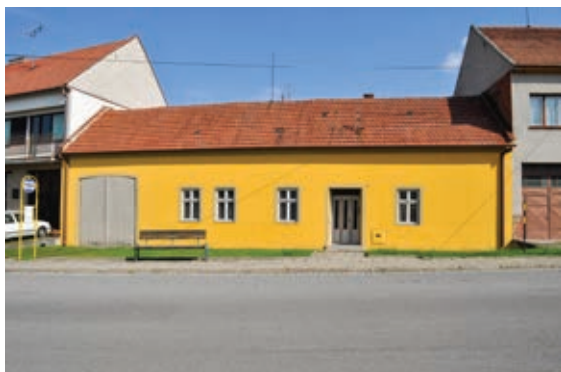
*Původní stodoly na konci humen
v místech budoucího sídliště Na
Hliníku, stav okol roku 1970*

*Nadsklepní bída ve Vinohradské
ulici směrem k Rochusu, stav
okolo roku 1975*

Uherské Hradiště-Míkovice

Swou polohou po geografické stránce patří do Hlucké pahorkatiny, která je částí Vizovické vrchoviny. Míkovice se nacházejí jihovýchodně od Uherského Hradiště mezi levým břehem řeky Olšavy a podél Míkovského potoka směrem k lesu Hlubočku. Krajina v okolí obce má zvlněný ráz zvedající se od rovin podél Olšavy postupně přes svažité

Okapově orientovaná zemědělská usedlost čp. 13

panorama les Boří. Míkovice vznikly nejpozději ve 12. století, možná o století dříve, kdy pokračovala vnitřní kolonizace našeho kraje a v okolí vznikly také další obce. Míkovice jsou položeny na místě, kde se už v předcházejících dobách nacházela prehistorická osídlení, jak bylo popsáno podle archeologických nálezů. Stejněho stáří jako Míkovice (v té době se nazývaly Horní Měnikovice) jsou např. Drslavice, Bojkovice, Jalubí, Uherský Ostroh, Veletiny, a pak osada zvaná Dolní Měnikovice, která později zanikla. Přemysl Otakar II. založil královské město Uherské Hradiště v roce 1257. Nové město dostalo do držby Kunovice, Míkovice (což je první písemná zmínka o obci z roku 1258) a Ostrožskou Novou Ves. Všechny zmínky v listinách o Míkovících z doby středověku a pozdějších jsou uváděny z důvodů majetkových a právních. Vesnice vždy patřila nějaké šlechtě, markraběti

moravskému, městu Hradišti, pánům z Kunovic, ostrožskému panství a dalším. Míkovice položené v blízkosti Uher byly často cílem loupení a plnění po několik století.

Osu obce tvoří dvě protínající se ulice, které vytvářejí půdorysně pomyslný kříž. První ulice kopíruje silnici spojující města Kunovice s Uherským Brodem. Druhá ji

pole až k lesům. Téměř až do obce zasahují rozeklané žleby Niv a Hlavinek, okolí obce je obklopeno poli, sady, zahradami a humny. V nejnižší položené části teče zregulovaná Olšava se splavem. Z jejího původního toku zůstalo slepé rameno – Stará Olšava, s bujnou vegetací okolo a mizejícími zbytky mlýnského náhonu a proti toku Olšavy směrem k Podolí jediný původní neregulovaný úsek. Jihovýchodně od obce nad hřbitovem a Díly od Podolska tvoří

Obecní hospoda při slavnostním průvodu při svěcení hřbitova v roce 1935

Široké zemědělské usedlosti čp. 53 a 54 u hlavní silnice pod kaplí

protíná z dolního konce obce od řeky Olšavy, která po mírném stočení pokračuje přes náves směrem nahoru k lesu Hlubočku. Původní široká okapově orientovaná řadová zástavba vedla kolem těchto komunikací. Kolem roku 1850 bylo v Míkovicích ještě 20 selských usedlostí – gruntů s výměrou asi 50 měřic polí, jejichž domovní čísla byla 9, 11, 12, 13, 15, 16, 17, 20, 39, 40, 44, 45, 47, 48, 49, 53, 54, 55 a 64. Největší z nich byla usedlost č.p. 45 a 64 (mlýn). O poloviční výměře byly „čtvrti“ na domovních číslech 4, 8, 7, 14, 41, 46 a 56. Zbytek obyvatelstva tvořili půlčtvrtníci a chalupníci.

Vývoj stylu a úrovně bydlení byl určován mnoha faktory, vlivy, možnostmi. Charakter obydlí byl ovlivněn především dostupným materiálem ke stavbě (dřevo, hlína, kámen), který se nacházel v blízkosti obce, dále pak řemeslnou zručností a umem obyvatel, momentálními společenskými podmínkami (války, úroda, hlad, počet aktivních obyvatel). Škola byla v obci zřízena v roce 1841, starou budovu školy nahradila v roce 1882 nová obecní malotřídka, která byla na přelomu století rozšířena na dvojtřídku.

Míkovice byly až do konce 19. století vinohradnickou obcí. Na jejich katastru se nacházelo 55 jiter (okolo 32 hektarů) vinohradů situovaných na jihozápadním svahu, což dokazují dobové mapové materiály, zápisy a povolení prodávat víno či odvádění povinné daně v naturáliích. Pod Vinohrady stála řada starých vinných búd, kde se víno lisovalo a uchovávalo. Podobné budy dodnes stojí ve Vlčnově

Pohled na řadovou zástavbu z hlavní křižovatky v roce 1971, vlevo stojí zbouraná usedlost čp. 41

či Havřicích. Stěny těchto objektů byly z hliněné tlučenice, kryté doškem a při stavbě hlavní krovové konstrukce nebylo používáno žádných železných spojů. Necitlivý přístup ke stavební tradici obce vedl k tomu, že už v polovině 20. století byly budy zbourány jako nepotřebné. Vinohradnictví se dařilo až do konce 19. století, kdy došlo k růstu cen rozšířením révokazu až po samotné vyklučování. Vinná réva byla nahrazena ovocnými stromy, ale místní název Vinohrady zůstal. Rozšířené bylo i ovocnářství, na konci 19.

století se uvádí v písemných pramenech, že zde bylo až dvacet jedna tisíc ovocných stromů. Ke zpracování ovoce sloužily suširny a pálenice.

Obec byla částečně elektrifikována až v roce 1931. Tento počín měl zásadní vliv na zvýšení životní úrovně domácností, v nichž elektřina nahradila starobylé louče a petrolejky na osvětlení, ale také umožnil zavádění zejména elektrických motorů k mlátičkám, pilám, sečkováním, šrotovníkům a čerpadlům.

Menší zemědělská usedlost čp. 22 s dobře zachovalým průčelím

Jak postupně probíhala zástavba obce Míkovice, je nejlépe vidět podle čísel popisných nejstarších chalup od čp. 1 do 50. K očíslování došlo úředním nařízením vydaným v roce 1772. Nejstarší chalupy byly v blízkosti vody (potok, mlýnský náhon, řeka Olšava). Až později se dědina rozšiřovala k Drahám (Podboří) a pokračovala i dál proti proudu potoka a na Výstrky. Začátkem 20. století se výstavba rozšířila do dnešní ulice Radovy (podle nových stavebních míst se tu dodneška říká Nové Place). Pak výstavba pokračovala kolem hlavní silnice směrem ke Kunovicím (Výstrky), kde už některé domy stály z dřívějších dob.

Usedlosti byly původně stavěny z tlučenice (technologie nabíjeného zdiva mezi dřevěným bedněním). Později se začala objevovat technologie zdění z nepálených hliněných cihel na kamenném základu. Střechy byly kryté jednoduchou sedlovou střechou krytou slaměným doškem.

Tento způsob zastřešení byl využíván až do konce 19. století, kdy byl došek nahrazen šifrem – břidlicí či pálenými taškami. Poslední došková střecha byla v Míkovících na čp. 1 až do roku 1955. Podlahy v domech byly hliněné, později dřevěné, okna jednoduchá šestitabulková, často krytá okenicemi a vstup do usedlostí byl přes jednoduchá desková vrata. Vnitřní dispozice objektů

Malé domkařské stavení čp. 94

byla tříprostorová, kdy na obytnou část v pravém úhlu navazovalo hospodářské křídlo s chlévy. Dvůr uzavírala dřevěná stodola sloupkové konstrukce krytá doškem, později nahrazována zděnými stodolami z nepálených cihel krytých břidlicí a pálenými taškami. Voda k pití se brala z potoka, až později ze studní, kterých bylo v obci několik. Grunty měly většinou studny vlastní. Studny k všeobecnému požití byly před budovou školy, před čp. 18, 25, 32, 39 a 164, některé z nich jsou dodnes funkční s pumpami.

Nad každým domem vystupovala ozdobná komínová hlava, nejčastěji lucernového typu. Podél hlavní silnice na Kunovice se nachází i soubor několika kamenných sklepů, které sloužily především pro uskladnění brambor a řepy.

Zvonice, dnes již neexistující stavba, stávala u hlavní silnice naproti hostince U Slezáčků, mezi potůčkem a začátkem Dolního konce. Byla vyzděna z kombinace kamene, pálené a nepálené cihly, střechu kryla břidlice. Často je zaměňována za kapličku, jelikož tak vypadala. Ke zvonici byla přistavěna místnost pro obecní radni a v celku stavba působila jako sakrální objekt. Po vysvěcení kaple blahoslavené Anežky České v roce 1941 zvonice přestala plnit svoji funkci, zvony byly umístěny do věže kaple. Navíc stavba

Jeden z posledních původních domků Na Příkopě čp. 68 je stále udržovaný

bránila v silničním provozu, proto byla stržena na přelomu šedesátých a sedmdesátých let 20. století. Potok, který tekł vedle ní, byl zatrubněn, lípy vykáceny a vybudována nová silniční křižovatka.

Dochovanou technickou památkou je vodní mlýn, který je zmiňován už od 16. století. K mlýnu vedl náhon od stavidla na řece Olšavě mezi dnešním slepým ramenem a silnicí do Podolí, dále procházel humny

domů na Dolním konci a vycházel u domu čp. 3, kde se do něj vléval potok. Ze mlýna pokračoval až na mlýn v Kunovicích. Mlýn byl poháněn kolem na spodní vodu, později nahrazen turbínou, pak dieselovým agregátem, který nadbytečnou elektrickou energii dodával k osvětlení několika domů před elektrifikací obce. Kolem mlýna byl rozsáhlý komplex hospodářských budov – chlévy, pálenice, sušárna ovoce. Náhon mlýna byl zrušen v roce 1927, kdy bylo stavidlo strženo velkou vodou, v roce 1930 mlýn vyhořel a postupně v dalších desetiletích zanikl.

Současná podoba obce je natolik pozměněna přestavbami, demolicí starých objektů (v roce 2016 čp. 53), že zde nenajdeme objekt s původní zachovanou dispozicí. Černé kuchyně byly zrušeny a nahrazeny sociálním zařízením, do dvora zasahují přístavky dalších místností, chlévy ztratily svoji funkci. Vnitřní dispozice místností se přizpůsobila době a potřebám současných majitelů, kteří nezachovávají uliční řadovou zástavbu a staví předimenzované několika-patrové objekty. Pár posledních prvků můžeme zachytit v průčelích a fasádách domů čp. 13, 19, 22, 68, 119.

(JK)

Bohatá štuková výzdoba fasády domu čp. 119

Uherské Hradiště-Sady

Jádro obce Sady se podél hlavní komunikace řadí k silnicovému typu. Tradiční zástavba obce má okapově orientované průčelí. Blízkost města Uherského Hradiště měla v minulosti a má i v současnosti dopad na modernizaci a přestavby původních

Dům čp. 103

tradičních usedlostí, tyto se dnes již v obci prakticky nevy-skytují. Mezi poslední objekty, které alespoň fasádou vykazují prvky tradičního lidového stavitelství, patří v současné době neobydlený dům čp. 82. K autenticky dochovaným objektům tradičního lidového stavitelství patřil v minulosti dům čp. 149, jeho původní hodnotná štuková fasáda s původními dřevěnými výplněmi otvorů však byla necitlivě přestavěna, tradiční dřevěné dveřní a okenní výplně byly nahrazeny výplněmi plastovými. Okap do ulice byl zvýšen. Dům ztratil svůj charakter i měřítko. Běžným standardem je dnes náhrada původních stylových dřevěných oken a dveří zjednodušenými výplněmi plastovými, jako je tomu u tradiční zemědělské usedlosti čp. 168. Jedním z nejhodnotnějších domů v Sadech tak dnes již zůstává pouze novodobě stylově upravená fasáda domu čp. 103. Všechny tyto domy byly v minulosti součástí tradiční slovácké vesnice, tradiční vzhled obce je ale dílčím způsobem sledovatelný pouze v urbanistické skladbě ulic a hmotovém řešení jednotlivých domů, architektonické a řemeslné detaily postupně mizí.

(JN)

Původní vinohradnické búdy v roce 1918

Usedlost čp. 82 se zachovanou černou kuchyní

Současný stav domu čp. 149

Původní stav domu čp. 149 v roce 2007

Uherské Hradiště-Vésky

Na místě Vések stávala ves Dolní Měnikovice, která zanikla ve 14. století. Roku 1401 se objevují nově založené Vésky. Obec ve svém vývoji sledovala osudy blízkých Kunovic, s nimiž se později stala součástí ostrožského velkostatku. V průběhu 17. a počátkem 18. století vesnice značně utrpěla vpády vojsk z Uher. V polovině 19. století žilo v obci 344 osob v 63 domech, z 84 rodin se 83 zabývalo zemědělstvím. Obec měla

Zemědělská usedlost na návsi čp. 3

faru i školu odedávna v Sadech. Z církevních staveb zde stojí pouze kaple sv. Anny z poloviny 19. století. Místní škola se uvádí od roku 1843. V roce 1961 měla obec 583 obyvatel. Od roku 1980 jsou Vésky součástí Uherského Hradiště.

Obec se nachází v širokém údolí na pravém břehu řeky Olšavy na rovině pod nejzápadnějšími výběžky Prackické vrchoviny v místech, kde Olšava vtéká do území povlovně se svažujícího k řece Moravě. Historická zástavba vznikla podél silnice z Uherského Brodu přes Vésky a Sady do Uherského Hradiště. Jedná se o silniční ves typickou pro stará sídelní území. Za centrum obce lze považovat prostor v blízkosti zastávek autobusu a obchodu.

Klasické zemědělské usedlosti se nacházejí u hlavních komunikací. Jedná se o okapově orientované hákové domy s obytnou částí a průjezdem do dvora z uliční fronty, ve dvoře byly chlévy.

Převažující orientace domů v obci je okapová. Do domů situovaných u ulice se vstupuje dveřmi, sem jsou rovněž orientována okna obytných místností. Na okraji uliční fronty jsou situována vjezdová vrata.

Tradiční domy jsou nejčastěji jednotraktové okapově hákové domy. Přibližně uprostřed dispozice bývá vstup, od něho napravo i nalevo bývají za sebou řazené obytné místnosti. V okrajové poloze parcely ze silnice je příjezd

Dvorní trakt usedlosti čp. 3

Dům čp. 34 na návsi z režných cihel

k příčnému průjezdu do dvora. Chlévy jsou situovány ve dvorních křídlech a bývají přístupné zvenčí. Počet chlévů se liší podle velikosti rodiny, dále za chlévy bývají kotce pro prasata a kozy a kurníky pro drůbež. Stodola bývá redukována na průjezd přes mlat do dvora, samostatně stojící stodola ve dvoře za domem v poloze rovnoběžné s obytným domem je v obci poměrně ojedinělým typem (např. u čp. 22).

Nejstarší dochované domy i stodoly byly budovány z hlíny z nepálených cihel. V obci se nachází rovněž dům postavený z pálených cihel, který byl postaven s cílem ponechání fasády v režném stavu bez omítky (čp. 34). Ojedinělým prvkem je oplocení předzahrádky tohoto domu, které vykazuje výtvarné i materiálové kvality běžnější v městské zástavbě.

Dalšími tradičními materiály používanými při stavbě obydlí byly přírodní kámen – využívaný především na konstrukce základů, a dřevo používané na stropy a krovy.

Fasády domů tradičního lidového stavitelství byly prakticky bez výjimky prováděny svépomocí jako hladké, původně hliněné či hliněnovápenné. Novější objekty tradičního lidového stavitelství

stavěné od počátku 20. století měly štukované fasády (šambrány, římsy), jejichž vzory byly přejímány z historizující či secesní architektury (např. čp. 22).

Výplně otvorů jsou dřevěné. Okna jsou kastlová s vnějšími křídly otevíravými ven, rámy křidel jsou stolařsky profilovány, převažující barevné nátěry jsou bílé nebo hnědé. Vstupní dveře jsou

Zemědělská usedlost čp. 22 na dolním konci obce

většinou kazetové, rovněž s poměrně náročným stolařským profilováním kazet, barevný nátěr je hnědý nebo modrý. Tradiční stodoly vystavěné z nepálených cihel byly omazány hlinou, novější pilířové stodoly zděné z pálených cihel nejsou omítané.

Většina interiérů objektů v obci byla radikálně přestavěna a přizpůsobena potřebám moderního bydlení. V obci se nachází řada domů s původními dřevěnými trámovými stropy a dřevěnými podlahami. Příkladem může být např. dům čp. 3. Dům stál již koncem 18. století, na mapě stabilního katastru z roku 1827 je zaznačen ještě bez zastřešeného vjezdu. Jedná se o úhlový okapově orientovaný dům s dvoutraktovou dispozicí s příčnou chodbou, z ní je vpravo vstup do kuchyně a pak dále do jizby, vlevo je komora. Vedle je průjezdný mlat jako součást domu. Ve dvorním křídle jsou novodobě upravené hospodářské místnosti z bývalých chlévů. Dům je postaven z nepálených cihel, stropy jsou dřevěné trámové s horním překládaným záklopem. Fasádní omítka je hladká, štuková, střední vodorovný pruh kolem oken je mírně zapuštěný, nahozený nahrubo, boční šambrány jsou jemně profilovány, okapní parapet je mírně vystouplý, sokl je omítnutý, barevně odlišený. Dům má sedlový krov, střešní krytina je keramická taška, komíny jsou z červených pálených cihel. Výplně otvorů jsou dřevěné intaktně dochované, venkovní dveře a vrata novodobá, vnitřní dveře jsou kazetové, částečně prosklené, okna kastlová ven a dovnitř otevíravá. Okna a dveře dvorního křídla jsou novodobá. Interiéry jsou jednoduché bez náročnější výzdoby, chodba je dlážděna dlažbou, v obytných místnostech jsou dřevěné prkenné podlahy. V kuchyni je novodobá pec. Stropy jsou dřevěné trámové s horním záklopem z překládaných prken.

Mezi další hodnotné objekty tradičního lidového stavitelství patří domy čp. 42, 77, 78, 83, 99.

(JN)

Usedlost čp. 99

Uherský Brod-Havřice

Havřice, v současné době vedené jako součást Uherského Brodu, leží na západní straně tohoto města. Krajina v povodí Olšavy začíná nabírat horský ráz okraje Bílých Karpat. Zvlněný terén je příznačný pro část sídla. Součástí krajinného prostředí je vzrostlá zeleň i luční hospodářství obce. Členitost terénu umožnila založení vinohradů a sadů náležejících k Havřicím na druhé straně řeky. Mezi zástavbou sídla s vinicemi

Torzo bývalé usedlosti čp. 7

v nivě leží travnaté louky často vydatně zalévané vodou rozvodněné řeky Olšavy a jejich přítoků. Pro Havřice je příznačné pravidelné rozložení podél komunikace z Uherského Hradiště do Uherského Brodu. Silniční typ vsi se na přelomu 19. a 20. století začal rozrůstat ulicemi a uličkami směrem do svahu nad obcí. Jádrem vsi, nejstarší zástavba, se vine podél zmíněné komunikace a podél toku řeky Olšavy v pravidelné formě s okapovou orientací domů. Levá strana ulice směrem k Uherskému Brodu je vzhledem ke svažitému terénu zvýšena. V oblouku silnice stojí škola a v její blízkosti zvonice a kaple v podstatě v jedné budově. Volnější, méně pravidelné uspořádání domů podél komunikace je příznačné pro nejstarší část osídlení s většími hospodářskými usedlostmi. Ulice vycházející z této osy, sledující silnici a také tok řeky, navazují na ni kolmo. V těchto uličkách se nacházejí drobnější usedlosti a také domkařská stavení se štítovou orientací. Součástí obce jsou rozlehlé bývalé vinohrady, dnes sady se skupinou vinohradnických staveb, buď s lisovnou bez sklepa a s chatovou výstavbou. Areál vinohradnických staveb se rozkládá mimo obec na druhé straně řeky Olšavy poměrně vzdálené od jádra obce. Návesní prostor není vyhraněn. Koncentrace obyvatelstva a služeb se nachází na západním okraji vsi, kde je velké nákupní středisko poznamenané rysy sedmdesátých let, dále je zde budova hostince, zastávky autobusu, stánky se zeleninou a ovocem a různé prodejny. V těchto místech je souvislá zástavba rozšířena a z návesního prostoru vychází další ulice. Většina rodinných domů respektuje tradici přízemní zástavby. Stejně jako v jiných vesnicích Poolšaví se mezi původní zástavbou na okraji velkého a historicky velmi významného původně okresního města, jakým je Uherský Brod, nachází nová výstavba nevhodná svojí hmotností i detaily.

Zemědělská usedlost čp. 14

V Havřicích, tvořících okraj poměrně velkého města s průmyslovou výrobou, jsou uchovány četné původní rolnické usedlosti a zejména ráz tradiční zástavby slovácké vesnice. Forma dvora vychází z ulicové návěsní zástavby, dvorní trakt navazuje v úhlovém postavení na obytný dům.

Původní usedlost čp. 61

Orientace obytného domu je v historickém jádru obce okapová. V bočních uličkách, zvláště v nejzápadněji položené části, se nachází skupina menších domů, domkařských obydlí, v nichž žili především drobní zemědělci a vedle nich také řemeslníci živící se prací pro město a jeho obyvatele. Forma dvora většiny bývalých rolnických usedlostí je háková s obytným domem do uličního prostoru a navazujícím traktem hospodářského zázemí. Půdorys obytného domu je v podstatě obdélníkový s trojdílnou dispozicí komorového typu. Také hospodářské příslušenství je rozvinuto na obdélníkovém půdorysu. Obdélníkový tvar má rovněž stodola.

Obytný dům má okapovou orientaci, směřuje okny jizby do ulice, také dveře a vjezdová vrata do dvora jsou umístěna v uliční fasádě. I když lze obydlí charakterizovat jako trojdílné, původní půdorys je většinou rozvinutý a obohacený o další místnosti. V uchovaných tradičních usedlostech je vstupní síň předělena na vlastní vstup a bývalou černou kuchyni. Ze síně se vstupuje do jizby a na druhé straně do komory. Světlá kuchyně je menší místnost směřující okny do dvora, odkud je přistavěna k půdorysu domu. Komora zasahuje do dvou podlaží.

Usedlost čp. 184

Novější domy, zvláště štítově orientovaná stavení v některých bočních ulicích, směřují rovněž okny jizby k cestě. Síňka je malá stejně jako kuchyňka. Starší otopný systém s ohništěm a trychtýřovým komínem se již nezachoval. Mnoho domů je stavebně upravených, okna zvětšena. Podle osazených střešních oken je zjevná přestavba půdního prostoru k obytným účelům.

Stavebním materiálem byla především hlína a kámen, posléze pálené cihly z blízkých menších cihelen v Biskupicích a Kunovicích. Dřevěná členěná okna jsou již jen vzácně uchována, většina oken je však změněna na trojdílná nebo jiný tvar v souvislosti s převládajícími plastovými rámy nebo eurookny.

Střecha je sedlová, krytá převážně pálenou taškovou krytinou, u starších usedlostí krytinou z tašky bobrovky, u mladších je taška profilovaná (brněnka). Poslední období se zapsalo změnou pálené krytiny za těžkou cementovou tašku.

Fasáda je převážně hladká, u nejstarších domů hliněnovápenná, dále vápenná nebo

Pohled na náves se zvonicí a původní usedlostí čp. 61

vápenocementová barevně natřená. Původní barevnost, bílá nebo světle okrová, případně modrá, je příznačná pro většinu domů jádra vsi. U nejstarších usedlostí se dochovala barevná podrovnávka, nejčastěji modrá, u mladších domů nahrazená novodobými materiály – například obkladačkami. Původní zvýraznění okrajů stěn, orámování okenních otvorů a vstupních dveří a vrat bílou ličkou je ojedinělé.

Dveře u starší zástavby jsou dřevěné, členité s nadsvětlíkem. Vjezdová vrata dřevěná, prkenná dvoukřídlá nebo členěná, kvalitní truhlářské práce podle estetického citění s dvoubarevným nátěrem.

U domů štítově orientovaných jde v podstatě o jednotrakt, o drobnější stavby, možná se jedná o bývalé vinařské objekty či o obydlí řemeslníků a zemědělských, posléze průmyslových dělníků. Tyto budovy jsou vybudovány pouze v jedné části vesnice. Pod společnou střechou je jednak obytná část a na ni navazuje velmi skromné hospodářské vybavení. K výstavbě byly použity nepálené, ale také pálené cihly vyrobené v místní vyhlášené cihelně. Sedlové střechy kryjí pálené tašky. Štíty, jak prkenné, tak zděné, měly malé větrací otvory do půdního prostoru a ty, které jsou dosud nedotčeny přestavbou domu, mají okapovou stříšku pokrytou stejným typem krytiny, jakou je kryta střecha. Před domy si vlastníci vysadili ovocné, případně okrasné stromy a trávnik. V návěsní části nejsou oplocené předzahrádky, pouze některé domky se štítovou orientací mají oplocenou květinovou předzahrádku.

Usedlosti s hákovým půdorysem mají hospodářské prostory, chlévy a stáje ve dvorním traktu. Mnohé byly v posledních desetiletích přestavěny na prádelny, sklady, kolny a podobně. Stejně tak stodoly vybudované převážně z pálených cihel vymizely stejně jako stodoly z cihel nepálených nebo původní dřevěné stodůlky, které podle tradice sloužily k uložení sena a stály podobně jako ve Veletinách a Drslavicích na lukách v blízkosti Olšavy.

V obci se zachovala sušárna na ovoce umístěná samostatně na okraji vinohradů. Tvoří ji hliněné zdi na obdélníkovém půdorysu, členěném příčkou na dvě části na vlastní sušárnu s topným systémem a přípravou – závdankem, z něhož se přikládá do pece, z níž teplo proudí do sušicího procesu, kam se vkládalo ovoce uložené na lískách. Sušárny zmizely téměř ze všech zahrad nebo sadů. Byly dokladem vysoké úrovně ovocnářství a sloužily převážně celé komunitě obce.

K Havřicím patří soubor vinohradnických staveb na úpatí Staré hory ze severovýchodní strany. Vzhledem ke klimatickým poměrům východního Slovácka je úrodnost

vinné révy v této oblasti nižší než v jižněji položených vinohradech obcí na Uherskohradištsku. Vinohradnické stavby jsou menší a v odborné literatuře charakterizované jako lisovna bez sklepa. Patří k typu vyskytujícímu se také ve Vlčnově a Veletinách zvaných bůdy. Podstatou vinohradní stavby je lisovna vybudovaná z nepálených cihel. Štítově orientovaná vinohradnická stavba má obdélníkový půdorys příčkou členěný na lisovnu a na komůrku k uložení sudů s vínem. Štíty jsou prkenné, střecha sedlová, krytá pálenou taškou, která nahradila původní doškovou krytinu, podobně jako se tomu stalo ve Vlčnově, a donedávna byla viděna vedle hodnotných tradičních bůd, historických staveb dokládajících vinařskou kulturu v drsných podmínkách Uherskobrodsko. V areálu vinohradů se nachází řada esteticky nepřijatelných a problematických objektů užívaných jako vinné sklepy nebo chaty. Z uvedených důvodů nebyl tento areál ve vinohradech Havřic prohlášen památkovou rezervací, jako je tomu v sousedních vesnicích. Objekty jsou z různých nekvalitních materiálů a jejich vzhled působí rušivě v území tak kvalitním, jako jsou havřícké vinohrady.

Obecná škola a kaple na návsi spojená se zvonící sv. Floriana, Fabiána a Šebestiána z roku 1764 jsou památkově hodnotné stavební doklady sloužící veřejnosti.

(VK)

Památkově chráněný objekt usedlosti čp. 61 v roce 2007, zbořena byla v roce 2010

Vinohradnické budy

Uherský Brod-Maršov

Maršov leží v údolí sevřeném od západu a východu příkrými svahy, 5 km severně od křižovatky z pražické silnice za městem Uherský Brod. Od roku 1976 je jeho městskou částí.

Zvonice na návsi

proběhlo sčítání ovocných stromů, při němž bylo napočítáno 614 jabloní, 423 hrušek, 648 švestek a 47 ořešáků. Katastr na začátku 20. století měřil 206 hektarů. V roce 1905 byla postavena silnice z Maršova na spojnici s pražickou silnicí. Farou i školou patřila obec k Újezdci u Luhačovic. Jednotřídní škola byla v obci otevřena v roce 1938. Maršov byl dlouhá léta nejmenší obcí okresu Uherské Hradiště. Rok 1967 byl pro obec rokem osudovým. Velká přírodní katastrofa v podobě sesuvu půdy zdemolovala 12 z celkového počtu 33 domů. Vzhledem k tomu, že vesnici hrozily podobné sesuvy i v budoucnu, začali zdejší, většinou mladí obyvatelé odcházet jinam. Maršovu hrozil pomalý zánik, neboť zde zůstalo jenom několik

Usedlost čp. 5

Hospodářské stavby za čp. 1 v roce 2007

starousedlíků. Avšak na začátku 21. století začala obec znovu ožít zásluhou chatařů, chalupářů a založením ekologického centra v budově bývalé školy.

Etnograficky patří Maršov na rozhraní luhačovického Zálesí a Uherskobrodsko. V obci se nachází několik kamenných křížů, ale nejzajímavější je zvonice sv. Bartoloměje na návsi, která v roce 2002 prošla kompletní rekonstrukcí. Její stáří se dá odvodit od vnošení 1834, uvedeného na trám, který nese zvon. Vzhled zvonice, především spodní části, byl původně úplně jiný než dnes. Jednalo se o jednoduchou celoroubenou stavbu. Obezdvíku dostala až ve třicátých letech 20. století. Měla jehlanovitou střechu krytou šindelem, ze které vycházely, ze které vycházely dva dřevěné trámy, nad kterými byla kuželovitá stříška, pod níž se nacházel zvon. Původně u zvonice stával i velký dřevěný kříž zdobený řezbou, která byla kolorovaná, s plechovým korpusem Krista a plechovou půlkruhovou stříškou.

Původní stavitelství obce Maršov se dochovalo pouze u komplexu staveb zemědělské usedlosti čp. 5. Usedlost tvoří štítově orientovaný obytný tříprostorový dům, který je doplněn v pravém úhlu o hospodářské křídlo s chlévy pro dobytek, roubená patrová komora, dřevěná kolna a příčně průjezdná dřevěná stodola. To vše tvoří uzavřený čtyřstranný dvůr. Do obytného domu se vstupuje síní přístupnou po původně kamenném náspí podél celého domu. Vpravo ze síně vede vchod do podsklepené komory. Vlevo od síně se nacházejí dvě místnosti původní kuchyně a za ní jizba. Obytné křídlo domu je postaveno z nepálených cihel na masivním kamenném základě, hospodářské křídlo domu je postaveno z pálených cihel. Dům je omítnutý částečně hliněnou a cementovápennou omítkou okrové barvy. Dům kryje jednoduchá sedlová střecha původně krytá doškem, nyní kombinovaná betonovou a pálenou taškou. Nad střechou ční zajímavě provedená komínová hlava. Stodola je dřevěná konstrukce krytá deštěním pláštěm. Celý objekt je opuštěný a neudržovaný. V obci nalezneme ještě několik

dřevěných stodol, které jsou rámové konstrukce nebo jen nově deštěné, využívané jako seníky. Velmi zajímavým hospodářským objektem byla široká stodola rámové konstrukce na kamenném základu za čp. 1. Dnes je však více jak ze tří čtvrtin zbořena. Za čp. 3 je umístěn zajímavý včelín. Původní domy byly opatřeny předzahrádkami, krytými jednoduchými plaňkovými ploty, ty dnes kompletně chybí.

Kromě několika sakrálních památek v obci jsou zde evidovány dvě stavební kulturní památky. Jedná se o komory, tedy stavby určené k uskladnění obilí a jiných potravin. Byly budovány jako přízemní, zvýšené jedno či více patrové věžovité stavby, které byly často opatřeny pavlačí, přístupnou po schodech zevnitř nebo z vnější strany. Do vyšších pater byly ukládány lehčí položky, do spodních pater těžší nebo každodenní potraviny. Komory sloužily k úschově i jiných produktů (hlavně ovoce), nářadí, odložených předmětů či jako příležitostný prostor pro nocleh. Objekty stály mimo obydlí tak, aby byly dobře viditelné z domu a zejména chráněné před nebezpečím požáru. Komory byly jednou z nejdůležitějších staveb rozsáhlejšího hospodářství. Původní patrová komora u domu čp. 6 již dnes neexistuje, byla roubené konstrukce a nebyla omítnutá. Pavláčku kryla předsazená sedlová střecha, kterou původně kryl došek, po druhé světové válce jej nahradila betonová taška. Další památkově chráněná patrová komora u čp. 5 zatím stojí, ale je v absolutně dezolátním stavu a brzy spadne, pokud nebude opravena. Komora je také roubené dřevěné konstrukce s jednoduchou pavláčkou přístupnou po schodech ze dvora usedlosti. Původně byla omítnuta hliněnou omítkou a obilena. Sedlová střecha objektu se již zřítíla a celková konstrukce objektu udělá patrně brzy totéž. Komora by si zasloužila opravu, aby kromě zvonice zůstala v obci i další památka na tradiční lidové stavitelství našich předků.

(JK)

Současný stav patrové komory čp. 5

Uherský Brod-Těšov

Zvonice na návsi

z Vlachovic, který před rokem 1588 předal Těšov se dvorem a vinohrady Vilému Hřivínovi z Újezda. V roce 1585 byl Těšov součástí uherskobrodského panství. Podle urbáře z roku 1617 zde bylo 30 domů.

17. století, zejména jeho druhá polovina, byla pro Těšov těžkým obdobím vpádů vojsk z Uher, v roce 1663 byla obec vypálena i se dvorem, veškerá úroda zničena a zvířata odvečena. V roce 1683 celý Těšov opět vyhořel a částečně pak i v roce 1705.

V roce 1843 žilo v obci celkem 410 osob bydlících v 71 domech. Původním tvarem byla obec ulicovka, později rozšířena na návsní ulicovku. Panský dvůr o rozloze 880 měřic orné půdy, 150 měřic pastvin, 12 měřic zahrad a luk ležel na okraji obce. Kromě zemědělství, chovu silných koní a ovocnářství bylo v obci hojně rozšířeno i vinohradnictví (22 jiter), a to až do konce 19. století. V roce 1900 velikost vinic zahrnovala přibližně 11 hektarů. Na řece Olšavě stával

Roubená vinohradnická buda

Obec leží na rovině a přilehlém svahu sklánějícím se k řece Olšavě při silnici spojující Uherský Brod s Luhačovicemi. Od roku 1976 je městskou částí Uherského Brodu.

Těšov je zmiňován v roce 1247 při pojmenování Václava z Těšova, ves netvořila celek, protože v roce 1391 Zdeněk ze Šternberka odevzdal dvůr s mlýnem a chalupou v Těšově Janu Švehlovi ze Soběhrud, jenž dal totéž Albertovi z Cimburka. Roku 1477 zapsal Bernard z Cimburka dvůr v Těšově Janovi z Ořechového. Po Onšovi ze Šarova držel v roce 1437 část vsi Filip z Újezdce. V roce 1481 se uvádějí jako majitelé Těšova Jan Planknar z Kynšperka a Jiřík a Aleš, bratři z Vojnic. Před rokem 1490 koupil Těšov Jan z Vlachovic, roku 1520 zde sídlil Václav

Sušárna ovoce, okolo roku 1955

jako v jiných místech. Domy jsou postaveny především z hliněných nepálených cihel na kamenném základu. Původní krytinou střeš byl došek, který od čtyřicátých let 20. století vytlačovala pálená krytina. Domy kryla hliněná, později cementovápená omítka, která byla drobně malovaná, a to zvýrazněním podrovnávky, lizény kolem hran domu a šambrán kolem oken. Ty byly navíc v rozích ještě doplněny barevnou geometrickou výplní. V humnech usedlostí stojí dodnes pozůstatky hospodářských objektů – stodol a sušáren na ovoce. Stodoly byly původně dřevěné rámové konstrukce ze štípaných fošen. Později byly nahrazeny vyzděnou konstrukcí z nepálených cihel, které nahradily vzdušné sloupkové stodoly z pálených cihel s dřevěnou výdřevou ze svislých desek.

Jedinými výraznými prvky je historická zvonice uprostřed návsi a několik vi-

Vinohradnická buda

i vodní mlýn, který fungoval do začátku 20. století.

Těšov je svou zástavbou dlouhá návěsí silnicovka, kdy pravidelná okapově orientovaná zástavba širokých zemědělských usedlostí po obou stranách stoupá do mírného kopce. Současná hlavní komunikace nekopíruje původní cestu. Ta procházela obcí v polovině návsi, kterou protínala a nyní se kolem ní soustředí nová zástavba spojující obec s Uherským Brodem a Újezdcem u Luhačovic. V jádru návsi nalezneme původní usedlosti, kterým se nevyhnuly přestavby či rekonstrukce. Zemědělské usedlosti byly často děleny i s pozemkem na polovinu a vznikaly tak menší domy. Ty zachovávaly krytý průjezd do dvora a nevybočovaly z pravidelné uliční fronty. Tříprostorová obytná část domu měla pravidelné uspořádání

vinohradnických búd na severozápadním okraji obce. Zvonice je datována rokem 1822. Původní drobnou roubenou konstrukcí základu zvonice nahradila vyzděná místnost s prolomeným oknem s jehlanovitou střechou krytou šindelem. Z ní vycházejí dvě ramena – dřevěné trámy, které nesou horní kuželovitou stříšku, pod kterou je usazen zvon. Zvonice je omítnutá a modrou hlinkou

Vinohradnická buda

je zvýrazněna podrovnávka. Objekt je památkově chráněný a její celkový stav je výborný.

V horní části obce, v místní trati pojmenované Hora, se nacházejí poslední relikvy dochovaných vinohradnických staveb. Jedná se o několik vinohradnických búd, které poukazují na původní vinařskou tradici v obci. Situované jsou v nepravidelné řadě v blízkosti polní cesty pod původními vinohrady. Z použitých konstrukcí objektů je zřejmé stáří jednotlivých búd. Obvodové zdivo z dusané hlíny na některých búdách zpevňují diagonálně kladené dubové trámy. Nalezneme zde však i jednu buda postavenou z kuláčů a půlkuláčů, která je omazaná hlínou. Původní nízká valbová střecha krytá doškem byla nahrazena sedlovou střechou krytou plechem nebo pálenou taškou. Do prostoru krovu se vstupuje otvory v deštěných štítech (zepředu nebo zezadu). Objekty jsou opatřeny hlíněnou omítkou a olíčeny na bílo. Objekty jsou dvouprostorové. V lisovně, přední z obou místností, se lisovaly hrozny na velkých dřevěných lisech, byly zde uloženy i nádoby a nářadí na obdělávání vinohradu. Přední místnost sloužila i k posezení. Zadní menší místnost sloužila k uložení sudů s vínem. Zdejší vinohrady zanikly na konci 19. století, podobně jako na jiných místech Uherskohradištska a Uherskobrodsko, v důsledku napadením révokazem.

(JK)

Uherský Brod-Újezdec u Luhačovic

Obec se rozkládá nad soutokem Olšavy s Luhačovickým potokem, po stranách státní silnice vedoucí z Brna přes Uherský Brod do Luhačovic. Obec je městskou částí aglomerace Uherský Brod od roku 1976. Terén obce je mírně zvlněný a lehce stoupá směrem ke kostelu a lesu. Obec se poprvé připomíná v roce 1371 v držbě Stacha

Usedlost čp. 8 na návsi

ze Šarova. V roce 1374 vlastnil Újezdec a Zákrav Vítěk z Újezda, V té době byla ve vsi zřejmě vybudována tvrz, která se poprvé připomíná na počátku 15. století. Během tohoto století se majitelé obce velmi často měnili a dějiny obce byly spjaty s nedalekým Těšovem. V letech 1514–1517 sídlil na Újezdci Petr z Vlachovic. Celé 16. století se v držení obce střídali členové rodu z Vlachovic až do roku 1571. Tehdy připadl Újezdec Jetřichovi z Kunovic, a tím se stal součástí Uherského Brodu. Jan z Kunovic učinil v roce 1609 obdarování újezdeckému mlýnu, aby v něm mleli lidé z Újezdece a z Těšova. Ves s tvrzí, mlýnem a farou byla v 17. století dost rozsáhlá. Podle urbáře v roce 1617 bylo v Újezdci 37 osídlených domů a značně rozvinuté bylo i vinohradnictví. Vpády vojsk z Uher v letech 1683 a 1705 se dotkly nejenom Uherského Brodu, ale i obce samotné. Podle lánového rejstříku bylo ve vesnici 87 měřic vinic, podle tereziánského katastru bylo naměřeno 776 měřic orné půdy, 269 měřic pastvin, 70 měřic vinohradů, 52 měřic lesů a další malou část zahrad a luk. V roce 1843 žilo okolo 435 obyvatel v 85 domech. Byla zde fara, škola, dvě kovárny, myslivna, dva vodní mlýny a hospodářský dvůr. Vedle vinařství proslula obec i ovocnářstvím. Železnice byla do obce přivedena v roce 1888, čímž se otevřela široká možnost cestování za prací místních obyvatel. Od roku 1905 pak fungovala i přípojka do Luhačovic. Katastr obce okolo roku 1900 měřil přes 1 087 hektarů. Zmíněné mlýny byly v provozu i na začátku 20. století, první mlýn Na Pile (někdejší vrchnostenský) zanikl před

ze Šarova. V roce 1374 vlastnil Újezdec a Zákrav Vítěk z Újezda, V té době byla ve vsi zřejmě vybudována tvrz, která se poprvé připomíná na počátku 15. století. Během tohoto století se majitelé obce velmi často měnili a dějiny obce byly spjaty s nedalekým Těšovem. V letech 1514–1517 sídlil na Újezdci Petr z Vlachovic. Celé 16. století se v držení obce střídali členové rodu z Vlachovic až do roku 1571.

Průvod Božího těla v roce 1930, dřevěná studna pod kostelem a vzadu bohatě malované domy

Dřevěná studna v obci v roce 1930

druhou světovou válkou a druhý mlýn Rudolfa Sedláře byl v provozu do sedmdesátých let. Do katastru obce zasahoval velkostatek Pálffyho dvorem Těšov, který měli v nájmu bratři Mayové. Státní silnice byla zbudována až ve třicátých letech, nově rekonstruovaná a vydlážděná byla v roce 1936. Farnost se připomíná od roku 1384, v 15. století byla obec utrakvistická a od roku 1617 opět katolická, která však za třicetileté války zanikla. Obnovena byla až v roce 1784 a patří k ní Těšov, Polichno a Maršov. Současný farní kostel sv. Jana Křtitele byl postaven v roce 1851. Škola je také připomínána z doby předhusitské.

Vesnice se rozkládá podél hlavní komunikace a zároveň je formována tokem potoka. Újezdec u Luhačovic je typickou návesní silnicovkou. Střed návsi byl postupně zastavěn domkařskými objekty, budovou fary, školy a hostince. Pravidelná zástavba návsi

s domy přiřazenými těsně k sobě, oboustranně obestavěné komunikace a paralelně vedené další silnice, jsou v podstatě zastoupeny staršími typy domů. Bývalé rolnické usedlosti jsou soustředěny uprostřed sídla. V mladší době na přelomu 19. a 20. století se objevují domy se zvýšeným polopatrem, ale i dvoupatrové objekty. Většina z nich je již stavebně upravena – modernizována, a to především zásahy do okenních otvorů, které jsou vyplněny plastovými okny. U některých domů se objevují také náhražky oken, případně vrat a dveří. Největší zásahy jsou viditelné u omítek a v barevnosti fasád jednotlivých objektů. Tradiční domy, dosud nedotčené stavebními úpravami, mají okapovou orientaci zdůrazňující vnitřní uspořádání se vchodem do síně, z níž se vchází do obytné místnosti, dále pak do kuchyně s okny orientovanými do dvora. Na druhé straně se nachází komora. Za domem je kolmo připojen hospodářský trakt a dvůr.

Drobná domkařská stavení na návsi měla buď dvouprostorové nebo tříprostorové řešení interiéru. Jednalo se o malé obdélníkové stavby, které byly situované podél potoka, protékajícího středem návsi, doplněné malými oplocenými předzahrádkami a dřevěnými přístavky do dvora. V nich bylo chováno drobné zvířectvo. Po vstupu do domu jsme se ocitli v prostorné síni, která byla přepažena příčkou, za níž se nacházela černá kuchyně, nad kterou se tyčil masivní dymník zakončený v nadstřešní části zdobnou komínovou hlavou. Ze síně se vstupovalo do světnice, které dominoval buď kachlový sporák, nebo dříve malá chlebová pec a kachlová kamna. Podlahy byly hliněné, stropy trémové s horním záklopem. Střechu kryla jednoduchá sedlová střecha pokrytá původně doškem a od dvacátých let 20. století byla nahrazována pálenou taškou – bobrovkou. Domy byly olíčené na bílo a podrovnání bylo

Původní dřevěný kříž na hřbitově v roce 1930

zdůrazněně tmavě modrou nebo vínově červenou barvou. Za povšimnutí stojí drobné barevné ozdoby v rozích lizén kolem šestitabulkových oken, což je zdokumentováno na několika archivních fotografiích. Návesní prostor doplňovaly jednoduché rumpálové studny, které ležely na sroubených trámech a často byly i kryté stříškou.

Podle nejstarší mapy indikační skici stabilního katastru z roku 1828 byly stodoly, původně dřevěné rámové konstrukce s valbovou střechou krytou doškem, situované na okraj dvora či do půlky humna jednotlivých usedlostí na celou šíři pozemku. Později byly dřevěné stodoly nahrazovány zděnými z nepálených cihel krytými pálenou taškou, ale i břidlicí. V poslední fázi vývoje výstavby stodol nalezneme konstrukce pilířové z pálených cihel, mezi kterými je jednoduchá desková výplň. U

Současný dřevěný kříž v centru obce

čp. 8 na dolním konci návsi u přejezdu přes železnici. Původní štítově orientovaný dům, který měl dlouhý obdélníkový půdorys s tříprostorovou vnitřní obytnou dispozicí (světnice, síň s kuchyní, komor) a navazujícími chlévy v jedné ose, doplňovala na konci dvora stodola. Ta zde stojí po úpravách dodnes. V současnosti lze odhadovat, v kterém roce byla usedlost přestavěna v okapovou (hákového půdorysu), ale s určitostí to bylo ke konci 19. století. Původní dispozici domu doplnil průjezd do dvora krytý jednoduchými deštěnými vraty a přístavkem výminku na druhé straně průjezdu. Průčelí objektu je symetrické, střed prolamují dvoukřídlá vrata a dva okenní otvory výminku na levé straně a dva okenní otvory světnice na pravé straně domu. Okenní otvory jsou zvýrazněny plastickým vystoupanutím venkovního parapetu a šambránami. Původní hlíněnou omítku nahradila cementovápenná, která je natřena do vínově červené barvy, podrovnávka je zvýrazněna odsokem a je nadřena tmavě modrou hlinkou. Celý objekt kryje sedlová střecha krytá pálenou taškou falcovkou. Byla by škoda, kdyby objekt zanikl. Po citlivé opravě by se mohl stát důstojným reprezentantem lidového stavitelství v obci. Další objekty, které nesou pozůstatky prvků lidového stavitelství, nalezneme nejenom podél bývalé návsi, ale i v ulici Vinohradská a částečně Lúčky.

(JK)

Uherský Ostroh-Kvačice

Leží v rovinaté úrodné oblasti uherskohradištského Dolňácka a spolu s Ostrožským Předměstím tvoří součást města Uherský Ostroh. Od Uherského Hradiště jsou Kvačice vzdáleny asi 10 km jihozápadním směrem, od Uherského Ostrohu asi 1 km východně. Jižním okrajem katastru obce prochází železniční trať mezi Uherským Hradištěm a Veselím nad Moravou.

Usedlost čp. 10 v Zemědělské ulici

děluje obec na dvě části. Severozápadně se nachází historické jádro obce s rozšiřujícím se návesním prostorem (ulice Zemědělská), na který východně navazuje souvislá liniová zástavba v Luční ulici. Na jih od komunikace se rozkládají menší stavby v několika uličních frontách.

Nejstarší zemědělské usedlosti se nachází v návesním prostoru a podle map stabilního katastru z první třetiny 19. století byly obytné i hospodářské budovy ve dvorech v naprosté většině zděné, jen několik stodol v humnech bylo dřevěných. Výstavba zemědělských usedlostí se rozšiřovala dále východním směrem (ulice Luční), jihovýchodně převládají menší domkařská stavení (ulice Hradištská, Pod Břehy, Hliníky) vytvářející jednotné frontové linie jak okapově, tak štítově orientovaných staveb.

Statky i menší domkařská stavení jsou v naprosté většině situovány okapovou stranou obytného prostoru do návsi a komunikací. V průčelí jsou umístěny řady oken obytných místností, vchodové dveře do síně a vjezdová vrata do dvora, která nahrazovala u menších usedlostí vchodové dveře. Ve dvorech je v hákovitém půdorysu připojen hospodářský trakt, delší než obytné průčelí. Nachází se většinou na návsi u velkých usedlostí.

Hospodářské zázemí staveb ztratilo dávno svůj původní význam, dnes budovy slouží ke skladovým účelům, mnohé byly přebudovány na obytné prostory nebo zchátraly a zanikly. V humnech centrální části zástavby se dochovalo několik příčně

První písemné zmínky pochází ze 14. století, kdy Kvačice náleží do ostrožského panství.

Vesnickou zástavbu řadíme k typům návesních ulicovek. Středem sídla prochází státní silnice, která je v pravé části zastavěná pravidelnou linií těsně za sebou řazených staveb s okapovým průčelím (ulice Hradištská). Silnice pomyslně roz-

Stavení čp. 58 v ulici Zemědělská

průjezdných stodol z hliněných cihel, vytvářející místy souvislou hradbu. Dnes slouží převážně skladovým účelům, stáním pro zemědělskou techniku nebo chátrají.

Původní hmotu si uchovala většina domů, ale s nástupem novodobých materiálů a pracovních postupů byly usedlosti postupně modernizovány. Například u řady objektů v průčelí jsou vyměněny původní výplně otvorů za novodobé, tímto je narušen tradiční vzhled budov, které v komplexu stavebních úprav a inovací ztrácí svůj původní výraz. Ale i přes pokročilý stupeň modernizace stavebního fondu si Kvačice uchovávají venkovský ráz.

U stavení čp.83 dochovaná zdobnost fasády volá po citlivé obnově

meslně zhotovené dveře vstup do síně. Tři okenní otvory jsou prolomeny do obytných místností a jeden do komory, kde je dosud patrný větrací otvor s malým oknem v kovovém rámu. Přízemí od sýpkového polopatra je odděleno plastickou římsou, nad kterou je v podstřeší umístěno sedm jednoduchých větracích otvorů, připomínajících období soukromé zemědělské výroby. Absence omítky v přízemí odhaluje stavební materiál – hliněné nepálené cihly a naznačuje rekonstrukci budovy.

Cenné, zvláště autentickým průčelím, je domkařské stavení čp. 83 v ulici Hliníky, vybudované z nepálených hliněných cihel, kryté pálenými taškami – falcovkami. V krátkém průčelí jsou umístěna bedněná vjezdová vrata do dvora a dvě šestitabulková okna.

Hospodářská usedlost čp. 176 v Zemědělské ulici

Průčelí zdobí plastická fasáda v lizénovém rámu a původní bílé rámování oken a vrat. Stavení je jedním z posledních novodobě nenarušených svědků původní stavební kultury v obci a zaslouží si citlivou rekonstrukci.

Další drobné domkařské stavení s původními výplněmi oken, dveří a vrat je čp. 58 v Zemědělské ulici. Dnes je opuštěné a začíná chátrat. Podobně na tom je čp. 182 v ulici Hradištská. Upraveným dojmem působí rekonstruovaná stavení čp. 22 v Zemědělské ulici, čp. 132 v Mlýnské ulici, čp. 168 v ulici Pod Břehy nebo větší usedlost čp. 173 v ulici Hliníky s novějšími vstupními otvory. Zajímavá a netypická je opravená patrová stavba čp. 12 na návsi s tradičním členěním průčelí a původními okenními výplněmi.

K menším stavbám patří objekty čp. 212 a čp. 226 v ulici Pod Břehy nebo čp. 218 v Luční ulici. Stavby mají původní okenní výplně, ale vrata a dveře mají novodobý charakter.

Od posledního terénního výzkumu v roce 2008 zaniklo nebo prošlo novodobou rekonstrukcí několik objektů. Například zanikla přízemní drobná domkařská stavení vedle čp. 101 v ulici Hliníky, první podlehlo demolicí, na místě druhého stojí novostavba čp. 129. Jen obvodové zdívo má dnes stavení čp. 107 u Zemědělské ulice a je ve stádiu rozkladu. Modernizováno bylo stavení čp. 124 v Luční ulici a několik menších stavení v ulici Hliníky atd. Pozůstatky původní místní výstavby v obci velmi rychle mizí a je žádoucí alespoň některé z nich zachovat pro bližší pochopení stavební kultury našich předků.

Ze sakrálních staveb je na návsi zajímavá zvonice z konce 19. století, zaujme výklenkovou plastikou Panny Marie s Jezulátkem. Východně od obce u cesty směrem na Ostrožskou Lhotu nelze přehlédnout kamenný kříž na podstavci z roku 1879 nebo nově opravená boží muka, jihovýchodně od obce.

(PH)

Usedlost čp. 187 v Luční ulici

Uherský Ostroh-Ostrožské Předměstí

Uherský Ostroh je město ležící v úrodné rovinaté krajině uherskohradištského Dolňacka 11 km jihozápadně od Uherského Hradiště. Město vzniklo sloučením Uherského

Usedlost na návsi čp. 19

ostrohu, Ostrožského Předměstí a Kvačic v roce 1947. Dříve se obec nazývala Ostrov, jelikož ležela na ostrově v řece Moravě, na místě důležité obchodní stezky. Ve 13. století zde Přemysl Otakar II. vybudoval opevněný hrad, později přestavěný na renesanční zámek, sídlo tehdy neslo název Stenice (Stanica). Historické jádro obce tvoří po obvodu těsně zastavěný prostor náměstí, jihozápadně od zámecké budovy, odkud vybíhají dále se dělící ulice. Ještě v polovině 20. století se největší koncentrace staveb soustředila kolem náměstí a v přilehlých ulicích. Novodobou výstavbou se sídlo rozšířilo o nové ulice se samostatnými urbanistickými celky, zvláště severně, západně a jihozápadně od náměstí. Ve městě i okolí se nachází hodnotné sakrální památky.

Budovy patří převážně k městskému typu staveb, ale v přilehlých ulicích, vzdálených od náměstí, se najdou i pozůstatky řemeslnických stavení a drobných obydlí v bývalé židovské čtvrti. Dnes jsou tyto stavby většinou modernizovány. Vesnických usedlostí je naprosté minimum. Naopak tomu je v Ostrožském Předměstí, kde se nachází stavby venkovského charakteru.

Předměstí si udrželo vesnický ráz se zástavbou typu návěsní ulicovky. Na protáhlou rozšiřující se návěs plynule navazují severním směrem ulice Dlouhá s rozvinutou zástavbou a západně ulice Rybáře, stáčeující se k řece Moravě, kterou jen most odděluje od Uherského Ostrohu. Další pravidelné uliční linie nalezneme severně od návsi (ulice Výhon, Hráza, Dělička) a jižním a jihovýchodním směrem. Uliční celky vzájemně na sebe navazují a vytváří kratší nebo delší ulicovou zástavbu.

Ulice Chaloupky čp. 185

Sídlo se rozšiřovalo od historického jádra – návsi, po jejímž obvodu stály již v první třetině 19. století zděné hospodářské usedlosti, jen dřevěné stodoly v humnech postupně nahradily zděné. Půdorys návsi, s plynule navazujícími ulicemi severním

a západním směrem, se dodnes téměř nezměnil. Obec se rozšiřovala v průběhu 19. a v první polovině 20. století, hlavně jižně a jihovýchodně, kde vznikly i drobné okapově situované objekty domkařské zástavby.

Dlouhá ulice čp. 268

Novější výstavba z druhé poloviny 20. století tyto celky ještě na okrajích rozšířila a vyplnila místa v humnech o další samostatné urbanistické celky. Původní selské usedlosti i menší domkařské stavby jsou většinou orientovány okapovou stranou do veřejného prostranství, jak na návsi, tak v přílehlých ulicích. Průčelí staveb jsou delší, hlavně v historickém prostoru návsi, kde byly situovány větší zemědělské usedlosti. Budovy z pohledové strany mají v průčelí umístěny okenní výplně do obytné části, dveře do síně a vrata do dvora. U menších usedlostí nahrazovaly vrata vstup do stavení. Dvory jsou dodnes zastavěny převážně ze dvou stran a vytváří hákovou formu dvora. Hospodářské trakty jsou delší než obytný prostor průčelí. V humnech se dodnes nachází zděné, příčně průjezdné stodoly z hliněných pálených i nepálených cihel a naznačují souvislé řádky, které byly k vidění ještě v nedávné minulosti.

Naprostá většina budov prošla stavebními rekonstrukcemi za pomoci nových materiálů a technologických postupů. Tyto proměny jsou nejpatrnější v průčelí staveb, kde nové výplně oken, dveří a vrat mnohdy nerespektují původní prolomené otvory. Tvrdé omítky a barevnost fasády se přizpůsobují novodobým vlivům a tendencím. Úpravy většinou nevycházejí z tradičního urbanistického řešení a podléhají novodobým trendům. Hospodářské prostory dnes slouží ke skladovým nebo obytným účelům. Přebudováno bylo například sýpkové polopatro nebo některé přílehlé hospodářské stavby. Místy se změnila i výšková hladina budov. Přes tyto rozsáhlé proměny stavebního fondu se v obci dochovalo několik staveb nesoucích rysy původního stavitelství.

Dlouhá ulice čp. 415

K nejhodnotnějším se řadí usedlost čp. 19 na návsi, s částečně plasticky provedenou omítkou a štukátorskými detaily – šambránami s klenáky. Další objekty nesoucí atributy původních staveb jsou v Dlouhé ulici čp. 268 a čp. 415. Budovy mají původní okenní výplně a vrata do dvora, která nahrazují dveře do síně. V ulici Na Špici chátará usedlost čp. 298, u které zaujmou původní dělené okenní výplně, na rozdíl od plechových vrat, která nahradila jednoduchá dřevěná. Další stavení čp. 664 je umístěné v nároží Prostřední ulice a dodnes si uchovalo původní členění průčelí včetně jednoduchých bedněných vrat. Budova je opuštěná a chátrá.

V ulici Studená se nachází menší stavení čp. 608. Průčelí zdobí dvě dvoukřídlá dělená okna v plastickém orámování a jednoduchá dřevěná vrata do dvora. Přízemí je odděleno nadokenní římsou od plastické omítky v podstřeší. Stavení je upravené a udržované, působí dobrým dojmem.

Dům čp. 608 v ulici Studená

šestitabulkovými okenními výplněmi v plastickém orámování šambránami s klenáky. Dnes je jedno okno zabeďněno, druhé provizorně zabezpečeno. Novým nástřikem fasády vyniká usedlost čp. 185 nebo čp. 328 s netypickou stříškou před vstupem do budovy. I když v linii okolních staveb dochází k zásadním modernizačním úpravám, tradiční členění si ponechalo domkařské stavení čp. 409 s původními výplněmi oken a dveří.

Od posledního terénního výzkumu v roce 2008 se řada stavení nevyhnula novodobým úpravám, například rekonstrukcí prošly čp. 10 v ulici Svobodova, čp. 218 v ulici Hráza, čp. 256 v ulici Veselská, čp. 205 v ulici Chaloupky. Objekty byly rekonstruovány a z pohledové strany vyměněny výplně prolomených otvorů a osazena nová střešní krytina. Na místě některých staveb vznikly novostavby, například v ulici Chaloupky čp. 183, 262 a 455. U objektu čp. 187 v Blatnické ulici stavebník změnil výškovou hladinu budovy. Kvalitním řemeslnickým zpracováním dřevěných rámových dveří se vyznačovaly například usedlosti čp. 124 a 168. První má dnes v prolomených otvorech osazeny novodobé výplně oken a dveří, druhá podlehla demolici.

Usedlost čp. 664 v Prostřední ulici

Nejen od posledního výzkumu byla řada původních staveb modernizována, ale jedná se o dlouhodobý proces přestaveb, kdy pozůstatky místního tradičního stavitelství velmi rychle zanikají. Proto je dnes velmi důležité alespoň některé z nich uchovat pro pochopení stavební kultury předchozích generací.

V návěsním prostoru Ostrožského Předměstí se nachází nově opravená zvonice s plošnou ornamentální výzdobou stěn, škrabanou do omítky, a v obci také několik pamětních křížů a plastik.

(PH)

Újezdec

Ve zvlněné krajině Kyjovské pahorkatiny, mezi pohořím Chřiby a údolní nivou řeky Moravy, leží členitá ves Újezdec. První písemná zmínka o obci se datuje do první poloviny 15. století, kdy ji získal na několik generací rod Kuzelů ze Žeravic.

Dochované průčelí domu čp. 102

Obec se dělí na čtyři místní čtvrti: Brčkov, Dědina, Padělky a Záhumení. Stavby jsou rozloženy oboustranně podél hlavní silnice v těsné i nepravidelné zástavbě od komunikace. Tato linie je oddělena od druhého stavebního celku přírodním útvarem – roklinou, tzv. újezdeckou zmolou, kterou protéká místní potok s malými přítoky. V tomto urbanisticky starším celku jsou budovy rozmístěny v různých vzdálenostech od

sebe podél silnice, která se dále větví do krátkých uliček.

Místní stavební kulturu dokládají bývalé lánové usedlosti a menší domkařská stavení, i když ve značné fázi inovace.

Stavby v obci se přizpůsobují místní terénní konfiguraci a jsou orientovány štítově i okapově k silnici, dvory ve vztahu k veřejnému prostoru jsou otevřené i uzavřené a jsou zastavěny většinou ze dvou stran. Střechy nalezneme sedlové i valbové.

Poměrně řídká stavební činnost podél hlavní silnice, podle map stabilního katastru z roku 1830, se v následujících letech zahušťovala do současné podoby, a to na rozdíl od dalších dvou urbanistických celků východně a jihovýchodně, kde již byla vybudována nepravidelná i pravidelná zástavba. Všechny obytné stavby byly zakresleny jako zděné budovy, hospodářské budovy byly většinou dřevěné (chlévy, stodoly, sýpky, kůlny...). Proces přístavb, přestavb či budování nových staveb se nevyhnul ani této obci a pokračuje při využití novodobých materiálů a technologií dodnes.

Od posledního terénního výzkumu v roce 2007 většina objektů, vykazujících znaky

Dům čp. 18

Menší stavení čp. 43

cími s původním členěním. Usedlost čp. 107 si sice uchovává původní okenní výplně, ovšem bedněná vrata do dvora byla vyměněna za plechová, garážová.

Ve stádiu přestavby se nachází například stavení čp. 22, intenzivně chátrá čp. 19, 28, 29, demolici podlehlá usedlost čp. 75 atd. Podrobný výčet by byl velmi obsáhlý.

K jedněm z mála dokladů místního stavitelství s minimem inovačních zásahů patří například okapově orientované stavení čp. 102 z první poloviny 20. století, které se nachází u hlavní silnice, na západním okraji obce. Dokladem kvalitní řemeslné práce v průčelí této usedlosti jsou původní dělené okenní výplně a dveře směřující do síně. Jsou zde osazeny do návratí i původní vrata barevně sladěná s fasádou, dveřmi a okny. Vrata směřují do dvora zastavěného ze dvou stran do pravého úhlu, na nevelký dvůr navazuje dlouhé humno.

Na jižním okraji obce u vedlejší silnice se nachází štítově orientované stavení čp. 18, uchováající si v pohledové straně původní členění. Dvě dělené okenní výplně v přízemí jsou odděleny od zděného štítu okapní římsou. Malé větrací otvory ve štítu připomínají dobu, kdy patro domu sloužilo k hospodářským účelům. Dnes je objekt využíván jako sklad.

Za zmínku stojí budova čp. 43 (Hlaváčova chalupa), která si dodnes uchovála nejen svoji původní dispozici a z větší části původní vzhled, ale interiéry objektu jsou vybaveny úmyslně inventářem z doby první republiky a starším. Nový materiál se ale nevyhnul ani tomuto objektu, například do bedněného štítu byla osazena nevhodná okenní výplň nebo hliníkový plech na přístřešek

Dům čp. 71

místní stavební kultury, doznala změn.

Stavení si sice uchovávala původní dispozici a hmotu, nevyhnuly se jim ale inovační procesy typické pro naprostou většinu venkovských usedlostí v regionu. Například čp. 8, ve své hmotě neporušené stavení s valbovou střechou krytou cementovými šablonami, má ve stěně prolomeny otvory s novými moderními okenními výplněmi a dvěma nekorespondujícími s původním členěním.

odkryté verandy. Také sedlovou střechu a okapní římsu ve štítě vyplňuje novodobá krytina.

Z technických staveb nelze opomenout vinohradnické stavby, které jsou dnes většinou přestavěny na objekty k bydlení. Z dochovaných zaujme nejzachovalejší z nich, první buda u cesty od vesnice jižním směrem, která je památkou na významnou vinařskou tradici obce.

V obci se nachází značný počet břizolitových omítek s vyškrabávanými ornamenty, což je nepřehlédnutelnou zajímavostí v pojetí místních fasád. Vyskytují se celé do břizolitu škrabané obrazy památek z okolí a různé vegetativní motivy. Tyto výtvoři jsou dokladem invence místních zednických mistrů – fasádníků.

Sakrální stavby reprezentuje kaple sv. Petra a Pavla, kamenný kříž v polích a pomníček padlému rumunskému vojáku mezi dvěma kříži.

(PH)

Vinohradnický sklep

Vápenice

Vápenice jsou kopaničářskou obcí, jejíž jednotlivé usedlosti se nachází roztroušeny na svazích Bílých Karpat. Soustředěnější zástavba se vine údolím kolem hlavní přístupové cesty. Obec je výjimečná překrásným přírodním prostředím i dosud poměrně

Usedlost čp. 23 si udržuje svou tradiční podobu, současný stav

značným množstvím dochovaných staveb, které do větší či menší míry nesou atributy původních tradičních objektů. Usedlosti zachovávají přízemní charakter, vyznačují se hromadným typem dvorů s tendencí k jejich uzavírání. Za pozornost stojí i mnohé hospodářské objekty – dřevěné stodoly, seníky či sušírny na ovoce. Neblahou skutečností je mnohdy velmi špatná stavebně technická situace těchto objektů. Pro zachování jedinečnosti sídelního útvaru Vápenic by bylo velmi žádoucí, aby tyto objekty byly udržovány a přetrval tak neopakovatelný ráz zdejší kulturní krajiny. Nový výzkum v roce 2017 přinesl milé zjištění, že stavební podoba Vápenic má stále svůj charakteristický, u objektů původního stavitelství nedošlo k nevhodným přestavbám ani úpravám, podržely si své tradiční hodnoty. Nezměnila se ani celková stavební podoba, naštěstí nepříbyly žádné nevhodné nové stavby, které by působily rušivě. Na rozdíl od nedaleké Žitkové, jejíž život i ráz obce je stále více ovlivňován turistickým ruchem, si Vápenice zachovávají poklidný ráz, obyvatelé se věnují zemědělskému hospodaření, především drobnému chovu dobytka i dalších domácích zvířat. Krajina, pozemky na svazích kolem usedlostí jsou oživené pasoucím se dobyt看kem – hovězím dobyt看kem, ovce, kozy i koňmi. Najdeme je téměř u každé usedlosti.

Z nemálo zajímavých a pozoruhodných staveb lze uvést usedlost čp. 23 stojící osamoceně na kopci, těsně na kraji lesa v trati Šagátky. Polouzavřená forma usedlosti v sobě zahrnuje hliněnou obytnou část s navazujícím roubeným, v kožichu ukrytým chlévem. Tento jednotný, štítově orientovaný objekt je z jedné strany opatřen dřevěným uzavřeným podsíňkem. Dále se ve dvoře nachází rozpadající se roubené krmníky pro vepře a rozměrný bedněný seník. Celá až pohádková působivost usedlosti je umocněna nádherným výhledem do okolní krajiny. K dalším podobným stavbám patří i usedlost čp. 19 se

značným množstvím dochovaných staveb, které do větší či menší míry nesou atributy původních tradičních objektů. Usedlosti zachovávají přízemní charakter, vyznačují se hromadným typem dvorů s tendencí k jejich uzavírání. Za pozornost stojí i mnohé hospodářské objekty – dřevěné stodoly, seníky či sušírny na ovoce. Neblahou skutečností je mnohdy velmi špatná stavebně technická situace těchto objektů. Pro zachování jedinečnosti sídelního útvaru Vápenic by bylo velmi žádoucí, aby tyto objekty byly udržovány a přetrval tak neopakovatelný ráz zdejší kulturní krajiny. Nový výzkum v roce 2017 přinesl milé zjištění, že stavební podoba Vápenic má stále svůj charakteristický, u objektů původního stavitelství nedošlo k nevhodným přestavbám ani úpravám, podržely si své tradiční hodnoty. Nezměnila se ani celková stavební podoba, naštěstí nepříbyly žádné nevhodné nové stavby, které by působily rušivě. Na rozdíl od nedaleké Žitkové, jejíž život i ráz obce je stále více ovlivňován turistickým ruchem, si Vápenice zachovávají poklidný ráz, obyvatelé se věnují zemědělskému hospodaření, především drobnému chovu dobytka i dalších domácích zvířat. Krajina, pozemky na svazích kolem usedlostí jsou oživené pasoucím se dobyt看kem – hovězím dobyt看kem, ovce, kozy i koňmi. Najdeme je téměř u každé usedlosti.

Usedlost čp. 24 je upravená jako rekreační objekt, původní podobu si stále zachovává, stav v roce 2007

Stavení čp. 28, stav v roce 2007

zachovalým bedněným seníkem, čp. 21 s uzavřeným dvorem s roubenými krmníky a opodál samostatně stojící, rozpadající se dřevěnou sušárnou na ovoce. K tomuto výčtu lze zařadit i usedlost čp. 31, 28 se zachovalou samostatnou pecí na chleba a kamennou stodolou, čp. 34, 100, 111, 44, 41, 8, 9, 4 a dále čp. 54, 55 a 56 přizpůsobené jako chalupy. S citem upravená je chalupa čp. 24 a mnohé další. Ze samostatných hospodářských staveb zaujme především sušárna na ovoce patřící k domu čp. 146. Sušárnu představuje poměrně zachovalá, ale stále více podléhající zubu času, roubená stavba s pozůstatky silné hliněné omítky. Uvnitř se nachází zděné těleso hliněné pece, ohniště je situováno na protilehlé straně objektu. Stavba sušárny je poměrně vzácně dochovaná a zasloužila by si údržbu a péči, aby jako hodnotná památka tradičního lidového stavitelství zůstala zachovaná pro další generace.

K nejkompletnějším a nejzachovalejším stavbám patří obydlená usedlost čp. 68. Tvoří ji štítově orientovaná chalupa vystavěná technikou nabíjené hlíny s jedním členěným oknem v průčelí. Na ni kolmo navazují chlévy kryté dřevěným podsíňkem, do jehož konstrukce je zakomponovaný suchý záchod. Za ním je umístěno hnojiště zabírající značnou část dvora. Jeho hromadnou formu dále doplňují precizně roubené a obdivuhodně zachované krmníky s kurníky pro slepice v podstřeší, králíkárna stojí opodál. Nezastavěnou hranici dvora uzavírá plaňkový plot. Nedaleko domu stojící roubená stodola, která je památkově chráněná. Ve svahu nad usedlostí, pod korunou mohutné vzrostlé jabloně, se ukrývá drobná hliněná stavba pece na chleba. Vzácně dochovaný je také interiér domu. Vstupuje se přes podsíň do kuchyně se sporákem, tradičním stolem, skříněmi a svatými obrázky na stěnách. V průčelí domu je situována druhá obytná místnost – ložnice. Usedlost je ve svém širokém okolí naprosto jedinečná a zasloužila by si, aby zůstala zachována pro další generace jako doklad tradiční lidové kultury moravských Kopanic podobně jako další objekty, které dosud nesou rysy původního stavitelství.

Stavení čp. 28, současný stav

Z veřejných staveb stojí za pozornost v původní podobě nově opravená stará škola. Na katastru obce se dochovalo také množství drobných sakrálních objektů, především jsou to svaté obrázky, ale i kamenné kříže, zajímavé jsou zvonice – novou pěknou podobu s nově umístěnou sochou sv. Josefa dostala původní zvonice, svůj vzhled si zachovává i nedaleko stojící nová zvonice, která stojí v dominantní poloze. Kolem původního drobného křížku na křížovatce na začátku obce byla nedávno postavena nízká kaplička.

(OF)

Pěkný objekt kamenné stodoly u čp. 28 si udržuje svoji původní podobu

Roubený domek čp. 41 nevhodně natřený silnou vrstvou laku. Slouží jako rekreační chalupa, stav v roce 2017

Tradiční kompletně zachovaná usedlost čp. 68 z nepálené hlíny – nabíjenice, stav v roce 2007

Pec na chleba u usedlosti čp. 68 zůstala zachovaná v původní podobě, stav v roce 2007

Detail roubení čp. 41, nepříliš vhodně upravené silnou vrstvou lakovaného nátěru

Roubená stodola u usedlosti čp. 68, stav v roce 2007

Usedlost čp. 68 si stále udržuje svůj tradiční ráz, stav v roce 2017

Stará zvonice, stav v roce 2007

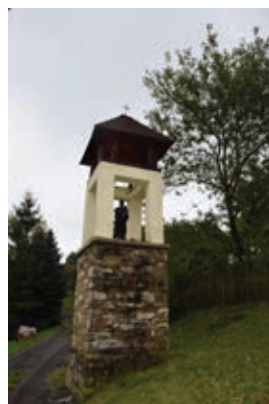
Charakteristické kopary sena stále tvoří nezbytnou součást vápenických usedlostí, u čp. 68, stav v roce 2007

Kolem původního samostatného křížku byla přistavěna kaplička s malbou tradičních kopaničářských výšivkových vzorů, stav v roce 2017

Křížek na začátku obce, stav v roce 2007

Současná upravená podoba staré zvonice, stav v roce 2017

Roubená sušárna ovoce u čp. 146, stav v roce 2007

Roubená sušárna čp. 146 si stále zachovává svou tradiční podobu, stav v roce 2017

Vážany

Obec se nachází ve vyvýšené poloze jižních svahů Kyjovské pahorkatiny asi 1 km západně od Polešovic. Vážany jsou starobylého původu, název se odvozuje od lidí pří-

Zemědělská usedlost čp. 26 na návsi

šlých od Váhu, písemně je poprvé zmíněna v roce 1220. Obec značně utrpěla v průběhu celého 17. století vpády Švédů, Tatarů, kuruců a Uhrů. V obci byla silná vinařská tradice, podle tereziánského katastru zde bylo 145 měřic vinic. Vedle vinohradnictví mělo v obci tradici i ovocnářství. Ve druhé polovině 18. století v obci žilo 245 dospělých a 80 dětí mluvících česky. V polovině 19. století žilo v obci celkem 468 osob v 94 domech. V roce 1866 obec opět utrpěla vojenským tažením a cholerou. V zahradě domu čp. 131 byl v provozu větrný mlýn. Obecná škola vznikla v roce 1821, měšťanská škola byla v Polešovicích. Škola byla zrušena v roce 1986. Elektrický proud byl zaveden v roce 1931. V letech 1971–1976 byl postaven kulturní dům a veřejný vodovod. Od roku 1990 byl v obci obnoven samostatný obecní úřad.

Historická zástavba obce se v minulosti soustředila do svahu pod hřebenem svažujícím se k Ořechovu. Ves byla založena jako návesní ulicovka, kde náves sleduje průběh vrstevnic svahu mimo hlavní průběžné komunikace z Tučap do Polešovic a Ořechova. V okrajových polohách zástavby jsou soustředěny půdorysně malé domky v hromadné zástavbě. Náves tvoří zástavba okapově orientovaných řadových domů, která se v prostoru návsi rozšiřuje tak, že v ní bylo možno umístit kapli. Náves nemá průjezdný charakter, byla založena v půdorysném tvaru písmene L tak, že sleduje průběh vrstevnic v terénu. Tím bylo možno vytvořit ve svažitém terénu náves, která přes tuto skutečnost má rovinatý charakter.

Klasické zemědělské usedlosti se nacházejí na návsi. Jedná se o okapové úhlové domy, které původně byly stavěny jako samostatně stojící, jejich spojení do řady je výsledkem stavebního vývoje až v průběhu 19. století. Tyto domy měly úhlové dvory. Zemědělské usedlosti byly doplňovány dalšími stodolami situovanými rovnoběžně s domem, takže dvůr dostal trojstrannou formu. Příkladem mohou být domy čp. 23, 24 a 25. Hodnotná fasáda řadového domu čp. 26 byla nedávno necitlivě zmodernizována, původní dřevěná kastlová okna byla nahrazena rozměrově neadekvátními novými výplněmi z plastu. Náves obce tak byla ochuzena o autentický příznivý detail, který pozitivně dotvářel tento centrální prostor obce. Změnou životního stylu došlo k přestavbám některých domů, zvýšení o patro a radikálním modernizacím. Dalším typem domů ve Vážanech jsou štítové hákové

domy s minimálním hospodářským zázemím, většinou až novodobým. Tyto domy jsou soustředěny především ve svahu východně od návsi. Příkladem byl donedávna např. dům čp. 75, situovaný na malé parcele ve svahu nad návsi, tento však byl zbourán.

Převažující orientace domů v obci je okapová. Do domů situovaných na návsi se vstupuje dveřmi, sem jsou rovněž orientována okna obytných místností. Na okraji uliční fronty jsou situována vjezdová vrata. Většina interiérů objektů v obci byla radikálně přestavěna a přizpůsobena potřebám moderního bydlení. Hodnotným dokladem tradičního lidového stavitelství v obci je dům čp. 136, který byl postaven ve druhé polovině 19. století. Jedná se o úhlový okapově orientovaný dům situovaný přímo u místní komunikace. Z ní se vstupuje do příčné chodby, z ní vpravo i vlevo do obytných místností, za zdi obytné místnosti je příčně průjezdný mlat. Ve dvorním křídle je z jizby přístupná kuchyně, za ní pak komora. Dispozici ukončuje chlév samostatně přístupný ze dvora. Ze dvora po kamenných schodech je přístup do klenutého sklepa pod krajní obytnou místností. Dům je postaven z kombinace nepálené cihly a kamene, stropy jsou dřevěné trámové s horním prkenným záklopem. Klenutý sklípek pod obytnou místností je z pálené cihly. Omítka fasády je hladká, hliněná, jednobarevná bez ozdob. Dům má sedlový krov, střešní krytina je keramická taška, komíny z červených pálených cihel. Štíty jsou deštěné. Výplně otvorů jsou dřevěné intaktně dochované, dveře kazetové, okna kastlová ven a dovnitř otevíravá. Interiéry jsou jednoduché bez náročnější výzdoby, chodba dlážděna dlažbou, v obytných místnostech dřevěné prkenné podlahy. V kuchyni je malá pec. Stropy jsou dřevěné trámové s horním záklopem, v obytných místnostech překládaný, v kuchyni a v komoře jsou desky kladené na sraz. Podlahy jsou prkenné. Náspa je dlážděna kameny.

(JN)

Zemědělská usedlost čp. 136

Velehrad

Archeologické nálezy dokládají osídlení lokality již od neolitu, střední a mladší doby bronzové. Dnešní obec má svůj počátek úzce spojen s cisterciáckým klášteřem, v jehož sousedství se usazovali lidé, kteří k němu měli nějaký služební poměr. V 17. století byl klášter obsazen švédskými vojsky a vyloupen. Další škody a ztráty na ži-

Pohled do uličky s původními domy, některé kryté doškovou střechou

votech způsobily uherské vpády ve druhé polovině 17. století. Zrušení kláštera v roce 1784 následované zrušením roboty znamenalo prakticky začátek rozvoje vesnice. Do poloviny 19. století se vesnice rozšířila na 77 domů, v nichž žilo 724 osob. V obci byl do roku 1910 v provozu pivovar, dále zde byla palírna a cihelna, která byla v provozu do roku 1948. Dalším impulsem rozvoje obce byly miléniové cyrilometodějské oslavy ve druhé polovině 19. století, kdy se Velehrad stal poutním místem. Rozvoj tradičních poutí hospodářsky posílil řemeslníky i obchodníky. V roce 1890 byl klášter obnoven, v roce 1950 zrušen a v roce 1990 opět obnoven. V obci bylo v průběhu 20. století zřízeno několik sociálních ústavů. V roce 1961 žilo v obci 923 obyvatel. Nová budova obecního úřadu byla postavena v letech 1971–1973. V obci je mateřská a základní škola. Od 1. září 2004 zahájilo provoz Stojanovo gymnázium Velehrad v prostorách rekonstruovaného velehradského kláštera.

Zástavbu území podél komunikace na Salaš je možno charakterizovat jako silniční ves, druhé urbanizační jádro nad bývalým mlýnem je možno vyhodnotit jako ulicovou ves. Centrum obce tvoří areál velehradského kláštera a budovy obecního úřadu, nákupního střediska a domu Stojanov.

Historickou zástavbu obce představují řadové domy drobného měřítka podél ulice Salašské, které však nepředstavují typ klasické zemědělské usedlosti. Tyto domy neměly žádnou hospodářskou část, žádné chlévy ani stodoly. Za zemědělskou usedlost lze jako příklad uvést usedlost Na Hrádku čp. 84 s obytným domem a paralelně situovanou stodolou (paralelní forma dvora). Jako příklad hákového dvora lze uvést dům čp. 138. V tomto případě se však jedná o poměrně mladou usedlost – poprvé se objevuje až v mapě obce z roku 1913. Tato usedlost je pozitivním příkladem soudobé moderní úpravy tradičního domu v obci.

Převažující orientace domů v obci je okapová. V této straně je do

Dům s doškovou střechou v řadové zástavbě s dřevěnými ploty

Dům čp. 98 u hlavní cesty na Salaš

– jedná se např. o jednostrannou řadovou zástavbu podél ulice Hradištské před příjezdem na návěs. Tyto domy mají úhlovou okapovou orientaci se vstupem do příčné úzké chodby procházející napříč celým domem, napravo i nalevo jsou obytné místnosti, zadní hospodářské místnosti jsou přístupné ze dvora, v závěru domu je průjezd z ulice do dvora. Nejstarší dochované domy byly budovány z hlíny z nepálených cihel. Mladší domy i mladší stodoly, převážně pilířové, byly budovány již z cihel pálených. Střechy domů tradičního lidového stavitelství jsou zásadně sedlové o pravidelném sklonu střešních rovin. Konstruktivně se jedná převážně o jednoduchý sedlový krov. Jako střešní krytina byl používán došek, později eternit, keramická a betonová střešní taška. Fasády domů tradičního lidového stavitelství byly prakticky bez výjimky prováděny jako hladké, původně hliněné či hliněnovápenné. Výplně otvorů jsou dřevěné. Okna jsou kastlová s vnějšími křídly otevíravými ven, rámy křidel jsou stolařsky profilovány, převažující barevné nátěry jsou bílé nebo hnědé. Vstupní dveře jsou většinou kazetové, rovněž s poměrně náročným stolařským profilováním kazet, barevný nátěr hnědý. Novější pilířové stodoly zděné z pálených cihel nejsou omítané.

Urbanizace obce byla do počátku 19. století mimo areál kláštera poměrně nevýrazná. V té době existovalo několik domů kolem mlýna v lokalitě Na Hrádku a řadová zástavba drobných domků přibližně od areálu kláštera podél komunikace dál na Salaš.

Zemědělská usedlost čp. 138, současný stav

domu situován vstup, sem jsou rovněž orientována okna obytných místností.

Tradiční domy jsou nejčastěji jednotraktové, půdorysného tvaru úzkého obdélníka. Přibližně uprostřed dispozice bývá vstup, od něho napravo i nalevo bývají za sebou řazené obytné místnosti. Nejstarší objekty v obci byly tak drobného měřítka, že nemají žádnou hospodářskou část, nemají tudíž ani průjezd z ulice do dvora. Domy s rozvinutějším půdorysem byly v obci stavěny až od počátku 20. století

Zemědělská usedlost čp. 138, stav z roku 2008

Do konce 19. století nedošlo k rozšíření zastavěného území obce, počet domů se zvyšoval pouze zahušťováním stávajícího území. K rozšíření zastavěného území došlo až od počátku 20. století dodnes, kdy byla urbanizována lokalita svahu napravo od komunikace.

Dochované prvky tradičního lidového stavitelství vykazuje dále např. dům čp. 98.

(JN)

Veletiny

Obec leží v Poolšaví v široké údolní nivě, kterou protéká řeka Olšava. Na jihovýchod od obce leží lokalita Stará hora, těsně navazující svým úpatím na stávající zástavbu. Okolní pohoří o výšce nepřesahující 300 m n. m. patří k předhůří Bílých Karpat. Veletiny, stejně

Dům čp. 3 s doškovou střechou a žudrem v roce 1912

jako obce v sousedství, náleží svým sídelním typem k návesním silnicovkám charakteristickým pro Poolšaví a konečně i pro převážnou nížinnou část Slovácka. Paralelně s pravidelným uspořádáním nejstarší části zástavby kolem komunikace vznikla další ulice s domy vystavěnými v humnech na místě bývalých stodol, z nichž jsou ještě některé zachovány. Nejmladší zástavba rodinných domů vilkového typu z druhé poloviny 20. století se nachází při komunikaci do Vlčnova. Za nejstarší jádro vesnice a tradiční domy sídla lze považovat usedlosti situované při významné ko-

munikaci spojující města Uherské Hradiště, Kunovice s východem Slovácka, s Uherským Brodem a vesnicemi ležícími na samé moravsko-slovenské hranici.

Návesní silnicovka nemá prakticky výraznější centrum kromě prostoru kolem budov na křižovatce směrem do Vlčnova. Zde stojí škola a budova místního obecního úřadu spolu s kulturním sálem. Školní budova byla postavena v roce 1892 a rekonstruována v roce 2002.

Dalším významným objektem umístěným ve středu návesního prostoru je kaple sv. Cyrila a Metoděje. Zaujímá dominantní postavení s presbytářem obráceným na východní stranu a vchodem obráceným na západ. Kaple je obklopená zelení a upraveným parkovým prostředím. Původní kaple, kterou malíř kresebně zdokumentoval, byla zvonička ze dřeva. Nově vystavěná kaple byla koncipována jako poměrně rozlehlá budova s věží, vybudovaná z pálených cihel.

Zemědělské usedlosti se nacházejí především v návesním útvaru. Jejich dispoziční forma vychází z hákového půdorysu. Obytný dům se obrací okapovou stranou ke komunikaci a v úhlové pozici jsou směrem do dvora postaveny hospodářské budovy, chlévy, stáje, kolny. Dvůr je přístupný vjezdem s vraty na okraji domu, je především hospodářskou částí a samostatnou stodolou v humně. Orientace domů na návsi je převážně okapová, do domu se vstupuje dvěma z ulice a do ulice jsou rovněž umístěna okna jizby, případně výměnkářské světničky.

Pohled na zástavbu v obci, domy s patrovými komorami kryté došky a brídlicí, okolo roku 1920

Na okraji uliční fronty jsou umístěna vjezdová vrata do dvora. V části obce se však také vyskytuje štítová orientace u drobnější rolnické zástavby s hospodářskými prostory krytými společnou střechou.

Půdorysné řešení zahrnuje obytnou část obdélníkového tvaru s lomeným připojením dvorní části. U štítově orientovaných domů jde o jednotrakt s půdorysným řešením dlouhého obdélníka.

Nejstarší dochované domy byly vybudovány z hlíny různými technologiemi, nejčastěji z nepálených cihel zvaných „kořary“.

Sídlo obecního úřadu v jedné z usedlostí v roce 1920

Cihly jsou spojovány hliněnou nebo hliněnovápennou maltou a stejnou maltou byla provedena omítka vnější i vnitřní.

Starší typy konstrukcí nacházíme v areálu vinohradnických objektů, kde se uchovaly již velmi vzácné relikty dusaných stěn. Hliněné cihly byly u obytných a hospodářských budov vyměněny za cihly pálené, ponechané v režném stavu nejen na hospodářských budovách ve dvoře, ale také na obytných budovách na návsi.

Významnou roli v nejstarších konstrukcích hrají rovněž kámen a dřevo převážně z místních zdrojů. Kámen, spojovaný hliněnou maltou, byl využíván k výstavbě základů obytných domů i hospodářských budov, dřevo sloužilo ke zhotovení krovu, zčásti také štítů, trámových stropů a fošnových podlah. Dále sloužilo ke zhotovení dveří v obytném domě i hospodářských budovách, vjezdových vrat a branek do dvora nebo předzahrádky.

V obci převažují přízemní domy a sedlová forma střechy. S původní slaměnou krytinou byl spojen tvar střechy polovalbový nebo valbový. Ještě v první třetině 20. století existovaly v obci zbytky tohoto starého způsobu krytí střech. Střešní plášť leží na vazbě hambalkové konstrukce, přičemž trámy jsou ručně osekány. Nátěry v přírodní barvě vápna již dávno ustoupily. S pomocí pigmentů se změnila jednoduchá bílá fasáda s modrou nebo šedočernou podrovnávkou na barevnou, doplněnou bílou v orámování oken a vstupních dveří. Výplně otvorů jsou převážně dřevěné v dřevěných zárubních a opatřeny bílými nátěry.

Štítově orientovaná usedlost s patrovou komorou čp. 25

Na konci dvorní parcely stojí stodola. Nejstarší a nejhodnotnější dřevěné stodůlky jsou bedněné do rámu nebo sloupků. Ty jsou ještě vzácně uchovány u domů na křižovatce a v záhumní. Ve 20. století byly stodoly stavěny převážně z pálených cihel.

Rozšíření dřevěných stodůlek na seno bedněných nebo stavěných do sloupků na lukách v Poolšavi sahalo původně až k řece. Stodůlky či seníky sloužily především k uložení nejen obilí, ale také sena z luk v Poolšavi. Mnohé z nich byly poničeny vodou při povodních způsobených řekou Olšavou a následně odstraněny.

Sušírny ovoce, z nichž zůstala zachována pouze Kolkova suširna u čp. 190, byly vysta-

Dnes již nestojící usedlost čp. 120

věny z nepálených cihel s vápennou ličkou. Dům s připojenou patrovou komorou byl dokumentován právě pro toto řešení, které bylo v minulosti v době výzkumů prof. Lubora Niederla výrazně rozšířeno nejen ve Veletínách (usedlost čp. 1), ale také v jiných obcích na východě Slovácka.

V domě čp. 25 štítově orientovaném na okraji Veletín byl proveden průzkum a zaměření pro potřeby Muzea v přírodě Rochus. Dům měl třídlínné dispoziční řešení se síní a černou kuchyní, jizbou a komorou. Po odstranění topeniště byla tato černá kuchyně proměněna v skladištní prostor. Trámové stropy byly ve všech místnostech v obytných částech domu natřené bílou barvou. Podobné řešení provedenou modernizací a rozšířením obytného prostoru je doloženo ve Veletínách čteněji. V domech se nachází směr nábytku z první třetiny minulého století s nábytkovými kusy pořízenými v průběhu života vlastníků. Dům má sedlovou střechu s valbičkou nad štítovou stěnou, současná barva fasády ve štítu je žlutá s bílým orámováním kolem oken a bílou dvorní stěnou. Zaměření domu je k dispozici. Obývání schopný je dům čp. 17.

Usedlost čp. 73 s bohatou štukovou výzdobou průčelí

Památková ochrana je soustředěna zatím na vinohradnické stavby. Vyhláškou vlády České republiky z 22. května 2005 byl soubor vinných lisoven bez sklepů prohlášen za památkovou rezervaci. Vinohrady a zpracovávání vinné révy ustoupilo po závažném onemocnění révy na začátku 20. století. Vinohradnické stavby zůstaly bez péče a bez užívání. V mnoha z nich se uchovaly staré stavební technologie, dusané stěny, krovy ze samorostů, dusané podlahy, dřevěné konstrukce krovů. V posledních dvou desetiletích byly vinné budy (bez sklepa) opraveny a mnohé slouží rodinám vlastníků pro uchování předmětů zemědělské výroby a rodinných dokladů.

(VK)

Usedlost čp. 21 na návsi

Usedlost čp. 162 z režného zdiva

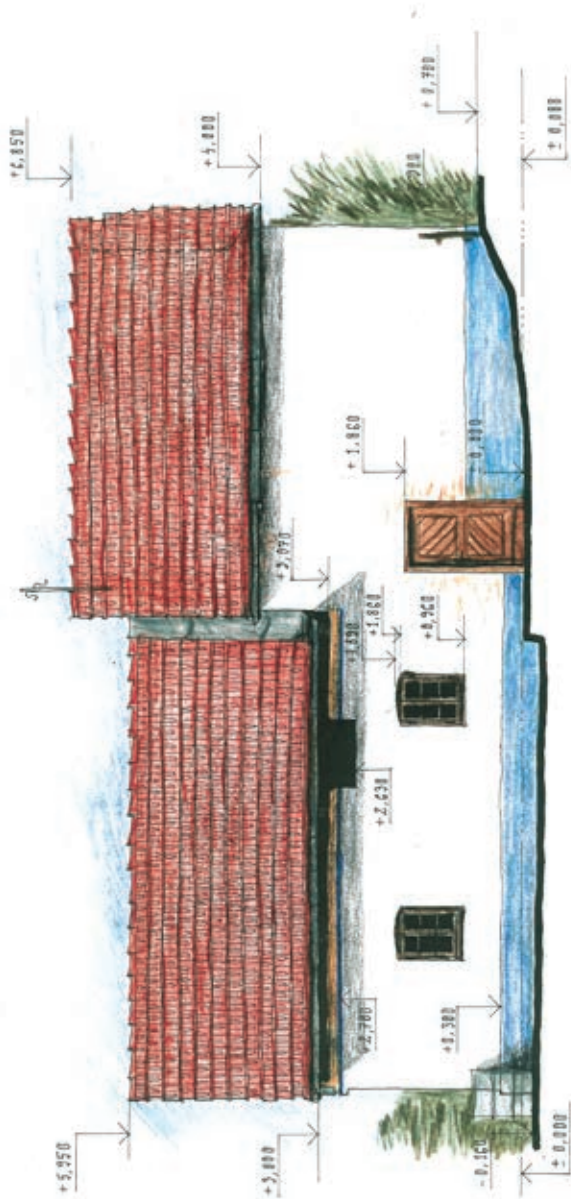

Stavebně obnovené vinohradnické budy

Stodůlky na lukách za obcí v roce 1913

VELETÍNŮV 25 • ZÁPADNÍ POHLED (ZE DVORA) • M 1:50

LEGENDA • MATERIÁL • STRUKTURA • BARVA

- STŘECHY • PRÁZDĚ DVOURÁŽEBOVÁ ANTIANTICKÁ TŘÁSNA • CERNÝ ČERVENÁ
- OMÍTKA • NEHLINÁ POKRKA • OČIŠČENÁ TĚPNEM (BÍLÁ)
POKROVNÁTKA ŠEDO-OLIVOVÁ
LIMO OBUTÝMI ČASTI POD STŘECHOU • 25 cm
ZEMŇA A 4 cm POKRŽEK - MODRÁ
- TRUPKÁŘSKÉ PRŮKY DŘEVĚNÉ • OKNA LIDOVÉ MĚŘE (V OBR. JE MATEŘ
OVSĚNÍ)
- ZEMPIŘSKÉ PRŮKY • POKRYK. PLECH

ZAMĚŘENÍ LIDOVÝCH STAVĚB NA UKRÁJNĚKRAPIŠTĚSKU
DOMKÁŘSKÉ STAVĚNÍ • VELETÍNŮV 25.
 12 PRO MUZEUM VTRKODĚ ROZCHOV O.P.S.
 ZAMĚŘIL: ING. ARCH. EPISTA VLČKOVÁ
 NÁMĚŘIL: MGR. SILENA
 HEJNÝ DŮM • SRPEN 2012
ZÁPADNÍ POHLED (ZE DVORA) • M 1:50

Boční pohled na usedlost čp. 25

Vlčnov

Do současnosti se ve Vlčnově zachoval poměrně značný počet památek původního lidového stavitelství, přesto, že jich většina definitivně zanikla, nebo byla přestavěna a celkový architektonický ráz obce se změnil. Tradiční dům ve Vlčnově náleží k pomoravsko-panskému typu hliněných lidových staveb, slovácké formě. Výjimečnost stavitelství obce

Štítově orientované stavení s doškovou střechou v roce 1949

spočívá v poměrně značném množství dochovaných staveb tradiční stavební kultury, které dokládají jeho různé vývojové etapy. Tradiční zemědělské usedlosti budované z nepálené hlíny, bíle zalíčené a modře podrovnané, s doškovými střechami, k veřejnému prostoru orientované podélnou, okapovou stranou, některé i štítově, a uvnitř tradičně dispozičně trojdílně členěné na světnici, síň a komoru a s přiléhajícími chlévy do pravého úhlu, podléhaly postupně dobovým stavebním inovacím. Ty přicházely s měnícími se společensko-ekonomickými podmínkami doby, modernizací a postupně se zlepšující životní úrovni obyvatel. K těmto změnám docházelo od počátku 20. století, ale především ve dvacátých až třicátých letech minulého století. V této době nabývají tradiční usedlosti změněného architektonického výrazu především používáním nových vápenocementových omítek, které dovolovaly provádět štukové, plastické fasády, výtvarně pojaté štukovými zdobnými prvky ovlivněnými různými architektonickými slohy, které vesnické prostředí přejímalo se značným zpožděním. Fasády jsou tak štukovými prvky ve Vlčnově vyvedeny především ve stylu klasicistním, secesním či empírovém. U drobných sakrálních staveb se projevují prvky barokní, například ve tvarování štítů s prohnutými zvlněnými liniemi. Specifická a bohatá štuková výzdoba byla pro mnoho domů ve Vlčnově charakteristická, vyskytují se zde v podstatně vyšším počtu než v okolních obcích.

Docházelo také k nahrazování tradičních drobných oken členěných do šesti tabulek, zasazených do stěn tak, že s nimi lícovaly, za větší dvoukřídlá okna s horními ventilačkami. Rámy těchto oken mají typickou podobu ve tvaru písmena T. Vyznačují se také zdobností – řezbářsky provedenými dekorativními prvky. Okna jsou zasazena hlouběji do stěny a doplňují je tak nové parapety nebo nadokenní či podokenní římsy. Podobně i tradiční, obvykle jednoduché hrubé svlakové dveře byly měněny za truhlářsky vysoce kvalitně provedené a mnohdy bohatě

spočívá v poměrně značném množství dochovaných staveb tradiční stavební kultury, které dokládají jeho různé vývojové etapy. Tradiční zemědělské usedlosti budované z nepálené hlíny, bíle zalíčené a modře podrovnané, s doškovými střechami, k veřejnému prostoru orientované podélnou, okapovou stranou, některé i štítově, a uvnitř tradičně dispozičně trojdílně členěné na světnici, síň a komoru a s přiléhajícími chlévy do pravého úhlu, podléhaly postupně dobovým stavebním inovacím. Ty přicházely s měnícími se společensko-ekonomickými podmínkami doby, modernizací a postupně se zlepšující životní úrovni obyvatel. K těmto

Hostinec v centru obce, okolo roku 1940

Mikulcova chalupa krytá doškem, okolo roku 1917

dokonce domy patrové. Velmi často se také objevovaly tzv. režné fasády, tedy bez omítek, ponechané jen ve zdivu z pálených cihel, obvykle omítkou zdůrazněným rámováním oken a dveří. Základní stavební materiál – hlína – se těžila v domácích hlinicích. V trati Žleby stávala dokonce cihelna. Kámen, jenž se uplatňoval především v podezdívkách i v tektonice hospodářských staveb, se lámal v trati Padělky a Bočky. Za zvláště dobré kameníky byli ve dvacátých letech 20. století považováni Jan Křivda z čp. 247 a Jan Beňa.

Ve Vlčnově se dosud vzácně zachovaly jak objekty tradičního lidového stavitelství 19. století, tak i množství staveb z první poloviny 20. století, často zdobených štukami. Z tradičních objektů z 19. století se bez většího poznamenání novými stavebními úpravami zachovaly například usedlosti čp. 49, 57, 65, 69, 121, 739 (původně 119a), vnější tradiční podobu si udrželo také stavení čp. 298 ve Starohorské ulici. S menšími úpravami, například výměnou oken či dveří, se dochovaly s výrazem tradičních staveb 19. století stavení čp. 399, v ulici Pod Bočky jsou to čp. 251, 252, 262 a 271 – nově opravené a s interiéry uzpůsobenými k rekreačnímu bydlení – v ulici v Plotech je to čp. 14, 24 a 561, v ulici 20. října to jsou stavení čp. 542, 481, 295 a 346, v ulici Pode Dvorem čp. 349, v Rybářích čp. 415, Pod Bočky jsou to nově opravené a k rekreačním účelům uzpůsobené štítově orientované domky čp. 276 a 412, ve Starohorské ulici čp. 428 a 414, nově opravené rekreační stavby jsou ve Starohorské ulici čp. 510 a sousední čp. 475, v ulici J. Plesla je to novodobou fasádou a sýpkovým polopatrem opatřené stavení čp. 160.

K objektům z první poloviny 20. století nebo těm, které byly v této době stavebně upraveny, patří například domy se štukovou fasádou čp. 58 v ulici Tyršova, čp. 558 v ulici Sokolské, čp. 131, 202 a 398 v ulici J. Plesla, v Plotech jsou to domy čp. 508, 528, 710 a 199, ve Starohorské ulici má štukově provedenou fasádu štítový domek čp. 400. Režnou fasádu z pálených cihel mají domy – patrový

tvaryovanými prvky zdobené dveře rámové, doplňované řemeslně zdatně provedenými kováními. Také tektonika domu se změnila. Stavebním materiálem jsou již pálené cihly, vzrostla výška přízemních domů o půdňí nadezdívky, obohatila se o římsy, cihlové zdivo se budovalo na kamenných soklech. Nové stavby završují sedlové střechy kryté pálenými taškami, které vystřídaly slaměné došky. Novinkou jsou domy se sýpkovým polopatrem nebo

Domy ve středu obce, které ustoupily výstavbě kulturního domu

Usedlost čp. 69 z 19. století

mi nečleněnými okny. Dále mají úpravy či kompletní přestavby z první poloviny 20. století provedeny například domy čp. 715 v Rybářích s novou barevnou úpravou fasády, čp. 843 upravené v rekreační objekt v ulici Vinohradská, čp. 478 v ulici V Chalúpkách, čp. 156 v ulici J. Plesla, čp. 790 v ulici Vinohradská, novodobou barevnost nabyla fasáda čp. 515 v ulici Kaunicova, dále je to i obytný dům kováře Ladislava Pavlackého čp. 304 a 422 v ulici Pode Dvorem, čp. 612 a 782 v ulici Masarykova, patří sem i čp. 555 v ulici Sportovní s dalšími pozdějšími úpravami fasády z šedesátých let 20. století, tj. s břizolitovou omítkou a obklady oken a dveří černými epoxitovými obkladačkami; čp. 682 a 612 s vyměněnými trojdielnými okny v ulici U Rybníčka a čp. 236 v ulici Havlíčkova.

Vlčnovské původní stavitelství z první poloviny 20. století je výjimečné především bohatostí, dokonalým řemeslným zpracováním a originalitou štukově pojatých fasád. Charakteristický architektonický ráz Vlčnova v první polovině 20. století dal svými řemeslně kvalitně, perfektně provedenými štukovými fasádami vlčnovský rodák, zedník, stavitel a fasádník, Jan Beneš (1895–1973), otec významného etnografa Josefa Beneše a akademického malíře a grafika Karla Beneše. Jeho fasády měly svůj charakter a určité společné znaky. Většina staveb z jeho produkce již bohužel podlehla přestavbám a modernizacím, přesto se dodnes dochovalo několik velice zajímavých staveb, které dosud prezentují místní, vysoce kvalitní architektonické dědictví své doby.

K nejpůsobivějším patří dům čp. 398 v ulici J. Plesla. Vznikl v rámci postupné dostavby druhé řady domů kolem hlavní ulice. Koncem 19. století se zde připomínají majitelé Šimon a Marie Zemkovi. V roce 1910 se na domu již uvádějí majitelé Jiří a Kateřina Maráškoví. Půvab domu představuje především příjemně okrová plocha stříkané štukové omítky v harmonické barevné kombinaci s bílým rámováním a modrou podezdívkou.

čp. 719 v Tyršové ulici, čp. 618 v ulici J. Uprky, v ulici Masarykova je to čp. 776, 82, citlivě rekonstruovaný dům čp. 92, čp. 234, patrový dům čp. 105, u něhož nyní probíhá nevhodná výměna původních dřevěných členěných oken za plastová, nečleněná; reznou fasádu má zachovanou také čp. 716 v Rybářích, čp. 695 v ulici U Rybníčka s nevhodně vyměněnými

Detail průčelí domu čp. 776, kombinace kamene a pálené cihly

Fasáda je zdobena štukovými prvky. Zde se projevuje téměř již pro vlčnovské fasády nepostradatelnými kartušemi s čísly popisnými. Ty velmi kreativně prováděl fasádník Jan Beneš. Na tomto domě pak i empírovým motivem věnce s propletenou mašlí, který je ve štuce drobně provedený nad pravým oknem. Doplňuje je jemný plastický ornament rostlinné, vavřínové

Usedlost čp. 398 s jemnou štukovou fasádou

ratolesti v pravém horním rohu. Typicky empírová je i výzdoba dveří s motivy slunečních kotoučů a mřížování. Celkový půvab doplňovala vzrostlá hrušeň před domem. V současnosti je stavení dobře udržované a slouží k rekreačním účelům.

K těm nejhodnotnějším dokladům patřila také usedlost čp. 131 s výraznou a charakteristickou

kartuší domovního čísla. V současnosti je však opravovaná tak, že mnohé z původního charakteru stavby bylo potlačeno, fasáda dostává tvrdý ráz, měkké rámování štukovými šambránami nahradilo tvrdé a ostré rámování cementové omítky. Bosáží ale i girlandami je zajímavé průčelí usedlosti čp. 58. Bohatou a originálně ve štuce provedenou výzdobou je opatřeno dnes bohužel chátrající stavení čp. 710. Velmi osobitou a hodnotnou fasádu mělo dnes již, žel neexistující stavení čp. 736 (původně čp. 110) s festony, bosáží a motivy štrápce hroznů a kartuší s číslem popisným. Další domy stavěné či stavebně upravované Janem Benešem lze identifikovat již jen podle zdobného provedení čísla popisného, které se na stavebně méně zajímavých či moderně, s odklonem od stavební tradice přestavěných domech zachovaly. Mnohé z nich jsou již provedené v břízlitové omítce. Je zjevné, že i novou, tvrdou, nepřilíš výtvarnému pojetí a kreativě fasádníků přející hmotu dokázal Jan Beneš výtvarně zpracovat. Jsou to například domy čp. 11, 633, 235, 478, 409, 199, 515 či 528.

Průčelí již zaniklého domu čp. 736 se štukovou výzdobou

Původní podoba usedlosti čp. 131 s osobitou fasádou od Jana Beneše

Vlčnov je výjimečný množstvím dochovaných velmi hodnotných objektů tradičního lidového stavitelství z různých časových období. Tři z památkových objektů zůstaly zachovány v autentických podobách z druhé poloviny 19. století a slouží jako místní muzea – čp. 57 (Muzeum J. A. Komenského), čp. 65 a 739 (obec Vlčnov). Přesto zůstává ještě značný počet těch, které by si pro své hodnoty zasloužily péči a zachování pro další generace. Některé z nich však postupně chátrají. Patří k nim například štukový dům čp. 710, unikátní ob-

Štukově zdobený dům čp. 710

jekt kovárny Pavlac-
kých se sousedním domem – obydlím kováře. O své hodnoty kvalitní, osobitě pojaté štukové fasády přišla stavební opravou i usedlost čp. 131, zcela zanikl bohatě štukově zdobený dům čp. 736.

Ve Vlčnově se nachází i množství hodnotných drobných sakrálních staveb, například identické, barokně pojaté kapličky v ulicích Rybáře a Masarykova, půvabná je také kaplička v areálu vlčnovských bůd, nachází se zde také množství kamenných křížů i kamenná kolorovaná socha Panny Marie.

(OF)

Čísła popisné ve štukové výzdobě průčelí jednotlivých domů

Vyškovec

Vyškovec se rozkládá v etnografické oblasti moravských Kopic na svazích Bílých Karpat s největšími vrcholy Vyškovcem (794 m n. m.), Kykulou (746 m n. m.), Machnáčem (771 m n. m.) a Malým Lopeníkem (881 m n. m.). K osídlování zdejší oblasti docházelo především v 17.–18. století. Kolonizátorům z východních oblastí tehdejších Uher, ale usazených v sousedním trenčinském kraji, poskytli pozemky v místních lesích majitelé světlovského panství.

Původní roubená dvoudílná chalupa krytá doškem, foceno v roce 1918

nebo dosud stojí původní příbytky, obvykle prozrazují skupiny ovocných stromů i solitérní vzrostlé stromy (lípy, jasany, jírovce, ořešáky, buky apod.). Charakteristický ráz krajiny doplňuje síť cest a úzkých chodníků, vysoké kupy sena navršené kolem tzv. koparů v blízkosti usedlostí, drobné sakrální objekty i jiné drobné stavby či zdroje vody – studánky, drobné vodní nádrže apod.

Vyškovec je jedinečný svým typem osídlení, charakterem zachovaných původních staveb a kulturní, malebně drsnou krajinou. Jednotlivé usedlosti a shluky stavení se rozprostírají na širokém teritoriu svahů a hřebenu Bílých Karpat. Vysokou hodnotou tohoto sídelního celku je dosud ještě převládající soulad kopaničářských staveb s okolní působivou krajinou. Z velkého množství původních objektů roubené i hliněné lidové architektury se dosud dochovaly jen některé z nich, a to většinou z pozdějších vývojových etap. Tradiční roubené stavby z 19. století v podstatě zanikly, objevují se spíše výjimečně. Roubená stavení nahradily zděné, obvykle štítově orientované, podobně jako předcházející roubené objekty. Ostatní hospodářské stavby stojí samostatně u obytného domu s tendencí vytvořit uzavřenou či polouzavřenou formu dvora.

Dnes většina původních staveb slouží k rekreačním účelům a jejich majitelé je proto nemají důvod modernizovat. Často je upravují chalupářským

vyklučováním lesa a jeho přeměňováním na pole, pastviny a ovocné sady vznikl kulturní ráz kopaničářské krajiny. Domy si příchozí stavěli přibližně uprostřed vyklučovaných pozemků. Zbytky lesního porostu často jednotlivé kopanice rámovaly a dodnes rámuje. Vytvářejí tak v krajině malebnou mozaiku zasazenou uprostřed smíšených lesů Bílých Karpat. Místa, kde stávaly

Původní dřevěná zvonice, foceno v roce 1918

Původní usedlost se zvýšeným polopatrem krytá doškovou krytinou, stav v roce 1925

způsobem za použití současných materiálů a technologií, které ovlivňují ráz staveb. Objevují se i následováníhodné příklady obnovy staveb, někdy i značně destruovaných. Příkladem takové opravy, uvedení rozpadlého objektu do původního stavu, je památkově chráněná usedlost čp. 40 v části Vlčí, který nový majitel doslova přivedl k novému životu, provedl celkovou rekonstrukci tradičními technologiemi. Usedlost pochází z osmdesátých let 19. století a je tvořena roubeným obytným domem, kamenným chlévem, stodolou a sklepem. Současný majitel nově zbudoval nedaleko usedlosti dřevěnou sušírnu ovoce. Objekt je vzorně zrekonstruován, slouží k sezonnímu bydlení a majitel jej také otvírá veřejnosti k prohlídce. Vlastník ruiny památkově chráněné usedlosti doslova znovu přivedl k „životu“, jeho přístup a výsledek několikaletého snažení je obdivuhodný.

Další stavbou, původně dochovanou, je v části Vlčí protější usedlost čp. 41. Obytná část domu je roubená ze dřeva. Na ni v pravém úhlu navazují chlévy. Dřevěné stěny domu jsou tradičně omazané hlinou a bíle zalíčené vápnem. Samostatně stojící stodola a dřevěný plot ohraničují uzavřený dvůr. Celá usedlost je však obehnána vysokým plotem a je nepřístupná. Mezi roubené, dosud obývané stavby patří i dvojdílná usedlost čp. 54. Je typem jednotného domu s kamennými chlévy v podélné ose za obytnou dřevěnou částí. Samostatně opodál stojí rozpadající se roubená stodola.

Unikátně dochovanou stavbou, která nese charakteristické rysy tradičního stavitelství z 19. století, je roubený dům čp. 25. Drobná štítově orientovaná stavba se ukrývá pod rozkošatělou korunou vzrostlého stromu v části obce Chmelinec. Konstrukce roubení má vazbu na zámek, je omítnutá hliněnou omítkou a povrchovou úpravu tvořilo líčení, původně bílé, později světle modré barvy. Ve štítě a z boční strany přední štítovou část domu prolamují drobná čtvercová neotvíravá okna, malý větrací průduch se nachází ve středové části – vstupní síni, za ní pak v podélné ose následoval chlév. Dům byl zřejmě původně opatřen valbovou střechou krytou došky, v současnosti je patrná později posazená střecha již sedlového tvaru s bedněným štítem krytá asfaltovou lepenkou, ve střední části z ní pak vede novodobě zbudovaný zděný komín z bílých cihel. Vstupní podélná část domu je také dodatečně opatřena dřevěným podsínkem. Podobně v okenních otvorech je vložena novodobá neprůhledná skleněná tabulka. K zadní štítové stěně domu je přistavěna dřevěná

kůlna. Neobývaný dům je vzácným dokladem tradičního roubeného stavitelství moravských Kopic a zasloužil by si, aby zůstal zachován jako památka pro další generace.

K nejlépe dochovaným původním zděným stavbám z nepálených cihel v obci lze zařadit dosud obývanou usedlost čp. 56. Dům byl postaven v roce 1950 jako jednotný typ stavby s kamennými chlévy v podélné ose za dvojdílnou obytnou částí objektu. K podélné straně usedlosti je přistavěna dřevěná podsíň, která slouží také jako komunikační i skladovací prostor. Tepelně izoluje, chrání stavbu a vstup do ní. Štítově orientované stavení má valbovou střechu krytou eternitovými šindeli. K objektům hodných zachování patří dále např. čp. 109, 108, 86, 81, 29, 75 a další, množství stodol i jiných hospodářských objektů a sakrální stavby obce. Původní charakter si zachovává i většina staveb v části Vyškovské Bošáčky, část ale modernizací nabyla novodobé podoby chalupářských stavení. Svůj charakter mají veřejné patrové stavby škol zděné z kamene ve středu obce a v části Vyškovské Bošáčky. Vysokou hodnotou Vyškovce, jako i celé oblasti moravských Kopic, je především krásná kulturní krajina ve spojení se stavbami, které tvoří její přirozenou součást.

(OF)

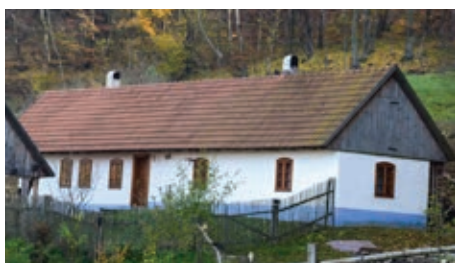
Roubená stodola, okolo roku 1960

Stav ruiny usedlosti čp. 40 před rekonstrukcí

Nově a příkladně zrekonstruovaná usedlost čp. 40, původní stavba pochází z 80. let 19. století

Nově a příkladně zrekonstruovaná usedlost čp. 40, původní stavba pochází z 80. let 19. století

Nově a příkladně zrekonstruovaná usedlost čp. 40, původní stavba pochází z 80. let 19. století

Nově zbudovaný objekt sušírny ovoce u zrekonstruované usedlosti čp. 40

Nově a příkladně zrekonstruovaná usedlost čp. 40, zadní strana domu

Pohled z Kykuly na krásnou kulturní krajinu v centrální části Výškovce s volnou zástavbou usedlostí a domů

Krajina v části Výškovce Bošáčky, v popředí polouzavřená zástavba usedlostí čp. 109

Zděné stavení čp. 56

Roubené stavení čp. 25 z 19. století

Roubené stavení čp. 25 z 19. století

Kamenný sklep zrekonstruované usedlosti čp. 40

Zvonice nad obcí

Opravovaný původní objekt školy v části Výškovské Bošáčky

Svatý obrázek Panny Marie na okraji lesa

Svatý obrázek Panny Marie u zvonice na Kykule

Záhorovice

Obec Záhorovice leží v údolí řeky Olšavy v podhůří Bílých Karpat na rozhraní bělokarpatského a záleského regionu, západně od města Bojkovice. Obec Záhorovice má svoji neodmyslitelnou harmonii, velmi zdařile situovanou do okolního členitého terénu a rámce horského pásma, spolu se kterým skýtá malebný obraz proměňující se podle jednotlivých ročních období. Vzrostlá zeleň se nalézá také v zastavěném území, především podél silnice a potoka. K tomu se druží předzahrádky, ve kterých se pěstují květiny.

Usedlost čp. 148

Obytná zástavba se z původního ulicového charakteru rozšířila do přilehlých prostor, v některých případech i chaoticky. Někdy je dosud souvislá řada přerušena prolukami. Stavení na první pohled vytvářejí kompaktní hmoty, rytmizované okny, vstupy a vraty. Štítová zástavba postupně mizí. Tradiční ráz obce je již ve většině případů poznamenán stavebními úpravami a novostavbami, které svojí hmotou, výškou i tvaroslovím narušují tradiční architektonickou strukturu vesnice. Nejstarší obytné usedlosti jsou většinou přízemní, situované podél příjezdové cesty. Zachovalo se však jen několik málo staveb. Mnohé z nich byly

Usedlost čp. 160

Stodola u domu čp. 2

V humně čp. 69 lze nalézt sušírnu na ovoce. Jako stavební materiál sloužila hlína, kámen a dřevo. Nejstarší dochované domy pocházejí z konce 19. století, byly vybudovány z nepálených cihel. Těmito staršími typy konstrukce jsou zbudovány usedlosti čp. 148 a 160. K nejzachovalejším stavbám patří čp. 148. Přízemní stavení pochází z druhé poloviny 19. století a současným majitelům slouží k trvalému bydlení. Obytná, okapově orientovaná část stavby má

Stodoly v humnech

Mlýn

sice necitlivě přestavěny za použití novodobých materiálů a technologií, ale některé dosud nesou atributy původních staveb a jsou důležitým hmotným dokladem místního tradičního způsobu života.

Tradiční usedlosti se nacházejí zejména poblíž návěsního prostoru – čp. 148 a 160. V humnech některých stavení – čp. 2, 9, 347, 117 a 91 doposud stojí stodoly, které ale v průběhu let postupně mizí.

obdélkový tvar, na něj v pravém úhlu navazuje bývalý hospodářský trakt. Do domu se vstupuje z uličního průčelí původními dveřmi do síně. K veřejnému prostoru jsou rovněž orientována šestitabulková okna světnice a kuchyně, napravo ode dveří pak také okno výměnku. Větrání v polopatře zajišťuje prosklené podélné malé okno. Stavební materiál představuje kombinaci pálené a nepálené cihly. Střecha je sedlová, krytá pálenou taškou. Fasádu tvoří hladká omítka pojednaná ve zlatém okru. Sokl zvýrazňuje světle modrá barva. I přes některé úpravy je stavba dochovaným dokladem vývoje místního stavitelství. Usedlost je po dílčí obnově v dobrém stavebně technickém stavu.

V obci se nacházejí dva mlýny a několik sakrálních památek.

(JS)

Zlámanec

Původní usedlost čp. 37 na návsi

První zprávy o obci jsou ze 14. století. V obci se nacházel vrchnostenský dvůr, který byl součástí uherskobrodského velkostatku, většina obyvatelstva se živila nádeničinou. V roce 1843 zde bylo 60 domů a 299 obyvatel. V roce 1866 prošla obcí pruská vojska. Obec zůstávala čistě zemědělskou. Ještě v roce 1961 zde žilo 469 obyvatel. Obec byla elektrifikována v roce 1947, byla zde vybudována víceúčelová budova, v roce 1974 kulturní dům. Škola byla zrušena v roce 1975 a byla adaptována pro potřeby mateřské školy. Po roce 1990 byl v obci obnoven obecní úřad.

Historická zástavba obce vznikala poměrně nahodile v návaznosti na krajinný reliéf bez zásadního lokačního zásahu. Vzhledem ke skutečnosti, že obec je posledním sídelním útvarem v údolí, zástavba se rozvíjela hlavně podél bočních účelových komunikací směřujících z údolí do okolních kopců. Prvotně byly zastavovány rovinné lokality kolem potoků, následně se zástavba rozvíjela i do okolních svahů. Proto lze zástavbu obce charakterizovat jako řetězovou, charakteristickou pro horské oblasti.

V obci se nachází několik typů usedlostí. Klasické zemědělské usedlosti situované podél hlavních komunikací mají formu trojstranného (např. čp. 3) i čtyřstranného

Usedlost čp. 37 před rekonstrukcí

(např. čp. 37) dvora s obytným domem okapově orientovaným. Dále se v obci nacházejí usedlosti s volnější urbanistickou skladbou – hromadné či skupinové formy dvora. K nejmladším usedlostem patří typ jednotného domu, kde je spojena funkce bydlení i hospodářství do jednoho domu. Tyto domy jsou okapově orientovány a nachází se v místech s výrazněji modelovaným terénním reliéfem (např. dům čp. 52). Nejstarší dochované domy byly budovány z hlíny z nepálených cihel. Stodoly jsou většinou dřevěné – sloupkové

Současný stav objektu čp. 37

s deštěnými stěnami, nebo roubené. Mladší domy byly budovány již z cihel pálených bez omítky (např. nedávno zbouraný dům čp. 15). Při konfrontaci mapy stabilního katastru z roku 1827 se současnou zástavbou je zřejmé, že celá řada dnešních domů stojí na místě domů, které zde stály již počátkem 19. století. Hraniče zastavěného území se od té doby ale zásadně změnily, došlo k dilčímu zahuštění zástavby. Zajímavou lokalitou zůstávají do dnešní doby Paseky, které byly urbanizovány až

v průběhu 20. století a dodnes zůstávají poměrně autenticky dochovanou enklávou tradičního lidového stavitelství.

Mezi nejhodnější soubory tradičního lidového stavitelství patří památkově chráněný dům čp. 37, který je součástí čtyřstranného dvora se stodolou, chlévem a výminkem. Dům je postavený z nepálených cihel. Vstupní síň přístupná z obecní návsi je průchozí do dvora. Vpravo ze síně je velká obytná jizba s dřevěným trámovým stropem a nově obnovenými kachlovými kamny, vzadu je pak vstup do černé kuchyně. Ze síně vlevo je přístupná komora, za ní je pak průjezd z návsi do dvora řešený přes roh. V patře jsou umístěny další komory v půdním polopatru. V obytné jizbě je prkenná podlaha, v komorách jsou podlahy hlíněné. Vnější i vnitřní omítky byly obnoveny tradičním způsobem jako hlíněné. Dům má sedlový krov, krytina jsou eternitové šablony.

Usedlost čp. 52

Většina interiérů objektů v obci byla radikálně přestavěna a přizpůsobena potřebám moderního bydlení. Mimo památkově chráněných objektů zůstal doposud poměrně intaktní interiér domu čp. 52 (zejména jeho sýpka v patře nad obytnou částí). Tento dům byl postaven jako novostavba na počátku 20. století ve dvou etapách. První etapou byl trojdílný dům se síní, jizbou a komorou, v další etapě byla přistavěna další obytná místnost a chlévy se stodolou. Dům se nachází v poněkud odsunuté poloze v prudkém svahu nad přilehlou komunikací, k této je okapově orientován. Obytný dům je jednotraktový. Vstup do domu je dveřmi v uliční fasádě do příčné chodby, z té vlevo vstup do kuchyně a dál pak do obytné místnosti, vpravo patrová komora. Chlévy a stodola navazují dál vpravo přímo na obytnou část. Chlévy i stodola jsou přístupné zvenčí. V celé ploše nad obytnou částí se nachází patrová sýpka přístupná přes stodolu.

Dům je postaven z nepálených cihel, základy jsou kamenné, stropy dřevěné trámové, podbité a omítnuté. Podlahy v obytných místnostech jsou prkenné. Stodola má sloupkovou konstrukci s deštěnými stěnami. Omítka je hladká, šedá, jednobarevná. Výplně okenních otvorů do ulice jsou dřevěné intaktně dochované, dvoukřídlé s vodorovným příčником v horní třetině okna, kastlové, deštěné, se samostatně otevíravými křídly v horní třetině, dovnitř a ven otevíravé. Svislá klapačka je zdobena jehlancovým vyřezávaným motivem. Vnitřní dveře jsou dobové kazetové v dřevěných zárubních.

V obci je dosud řada původních hospodářských objektů – stodol, komor, kůlen, sýpek a sušáren, které dosud zůstávají v poměrně autentickém stavu. Dalšími nemovitými kulturními památkami jsou kříž, sušárna ovoce u čp. 7 a komora u čp. 5.

Autentickým objektem je rovněž dosud památkově nechráněná sušárna ovoce z nepálených cihel situovaná na zahradě mezi domy čp. 34 a 77.

(JN)

Nadsklepní dům čp. 42, který je dnes přestavěn. Stav v roce 2007

Původní patrová komora v obci, stav v roce 1943

Roubená sušárna ovoce omazaná hlinou

Dřevěný kříž v současnosti

Památkově chráněná sušárna ovoce v humně domu čp. 7

Dřevěný polychromovaný kříž, stav okolo roku 1935

Hliněná sušárna ovoce v humně domu čp. 71

Zlechov

Obec se rozkládá v podhůří Chřibů. Krajina je mírně zvlněná, místy porostlá remízky, na jižních svazích jsou osázeny vinohrady. V blízkosti obce se rozkládají lesní porosty, kde našli v minulosti občané Zlechova kromě zemědělství obživu.

Zemědělská usedlost čp. 62 v roce 2007

Obci prosperitu. Zástavba je pravidelná bez zdůraznění návesního prostoru, což je příznačné pro vesnice jižní Moravy. V současnosti je náznak návsi před nově vystavěným kostelem. Jde o staré sídlo založené v souvislosti s velehradským klášteřem. O stáří osídlení svědčí četné archeologické nálezy, především významné nálezy z 5. století a dále související s raným slovanským osídlením.

Ve Zlechově je dosud uchován typ rolnických usedlostí s tradiční orientací podélnou stranou k cestě s dvory kolmo navazujícími na obytný dům, a to v zákonité pravidelnosti, jak o tom svědčí indikační skica a jiné rané mapování sídla. Domy jsou řazeny těsně k sobě. Dvory navazují v úhlovém postavení na obytný dům obracející se naplocho k cestě.

Domy jsou převážně přízemní se sedlovou střechou, krytou ještě na začátku 20. století slaměnou, následně pálenou, výjimečně břidlicovou nebo v posledních letech betonovou krytinou. Podle průzkumu jsou v historickém jádru starší domy vybudované z nepálených cihel, ale již kolem poloviny 20. století a v následujících letech převažuje v konstrukci domů pálená cihla. Mnohé přestavby na okraji vesnice a vystavěné nově příčné ulice mají stěny z pálených cihel a jiných soudobých zdících materiálů, stejně jako zvýšení do patra.

Vnitřní členění je ve své původní formě uchováno jako třídílné a přístavbami nebo vnitřním členěním rozšířeno na čtyřdílné se vstupní síní, jizbou a komorou, proměněnou v posledních desetiletích na obytnou světnici. Jizba a komora leží protilehle se vstupem ze síně, nebo z kuchyně adaptované zčásti původní síně.

Kuchyně a síň měla původně hliněnou dusanou nebo cihlovou

Detail oken domu čp. 62

Detail vrat domu čp. 62

podlahu, vystřídanou již před polovinou minulého století podlahou z dlaždic a betonu přikrytou linoleem nebo kobercem. V jizbě převládala dřevěná prkenná podlaha mnohdy sloužící až do současnosti. Komora s hliněnou podlahou byla užívána ještě v první polovině 20. století. Z původní skladovací funkce se stala buď kuchyní, nebo dalším obytným prostorem.

Dřevěné trémové stropy zůstaly zachovány výjimečně a většinou byly vystřídány rovným podhledem s omítkou a výmalbou podobně jako v celém interiéru domu.

Okna jsou menších rozměrů s horními výklopnými díly, dřevěné stejně jako dveře. Za poslední období nastala proměna a příklon k oknům a dveřím z plastů. Tím zanikly některé zdobně řešené okenní rámy, stejně jako soudobé omítky nahradily ty původní.

Hospodářské budovy zůstávají spíše výjimečně a slouží jiným účelům než v předchozím století. Dvory u menších štítově orientovaných domků jsou podstatně sevřenější než u velkých usedlostí většinou stavebně upravených. Za stájemi a nevelkými chlévy je na konci dvora umístěna stodola nebo otevřená kolna. Tyto stavby jsou vystavěny většinou již z pálených cihel, v některých případech konstrukcí bednění do sloupků. Střechy budov ve dvoře jsou převážně sedlové, kryté pálenou taškou.

Z církevních staveb je třeba připomenout ve středu obce v blízkosti důležité křížovatky stojící farní kostel sv. Anny vystavěný na konci druhého tisíciletí. K významným památkám náleží socha sv. Jana Nepomuckého na mostě přes potok. Další socha, patrně dílo lidového tvůrce, zpodobňuje sv. Josefa. Má důležité umístění při rychlostní komunikaci směr Buchlovice, Bučovice a Brno. K památkám patří rovněž boží muka při cestě do Tupes, boží muka v obci z roku 1674 a smírčí kříž.

(VK)

Usedlost čp. 178

Sklepy

Sklepy

Kamenný kříž

*Socha Jana Nepomuckého
z roku 1733*

Žitková

Obec Žitková se rozkládá na širokém přírodním teritoriu svahů Bílých Karpat, její výměra činí 6,8 km². Na východě hranice jejího katastru sousedí se Slovenskou republikou. Nejvyšším místem je Žitkovský vrch 669 m n. m. Etnograficky Žitková patří mezi obce slováckého subregionu moravské Kopanice. Zástavba se řadí k rozptýlenému kopaničářskému typu sídelní struktury. Jednotlivé usedlosti jsou rozesety po horských svazích, úbočích i v údolí kolem Žitkovského potoka či jeho přítoků. Domy

Původní roubená usedlost čp. 79, stav v roce 1950

jsou jednotlivě či ve shlucích zástavby často ukryté uprostřed lesních porostů. První zmínka o obci pod názvem Žitková pochází z roku 1829. K osidlování zdejší oblasti docházelo především v 17.–18. století. Kolonizátorům z východních oblastí tehdejších Uher, ale usazených v sousedním trenčinském kraji, poskytli pozemky v místních lesích majitelé světlovského panství. Výklučováním lesa a jeho přeměňováním na pole, pastviny a ovocné sady vznikal kulturní ráz kopaničářské krajiny. Domy si příchozí stavěli přibližně uprostřed vyklučovaných pozemků. Zbytky lesního porostu často jednotlivé kopanice rámovaly a dodnes rámují. Vytvářejí tak v krajině malebnou mozaiku na svazích hor, celkově zasazenou uprostřed smíšených lesů Bílých Karpat. Lidskou sídelní jednotku dosud prozrazují skupiny ovocných stromů i solitérní vzrostlé stromy (lípy, jasany, jírovce, ořešáky, buky apod.) sázené v blízkosti staveb obytných i hospodářských. Charakteristický ráz krajiny doplňuje síť cest a úzkých chodníků, vysoké kupy sena navršené kolem koparů v blízkosti usedlostí, drobné sakrální objekty i jiné drobné stavby či zdroje vody – studánky, drobné vodní nádrže apod. Do vývoje tradičního způsobu života kopaničářů silně zasáhla kolektivizace zemědělství. V padesátých letech 20. století zde skončila neúspěchem, k jejímu razantnímu prosazení došlo až v sedmdesátých letech. Na základě těchto změn docházelo k postupnému odlivu místních obyvatel do měst. Tento trend pokračuje i v současnosti. Projevují se však i novodobé tendence, především chalupaření a příliv nových obyvatel, tzv. nových kopaničářů. V současnosti v obci žije pouze 170 stálých obyvatel. Značná část objektů slouží k sezonnímu bydlení nebo k rekreačním účelům a nejsou trvale obývány. Většina původních dochovaných staveb v oblasti Žitkové i dalších obcí moravských Kopanic

jsou jednotlivě či ve shlucích zástavby často ukryté uprostřed lesních porostů. První zmínka o obci pod názvem Žitková pochází z roku 1829. K osidlování zdejší oblasti docházelo především v 17.–18. století. Kolonizátorům z východních oblastí tehdejších Uher, ale usazených v sousedním trenčinském kraji, poskytli pozemky v místních lesích majitelé světlovského panství. Výklučováním lesa a jeho přeměňováním na pole, pastviny a ovocné sady

Roubený dvojdielný dům na čp. 79, současný stav

není většinou starší než z počátku 20. století a později. Tradiční roubená, velmi jednoduchá a chudá obydlí, často jen dvou či dokonce jednoprostorová, postupně zanikla. Poslední tradiční obytná stavení moravských Kopic byla v osmdesátých letech 20. století transferována do Muzea vesnice jihovýchodní Moravy ve Strážnici, kde se nachází dosud.

Velkou změnu klidného života v tichém přírodním prostředí přinesla v posledních letech kniha Kateřiny Tučkové Žitkovské bohyně, která se stala velmi populární a přivedla do tohoto kraje turistický ruch. Zvýšený počet turistů s sebou přinesl oproti minulým letům také zvýšený zájem o koupi usedlostí jako rekreačních staveb, podní-

Roubený dvojdílný dům na čp. 79, stav v roce 2007

til místní k některým podnikatelským aktivitám, např. vznik stánku s občerstvením a posezení na Pitínských pasekách. Rozvíjí se provoz v pohostinství – zvýšenou návštěvnost zaznamenává penzion Jana, vyhledávaným je i hotel Kopic – na zvýšený turistický ruch zareagovala i obec zřízením turistického informačního centra apod. Novým jevem se oproti minulosti stalo ohrazování rozlehlých ploch soukromých pozemků kolem chalup ploty. Tím se velká část otevřené a volné krajiny Žitkové stává neprůchodnou, často i s označením cedulemi s upozorněním zákazu vstupu na soukromé pozemky. Skutečnost, že většina objektů slouží k rekreačním účelům, vedla pravděpodobně k tomu, že nebyly přestavovány a zachovávají si stále z větší části svůj původní charakter. V Žitkové se dosud dochovalo nejvíce objektů původního stavitelství moravských Kopic – usedlosti stavěné z nepálené hlíny nebo roubené ze dřeva, stodoly, chlévy, krmníky, sušírny ovoce, drobné sakrální památky apod. Pozornost si zaslouží i zachovalý tradiční způsob zástavby dvorového prostoru – na Kopicích jsou zastoupeny hromadné formy dvora s volným uspořádáním jednotlivých staveb a patrně jsou i tendence k uzavírání do dvorců. Některé z původních staveb se nachází ve více či méně špatném stavebně technickém stavu, především objekty roubené ze dřeva.

Soubor objektů na čp. 79, současný stav

K dosud zachovaným objektům patří např. dřevěné objekty nesoucí prvky původního lidového stavitelství – chalupa čp. 69, roubené stavení čp. 79, zčásti roubený a zčásti zděný dům čp. 196 s roubenou sušárnou na ovoce a z kamene a nepálené hlíny zděné stodoly v části Pitínské paseky (na katastru Pitína) – původně zde stálo i roubené stavení – dnes již zaniklé, roubený dům čp. 144, rozpadající se roubené

stavení s hliněnou omítkou čp. 36, usedlost čp. 219, stodola a sušárna u domu čp. 204, roubená stodola z roku 1850 u zaniklého stavení čp. 63 a mnoho dalších hospodářských objektů. K těm, které si dosud zachovaly charakter původního stavitelství, dále patří zděné stavení na čp. 79, zděné neobydlené stavení čp. 7 s roubenou stodolou a dřevěnými krmíky, nově přistavěná je zděná část roubeného stavení s omítkou čp. 213, původní charakter si také zachovává neobývané stavení čp. 240 s pěkně zachovanou, samostatně stojící roubenou stodolou, pod omítkou je také schované roubení čp. 1, nově opravovaný je zděný dům čp. 29 se zachovalou roubenou stodolou, půdorys původního štítového stavení zachovává také čp. 62 s roubenými chlévy, dřevěným seníkem i zděnou samostatnou komorou přizpůsobenou k bydlení. Svůj charakter původní zděné usedlosti ztratilo čp. 61 přebudované jako rekreační objekt, původní vzhled změnil po rekonstrukci také dům čp. 150 v části Černých (katastr Starý Hrozenkov), kde žila poslední žitkovská

Detail destruovaného domu čp. 29, stav v roce 2014

bohyně Irma Gabrhelová. Chalupářsky upravený je např. původní dům čp. 58, původní ráz štítového zděného domu má i čp. 55, samostatně dnes stojí pěkná roubená stodola z roku 1850, která patřila k dnes již neexistujícímu domu čp. 63. Uprostřed lesa se nachází roubené stavení čp. 69, rozpadající se stavení čp. 36, roubené stavení čp. 144, vedle něhož zmizela pěkná roubená stodola a místo ní zde roste zděná novostavba domu. Původní ráz si zachovává i trvale obývaná usedlost čp. 88, tvarosloví původních staveb nese stále i usedlost čp. 96, k sezonnímu bydlení slouží i usedlosti nesoucí ve svém tvarosloví rovněž rysy původních staveb v části Pitínské paseky (katastr Pitína) – čp. 202, 198. Svůj ráz ztratilo čp. 212, původní zděný dům čp. 260 byl nahrazen novostavbou postavenou v doporučených intencích tradičních zděných objektů. Dosud obývané a k trvalému bydlení a tradičnímu hospodaření je přizpůsobeno stavení čp. 203, nově opravený je dům čp. 204, u něhož stojí a pomalu chátrá roubená stodola, roubená je také chátrající sušárna na ovoce, v areálu domu přibýly současné modernizační objekty včetně komerčních – stánek s občerstvením a posezením pro turisty. Charakter uzavřené zástavby dvora má dům čp. 197, původní zástavbu si zachovává již stavebně upravená usedlost čp. 193 sloužící k rekreaci.

Roubená stodola z roku 1850 na bývalém čp. 63

Původní ráz s dřevěným podsíňkem má dosud také dům čp. 159, tradiční uzavřený charakter zástavby má i čp. 219 s roubeným obytným domem s podsíňkem, roubenými chlévy a roubenou samostatně stojící stodolou sloužící k rekreačním účelům, v původním půdorysu je postaveno i stavení bývalého mlýna čp. 32 s patrnými pozůstatky náhonu a velmi pěknou kamennou stodolou, kterou však znehodnocuje vznika-

Roubená usedlost čp. 1

jící přístavba. Dále se k nim řadí i upravená, nabíjenou technikou původně zbudovaná stavení čp. 195 a 199, upravené štítové stavení je čp. 150, jako chalupa je upravena i usedlost čp. 85 se štítově orientovaným obytným domem, roubenými chlévy a samostatně stojící roubenou stodolou. Zachovalý původní ráz má i čp. 253 v Černých (katastr Starý Hrozenkov) s dřevěným podsíňkem, chlévy, stodolou a samostatnou chlebovou pecí.

Za podrobnější popis stojí jistě více usedlostí. Patří k nim určitě i na hranici katastru obce, na samém okraji lesa stojí usedlost čp. 1. Usedlost je po dojezdu po lesní cestou následně dostupná pouze vyšlapaným chodníčkem. Chalupa byla postavena ve čtyřicátých letech 20. století na místě původní roubené stavby. Usedlost včetně hospodářských staveb je velmi zachovalá s potřebným hospodářským vybavením. V době konce samostatného hospodaření zde obyvatelé chovali dva koně a dvě krávy. Vše si zabezpečovali na hospodářství sami, včetně okutí koní – jako výhně používali prý oheň v kamnech. Obytný dům je štítově orientovaný podélnou stranou k přístupovému chodníčku. Je roubený a opatřený hliněnou omítkou a bílým líčením, tzv. v kožuchu. Štít domu je bedněný dřevem, sedlovou střechu pokrývá cementová taška typu tzv. falcovky. Dispozice interiéru je trojdílná. Směrem do dvora je podélná část a vchod do domu je chráněn dřevěným podsíňkem. Vedle štítu obytného domu, který spolu

Dům čp. 29

ostatními objekty tvoří čtyřstranný uzavřený typ dvora, jsou umístěna vstupní vrátka a nade vším malebně dominuje rozrostlá koruna stromu ořešáku. Po vstupu do dvora se na levé straně nachází zděné chlévky s roubeným přístavkem šopky. V čele dvora proti vstupu stojí velká, podélně orientovaná kamenná stodola příčně průjezdná. Stodola má vrchní polopatru roubené. Na pravé straně stojí kamenné chlévy s polootevřeným podsíňkem – zastřešeným zápražím. Na konci podsíňku je situován suchý dřevěný záchod, naproti chlévům se nachází hnojiště. Za chlévy stojí volně, samostatně dřevěná

Rozpadající se roubená chalupa čp. 36

ře zachován pěkný objekt velké roubené stodoly. Dům je zbudovaný přibližně v první polovině 20. století. Postaven byl z nepálených hliněných cihel ukrytých pod hliněnou omítkou opatřenou líčením v pěkném modrém barevném tónu s rámováním oken v tmavším modrém odstínu. Tato půvabná malebnost dávala domu charakteristický ráz, díky němu byla jeho malebnost v krajině nepřehlédnutelná. Objekt byl orientován štítově s dvěma šestitabulkovými okny ve štítové stěně, podobně po dvou šestitabulkových oknech mají i podélné strany domu, kde jsou také situované na jedné straně vstupní dveře od veřejného prostoru a na druhé straně dveře do prostoru dvora. Střecha byla štítová, krytá pálenou taškou tzv. falcovkou.

Vzhledem k tomu, že se o dům dlouhou dobu nikdo nestaral, v průběhu času došlo k jeho výrazné destrukci, především k propadu stropu v jeho středové části, a tím také zhroutil zdivo nosné stěny v podélné středové části objektu. Dům byl na pokraji svého fyzického zániku. V posledním roce jej však nový majitel s velkým nadšením, odhodláním a v jeho původní podobě za použití tradičních materiálů a technologií začal opravovat. V současnosti má dům opět obnovené zdivo a je nově opatřen hliněnou omítkou. Přístup k nemovitosti tohoto majitele je chvályhodný a mohl by být příkladem a inspirací pro ostatní majitele tradičních staveb.

Za pozornost jistě stojí i soubor domů a hospodářských objektů zanesených pod čp. 79. Základní usedlost tvoří dispozičně třídlínný dům z kombinovaného zdiva (kotovice, pálené cihly a v přístavbě verandy byl použit dokonce škvárobeton) v půdorysu zdejších původních štítových staveb. Usedlost postavil podle nápisu na trámů její majitel Zemanovič v roce 1947. Ostatní prostor dvora je obestaven ze všech stran hospodářskými objekty – je

Usedlost čp. 150, dům Irmy Gabrhelové, poslední žitkovské bohyně, stav v roce 2007

králíkárna. Nezastavěné hranice dvora uzavírá dřevěné hrazení z desek. Usedlost působí kompletně a kompaktně.

K velmi pěkným a působivým stavbám patří také dům čp. 29 stojící v části Koprvasy. Měnil několikrát majitele, v době první dokumentace v roce 2007 byl sice neobývaný, ale dobře zachovaný, kromě samostatně stojících chlévů, které podlely zubu času. Před domem zůstal dob-

Jiný pohled na usedlost čp. 150

to především velká roubená stodola a na ni navazující dřevěný roubený chlév zateplený silnou vrstvou hliněné omítky zpevněné lištováním. V čele dvora je zbudován pěkný kamenný sklep. Nade dvorem ve svahu je situována ovocná zahrada s dřevěným objektem včelína. Ostatní části dvora jsou uzavřeny plotkem. V protější poloze se nachází soubor staveb se dvěma obytnými dvoudílnými

roubenými, štítově orientovanými domy doplněnými hospodářskými objekty, které ohraničují vnitřní prostor dvora. První roubený dům byl zbudován v roce 1953 a další v sedmdesátých letech 20. století, jeho zajímavostí je způsob klasovitého roubení dřeva. V domech bydleli bratři z rodiny Zemanovičovy. Jeden z domů je dosud obýván. Tento soubor staveb je unikátní nejen svým složením, polohou a typologií, ale i dobou vzniku. Dokládá, že i v druhé polovině 20. století, kdy se v nížinných oblastech již dávno budovaly velké patrové zděné domy opatřené všemi tehdejšími vymoženostmi civilizace, v chudém kraji moravských Kopaníc se dosud stavěly dřevěné chalupy odpovídající době 19. století.

Přes všechny proměny, které na moravské Kopanice přináší především narůstající turistický ruch, lze konstatovat, že většina původních staveb zůstala zachována, nejsou zásadně přestavovány. Důvodem bude hlavně fakt, že velká část zástavby Žitkové i ostatních kopaničářských obcí slouží jako sezonní rekreační objekty, a jejich majitelé je tudíž nemají potřebu modernizovat, ale naopak ve většině případů je spíše udržovat v původní podobě; nebo nejsou obývané vůbec, a zůstávají tak ve své původní podobě neopravované a často také bohužel až chátrající.

(OF)

Opravou ztratila usedlost čp. 150 svůj původní ráz

Kamenná stodola u domu čp. 32, bývalého mlýna

Roubená stodola z roku 1850 na bývalém čp. 63

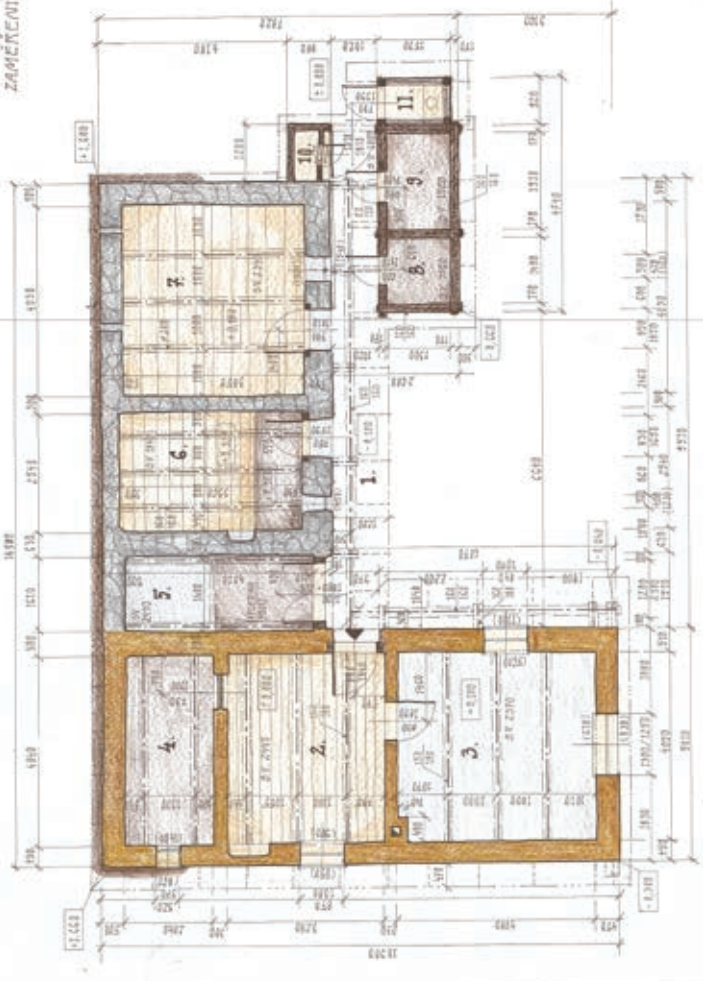

Roubená sušárna na ovoce na usedlosti čp. 212

Rozpadající se roubená chalupa čp. 36

ZAMĚŘENÍ ZEMĚDĚLNÉ USEDLOSTI V ŽITKOVĚ čp. 7 • A1:50
PŮDORYS DOMU

LEGENDA MÍSTNOSTÍ:

Č. MÍSTNOSTI	POZEMEK	PROSTOR	STŘEŠNÍ
1. LÁZĚŇ	19 m ²	ŠROUPEK KAMENITÝ	PRŮVLAČNÝ STŘEŠNÍ
2. KUCHYŇKĚ	15,5 m ²	PRŮVLAČNÝ	PRŮVLAČNÝ STŘEŠNÍ
3. POKOJ	16 m ²	STĚNA • LINO	—
4. KODLOVA	16 m ²	PRŮVLAČNÝ	KLIMATIZAČNÍ STŘEŠNÍ
5. PRŮVLAČNÝ (KUCHYŇKĚ)	6,4 m ²	—	—
6. PŮLNOVA (KUCHYŇKĚ)	18 m ²	PRŮVLAČNÝ	PRŮVLAČNÝ STŘEŠNÍ
7. CHTĚV	16 m ²	PRŮVLAČNÝ	—
8. KUCHYŇKĚ CHTĚV	1,9 m ²	PRŮVLAČNÝ	PRŮVLAČNÝ STŘEŠNÍ
9. KUCHYŇKĚ CHTĚV	2,6 m ²	—	—
10. KUCHYŇKĚ CHTĚV	0,7 m ²	—	—
11. ŠUCHE WC	1 m ²	—	—

LEGENDA MATERIÁLŮ:

- KAMENÝ ZDÍVO
- ZDÍVO Z KERAMICKÝCH PRŮVLAČEK
- PRŮVLAČNÝ

POZNÁMKA: P. T. ZEMĚDĚLNÁ USEDLOST, ZEMĚDĚLNÝ PRŮVLAČNÝ STŘEŠNÍ V PRŮVLAČNÉM STŘEŠNÍ

01

ZAMĚŘENÍ LPOVITČNÝ STANEC NA UBEKOVANOSTI 190
ZEMĚDĚLSKÁ USEDLOST čp. 7 ŽITKOVA

5 ZAMĚŘENÍ ZEMĚDĚLNÉ USEDLOSTI V ŽITKOVĚ čp. 7
ZEMĚDĚLSKÁ USEDLOST čp. 7 ŽITKOVA • ZEMĚDĚLNÝ PRŮVLAČNÝ STŘEŠNÍ

www.pudorysdomu.cz

PŮDORYS DOMU • A1: 1:50 • LPOVITČNÝ STANEC • PŮBENÍ 2012.

Půdorys zaměřené usedlosti čp. 7

Výběr z literatury:

BARTOŠ, František, PAVLIŠTÍK, Karel, ed. a PRUDKÁ, Alena, ed. *Lid a národ: sebrané rozpravy národopisné a literární Františka Bartoše. Svazek první*. Ve Zlíně: Krajská knihovna Františka Bartoše, 2003. 244 s. Zlínský kraj; sv. 6. ISBN 80-239-2118-5.

DOUŠEK, Roman. *Etnologický výzkum tradičního stavitelství*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 2013. 141 s. Etnologické příručky; 1. ISBN 978-80-210-6245-0.

FLORIÁNOVÁ, Olga et al. *Lidové stavby známé neznámé: Zlínský kraj – Uherskohradištsko*. V Uherském Hradišti: Slovácké muzeum, 2008. 87 s. ISBN 978-80-86185-71-2.

FROLEC, Václav. *Vinohradnické stavby na Slovácku*. Uherské Hradiště: Práce Slováckého muzea, 1966. 55 s. Kultura a tradice; sv. 5.

FROLEC, Václav. *Lidová architektura na Moravě a ve Slezsku*. Vyd. 1. Brno: Blok, 1974. 399 s.

FROLEC, Václav a VAŘEKA, Josef. *Lidová architektura: encyklopedie. 2., přeprac. vyd., V nakl. Grada 1. vyd. Praha: Grada, 2007. 427 s. ISBN 978-80-247-1204-8.*

HRBÁČOVÁ, Petra a KOVÁŘŮ, Věra. *Střecha a střešní krytiny: doprovodná publikace ke stejnojmennému filmovému dokumentu*. 1. vyd. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2007. 72 s. Lidová řemesla a lidová umělecká výroba v České republice. II. řada: Technologie lidového stavitelství. IV. díl. ISBN 978-80-86156-94-1.

KOVÁŘŮ, Věra. *Obnova roubeného domu: doprovodná publikace ke stejnojmennému filmovému dokumentu*. 1. vyd. Strážnice: Ústav lidové kultury, 2002. 31 s. Lidová řemesla a lidová umělecká výroba v České republice. II. řada: Technologie lidového stavitelství. I. díl. ISBN 80-86156-48-6.

KOVÁŘŮ, Věra. *Hliněný dům: doprovodná publikace ke stejnojmennému filmovému dokumentu*. 1. vyd. Strážnice: Ústav lidové kultury, 2003. 39 s. Lidová řemesla a lidová umělecká výroba v České republice. II. řada: Technologie lidového stavitelství. II. díl. ISBN 80-86156-64-8.

KOVÁŘŮ, Věra. *Kamenný dům: doprovodná publikace ke stejnojmennému filmovému dokumentu*. 1. vyd. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2005. 49 s. Lidová řemesla a lidová umělecká výroba v České republice. II. řada: Technologie lidového stavitelství. III. díl. ISBN 80-86156-62-1.

LANGER, Jiří a VAŘEKA, Josef. *Naše lidové stavby*. 1. vyd. Praha: Albatros, 1983. 348 s. OKO; sv. 63.

MATUSZKOVÁ, Jitka a KOVÁŘŮ, Věra. *Vinohradnické stavby na Moravě = Viticultural buildings of Moravia*. Brno: ERA, 2004. 299 s. ISBN 80-7366-001-6.

MÁČEL, Otakar a VAJDIŠ, Jaroslav. *Slovácko: architektonický vývoj vesnice*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství československých výtvarných umělců, 1958. 236 s. Česká architektura. Velká řada; svazek 2.

MENCL, Václav. *Lidová architektura v Československu*. 1. vyd. Praha: Academia, 1980. 630 s.

NIEDERLE, Lubor. *Slovanské starožitnosti: oddíl kulturní. [III], Život starých Slovanů: základy kulturních starožitností slovanských. Dílu I, svazek 2*. V Praze: Nákladem Bursíka & Kohouta, 1913. s. 400–897.

NIEDERLE, Lubor a HÚSEK, Jan et al. *Moravské Slovensko*. Vyd. 1. Boskovice: Albert, 2014. 2 sv. Národopis lidu československého; díl 1. ISBN 978-80-7326-249-5.

NOVOTNÝ, Martin. *Hliněné stavitelství na Moravě a evropské souvislosti: kritický katalog k výstavě*. 1. vyd. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2014. 133 s. ISBN 978-80-87261-97-2.

ŠIMŠA, Martin a kol. *Muzeum vesnice jihovýchodní Moravy: průvodce muzejní expozicí*. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2006. 283 s. ISBN 80-86156-88-5.

ŠIMŠA, Martin a HRBÁČOVÁ, Petra. *Otopný systém: doprovodná publikace ke stejnojmennému filmovému dokumentu*. 1. vyd. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2009. 50 s. Lidová řemesla a lidová umělecká výroba v České republice. II. řada: Technologie lidového stavitelství. V. díl. ISBN 978-80-87261-15-6.

ŠKABRADA, Jiří. *Konstrukce historických staveb*. Praha: Argo, 2007. 395 s.

TITSCHER, Franz. *Stavitelství: tradice c. k. stavebnictví*. 1. vyd. Praha: Grada, 2002. [300] s. Stavitel. ISBN 80-247-0069-7.

VAŘEKA, Josef. *Větrné mlýny na Moravě a ve Slezsku*. 2. vyd. Uherské Hradiště: Slovákcké muzeum, 1982. 101 s. Kultura a tradice / Edice Slovákckého muzea; Sv. 16.

VÁCLAVÍK, Antonín. *Luhačovské Zálesí: příspěvky k národopisné hranici Valašska, Slovenska a Hané*. Luhačovice: Musejní společnost v Luhačovicích, 1930. 675 s.

VONDRUŠKOVÁ, Alena a VONDRUŠKA, Vlastimil. *Vesnice*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2014. 199 s. Průvodce českou historií. ISBN 978-80-7429-362-7.

ŽABIČKOVÁ, Ivana. *Hliněné stavby*. 1. vyd. Brno: ERA, 2002. 174 s. Edice Technická knihovna. ISBN 80-86517-18-7.

Monografie k jednotlivým obcím:

Bánov

JANČÁŘ, Radek. *Bánov: kroniky promlouvají*. Vyd. 1. Bánov: Obec Bánov, 2014. 384 s. ISBN 978-80-260-6716-0.

Bílovice

KRYSTÝN, Pavel. *Bílovice 1256–2006*. Vyd. 1. Bílovice: Obec Bílovice, 2006. 288 s. ISBN 80-903762-7-4.

Boršice u Blatnice

ČOUPEK, Jiří a ŽUFÁNEK, Josef. *Boršice u Blatnice: 700 let slovákcké obce*.

Boršice u Blatnice: Místní národní výbor, srpen 1983. 21 s. [8] s. obr. příl.

HRABALOVÁ, Olga. *Boršice u Blatnice*. 1. vyd. Gottwaldov: KVÚ, 1960. 16 s.

Boršice

ŽELEZNÍK, Milan. *Boršice: památky na časy minulé*. 1. vyd. Boršice: Obecní úřad

Boršice ve spolupráci s Historickou společností Starý Velehrad, Uherské Hradiště, 2013. 109 s. ISBN 978-80-86157-50-4.

Březolupy

ŠTIGLER, Richard a KOPAL, Miloslav. *Kronika obce Březolupy do roku 1918*. Březolupy: Obecní úřad, 2001. 176 s.

Březová

ŠEVČÍKOVÁ, Marta. *Březová: kouzlo kraje pod Velkým Lopeníkem, přírodních památek, zajímavostí, nářečí, přezdívek, zvyků, historie, povídalek a malý slovníček březovštiny*. Vyd. 1. Březová: Pro Obec Březová vydala Základní škola a mateřská škola, 2013. 148 s. Cestiska. ISBN 978-80-904183-1-8.

Dolní Němčí

NĚMEC, Jaroslav. *Dolní Němčí: od historie k současnosti*. [Břeclav]: Moraviapress, 1994. 107 s., [36] s. obr. příl.

Drslavice

BURŠA, Josef a ZEMEK, Petr, ed. *Drslavice: historie slovácké vesnice*. Drslavice: Obecní úřad, 2003. 192 s. ISBN 80-239-0521-X.

Hluk

BŘEČKA, Jan et al. *Hluk: dějiny města*. Vyd. 1. Hluk: Město Hluk, 2011. 735 s. ISBN 978-80-254-9705-0.

Hostětín

ČOUPEK, Jiří. *Dějiny Pitína a přifařených obcí Hostětína a Šanova*. Pitín: Obec Pitín, 2015. 223 s. ISBN 978-80-270-0409-6.

Hradčovice

BŘEČKA, Jan et al. *Hradčovice a Lhotka: obec ve víru času*. Vyd. 1. Hradčovice: obec Hradčovice ve spolupráci s Moravským zemským muzeem v Brně a Muzeem Jana Amose Komenského v Uherském Brodě, 2017. 692 s. ISBN 978-80-7028-485-8.

Huštěnovice

HUBÁČEK, Josef. *Kronika slovácké vesnice Huštěnovic*. Uherské Hradiště: Dům osvěty, 1957. 127 s.

Jalubí

Jalubí – 1265–2015. Vydání první. [Jalubí]: Obec Jalubí, [2015], ©2015. 159 s. ISBN 978-80-260-8333-7.

Jankovice

ŠESTÁK, Václav, ed. *Jankovice obec v Chříbech: okres Uherské Hradiště: 1648–1998*. Jankovice: Obecní úřad, 1998. 88 s.

Komňa

JANČÁŘ, Radek. *Komňa: minulost a současnost*. Vyd. 1. Komňa: Obec Komňa, 2012. 310 s. ISBN 978-80-260-2838-3.

Korytná

GÁLOVÁ, Marie. *Korytňanský kostelíček a život lidí kolem něj*. 1. vyd. Korytná: Marie Gálová vlastním nákladem, 2016. 195 s.

Kostelany nad Moravou

DUBOVSKÝ, Aleš. *Kostelany a okolí*. Kostelany: Obec Kostelany, 1998. 187 s.

Košíky

Historie obcí Košíky a Nová Bošáca ve fotografii. 1. vyd. Košíky: Obec Košíky, 2015. 125, 119 s. ISBN 978-80-260-8350-4.

Kudlovice

HUBÁČEK, Josef. *Kulturně historická monografie Kudlovic a vlastivěda Napajedelska.* Uherské Hradiště: [s.n.], 1952. 128 s.

Kunovice

ČOUPEK, Jiří et al. *Kunovice v proměnách času.* Břeclav: Moraviapress, 1996. 284 s., [64] s. il. (část. barev.).

Mistřice

750 let obce Mistřice: 1247–1997. [Mistřice?]: [s.n.], [1997]. 20 s.

Modrá

Modrá: stopy v historii. 1. vyd. Modrá: Obec Modrá, 2014. 237 s.

Nedachlebice

POLÁK, Michal a kol. *Nedachlebice dříve a dnes.* Vyd. 1. Nedachlebice: Petr Brázda ve spolupráci s obcí Nedachlebice, 2009. 216 s. ISBN 978-80-903946-6-7.

VÍTEK, Jan. *Slovácká dědina: příspěvek ke kulturním dějinám Slovácka: Nedachlebice.* Břeclav: Petr Brázda, 2009. 133 s. ISBN 978-80-903946-7-4.

Nedakonice

TLACHOVÁ, Ludmila a SYSLOVÁ, Marie. *Nedakonice: dějiny obce.* [Nedakonice: Obec Nedakonice], 2008. 351 s. ISBN 978-80-254-4315-6.

Nezdenice

Nezdenice. Nezdenice: Obec Nezdenice, 2003. 158 s., [16] s. barev. obr. příl. ISBN 80-239-1437-5.

Nivnice

HLADIŠ, František et al. *Nivnice v proměnách času: 750. výročí písemné zmínky o Nivnici.* Nivnice: Obec Nivnice, 2011. 176 s. ISBN 978-80-260-0292-5.

Ořechov

Obec Ořechov. Vyd. 1. [Brno]: Pro obec Ořechov vydalo vydavatelství F.R.Z. agency, 2014. 96 s. ISBN 978-80-87332-69-6.

NĚMEC, Jaroslav. *Ořechov u Uherského Hradiště: dějiny obce a statku: Ořechov – Važany – Těmice.* Washington: nákladem vlastním, 1972–1984, 4 sv.

Ostrožská Lhota

Ostrožská Lhota: minulost a současnost: [1371–2011]. Vyd. 1. Ostrožská Lhota: Obec Ostrožská Lhota, ©2011. 533 s., [16] s. obr. příl. ISBN 978-80-260-4062-0.

ŽAJDLÍK, Pavel a kol. *Ostrožská Lhota 1371–2001.* Ostrožská Lhota: Obecní úřad Ostrožská Lhota, 2001. 64 s. ISBN 80-238-9937-6.

Ostrožská Nová Ves

ČOUPEK, Jiří et al. *Ostrožská Nová Ves: z dějin Nové Vsi a Chylic.* Ostrožská Nová Ves: Obec Ostrožská Nová Ves, 2001. 348, 24 s. ISBN 80-238-8533-2.

Osvětímány

BERKA, Lubomír et al. *Osvětímány: 1350–2000.* Osvětímány: Obecní úřad Osvětímány, 2000. 117 s.

Pašovice

GAJDŮŠEK, Jaroslav. *Pašovice: o dějinách obce z kronik, archivů, muzeí*

a z vyprávění občanů. Pašovice: Obec Pašovice, 2015. 246 s. ISBN 978-80-260-8960-5.

Polešovice

MĚŠTÁNEK, Tomáš. *Polešovické vinohrady ve 2. polovině 16. století*. Polešovice: Tomáš Měšťánek, 2002. 57 s.

Pitín

ČOUPEK, Jiří. *Dějiny Pitína a přifařených obcí Hostětína a Šanova*. Pitín: Obec Pitín, 2015. 223 s. ISBN 978-80-270-0409-6.

Prakšice

GAJDŮŠEK, Jaroslav. *Prakšice: vyprávění o dějinách a životě jejich občanů*. Prakšice: Obec Prakšice, 2010. 278 s. ISBN 978-80-254-9001-3.

Rudice

LUKÁŠ, Jindřich. *Rudice 1350–1990: skutečnosti a pověsti*. Rudice: Obec Rudice, 1992. 85 s.

Staré Město

BEZDĚČKA, Pavel et al. *Staré Město v proměnách staletí*. Staré Město: Město Staré Město, 2000. 412 s. ISBN 80-238-6069-0.

Starý Hrozenkov

TEŤHAL, Vladimír. *Starý Hrozenkov: pamětní kniha k 750. výročí první zprávy o obci*. Starý Hrozenkov: Obec Starý Hrozenkov, 2011. 227 s. ISBN 978-80-260-4017-0.

Strání

KAPINUS, Miroslav a kol. *Strání: vlastivědný sborník slovácké obce*. 1. vyd. Strání: Obecní úřad, 1992. 125 s., [8] s. obr. příl.

Stříbrnice

TRÍSKA, Miroslav. *Stříbrnice: lovecká obec v proměnách času*. Stříbrnice: Obec Stříbrnice, 2012. 102 s. ISBN 978-80-260-1668-7.

Suchá Loz

GREGÁREK, Josef. *Suchá Loz 1261–2011: [750 let]*. Vyd. 1. Břeclav: Petr Brázda spolu s Obcí Suchá Loz, 2011. 135 s. ISBN 978-80-87387-07-8.

Sušice

HUBÁČEK, Josef. *Nejstarší dějiny obce Sušice na okrese Uherské Hradiště*. 1. vyd. Hradec Králové: Kotva, 1991. 25 s. ISBN 80-900254-2-0.

Šumice

ZEMEK, Metoděj et al. *Slovácká obec Šumice: od nejstarších zpráv k revolučním přeměnám v současnosti*. 1. vyd. Praha: TEPS, 1979. 194 s, obr. příl.

Topolná

KNOT, Augustin. *Topolná: minulost a současnost slovácké obce*. Vyd. 1. Uherské Hradiště: Pro Obecní úřad Topolná vydalo nakl. Ottobre 12, 2005. 198 s., [16] s. barev. obr. příl. Malý místopis; sv. 5. ISBN 80-86528-46-4.

Traplice

VINKLER, Jaroslav a kol. *Traplice: 20. století slovácké obce: 1900–1999*. Traplice u Uherského Hradiště: [Obecní úřad Traplice], 1999. 286 s. ISBN 80-238-4114-9.

Tučapy

KANŮVSKÝ, Jaroslav. *Dějiny slovácké obce Tučapy*. Tučapy: [s.n.], 1981. 148 s.
DOLEŽALOVÁ, Marta. *Tučapy: 880 let: historické souvislosti*. [S.l.]: [s.n.], [2011]. 22 s.

Uherské Hradiště

ČOUPEK, Jiří et al. *Uherské Hradiště: královské město na řece Moravě*. Uherské Hradiště: Město Uherské Hradiště, 2007. 492 s. ISBN 978-80-239-9873-3.

Uherské Hradiště-Mařatice

KOVÁŘŮ, Věra a kol. *Mařatice – Vinohrady: ze života vinařské dědiny*. Uherské Hradiště: Město Uherské Hradiště ve spolupráci se Slováckým muzeem v Uherském Hradišti, 2009. 79 s. ISBN 978-80-904380-1-9.

Uherské Hradiště-Mikovice

ILÍK, František. *Mikovice: slovácká dědina*. Uherské Hradiště: Město Uherské Hradiště, 2009. 143 s. ISBN 978-80-904380-0-2.

Uherský Brod-Havříce

KŘIVDA, Josef. *Havříce: nástin historie obce*. Havříce: [s.n.], 2007. 127 s. ISBN 978-80-254-1790-4.

Uherský Brod-Maršov

JANČÁŘ, Radek. *Maršov: osudem zkoušená dědina*. 1. vyd. Uherské Hradiště: Pro fy. Rado & Wan vydalo nakladatelství Ottobre 12, 2016. 281 s. ISBN 978-80-86528-60-1.

Uherský Brod-Těšov

JANČÁŘ, Radek. *Kniha o Těšově (1298–1976); Těšovský rok ve starodávných zvycích, slavnostech, písniích a tancích*. Vyd. 1. Velehrad: Ottobre 12, 2003. 361 s. Malý místopis; sv. 2. ISBN 80-86528-32-4.

Uherský Brod-Újezdec u Luhačovic

LEKEŠ, Tomáš a JANČÁŘ, Radek. *Újezdec u Luhačovic: dějiny farnosti a obce*. Vyd. 1. Újezdec u Luhačovic: Pro Římskokatolickou farnost Uh. Brod - Újezdec vydalo nakl. Miroslav Šácha v Popovicích, 2010. 269 s. ISBN 978-80-903855-1-1.

Uherský Ostroh

Uherský Ostroh. Uherský Ostroh: Město Uherský Ostroh, 2000. 383 s., [47] s. barev. obr. příl. ISBN 80-238-5714-2.

Velehrad

BEZDĚČKA, Pavel a kol. *Velehrad: dějiny obce*. Velehrad: Obec Velehrad, 2006. 287 s. ISBN 80-239-7490-4.

Vlčnov

BŘEČKA, Jan et al. *Vlčnov: dějiny slovácké obce*. Vyd. 1. Vlčnov: Obec Vlčnov, 2013. 1037 s. ISBN 978-80-260-6160-1.

Vyškovec

Vlastivěda obce Vyškovec a okolí. Vyškovec, 1943. 49 s.

Zlechov

ČOUPEK, Jiří a ČOUPEK, Lukáš. *Zlechov: dějiny slovácké obce*. Zlechov: Obec Zlechov, 2007. 179 s.

Vydalo Slovácké muzeum v Uherském Hradišti,
příspěvková organizace Zlínského kraje a Zlínský kraj v roce 2017

Odpovědný redaktor: PhDr. Ivo Frolec

Autoři textů a fotografií:

Mgr. Olga Floriánová, Mgr. Petr Hlavačka, Mgr. Jan Káčer, PhDr. Věra Kovářů,
Ing. arch. Jaroslav Novosad a PhDr. Jana Spathová

Foto na obálce: Nadsklepní dům Vinohradská čp. 381
v Uherském Hradišti-Mařaticích (autor Mgr. Jan Káčer)

Redakční zpracování: Mgr. Petr Číhal, Mgr. Jan Káčer

Recenzovali: Mgr. Jitka Matuszková, Ph.D.

Obálka a grafika: Z STUDIO, spol. s r. o.

Tisk: KODIAK print s.r.o.

Náklad 300 ks

ISBN 978-80-87671-32-0

Druhé rozšířené vydání

Neprodejné

